

LD 4827

.S617

1899

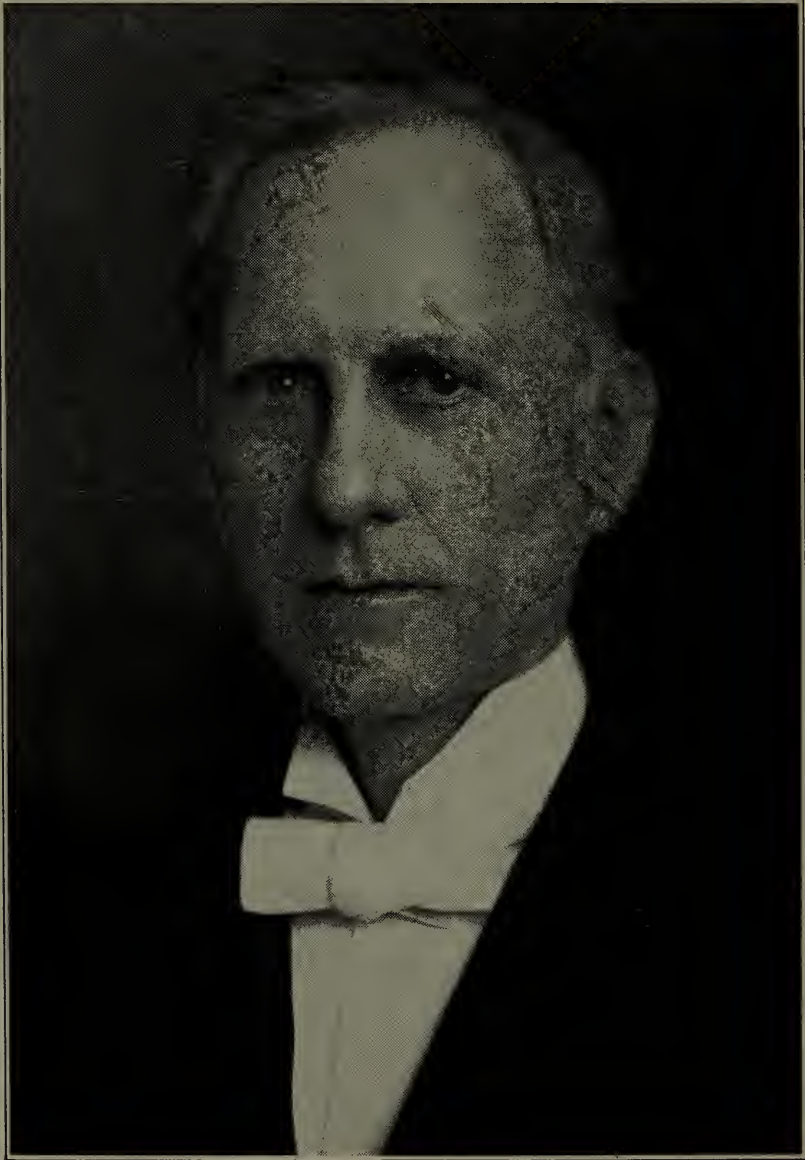
LIBRARY OF CONGRESS

00005219097

J. N. KILDAHL

Dr. John Nathan Kildahl

EN MINDEBOK

Utgitt ved

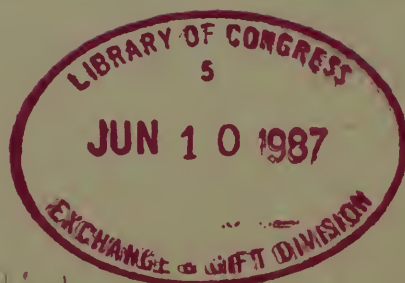
R. MALMIN

MINNEAPOLIS, MINN.
AUGSBURG PUBLISHING HOUSE
1921

LD4827
5617
1899

COPYRIGHT, 1921, BY
AUGSBURG PUBLISHING HOUSE
MINNEAPOLIS, MINN.

2-202216
EP63
11-88

Willis H. Miller

FORORD.

En bok til J. N. Kildahls minde vil sikkert bli mottat av kirkefolket med taknemmelighet og glæde — en vemodig glæde ved tanken paa hvad vi her har tapt.

En bok til J. N. Kildahls minde kan ogsaa vel forsvare sin plads blandt skildringer av fremragende kirke-mænds liv og virke.

Først prest, paa landsbygden og saa i verdensbyen; derpaa college-præsident og endelig teologisk professor — det er en løpebane som er ganske sjelden, ikke mindst naar vi tar i betragtning at han beklæder alle disse stillinger, den ene efter den anden, med fremragende dygtighet, og saa samtidig indehar en lederstilling i kirkens styre og stel i det hele.

Endnu merkeligere er det, at uagtet Kildahl saaledes kommer til at ha embeder der kræver noksaa forskjellige kvalifikationer, saa faar man aldrig indtrykket av en livsførelse med bratte overganger, heller ikke av en mand som spreder sig. Ved siden av den utvilsomme aandelige elasticitet, den ungdomsfriskhet der aldrig bæver tilbake for at kaste sig over nye opgaver, ved siden derav opdager vi en merkelig enhet i hans utvikling, en sikker fastholden av ett stort maal. Derfor har de bratte overganger ingen anden indflydelse paa ham end den at gjøre karakteren fastere og hans gang gjennom livet saa meget mere maalbevisst.

Hvad selve boken angaar, har mit forhold til den kun været redaktørens, og jeg er alle bidragsydere hjertelig tak skyldig. Særlig faar jeg takke professor

C. M. Weswig, som med stor redbonhet paatok sig det ingenlunde lette arbeide paa saa kort tid at levere avdødes biografi.

Av Kildahl selv har jeg tat med en del før trykte og vel kjendte ting og en del nye og, ialfald for det store publikum, ukjendte. Jeg har trodd at ogsaa et par utkast til taler burde finde plads i boken. De viser hvorledes han arbeidet. Kildahl hadde let for at tale. Stemnings- og begeistringsmenneske som han var, og vant til at tale ved næsten alle mulige slags anledninger, faldt det ham aldrig vanskelig at tale *ex tempore*. Han lot sig dog ikke derved avholde fra at lægge omhyggelig arbeide paa de taler han skulde holde. Det turde være helsig for nogen hver av os at se hvilken flid en mand som Kildahl anvendte paa forberedelsen naar han var indbudt til at levere en præken eller et foredrag.

I det hele tat tror jeg læseren, naar han er færdig med denne bok, blandt andet godt vil ha det indtryk tilbage, at Kildahl kom ikke billig til det han opnaadde i livet. Det kostet vedholdende alvorlig arbeide. Det kostet mere. Hans liv var fuldt av prøvelser. Det gjælder ham som saa mange store mænd i Guds kirke, at de Herren vil bruke til særlige redskaper, sørger han selv for blir lagt baade i ilden og paa ambolten.

Det tør haabes at denne Kildahl-bok ved Guds naade vil bli mange læsere til velsignelse.

R. MALMIN.

Somber prestegaard d. 20de nov. 1920.

INDHOLD.

	Side
John Nathan Kildahl. Mindedigt av <i>Wilhelm Pettersen</i>	7
Erindring og Beretning om Johan Kildahl og Families Reise fra Namdalseidet til Amerika, Aar 1866.....	9
JOHN NATHAN KILDAHL. Biografisk skisse av <i>C. M. Weswig</i> :	
1. Barndoms- og ungdomsaar	20
2. Prest til Vangs og Urlands menigheter	33
3. Prest i Chicago	46
4. Præsident for St. Olaf College	57
5. Professor ved seminariet	82
Sørgegudstjenester og begravelse	100
Kildahl ved Luther College. <i>I. B. Torrison</i>	105
Kildahl ved St. Olaf College. <i>O. E. Rølvaa</i> g	125
AV KILDAHL:	
Reformationspræken	151
Reise i Tyskland	163
I hvilken utstrækning bør vi i vore prækenes gjøre bruk av andres tanker?	186
Tale ved hans indsættelse som professor i dogmatik	194
Presteløn	206
Common People and Aristocrats	217
Religious Instruction of our Children	238
Commencement Address	248
Luther College of Tomorrow	257
Presten paa kontoret	260
<i>Smaaskisser:</i>	
Eders himmelske fader vet at I trenger til alt dette....	264
Det ord om Jesu død og blod, det har saa sterk en tone	270
Skystøtten	273
Men størst er kjærligheten	284
Som dine dage er, skal din styrke være	294

Digte:

Til Frelserens pris	298
Tænk paa Jesus	299
Kirkevigsal	301
Salme 36, 8-10	302

EFTERMÆLE:

Tale i Betlehem kirke. <i>Dr. H. G. Stub</i>	307
Præken i seminariets kapel. <i>Dr. M. O. Bøckman</i>	316
Kildahl som medarbeider i kirken. <i>Dr. T. H. Dahl</i>	328
Address at the Funeral. <i>Dr. C. A. Mellby</i>	332
In Memoriam. <i>Olav Lee</i>	338
Kildahl har faat hjemlov	339

JOHN NATHAN KILDAHL.

*Herre! dine veier er ei vore,
dine tanker gaar for høit for os.
Hvem du vil, du kan til leder kaare,
ingen byde kan din almagt trods.
Med din arm du kaster folk i støvet,
hæver smaa folk op til blide kaar;
liv du hvirvler bort lik stormen løvet,—
hvem har svar, naar du irette gaar?*

*Se, vi er jo kun som støv og aske,
naar vi staar for dig, du høie Gud!
Tusen engler iler jo med raske
trin avsted paa dine vink som bud.
Du gir tanken kraft i aandens indre,
du gir hjertet tro og sjælen fred.
Millioner stjerner lar du tindre —
engang paa dit ord de falder ned.*

*Vi har kun at takke dig for gaven,
som du naadig sendte folket vort —
takke, selv naar sørgende til graven
vi et trofast vidne bærer bort.
Tunge var de tak han tok for riket,
som ved Sønnen din kom ned til jord.
Blomstene hvormed vi smykker liket,
er vor tak — for den vi mangler ord.*

*Men hans minde, det vil længe leve,
gaa som maning, som et kald til fler,
ned til slegtene, saa mange gjæve
mænd vil fylkes ind i rikets hær.
Saa vil han, hvis legem jorden dækker,
men som her bar lysets fane frem,
naar den herre Krist os alle vækker,
stige ind i livets lyse hjem.*

WILHELM PETTERSEN.

Helena, Montana, 27de sept. 1920.

Erindring og Beretning om Johan Kildahl og Families Reise fra Namdalseidet til Amerika, Aar 1866.

Aar 1866 Mandagen den 14de Mai reiste jeg med Familie, Kone og 6 Børn, fra Hundseth paa Namdalseidet. Vores lille Datter, Johanna, døde 2 Dage i Forveien af Skarlagensfeber og laa da paa Ligstraa. Hun var da 3½ Aar gammel, og hun var et saadant elskeligt og snilt lille Barn; hun kunde allerede da mange smaa Vers, og det lange Vers: "Guds Søn har gjort mig fri" etc., kunde hun synge baade Texten og Melodien aldeles korrekt.

Det var tungt for os at forlade hende; men min Broder Daniel lovede at besørge Begravelsen, som foregik 2den Pintsedag. Med meget vemodige Følelser bød vi Farvel med vore Mødre, Slegtninger og Naboer, og kjørte til Fosnestranden, hvor vi gik ombord paa Dampskibet "Indherred", og kom til Throndhjem samme Dag Kl. 7½ om Aftenen.

Her maatte vi opholde os en lang Tid. Den 17de Mai var der stor Fest med Procession gjennem flere Gader, med Musik som standsede paa Ihlvølden, hvor Festtalen holdtes. 17de Mai var vi ogsaa paa Opbygelse paa den saakaldte Olsen Sal, hvor Stiftskapellan, senere Biskop Laache talede. Pintsedagsmorgen var vi til Froprædiken i Vor Frue Kirke. 2den Pintsedag gjorde vi en Udflugt med Jernbanen og besøgte en Slegtning, en Mil fra Byen.

Førend vi skulde paa Skibet maatte alle møde frem til Doctorvisitas, og den 24de Mai bragte vi vort Tøi paa Skibet, og samme Dag gik vi ombord paa Barkskibet* "Nicanor", Captain Mørck, som skulde bringe os til Kvebek. Den 25de Mai holdtes Gudstjeneste ombord paa Skibet af Pastor Mørk. Der var og samlet en hel Del Folk fra Byen, saa der var ganske trangt paa Dækket. Samme Dag, Kl. 6 om Aftenen, trak Dampskibet "Finmarken" os 6 Mil udgjennem Fjorden, og forlod os Kl. 11 om Natten.

Denne Nat avancerte Skibet 7 Mil. Vinden østlig, ganske spag. Den 26de holdtes Folketælling for at se om der var nogen ombord som ikke havde løst Billet, og i saa Tilfælde sendes med Lodsens, som da vendte tilbage. 27de sterk Storm af N.V. og svær Sjøgang, som vedvarede til den 31te. En stor Del af Passagererne blev da meget syge, og næsten alle laa i Køierne. Første Styrmand kom da ned og forhørte sig hvordan det stod til.

1ste Juni blev det godt og stille Veir med Solskin. Vi var da 100 Mil fra den norske Kyst, og 60 Mil fra Skotland. Skibet laa og slingrede, da det endnu var nogen Sjøgang; men det var dog en stor Vederkvægelse for Passagererne at komme op paa Dækket i Solskin, og faa frisk Luft. Næsten alle vore meget syge, men mest Moder og Anders.

2den Juni lidt østlig Vind, 6 Mil i Vagten; — paa Høiden af Schetlandsøerne. 3die Juni passeredes Færøerne, tyk Taage, Manden paa Udkig maatte blæse i Taageluren, saa at ingen Seiler eller Krydser kunde seile paa os. Det var Søndag. Captainen kom ned og spurgte mig om jeg kjendte nogen som kunde holde An-

* Et tremastret seilskib.

dag, hvortil jeg svarede at jeg vidste ikke om nogen saadan, da alle Passagererne var fremmede for mig; men jeg tilbød mig, med hans Tilladelse, at paatage mig det, hvortil han sagde, "det er godt."

Kl. 10 samledes vi paa Dækket, Captainen leverede mig Hofackers Postille; jeg læste Prædikenen og sang et Par Salmer. Siden blev der holdt Andagt hver Søn-

Familien Kildahls fædrenegaard, Namdalseidet, Norge.

dag. Østlig spag Vind, — traf en fransk Brig der laa og fiskede.

4de Juni, østlig spag Vind med Regn; Eftermiddagen stille med Taage, blæste i Taageluren. Kl. 10 om Aftenen fik vi god Vind af N.O., som varede hele Natten og næste Dag den 5te. 7 Mil i Vagten; senere paa Dagen 10 $\frac{1}{4}$ Mil i Vagten.

6te Juni god Vind, avancerede 60 Mil paa et Døgn. Eftermiddagen spag med Taage, blæste i Taageluren. 7de Juni sterk Søndenvind med Sjøgang, 6 Mil i Vag-

ten. 8, 9, 10 Juni krydsede i Vestenvind. 11, 12, 13 Juni ligeledes krydsede i Vestenvind. Udpaa Dagen Taage, blæste i Taageluren. Traf et engelsk Skib. 14de Juni Regn, spag Vind. 15de Juni godt Veir. 16de Juni sterk Vestenvind, meget koldt, nær Isen, 40 Mil fra Nyfundlandsbankerne. Denne Dag blev vor Søn, Niels, syg. 17de Juni Vestenvind med tyk, tung Taage og meget koldt. 18de Juni Solskin og stille. Fodbad til Niels. Saa en Seiler. 19 og 20 vestlig spag Vind.

21 Juni Kl. 5 om Morgen døde Niels. Han blev begravet samme Dag om Eftermiddagen Kl. 2, indsyet i et firedobbelt Seil, sammensyet med Tjæretraade, og en Sandpose trak ham hurtig til Bunds; nordlig Bredde 46 Grader 50 Minutter, Længde West for Greenwich 47 Grader 10 Minutter, 55 fra N. Fundland, 100 Favne dybt Vand. Herren glæde din Sjæl i sin Himmel!

Det var den Dag Storm af Vest med høi Sjøgang. Captainen forrettede Jordpaakastelsen. Det var os en stor Sorg og et tungt Tab; han var 16½ Aar gammel, og den før omtalte lille Johanna 3½ Aaar gammel, og nu var begge døde paa 39 Dage; men i Erkjendelse af Guds vise Vilje: Herren gav, Herren tog, Herrens Navn være lovet! Herren gjør alting vel.

22 Juni spag, sydøstlig Vind, nærmede os Eggen paa Bankerne. 23–25 Juni sterk Modvind. 26 Juni ligeledes sterk Vestenvind med Lynild og Torden. 27 Juni Vinden lidt spagere og ud paa Dagen lidt Solskin. Vi var nu kommen paa Bankerne, og nu kom Fiskesnørene frem, og man var saa heldig at faa mange rigtig prægtige Torske, som blev kogt, og endel af dem blev uddelt til dem som var syg, og det var rigtig en Vederkvælgelse for de Søsyge at faa spise denne deilige ferske Fisk.

28 Juni spag Vind og Taage, blæste i Taageluren.

29 Juni sterk W. N. W. Vind og Taage, 120 Mil fra Kvebek. 30 Juni saa Land, Cap North, om Natten passeredes St. Paul; to Fyre paa Øen. Der er ogsaa en Klokke paa Øen man ringer med, for at man i taaget Veir kan høre. Taagen er næsten bestandig herskende der; kun Nordenvind kan rense og blaase den væk.

Kildahts fødested Hundseth paa Namdalseidet, Norge.

1ste Juli kom vi ind i St. Lorentsbugten, — nordvest Vind, saa 5 store Dampskibe. 2den Juli saa et stort Dampskib og fik Øie paa Øen Antikosti, en meget flad Ø, den er omtrent 30 Mil lang og 12 Mil bred, er meget ukultiveret; paa 5 forskjellige Steder er der Beboere, som er forsynet med Proviant, og i Tilfælde af Forlis, som ikke er saa sjelden, da at forsyne dem med Føde etc.; thi før var det ikke saa sjelden at Folk sultet ihjæl naar de strandede paa Øen.

Solskin og meget godt Veir. Alle Passagererne kom

nu op paa Dækket, og man følte sig glad over igjen at faa se Land og endel af den nye Verden. Øen var bevoxet med Skov.

3die Juli Solskin og godt Veir, saa Land paa begge Sider, Bugten omtrent 15 Mil bred. 4de Juli Taage og koldt. 5te Juli skyet, sterk Vind med Regnbøier. Kunde se flere Huse paa Land.

6te Juli kom Lodsens ombord; han var en firskaaren Mand, — det var nu 40 Mil fra Kvebek. Modvind med Taage og Regnbøier og varm Luft. Lodsens overtog nu Kommandoen; gik og krydset — baut Skib.

7de Juli stille Veir, senere ud paa Dagen god Vind, 30 Mil fra Kvebek. 8de Juli Modvind, krydset, lummer og varm Luft.

9de Juli kom Dampskibet "Albion" og trak os ind til Kvarantænepladsen paa Øen Grosche, hvor der var flere Sygehus. En Doctor kom ombord; han havde en Tolk med. Af Passagererne befandtes to at være syge, de blev bragt iland og indlagt paa Sygehuset.

Captainen gik iland, og han var saa snil at han kjøbte Melk som han bragte med sig til os.

10de Juli kom Doctoren igjen og foretog ny Visitation, men der var ikke flere syge. En anden Damper kom og trak os ind til Kvebek, hvor vi ankom Kl. 4 Eftermiddag.

Fra den Tid vi reiste fra Throndhjem og til vi kom til Kvebek, var vi 6 Uger og 4 Dage. Captainen, begge Styrmandene og hele Besætningen var allesammen meget snille og høflige mod os.

11te Juli iland i Kvebek; en Dampbaad trak os længere op ad Floden for at losse Ballasten.

12te Juli Indskrivning til de forskjellige Steder hvor Passagererne agtede sig hen. I Fragt 9 Speciedaler for hver Person til Chicago. 13de Juli Kl. 3 om Morgen

gik vi med samme Skib fra Kvebek og kom til Montreal den 14de Kl. 1 Eftermiddag; derfor betalte enhver Familie 1 Spd.

Samme Dags Eftermiddag blev Passagerernes Tøi bragt til Dampskibsexpeditionens Brygge. En Mand faldt i Vandet, men blev straks reddet.

15de Juli saa vi os om i Montreal; vi var inde i den

Kirken han døptes i.

store Domkirke, hvor der holdtes Gudstjeneste. Den var aldeles fuld af Folk; men alt var fremmed for os. Alt var katolsk.

Det var en vakker, renselig By med stenlagte Gader og store prægtige Stenbygninger.

16de Juli gik vi og hele Reisefølget ombord paa Dampskibet "Spartan". Vi bød da Farvel med Cap-tainen, som havde bragt os saalangt, og han var saa venlig at han forærede mig et Portræt af sig.

Med "Spartan" forlod vi da Montreal. Vi passerede

mange Sluser. Canalen, hvor Sluserne var anbragt, var meget smal. Vi saa mange vakre Landskaber.

Der kom Folk ombord med forskjellige Sager og falbød, som Melk, stegt Fisk, Frugt og Bagverk m. m. Vi kom da snart op til Ontario-Søen, en af de 5 store Indsøer, som vi naaede den 17de Juli. Der var Taage og Regn hele Dagen, og mange af Passagererne blev syge.

18de Juli Kl. 12 Middag kom vi iland i Hammilton. Nu skulde vi paa Jernbanevogne, og man havde arrangeret det saaledes at vi skulde afgaa paa Creaturvogne, som stod færdige, vi skulde bare forføie os ind i dem. Til al Lykke havde vi en Tolk som protesterede, og der blev da en lang Forhandling; men endelig blev det saa at vi fik bedre Vogne.

19de Juli kom vi til Detroit; her mødte op to Mænd som krævede Told af hver Person af os som Emigranter; de gjorde Paastand paa 1 Daler for hver Familie. Nogle betalte det forlangte; men endel undslog sig, og dermed slap de at betale. Her blev ogsaa vort Tøi efterseet af Toldvæsenet, men der var ingen som havde Varer eller Tøi som blev fortoldet. Her fik vi ogsaa bedre Vogne.

20de Juli Kl. 1 Efm. kom vi til Chicago; her skiltes vi ad med vort Reisefølge, som reiste forskjellige Veie, da nogle reiste hid, og andre did, som man siger. I Chicago opholdt vi os i 4 Dage.

25de Juli reiste vi derfra og kom til Stoughton, Wis., Kl. 11 Eftermiddag. Vi fik ikke Lov at opholde os paa Depoet over Natten, Agenten stængte Døren, og vi maatte saaledes placere os udenfor Depoet. En Tid efter Agenten var gaaet, og alt var bleven stilt og roligt, kom der 3 Mænd som begyndte at blive for nærgaaende til Fruentimmerne, som begyndte at skrike.

Jeg havde allerede sovnet, men vaagnede op af Skriget, og sprang strax til; men i det samme blev jeg af en af Urostifterne slaaet paa venstre Side i Ansigtet saa voldsomt at jeg tumlede omkuld, det sortnede for mine Øine, og jeg bar Merke deraf i mange Dage. Vi begyndte da alle at skrige af alle Kræfter og da tog Mændene Flugten.

Folk i Stoughton sagde at Agenten havde ikke Lov at stænge Døren for Emigranterne. Vi fandt det ogsaa raadeligst at bryde op, vi tog vore Reiseklæder, og i den mørke Nat vidste vi ikke hvor vi skulde gaa, men fandt dog Veien op i Byen, som laa i Mørke; men kommen did saa vi Lys i et Hus, et Hotel. Jeg gik ind der og skulde fortælle hvad som var os vederfare, men Natclerken forstod mig ikke. Vi indrettede os da saa godt vi kunde udenfor et stort Hus — et Store — og saaledes oppebiede vi Morgenens.

I Stoughton var vi i 10 Dage; der var mange snille Folk som var gode imod os. Jeg var ogsaa en Tur op i Landet hos Pastor J. A. Ottesen for at høre om han kunde forskaffe mig en Skolepost, men der var ingen saadan ledig i hans Menigheder.

7de August Kl. 3 Efm. reiste vi fra Stoughton med Jernbanen og kom til Prairie du Chien, hvor vi ankom Kl. 10 om Aftenen. Da vi kom af Trænet, vidste vi ikke hvor vi skulde gaa hen for Natten; men som vi stod og samtalede kom en Mand og nærmede sig os, og tiltalte os paa norsk. Han sagde at her var intet Depot, men han tilbød sig at skaffe os Logi over Natten, at ligge paa Gulvet, uden at faa noget, for 5 Dollars. Vi var kun 7 i Tallet, nemlig: jeg, min Kone og vore 5 Børn. Vi var ikke rustet med Penge, og kunde ikke gaa ind paa hans Forlangende. Vi spurgte ham igjen om der ikke var noget Depot hvor Emigranter kunde

faa tye til, hvortil han svarede, at noget saadant fandtes ikke.

En anden Mand, en Svenske, stod og hørte paa, kom frem og sagde: "Jo, her er Depot, og et rigtig godt Depot." Han tilbød sig at ledsage os did, og det var sandt, rigtig et godt Depot. Der fik vi være om Natten; vi bar med os vore Sengklæder, bredte dem paa Gulvet, og vi sov noksaa godt.

8de August Kl. 8 Formd. gik vi ombord paa et Dampskib og Kl. 3 næste Dag kom vi til Red Wing. Saasnart vi var kommen iland, traf vi en Svenske; han ledsagede os til sit Hjem hvor vi fik Logi.

Samme Dag kom Pastor Muus til Red Wing, og da vi fik høre at han om Aftenen skulde holde Gudstjeneste paa Courthussalen, gik vi did for at overvære Gudstjenesten, og det var os en stor Glæde at faa høre en Luthersk Prædiken paa vort Sprog i det fremmede Land.

10de August var Pastor Muus saa snil og tilbød sig at tage min Kone og vort mindste Barn, Harald, med sig i Buggyen hjem til Prestegaarden, og saa betingede han Skyds til os andre, for mig og vore andre Børn med en Farmer som han traf paa, nemlig Henrik Even- sen, som var saa snil og skydsede os til Follingstad, en Farmer, 5 Mil fra Prestegaarden. Der fik vi Logi over Natten tilligemed god Bevertning.

Næste Dag gik jeg til Prestegaarden, hvor min Kone, som havde faaet Skyds hos Pastor Muus, var ankommen Aftenen iforveien. Pastor Muus tilbød sig at laane mig et Oxeteam for at hente vort Tøi og vore Børn fra Follingstad, og dertil med en Gut for at drive Oxene. Vi blev da i Prestegaarden til den 13de August, og var da saa heldig at faa Logi hos Niels Kvernodden, 1½ Mil fra Prestegaarden. Vi var da glade over at vi

igjen havde faaet Lov paa Logi, og faaet et Hus hvor vi midlertidig kunde faa bo og opholde os efter den lange og farefulde Reise.

Gud være Lov og Tak, at han holdt sin beskyttende og beskjærmende Haand og bevaret os paa Reisen over Havet! Naar Gravene aabnes, og Havet afgiver sine døde, faar vi den Glæde at se og træffe vore afgangne døde Børn paa Opstandelsens Morgen.

John Nathan Kildahl.

(1857–1920.)

En biografisk skisse av *C. M. Weswig*.

I. Barndoms- og ungdomsaar.

JOHN NATHAN KILDAHL var født den 4de januar 1857 paa Namdalseidet, Indherred, Trondhjems bispedømme, Norge. Hans forældre var Johan Kildahl og Nikoline A. Kildahl, født Buvarp. En ældre søn av disse blev meget interessert i beretninger fra Amerika. Han blev overbevist om at familien kunde bedre sine kaar ved at utvandre. Det var væsentlig hans forestillinger som bevæget familien til at reise til Amerika i 1866.

Læseren har allerede fulgt Kildahl-familien paa dens lange og besværlige overreise som denne enkelt og nøgternt er fremstillet av familiens overhoved. Niels's død mens de var paa havet, var et haardt slag. Det var jo ham man hadde stolt paa som den hovedsakelige forsørger i den nye verden. Men—vende tilbake kunde de jo ikke.

Efter mange strabadser og gjenvordigheter naadde de endelig høsten 1866 frem til Red Wing. Her overvar de en gudstjeneste forrettet av pastor B. J. Muus i "Court House". Han tilbød sig at gi dem skyss ut paa landet. Saaledes kom familien til Goodhue county, Minnesota.

Pastor Muus gav faren ansættelse som lærer i religionsskolen. Efter et par aars forløp var de istand til at erhverve sig 40 acres jernbaneland i Leon township.

Familien flyttet ind i en jordkjelder som var gravet ut i et bakkeheld. Ikke længe efter blev faren, som ikke var videre sterk, syk. Han holdt sengen i 4 aar.

Det var en trængselstid. Jorden paa deres landstykke var klein, de hadde ingen hester, barna slog høiet og bar det hjem paa stænger. Paa den maate var de istand til at holde en ko.

Moren styrte huset saa godt hun under omstændighetene kunde. En kveld hadde hun ikke mat i huset. Men det faldt hende ikke ind at tvile paa at Gud vilde forsørge hende og hendes paa en eller anden maate. Og sikkert nok — den næste morgen var der en av naboene som ikke fik fred for den tanke, som pludselig kom over ham, at han maatte bringe en sæk mel over til familien i jordkjelderen. Han saa gjorde, og slik blev de hjulpet den gang.

En velstandsmand i nabolaget uttalte ønske om at adoptere John Nathan. Forældrene kunde ikke forlike sig med tanken; men slik som deres forhold var, syntes de dog de maatte tale til gutten om tilbudet. Men han svarte med en gang at han heller vilde bli hos sine forældre i deres fattigdom.

Om hans barndomshjem og ungdomsaar fortæller lærer I. D. Hustvedt følgende:

“Førend jeg skriver noget om nu avdøde dr. J. N. Kildahl, vil jeg med nogen faa ord omtale hans forældre, Johan Kildahl og hustru Nikoline. De kom med familie herover til Amerika i 1866. Da jeg to aar senere, nemlig i 1868, kom hit, hadde de bosat sig paa et stykke jernbaneland i Town of Leon, Goodhue county, Minnesota. Der hadde de faat sig istand en jordhytte, gravet ind i et bakkeheld. Dette var forresten en noksaa almindelig maate for nykommerne at faa sig hus paa — den tid. Dette var familiens hjem.

Mens de bodde der, var det jeg først lærte dem at kjende. Det var om sommeren 1868 en søndags formiddag jeg tilfældigvis kom forbi deres hjem. Da jeg, som nykommer, ikke var vant til at se hus bygget paa den maate, blev jeg nysgjerrig efter at finde ut hvorledes det saa ut indvendig, og banket paa døren, der straks aapnedes, og en middelaldrende kone bad mig venlig træde ind. Denne kone var Nikoline Kildahl. Da jeg var indkommet, opdaget jeg straks at familien var samlet til husandagt, som da ogsaa jeg kom til at bivaane.

Efterat vi hadde sunget nogen salmer, læste husfaren paa en klar og opbyggelig maate en præken av en huspostil, og derefter en bøn. Imens sat hustruen og barneflokket rundt ham, stille og andagtsfulde. Et av disse barn var ogsaa den senere saa bekjendte prest og professor, dr. J. N. Kildahl. Naar jeg nu fortæller dette, er det for at vise i hvilken atmosfære dr. Kildahl vokste op. Hans barndomshjem var vistnok i én forstand fattig, men i en anden forstand et meget rikt hjem. Rikt paa gudsfrygt og rikt paa kjærlighet.

Johan Kildahl var en meget oplyst og kundskapsrik mand, som i Norge hadde faat en høiere skoledannelse. Pastor Muus, som i den tid var prest her, fik bevæget ham til at holde norsk religionsskole, som han maatte holde rundt i farmhusene. Hermed var han nok sysselsat et par aar; men saa slog helbredet feil, og han var derfor nødt til at slutte dermed.

Han besluttet sig da til at reise vest i Minnesota, hvor der var homestead-land at faa, for saaledes at faa et hjem for sig og familien. I den hensigt solgte han da sit hus og de eiendele han ikke vilde ta med; men just som han var færdig til at reise, blev han syk og sengeliggende, saa reisen maatte opgives, og da

han hadde solgt huset, maatte han flytte ut av det. Syk som han var, stod han nu med hustru og flere smaa barn paa bar bakke, uten noget hjem. Da fik han først

Fire slektled.

flytte til Amund Meland, og siden fik han sig opført et lignende hus som det han før hadde hat, paa dennes land, hvor han saa med sin familie flyttet ind. Dette var i 1869. Han blev sengeliggende i flere aar. Han led nemlig av nervesvækkelse.

Omsorgen for familien kom saaledes utelukkende til at hvile paa hustruen. Paa den tid blev familien forøket med en søn som blev født efterat faren var blit syk. De to ældste døtre var konfirmerte og arbeidet borte hos fremmede; men der var endnu fem ukonfirmerte av dem. Jeg har altid med beundring tænkt tilbake paa Nikoline Kildahl og paa hvorledes hun i den tid kunde klare sig som hun gjorde. Til al lykke var hun sterk av helbred, og dertil forstandig og praktisk. Hun spandt garn, vævet tøjier og tepper (carpets), lavet smaa nette kurver av lindebark, som hendes smaa gutter solgte, og ved sit utrættelige arbeide og likesaa utrættelige taalmodighet overvandt hun alle vanskeligheter.

Efterat Johan Kildahl i flere aar hadde maattet holde sengen, begyndte han, imot alles forventning, at bli bedre og sterkere, saa han kunde være oppe, og fra den tid av oprandt der en lysere tid for familien. De to ældste sønner, Anders og John Nathan, var nu konfirmerte, og den sidstnævnte var allerede blit elev ved Luther College. Saa besluttet resten av familien sig til at flytte til Northfield, hvor de bodde indtil de i 1883 flyttet til Nord-Dakota, hvor de tok sig land, og hvor de like til sin død kom til at leve i en uavhengig stilling og i gode kaar.

Det var om sønnen John Nathan Kildahl jeg skulde skrive. Da jeg om høsten 1868 begyndte at holde religionsskole i det norske settlement her i Goodhue county, Minn., blev saavel han som hans ældre bror Anders nogen av mine første elever. Deres søskende Harald og Johanne var endnu for unge til at gaa i skole; men de kom nogen aar senere til at gaa i skole for mig. Alle Kildahl-søskene var særdeles flinke og lærvillige og stod paa et høiere kundskapstrin end sine jevnaldrende. Dette skrev sig vel fra at de var utrustet med gode

evner; men det hadde vel ogsaa sin grund i at de hadde faat undervisning i hjemmet, mens mange av de andre skolebarn var forsømt av sine forældre i saa henseende. Isærdeleshet maatte jeg dog lægge merke til Nathan Kildahl, — hans forældre kaldte ham altid saa, og derfor blev han saavel i skolen som utenfor nævnt med dette navn. Jeg kunde ikke andet end like denne vakre, venlige og troskyldige gut. Hans gode hjerte lyste ut av al hans gjøren og laden. Mot læreren viste han respekt, og mot sine medelever var han høfflig og forekommende. Dette er den attest jeg kan gi ham som skolegut, og jeg tror at disse egenskaper var ham en vuggegave som han kom til at beholde hele sit liv.”

Saa langt lærer Hustvedt.

Da John Nathan vaaren 1872 var blit konfirmert i Holden kirke av pastor Muus, besøkte denne hans forældre og sa dem at gutten var mer end almindelig begavet, burde faa utdannelse og gives til Herrens tjene-ste. Forældrene svarte at presten jo visste hvordan de var stillet i timelig henseende; nu da gutten var konfirmert, hadde de haabet at faa nogen hjælp av ham. Pastor Muus sa hertil at de uten tvil vilde høste større velsignelse av at følge hans raad end av at holde gutten hjemme for at faa arbeidshjelp. Han baad dem tænke saken over under bøn til Gud og sa at han vilde høre indom igjen.

Nogen dage bakefter kom han igjen og holdt endnu sterkere paa at gutten maatte faa skolegang. Selv hadde han huslærer for sine barn og tilbød at ta Nathan med sig til prestegaarden, saa han kunde forberedes til optagelse ved et college. Forældrene gav omsider sit minde dertil, endda det var en stor opofrelse for dem. Det blev bestemt at han, efterat ha faat nogen undervisning i prestegaarden, skulde sendes til Luther College.

VED LUTHER COLLEGE.

Kildahl kom til denne skole vinteren 1874. Alt han eide, bar han paa ryggen i en hvetesæk.

Luther College var paa den tid den eneste norske læreanstalt her i landet som bød paa et fuldstændig college-kursus, og det klassiske var det eneste kursus man hadde. Skoletiden var 6 aar. Dr. Laur. Larsen var skolens præsident med et lærerpersonale av dygtige mænd ved sin side.

Man kan ikke si at Kildahl utmerket sig særlig fremfor sine klassekammerater da han var ved skolen. Men han var en flittig student, og endskjønt han kom næsten et halvt aar efter skoleaarets begyndelse, hadde han ingen vanskelighet ved at graduere sammen med sin klasse i 1879. Han var som en almindelig gut i opveksten, fuld av liv, men aldrig ondskapsfull. Han var ingen atlet, men tok del i nogen av de idrætsøvelser som var igang ved skolen i hans dage, især skøiteløpning. Engang — i en brytekamp (wrestling match) — var han tydeligvis den overvundne, men viste hvad to der var i ham ved at negte at gi op.

Det faldt ham let at tale, og han blev valgt til at repræsentere studenterskapet ved en eller anden festlig anledning.

Pastor Muus gav ham ingen direkte pengehjælp i hans skoletid, men sørget sandsynligvis for at Kildahl fik betale sin kost-regning naar det faldt ham selv beileilig. Muus har vel villet lære ham uavhengighet og selvrespekt. I feriene arbeidet gutten paa forskjellige farmer. Han skrev hjem adskillige ganger og tilbød sig at slutte paa skolen og søke arbeide for at hjelpe familien. Men resten av barna mente at han skulde holde paa ved skolen saasandt der var raad med det, —

og de vilde gjøre hvad de kunde for at holde ulven fra døren.

Familien hadde flyttet til Northfield i 1875 og holdt "boarding"-hus for St. Olaf-studenter, men spandt ikke netop silke paa den forretning. Da St. Olaf-skolen blev reist paa Manitou Heights, leiet de et litet hus paa vestsiden av byen. Men saa blev moren, som hadde været familiens forsørger — for det meste da — syk. Hun maatte holde sengen i tre aar. Til trods for al denne motgang stod dog alle fast paa at Nathan skulde fortsette paa skolen.

Trods megen sykdom og mange lidelser opnaadde begge hans forældre en høi alder. De fik feire sit diamant-bryllup. Faren døde i 1916, seks og nitti aar gammel. Moren blev 93 aar. De bodde paa sin farm nær Maza, N. D.

Henimot slutten av sit andet skoleaar hadde Nathan et alvorlig ulykkestilfælde. Stolen han sat paa, blev tilfældigvis væltet overende, og han støtte panden mot gulvet. Han var syk hele sommeren og gik med en uavladelig hodeverk. Han hadde git op alt haab om at komme tilbake til skolen. Men saa, sent paa høsten, gav en lægmand ham et simpelt husraad som kurerter ham fuldstændig paa nogen faa dage.

Om Kildahls college-dage skriver hans klassekamerat, pastor I. B. Torrison, i "College Chips" (aarg. 37, nr. 8):

"Paa skolen viste han de hodets og hjertets egenskaper og det pligtopfyldende sindelag som gjorde det klart at han vilde bli en mand og en prest der kom til at rage op over det almindelige. Gutten var i sandhet mandens far.

En solskinsdag, da han og en kammerat sat paa en haug nordenfor Campus og studerte hebraisk til eks-

amen, fremsatte kammeraten den profetiske paastand at hans ven inden tyve aar vilde regnes blandt de ti ledende mænd inden Den Norske Synode. Kildahl protesterte, men vennen var sikker i sin sak og lovet at forære den anden et guldur om profetien blev uopfyldt.

Han hadde en merkverdig evne til at gaa like løs paa sakens kjerne i sine studier. Han var en ihærdig arbeider, og han samlet al sin vilje- og aandskraft paa at mestre klassikerne, det eneste studium colleget bød paa, det eneste som gir en passende forberedelse for det teologiske studium. Lærerne var — efter hans maate at se det paa — der for at lede, raade og hjelpe, og han søkte at utnytte den anledning som dermed gaves ham, til det ytterste.

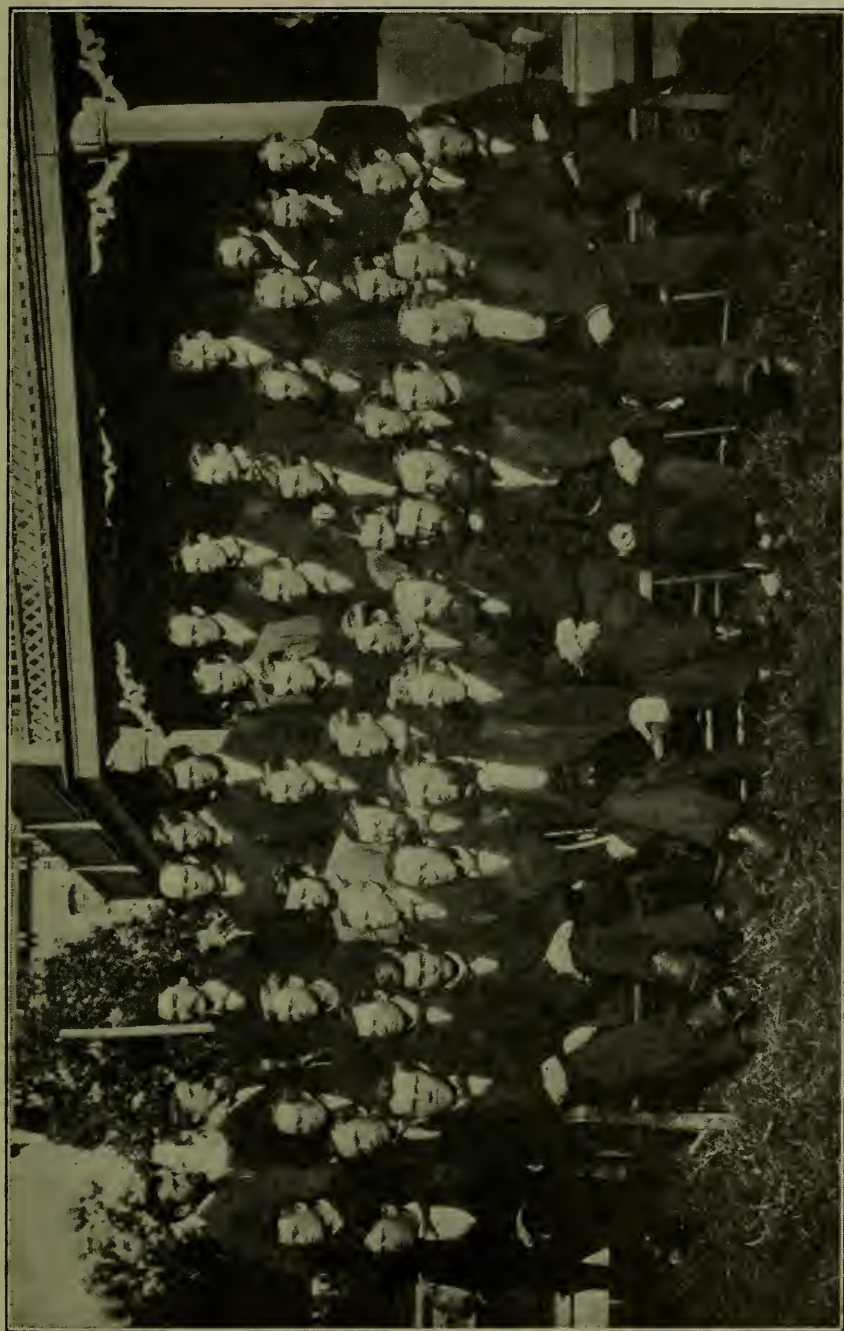
Det kan dog godt være at hjertets egenskaper var mer usedvanlige end hodets. Han hadde et varmt hjerte. Han var av naturen medføhlende, hensynsfuld og "fair". At dette var kammeratenes almindelige dom om ham, var ikke vanskelig at se. Skjønt han selv ingen atlet var eller kunde avse megen tid for sporten, var der ingen man heller valgte naar man skulde ha en "umpire" i baseball-spil hvor det kunde ventes at gaa rigtig hett for sig.

Hans hele person syntes utstraale ærlighet, oprigtighet og et kristelig sindelag."

Kildahl graduerte fra Luther College den 30te mai 1879.

VED LUTHER SEMINAR.

Luther College hadde det specielle formaal at forberede studenter for det teologiske studium. I de dage blev graduertene dimittert til seminariet. Dersom nogen ikke kom til presteskolen, blev det næsten anset

Luther Seminarium, professorer og studenter og formand Hoyne, Madison, Wis., 1880.

som en skam for vedkommende. Og flertallet av graduenter gik uten videre og villig til seminariet. Det var jo derfor de hadde frekventert colleget.

Kildahl kom til Luther Seminar om høsten 1879. Seminariet laa i Madison, Wis., ved bredden av den deilige Monona Lake. Der var to bygninger, en ottekantet med to senere tilbygde fløier, og en retvinklet. Begge var av sten og to etager høi. I disse bygninger bodde lærere og de fleste av studentene. De to første aar av hans studietid bestod det teologiske fakultet av dr. F. A. Schmidt, prof. H. G. Stub og prof. Joh. Ylvisaker. Det sidste aar var de to sidstnævnte paa studiereise i Tyskland, og prestene K. Bjørgo og T. A. Torgerson vikarierte i deres sted.

Om studentenes kaar i de dage kaster følgende beretning av lærer Hustvedt lys:

“Da jeg i hans studiedage næsten uavbrudt korresponderte med ham, saa fik jeg en forstaaelse av hvorledes han i den tid maatte kjæmpe sig frem under savn og selvfornektelse. Fra hjemmet var der ingen hjelp at faa eller vente i pekuniær henseende. Fra den menighet han og hans forældre tilhørte, fik han heller ikke nogen hjelp, og den private understøttelse han fik, var helst liten. Nogen hjelp fik han vistnok av de midler som samledes ind i menighetene til trængende studenter; men dette blev vel heller ikke saa stort, da der var mange at dele imellem. I det store og hele maatte han saaledes ved sin egen hjelp søke at slaa sig igjennem, og han klarte det ogsaa. I fritimene paa skolen tok han sig for at gjøre litt arbeide for sine lærere, for hvilket han fik en liten godtgjørelse, og i sommerferiene arbeidet han ute for farmere i slaat og harvest.

Jeg husker at Nathan Kildahl i slutningen av august maaned 1879 besøkte mig. Han hadde denne sommer

arbeidet hos sin tilkommende svigerfar, Lars Sjøine, i harvest og stacking og var netop færdig dermed. Jeg spurte ham da hvad han agtet at foreta sig inden han atter skulde begynde paa skolen. Han svarte mig at han nu vilde prøve paa at faa arbeide med treskemaskinen. Da jeg i juni maaned samme aar hadde holdt norsk skole i Northfield og paatat mig at holde skole en maaned i september sammesteds, saa fik jeg ham overtalt til at gaa dit i mit sted og overta denne skole. Jeg tænkte at det vilde være en mere passende beskæftigelse for ham at holde skole end at gaa med treskemaskinen. Det passet desuten saa godt for ham, derved at hans forældre ogsaa var bosatte i Northfield den tid.

Herav kan man se hvor haardt han maatte anstrenge sig for at erholde den utdannelse han saa inderlig ønsket at bekomme. Det viser ogsaa hvilken energi og bestemthet han var besjælet av. Han vilde naa det maal han hadde sat sig, og han naadde det. Hvor mange kan gjøre ham det efter? Jeg tænker de fleste vilde komme til at gaa træt og opgi det hele.”

Der var en ting som hjalp, og det var at de fleste av studentene var like fattige. Kildahl skyldte over \$600 da han var færdig med sin skolegang. Og det var store penger i de dage.

Sommerferien 1880 hjalp han pastor Estrem, Willmar, Minn., og ferien 1881 tilbragte han hos pastor Muus.

Livet ved seminariet gik sin rolige gang for ham. Om vinteren 1880 blev han meget syk. Det kaldtes mavebetændelse den tid, men det var uten tvil appendicitis. Han blev dog frisk igjen og kunde fortsætte sit studium.

I juleferien 1881 besøkte han først en onkel som

bodde i Muskego-settlementet. Derfra reiste han videre til Chicago for at besøke en datter av denne onkel, altsaa sin kusine. En dag spurte hun Kildahl om han var en kristen. Han svarte ja. Han reiste tilbake til seminariet, men kunde ikke bli kvit det spørsmaal. Hadde han svaret sandt? Hans aandelige gjennombrud var begyndt. Han skrev til hende at han ikke hadde svaret sandt. Han var ikke en kristen. Han gik længe sørgmodig og ofte med taarevædte øine. Han var meget taus, og aapnet sit hjerte kun for to eller tre av sine mest intime venner blandt studentene.

Blandt hans klassekamerater var *Johan Gustav Nilsen*. Denne var en seminarist nylig ankommet fra Norge, og som nu forberedte sig til prestegjerningen. Han bodde ikke i seminarbygningen. Han var en gennemskelig og prøvet kristelig karakter, nu i 40-aars alderen. Kildahl blev opmerksom paa denne mand og begyndte at besøke ham. De var meget sammen den vinter. Han blev ved Guds hjælp Kildahls egentlige aandelige veileder.

Før vaaren var han kommet ut av lovens trældoms-aak ind i Guds børns glade frihet. I skriften var det især Rom. 8, 3 som hjalp ham. Han kom til bevisst liv i Gud. Nilsen blev ogsaa prest og døde for nogen aar siden i California.

Det var Nilsen som fik Kildahl til at læse skrifter av *Carl Olof Rosenius*. Og Kildahl læste alt det han kunde faa fat i av Rosenius. Ikke alene den vinter ved seminariet, men som prest var den store svenske pietists skrifter ham kjær. Det stemplet Kildahls aandelige utvikling og forkyndelse. Omkring og i forsoningen dreiet sig hans aandelige liv, og til forsoningen kom han i næsten hver eneste præken han holdt. Og det er nu fast grund at staa paa. Han kunde synge:

Kristi blod og retfærdighed
er alt hvad jeg vil smykkes med;
dermed jeg kan for Gud bestaa,
naar jeg i himlen skal indgaa.

Jeg tror at Jesus ved sit blod
har gjort for alle synder bod,
at dette blod evindeligt
skal hjælpe og skal frelse mig.

Ti skal det blod han har utøst,
forblive her mit hjertens trøst;
i livet og i dødens nød
min tro er sat til Jesu død.

Han graduerte fra Luther Seminar 29de juni 1882.
Hans klassekammerater var Th. Eggen, J. O. Hougen,
H. O. Skyberg, K. Storlie, O. Urdahl, B. Askevold, S.
Gunderson, S. Hanson, H. O. Koefod, J. Maakestad og
J. G. Nilsen.

II. Prest til Vangs og Urlands menigheter.

Den 11te juli 1882 blev han i Vangs kirke av pastor Muus egtevidd til Miss Bertha Sjøine. Hun var en datter av Lars Sjøine og hustru Anna, født Ellestad, i town of Warsaw, Goodhue county. Hun blev sin mand en snild, from og elskværdig medhjælp i livet. Deres egteskap var ualmindelig lykkelig. Det blev velsignet med 6 barn. Den ældste søn, Johan, døde ved et ulykkestilfælde i 1885. Den yngste søn, Harald, døde av sort difteritis i Northfield i 1904. Sammen med enken efterlever ham følgende barn: Karl O. R. Kildahl, prest i Clifford, N. D.; Johan L. Kildahl, prest i Owatonna, Minn.; Lars Kildahl, bestyrer for Public Schools, North Branch, Minn.; Anna, gift med pastor H. S. Bly, Phillips, S. D. Av hans familie efterlever

ham ogsaa to brødre, pastor H. B. Kildahl og Nils Kildahl, Norton, Mont., og to søstre, Mrs. Ole Jermstad, Glenwood, Minn., og Miss Johanna Kildahl, Maza, N. D.

Første barnebarn.

Han hadde antat kald fra Vangs og Urlands menigheter i Goodhue county og blev ordinert i St. Johanneskirken i Northfield den 10de august 1882. Den indledende tale holdtes av pastor O. P. Vangsnes.

Ordinationshandlingen utførtes av Minnesota distrikts formand, pastor B. J. Muus. Til tekst for ordinationstalen toges Jer. 14, 10.

Ordinator fremholdt, at likesom profeten var ængstelig for den gjerning hvortil han blev kaldt, saaledes vil ogsaa Herrens sendebud nu, om de er rette hyrder, føle byrden og ansvaret at hvile knugende paa dem. Og ve den som tror at han er manden dygtig nok for det! Men forat ikke frygten skal bli en kjødelig frygt, skal de ihukomme

1) sin kaldelse av Herren. "Jeg beskikket dig til en profet for folket" (v. 5);

2) de midler som Gud har git dem til at utføre gjerningen. De behøver ikke, som saa mange "veltalende" gjør, at søke omkring paa jorden og i luften og i himmelen efter hvad de skal tale, men "alt det som jeg befaler dig, skal du tale" (v. 7), og "jeg har lagt mine ord i din mund" (v. 9).

Bruker de disse midler med den rette troskap og flid, vil den gjerning hvortil de er kaldt, lykkes for dem; de vil da staa som "beskikkede over folkene og over rikene til at oprykke og til at nedbryde og til at fordærve og til at nedkaste, til at bygge og til at plante" (v. 10).

De som blev ordinert, var Bernt Askevold, Johan O. Hougen, Knut Storli og J. N. Kildahl.

Der var ingen prestegaard for de nygifte at flytte ind i. Det første aar bodde de hos Erik Ødegaard. Dernæst leiet menighetene et litet hus som stod nær kirken. Der bodde de indtil den nye store og prægtige prestegaard blev færdig i 1884.

Lærer Hustvedt skriver følgende om Vangs-aarene:

"Efter at ha graduert fra Luther Seminar i Madison, Wis., blev han i 1882 kaldt som prest av Vang og

Urland menigheter. Dette kald blev ledig paa grund av at pastor Th. A. Hanson, som da hadde betjent det i to aar, resignerte og reiste til Norge.

J. N. Kildahl var ingen fremmed mand for disse menigheter. Han hadde ogsaa som teologisk student præket her i kirken, og da nu ved kaldelse av ny prest valget faldt paa ham, saa var det fordi folket i menighetene likte baade ham og den maate han prækte paa.

Prestegaarden i Vang.

De ventet i ham at faa en dygtig prest, og de blev heller ikke skuffet i sine forventninger. Hans begavelse som prædikant er en saa vel kjendt sak, at jeg finder det unødvendig her at omtale det; men jeg vil dog nævne at hans forkyndelse av Guds ord ikke alene vakte opsigt inden hans egne menigheter, men snart blev navnkundig ogsaa inden nabomenighetene, hvorfra mange søkte hit til hans kirker, og derfor var disse næsten ved enhver gudstjeneste overfyldt. Selv Hauges Synodes folk, der paa den tid for det meste ikke var gunstig stemt mot

Den Norske Synodes prester, flokket sig hit for at høre pastor Kildahl. At de ogsaa likte ham, viste sig senere, da Hauges Synode kaldte ham som bestyrer av deres seminar i Red Wing, Minn.

Det var dog ikke alene som prædikant Kildahl utmerket sig. Ung som han var, forstod han paa en mesterlig maate at ordne og lede menighetene, og der var, da han blev deres prest, meget at ordne, saavel i materielle hensyn som i de anliggender der vedkommer menighetenes deltagelse i de kristelige gjøremaal og i at fremme Guds rikes sak.

Da Kildahl kom som prest, hadde menighetene ingen prestegaard eller prestebolig. Dette var da noget av det første han maatte se til at faa ordnet. Land blev kjøpt til prestegaard, og et hensigtsmæssig hus blev opført; men det blev bygd paa den aapne prærie, utsat for saavel vinterens storme som for solens brændende straalер om sommeren. Dette maatte findes raad for, og Kildahl fandt raad. Han tok selv fat og plantet trær rundt prestegaardens hus, hvilke trær han selv grov op av jorden, efterat vedkommende eier hadde git ham lov dertil, og flyttet dem hjem til prestegaarden. Selv plantet han dem, og selv vandet han dem og fik dem til at vokse og trives godt. Nu for tiden staar prestegaardens hus omringet av en prægtig skoglund.

Det var dog ikke saa at hans prestegjerning blev forsømt ved det arbeide han saaledes utførte; ti er der en prest som har røgtet sit kald samvittighetsfuldt, saa maa det vel sies at ha været Kildahl. Specielt vil jeg nævne her hans ihærdige arbeide med at undervise sine konfirmanter, og jeg har ikke senere truffet nogen av hans konfirmanter uten at de har rost ham, ja, de synes endog at være stolte av at være hans konfirmanter, og de mindes ham med taknemmelighet.

I samklang dermed vil jeg ogsaa nævne hans strævet med at faa menighetene til at sørge for at barna fik en kristelig opdragelse og religionsundervisning. Paa det punkt var hans krav bestemte.

Det var en noget vanskelig tid at være prest i Den

Liers første konfirmation.

Nørske Synode den tid Kildahl overtok kaldet, da det netop var paa den tid at striden om naadevalget eller utvælgelsen var i sit værste stadium. Han hadde allerede som teologisk student tat part med prof. Schmidt, eller dem som blev kaldt antimissouriere, og nu, da han var blit prest, blev han snart nødt til at ta del i kampen og forsvare sit standpunkt. Han stod her sam-

men med sine naboprester B. J. Muus og M. O. Bøckman, som den tid var prest i Gols menighet, Goodhue county.

Det var vist en lykke for disse menigheter at de netop da hadde Kildahl til prest. Hadde man hat en mindre begavet og mindre populær mand til prest, vilde vel ogsaa disse menigheter blit utsat for splittelse og ubehageligheter, som tilfældet var paa mange andre steder. Vistnok meldte baade han selv og menighetene sig ut av Den Norske Synode, men nogen nævneværdig splittelse i menighetene blev undgaat, da folket i menighetene, paa faa undtagelser nær, var enige med ham heri. Han saavelsom menighetene sluttet sig da til antimissouriene for siden at være med at danne Den Forenede Kirke.

Men snart maatte man gjøre sig fortrolig med at det var vanskelig at kunne faa beholde ham som prest. I 1885 fik han kald fra Hauges Synode til at overta bestyrerposten ved Hauges seminar i Red Wing. Menighetene gav ham da permission paa et aar, paa den betingelse at han skulde faa en student til at præke i sit sted og selv skulde han av og til komme hit og forrette barnedaab samt andre ministerielle forretninger. Han fik da en teologisk student, som nylig var kommet hit fra Norge, men som endnu ikke var ordinert til prest. Hans navn var Ole O. Saue. Han blev senere prest i Den Forenede Kirke og døde som kapellan hos formand Hoyme i Eau Claire.

Da aaret var omme, sluttet Kildahl sin virksomhet som bestyrer av seminariet i Red Wing og overtok atter sin prestejerning her.

Dette blev dog ikke av lang varighet; ti allerede i 1889 fik han kald fra Bethlehem menighet i Chicago. Menighetene gjorde hvad de kunde for at hindre ham

fra at motta dette kald, men Kildahl stod fast paa at han trodde det var Guds vilje, og at det derfor var ham en pligt at gaa til Chicago. Saa maatte menighetene, saa nødig de end vilde, motta hans resignation.

At gjøre det Gud vilde ha ham til at gjøre, var et av grundprincippene i Kildahls livssyn; da var ingen opofrelse for stor, intet arbeide for tungt for ham."

Saa langt Hustvedt.

Følgende utdrag fra et brev skrevet i Vangs preste-gaard den 13de august 1885 viser Kildahls tro og gudhengivenhet i den tid. Han skriver:

"Gud har været saa inderlig god imot os i sommer. Den første juni fik vi en søn, som i daaben fik navnet Carl Olaf Rosenius — efter den kjære svenske Rosenius, som jeg har hat saa megen velsignelse av. Tre dage efterat Carl blev døpt, kom Gud igjen og tok vår ældste søn. Han slog en 'tub' med kokende vand over sig og forbrændte sig saa at han kun levde vel et døgn. Det var et tungt slag for os; men det var godt. Det overvældet mig svært straks. Senere har jeg dog faat naade til at se Guds kjærlighet ogsaa i dette. Jeg var just dagen før ulykken skedde, reist paa en missionstur til Dakota, for at bli der en maanedes tid. Og skjønt min kone telegraferte to ganger, fik jeg intet vite om det før to uker efterat det var skedd. Jeg var næsten 100 mil vestenfor baade telegraf og jernbane. Jeg reiste da straks hjem; men da var han allerede for længe siden begravet. Bøckman hadde været her og holdt liktale. Og han hadde hjulpet min kone meget. Han har selv drukket samme skaal engang, mistet et barn paa samme maate.

Jeg holdt saa av den lille gutten, og nu var han just blit saa stor at han begyndte at pludre og snakke og

gjøre besøk op paa kontoret til mig. Dog er jeg saa inderlig glad. Jeg vet ikke at jeg har levd saa lykkelige dage som disse 2-3 uker siden jeg kom hjem fra Dakota. Jeg synes aldrig jeg har kunnet tro saaledes paa Guds faderkjærlighet som efter dette. Jeg har i dette faat svar paa saa mange bønner. Jeg begyndte at bli saa kold og lunken at, hadde ikke Herren hørt mig, saa er jeg bange for at jeg snart aldeles hadde faldt fra. Og hvilken naade er det ikke av Gud at han renser grenene! Hvilken naade er det ikke av Gud naar han skjærer av de baand som vil binde os til verden! Og hvor lykkelige er ikke vi naar han lager det slik at vi faar trang til at fly til ham! Nei, hvor god er ikke Gud, at han arbeider med os halstarrige syndere for at dra os til sig! Hvor god er ikke Herrens vilje! ti han vil at vi skal bli salige. Og hvor god er han ikke da naar han tugter for at holde os paa veien! Og hvad er al verdens lykke og glæde mot saligheten av bevisstheten om at Gud elsker os! Ja, han elsker os. Der er saa mange ting ved dette tilfælde hos os som saa tydelig viser mig Guds godhet og nærhet. Jeg skal kun nævne én ting. Samme dag som vor lille Johnny brændte sig, bad jeg til Gud (jeg var i Dakota) at han vilde gi mig kors. Jeg syntes at jeg trængte noget for at bringes ind til Gud. Og se bare, om han ikke gav det! Jo, Gud hører nok bønner endnu den dag idag. Dersom vi riktig trodde Herrens ord, saa skulde vi vist utrette store ting hos Gud med vore bønner endnu den dag idag. Han har jo sagt: '*Sandelig*, sandelig sier jeg eder at *hvadsomhelst* I ber Faderen om i mit navn, *skal* han gi eder.' Det var tydelige ord det; men se, vi tror saa litet paa Gud, derfor formaar vi saa litet. La os be om tro, han gir os det nok. Jeg tror at noget av det bedste vi kan be Gud om, er at hans vilje maa ske, som

i himmelen saa og paa jorden. Jeg blir mer og mer ræd mig selv og min egen vilje, og jeg vil bare be Gud om at jeg ikke maa faa lov til at raade mig selv, men være som leret i pottemakerens haand; ti da vet jeg det skal gaa godt. Og jeg vet Gud vil høre den bøn.”

Pastor N. J. Lockrem skriver om den tid i Vang og Urland:

“Det var for mange av os glade, lykkelige dage i Vangs og Urlands menigheter i Goodhue county, Minn., da J. N. Kildahl var vor prest. Det var i min ungdoms gjærende vaar jeg hadde den velsignelse og lykke søndag efter søndag at sitte under Kildahls prækestol.

Jeg respekterte og elskte Kildahl i al hans gjerning. Han var en glimrende festtaler, en slagfærdig og dygtig debattant. Han var en heldig pengeindsamler, en prægtig skolemand, en grundig teolog og en utmerket ordstyrer ved store møter. Men — fremfor alt var han prest.

Den gode Gud, som styrte det slik at jeg kom under dr. Kildahls indflydelse, styrte det ogsaa slik at Kildahl fik naade av Gud til at vække tillive igjen mit slumrende aandelige liv, likesom han ogsaa gjenopvakte i mit sind min barndoms drøm om selv at bli en ordets forkynder. Hvis Gud har kunnet bruke mig til noget i sin tjeneste i de over 27 aar jeg har været prest, saa er det — menneskelig betraktet — en frugt av dr. Kildahls virksomhet.

Og jeg var ikke den eneste. Jeg husker nu at ialfald de to Bakken-brødrene, der begge blev prester i vor kirke, samt pastor L. Hammer saa omtrent samtidig fik det samme kald til at gaa ind i “Herrens vidnehær”.

Unge og gamle strømmet til kirken. Men der var allikevel adskillige utskeielser blandt ungdommen. Sær-

lig drik. Nogen av os ønsket at motarbeide drikkeriet, og i et skolehus i nærheten av Underdahl stiftet vi en forening som vi kaldte Holden Temperance Society. Det var vist en av de første foreninger av sit slags paa de kanter. Erik Ruud var en ledende aand i dette arbeide. Men mange av de ældre kirkefolk der syntes dette var noget "nymodens vrøvl".

Jeg gik til Kildahl og spurte ham om han vilde komme og holde tale for os og støtte vort lille forsøk paa at hjelpe hverandre. Han grep min haand og sa med eftertryk: "Gud velsigne dere! Jeg skal med glæde komme. La os løfte i flok!"

I sin private omgang med ungdommen var han altid venlig. Nu og da kunde han være munter og le saa hjertelig godt. Men aldrig gik han over streken. Nei, selv da i hans tidlige manddoms tid forstod han at bevare en viss værdighet, der ikke var opstyltet og usand, men som gjorde ham til den renskaarne personlighet som han var. Der var en sindets og tankens adel der skinnet igjennem hos ham, slik som jeg neppe har fundet det hos nogen anden. Han kunde tale med os om jordiske ting, men det var for ham den naturligste ting av verden at si os store aandelige sandheter uten at vi merket at han "præket" til os.

Jeg fortalte ham engang om en interessant bok jeg hadde læst. Jeg vet ikke om han visste at jeg var smittet av bokens hovedtanke. Jeg nævnte at boken eller forfatteren forholder sig skeptisk til visse kirkelige dogmer. Kildahl svarer: "Jeg har læst boken. Den er skeptisk like overfor meget som jeg holder for sandt. I denne forbindelse vil jeg spørre: Hvorledes vilde du like at gaa i rimfrost i bare ben?" Ja — jeg maatte

svare at dette vilde bli kjølig. “Ja” — sei han — “det vilde bli kjølig — og skepticismen *er aandelig rimfrost*; der findes hverken sol eller varme i den.”

Paa veien hjem drog jeg frem dette og hint som jeg hadde betvilet. Hadde det bragt mig lykke? Nei — men rimfrost. Ungdomsblodet jaget i mine aarer. Dog — var der rimfrost i min sjæl, mens den unge presten, med sin klare lære og sterke tro, levet sit indre liv i “sol og sang og sommer”.

Jeg hadde ytret min tvil til *andre kristne*. De utskjeldte baade forfatteren og mig. Jeg satte mig i forsvarsstilling, og dermed var disse kristnes indflydelse over mig utelukket. Kildahl skjeldte ingen ut — egget mig ikke til motstand, men bare syntes ondt i mig, at jeg, som kunde ha det saa meget bedre, vilde vasse med bare ben i rimfrost. Jeg glemte det ikke. Min unge sjæl længtet mot den evige kjærlighet, hvor der er baade sol og varme. Jeg hadde hørt om og møtt trangbrystede, dømmende kristne. Mange av os tænkte: “Saa er de alle.” Nei, slik var Kildahl ikke!

Mange av os var én søndag i Vang, den næste i Urland. Skjønt han som de fleste andre blev modnere og dypere som aarene gik, saa syntes jeg aldrig han prækte som da. Det rislet som den stille bæk — og det bruste som den mægtige, flommende elv. Hans taarer randt ned over begge kinder og ned paa prestekraven; men han ænsset det ikke. Hele hans legeme prækte. Hver evne som han eide, droges ind i det store arbeide at vise os veien hjem til Gud. Jeg tror at mange flere unge end ældre fandt i de dage fred med Gud for Kristi skyld — der i hans menigheter. Vi elskte ham, og vi beundret ham, om vi end mangan gang var meget sløve i at rette os efter hans forkyndelse.

Han førte et gjestfrit hus. Altid var vi velkomne og blev traktert paa det bedste. Hans elskværdige hustru var av den samme aand som han. Hvor hun var villig til at opfylde hans ønsker og tjene hans venner med alt det som huset formaadde! Ingen av dem, hverken han eller hun, forstod den kunst at spare. Ikke sparte de sig selv og ikke sine midler. De var dengang unge og sterke, og de gav sine kjære menigheter alt. Enten vi vilde samraade os med ham om vore jordiske fremtidsplaner, eller vi aapnet vort hjerte for ham og bad ham om veiledning i vore aandelige kampe, var vi altid like velkomne. Han vaset aldrig bort tiden, men gik like paa det foreliggende spørsmaal, og blandet vi andre mennesker ind i vor samtale, saa fandt vi meget snart ut at det ikke var det vi var der for. Deres hjem var et fredens, kjærlighetens og bønnens hjem, hvor vi kunde delta i private andagter, nyde privat sjælepleie og møte til sangøvelser eller til offentlige opbyggelser.”

Da han i 1885 blev kaldt til bestyrer for Hauges seminar, var han tvilraadig hvad han skulde gjøre. Han raadførte sig med pastor Muus. Denne raadet ham paa det bestemteste til at anta kaldet for *foreningssakens skyld*. Kildahl antok kaldet. At han ikke blev der mer end et aar, skyldtes det rimelige krav av Hauges Synode at han maatte gaa ind i deres kirkesamfund om han skulde vedbli ved skolen. Dette vilde Kildahl ikke gjøre.

Pastor Muus hadde stor indflydelse paa Kildahl. Han hadde jo konfirmert ham, faat ham paa skole, opmuntret og tilskyndet ham paa alle maater. Og Kildahl beundret Muus. Han sa engang om Muus: “Jeg tror aldrig jeg har kjendt nogen mand om hvem det med større sandhet kunde sies at han frygtet Gud og intet menneske.”

Som allerede nævnt, tok pastor Kildahl en aktiv og ledende del i naadevalgsstriden. Urland menighet op-hævet sin forbindelse med Synoden den 21de oktober 1887, og Vangs menighet fulgte eksemplet den 4de november. Det er ikke nødvendig i denne livsskildring at dra frem Kildahls deltagelse i denne strid. Han var en av dem som arbeidet ihærdig for at antimissouriene *ikke* blev et nyt kirkesamfund. Tvertimot arbeidet han av alle kræfter for den forening som fandt sted da anti-missouriene, Den Norske Augustanasynode og Den Norsk Danske Konferens dannet Den Forenede Norsk Lutherske Kirke i Amerika den 13de juni 1890.

III. Prest i Chicago.

Den tredje søndag efter trefoldighet (7de juli 1889) begyndte Kildahl sin virksomhet som prest i Chicago. Han blev indført av pastor N. C. Brun.

Betlehem menighet var organisert i 1870. Dens første prest var pastor S. H. Krogness. Pastor Brun betjente menigheten i 12 aar. Den var en Konferensmenighet og blev med i foreningen da Den Forenede Kirke blev dannet. I 1888 fik menigheten et betydelig tilskud av medlemmer som forlot Vor Frelses menighet paa grund av naadevalgsstriden. Menighetens kirke og prestebolig var midt i det norske centrum i Chicago i de dage — paa hjørnet av Center Avenue og Huron Street.

Om de første aar i Betlehem menighet skriver dr. Kildahl (*Jubilate, Reminiscences of the Norwegian Lutheran Bethlehem Church, Chicago, 1912*):

“Det var i juni 1889 jeg begyndte mit arbeide i Betlehem menighet. Av flere grunder var det ikke let at ta fat paa arbeidet i Chicago. Baade min hustru og

jeg var aldeles uvante med livet i en storby. Og baade folket og deres tænkesæt, maaten at leve paa og menighetsarbeidet i en by som Chicago er jo ganske forskjellig fra landet og kirkearbeidet der. At komme fra en landmenighet til Chicago er som at komme til en ny verden. Alle ting er anderledes, og presten maa lære om igjen.

Bethlehem kirke i Chicago, nyaarsdag 1897.

Vi kom fra et godt kald i Minnesota, hvor vi hadde bodd i en ny, stor og prægtig prestegaard, og saa flyttet vi ind i dette trange, ubekvemme, gamle og i det hele tat litet indbydende "frame"-hus paa Center Avenue. Jeg for min del brydde mig litet om det; ti naar en prest har et kontor, saa bekymrer han sig ikke saa meget om resten; men jeg syntes det var litt leit for min hustrus skyld. Hun hadde været imot at vi skulde

flytte til Chicago; dog, hun fandt sig i det, fordi jeg trodde det var ret at ta imot kaldet til Betlehem menighet; men jeg kan ikke negte for at jeg følte litt rart da jeg viste hende det hus vi skulde bo i. Hun sa imidlertid ikke noget; men at hun ikke var synderlig begeistret over vort nye hjem, kunde jeg jo se.

Omgivelsene var heller ikke synderlig inspirerende. Vi var vante til et stort grønsvær med blomster og busker rundt huset. Her var ikke en fot jord hverken foran eller bakenfor huset. Det eneste grønne vi saa, var et piletræ bakenfor en saloon tvers over gaten. Center Avenue hadde nok engang været brolagt med cedar blocks; men der var ikke stort igjen av brolægningen, og gaten var for det meste saa full av smuds at man neppe kunde se hvor der var brolægning og hvor ikke.

Der var ogsaa en anden ting som den første maaned vi var i Chicago vakte litt bekymring, og det var at vi hadde litet at leve av. Da jeg var færdig fra skolen, hadde jeg en betydelig gjæld. Da vi flyttet til Chicago, solgte vi alt vort indbo med den tanke at kjøpe nye møbler og husgeraad naar vi kom til storbyen. Efter at ha betalt de sidste tre hundrede dollars av gjælden, trodde vi at vi hadde penger nok igjen til at kjøpe nyt indbo for og til at leve av, indtil jeg fik av min løn i det nye kald. Men der gik flere penger til at sætte hus med end vi hadde beregnet, og derfor blev det som sagt smaat med levemaaten den første maaned; men det var der ingen som visste, og vi kom da igjennem indtil jeg fik min første maanedsløn, femti dollars. Siden hadde vi alt vi trængte, og hadde ogsaa litt til at hjelpe andre med.

Tredje søndag efter trefoldighet holdt jeg min tiltrædelsespræken. Naar en ny prest kommer til en

menighet, er der gjerne stor nysgjerrighet efter at faa se og høre ham, og naar han holder sin tiltrædelsespræken, er gjerne kirken saa pakket som den kan bli. Jeg ventet derfor at se en stor forsamling i kirken den dag. Men jeg skal aldrig glemme hvor skuffet jeg blev da jeg kom i kirken. Den var neppe halv fuld. Hadde jeg tænkt at min tiltrædelse som prest skulde ha nogen interesse for folk i Chicago, saa tok jeg grundig feil. Jeg kjendte ikke dengang Chicago-folket. Jeg var just ikke meget let om hjertet den første søndag jeg var prest for Betlehem menighet. Jeg var vant til at tale for fuldt hus der jeg kom fra, og her var ikke engang interesse nok til at komme og høre den nye prests tiltrædelsespræken. Jeg skal ikke negte for at jeg var litt modløs.

Men det begyndte snart at lysne. Vi bodde i det gamle "frame"-hus paa Center Avenue i flere aar. Det var ubekvemt paa mange maater; men baade min hustru og jeg er enige om at de aar vi bodde der, er de lykkeligste aar av vort liv. Det er ikke fine og bekvemme hus, vakre og henrivende omgivelser eller overhodet de ydre omstændigheter som skaper lykke og tilfredshet. Baade min hustru og jeg begyndte snart at trives utmerket i de nye omgivelser. Vi var unge, friske og modige, vi hadde lykken med os paa alle maater, og vi saa os snart omgit av en skare av saa trofaste venner som det vist har været faa prestefolk forundt at ha, og som vi ikke har hat nogensteds hvor vi har bodd, hverken før eller senere. Der har ikke været mange folk i Chicago saa lykkelige som vi var i det gamle hus paa Center Avenue.

Litt om senn vokste ogsaa tilhørerskaren i kirken. Efter nogen tid var kirken fuld, og man maatte til at bære stoler op fra basementet og sette i gangene. Men

endda blev der ikke rum nok. Saa besluttet vi at bygge gallerier, hvorved der skaffedes sittepladser til henved to hundrede til. Men da galleriene var færdige, var der like mange som der ikke kunde skaffes rum til. Folk sat paa alterringen og paa trappen indenfor døren. Der bruktes ingen kunstige midler til at faa folk til kirken. Det var ene og alene det gamle evangelium om synd og naade, om frelse i Kristus for de fortapte, som drog folk.

Det er jo altid opmuntrende for en prædikant at folk kommer og vil høre; men merkér han at Guds ord ogsaa begynder at bære frugt, da først blir det herlig at forkynde evangeliet. Og det viste sig snart at Guds ord begyndte at virke. Folk kom til kirken fordi der blev trang til at høre Guds ord. Den ene efter den anden, baade blandt unge og gamle, blev grepet av Guds ord. Og det blev snart travelt paa kontoret med privat at hjælpe dem som kom for at faa veiledning angaaende sine sjæles frelse. Stundom sat folk og ventet paa sin tur til at faa komme ind og faa tale med presten. Men da blev det deilig at være prest, og da blev det let at forkynde evangeliet om søndagene. Der var ikke nogen "excitement" eller stormende vækkelse; der var intet særlig, opsigtsvækkende ved møtene; der var ingen masseomvendelser. Det var sæden som virket i det skjulte, og den ene efter den anden kom og spurte: "Hvad skal jeg gjøre for at bli frelst?"

Baade en norsk og en engelsk ungdomsforening blev stiftet, og begge disse foreninger blev til stor velsignelse. Der kom en hel del ungdom til møtene, og de troende ungdommer gjorde et godt arbeide blandt dem som ikke var kommet til troen. Efter møtene søkte flere av dem at faa anledning til at følge nogen av sine venner og kammerater hjem for paa veien at kunne faa

tale med dem om det ene fornødne, og Herren velsignet vidunderlig dette de unges arbeide. Da viste det sig ogsaa at sproget ikke har saa meget at betyde; ti paa den tid holdtes der bare norske gudstjenester; men de unge kom i flok og følge til kirken baade formiddag og aften.

Vi hadde naturligvis ogsaa vore sorger og bekymringer. Som tilfældet altid er, naar der gaar en vækkelser over en menighet, saa kom ikke alle som blev paaavirket av Guds ord, igjennem til en sand omvendelse. Og ikke alle om hvem vi hadde det haab at de fandt frem, blev bestandige. Ak, hvor bittert en del skuffet os! Men vi kan jo ikke vente at det i denne henseende skal gaa os bedre end Mesteren selv. Der var ogsaa av og til menighetslemmer som gjorde fordring paa at ansees som sande kristne, men som i paa-tagelig grad manglet den kjærlighet som ifølge Jesu vidnesbyrd er et kjendemerke paa Jesu discipler, og de voldte stundom sorg og ærgrelse.

Men i det store og hele tat tror jeg at tilstanden i Betlehem menighet paa den tid var saa ideel som man kan vente at finde det i nogen menighet her i verden. Der var hunger efter at høre Guds ord; der var et alvorlig og kraftig arbeide for Guds rike baade av unge og gamle, baade av mænd og kvinder, og menighetens lemmer levde et kjærlig og lykkelig liv og delte alt godt, ikke bare med sin prest, men ogsaa med hverandre.”

Betlehem menighet opførte snart en vakker, moderne tre-etages murstensbygning til prestebolig. Men ingen ny kirke blev bygd. Beliggenheten var ikke den bedste for en permanent kirkebygning. Folk holdt paa at flytte nord- og vest-over. Hvad der nu har fundet

sted, kunde forutsees allerede dengang, nemlig at den tid snart vilde komme da praktisk talt alle norske vilde flytte ut av Center Avenue distriktet.

Pastor Kildahl indrettet sig hurtig efter sine nye omgivelser. Han ændret det formelle ved sin maate at præke paa for bedre at kunne naa byens folk. Mange av de prækener som er trykt i hans prækensamling "Synd og Naade", er oprindelig holdt i Chicago. .

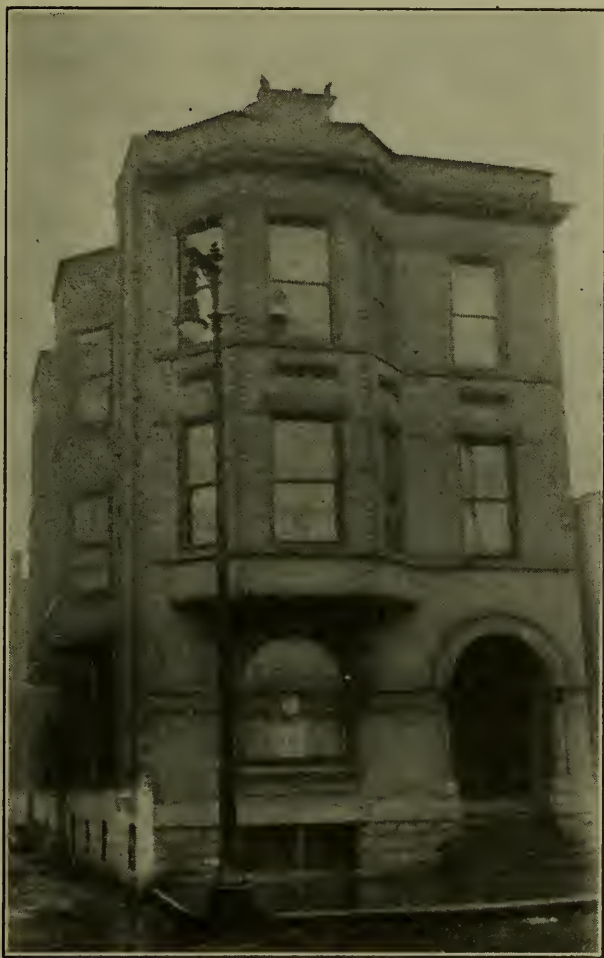
Han forstod ogsaa at finde sig vel tilrette i de nye menighetsforhold. Ved sin personlighet lykkedes det ham at smelte sammen forskjellige elementer som ellers vilde ha staat hinanden fjernt.

Og menigheten gjorde fremskridt. Kirken var altid overfyldt. Han hadde en vidunderlig evne til at bevæge sine menighetslemmer til at ta virksom del i arbeidet. Han var altid med i ungdomsforeningens møter. Det var ogsaa særlig blandt de unge at vækkelsen var mest paatagelig. Der var to søndagsskoler, en i hvilken det norske og en i hvilken det engelske sprog blev brukt. Hver av dem hadde omtrent 500 elever.

Engang hændte det ved et Luther League møte at presten og pastor Ellestad talte om oprettelsen av to nye missions-søndagsskoler. De bad nogen melde sig til at arbeide i disse skoler om søndag eftermiddagene. Louis Johnson, John Peterson, S. H. Holstad og Otto Peterson meldte sig med en gang, og andre fulgte efter indtil tolv hadde erklært sig villige. Næste søndag gik ni av disse frivillige til Washtenaw Avenue og Crystal Street og begyndte Zion søndagsskole; de tre andre satte Emmaus søndagsskole igang.

I juni 1894 blev Covenant English Lutheran Church organisert. Menighetens yngre medlemmer ønsket mere præken i det engelske sprog, maaske ikke saa meget for sin egen skyld som for at kunne missionere blandt dem

som ikke forstod norsk. I ethvert fald syntes det at være den bedste løsning paa sprogsprogsmaalet. Modernigheten gav sin tilladelse til alle som ønskte at slutte

Prestegaarden paa Center Ave., Chicago.

sig til denne nye menighet, og mange av de mest virk-somme unge hadde mod til at være med paa det nye foretagende.

Gudstjenestene blev holdt i Harmony Hall nogen

kvartaler borte. Pastor Kildahl var sogneprest, men pastor William Evans var i et par aar hans hjælpeprest og den som virkelig betjente den nye menighet. Efter ham kom pastor C. M. Weswig. Denne menighet er nu The First Lutheran Church, Logan Square.

Kildahl var overmaate interessert i at faa bygget det norske hospital. Forskjellige opfatninger med hensyn til diakonisse-gjerningen foraarsaket et brudd inden hospitalsforeningen. Da diakonisse-hospitalet i 1896 begyndte sin virksomhet i en liten leiet bygning paa Artesian Avenue, var det hans tro paa saken som holdt arbeidet gaaende. Hans interesse for diakonisse-gjerningen holdt sig usvækket sidenefter.

Han var kjendt i Chicago ikke bare som en fremragende prædikant og prest, men ogsaa som en der var utrættelig i at søke den som var fortaapt. Paa loft og i kjeldere var han altid paafærde for at finde de likegyldige og de vildfarende. Hans bok "Naar Jesus kommer ind i huset" hviler paa hans erfaringer som prest i Chicago. De syke og de fattige var særlig gjenstand for hans omsorg. For at lindre de fattiges og trængendes nød gav han gjerne bort sin sidste "nickel".

Blandt de som kom under Kildahls paavirkning i Chicago og senere blev prester, kan nævnes: Edward Nervig, John Eliason, John Holland, S. Simonsen, Albert Elle, John Nervig, Henry Thompson, Jens Mathieson, og John Peterson.

Arbeidet i Chicago var meget anstrengende og prøvde hans legemskræfter til det ytterste. Menigheten vokste sig meget stor. Ved siden derav stod han til tjeneste for en mængde mennesker som ikke hørte menigheten til. Følgende utdrag av parokial-rapporten for 1893 viser hvor travelt han hadde det: Gudstjenester, 149; døpte, 202; ektevidde par, 58; jordfæstede,

135. Desuten la kirkesamfundet sterkt beslag paa hans tid og kraft.

Kildahls helse begyndte at slaa feil. Sommeren 1896 sendte menigheten ham og hans hustru til Europa paa en rekreatjonsreise. De besøkte Norge, Sverige, Danmark og Tyskland. Han kom tilbake tilsyneladende meget sterkere. Men efter nogen tids forløp indsaa han at han kunde ikke længe staa i det anstrendende liv som prest for en stor bymenighet. Derfor antok han vaaren 1899 et kald fra Holden og Dale menigheter, Goodhue county, Minnesota. Han glædet sig til at opta arbeidet efter pastor B. J. Muus, som hadde konfirmert, egtevidd og ordinert ham. Det blev der dog intet av. Ved Den Forenede Kirkes aarsmøte i juni 1899 blev Kildahl valgt til præsident for St. Olaf College. Han ønsket ikke at motta denne stilling. Han var prest, og vilde være prest. Omstændighetene viste sig dog at være sterkere end hans personlige ønsker.

I aarevis hadde Den Forenede Kirke lidt under en oprivende strid om det saakaldte "skolespørsmål". Det blev fremholdt for ham at hvis han mottok præsidentembedet, vilde denne strid ophøre, og kirken bli sparet for videre sønderrivelse. Han antok da kaldet, fordi han følte at han stod overfor en pligt han ikke hadde ret til at unddra sig. Holden og Dale menigheter var høisindet nok til at løse ham fra det kald de hadde utstedt til ham, og som han allerede hadde antat.

Den trettende søndag efter trefoldighet (28de august) 1899 holdt han sin avskedspræken i Chicago. Om aftenen holdt menigheten avskedsfest for sin prest. Baade formiddag og aften var kirken fylt til trængsel, og mange kunde ikke komme ind.

Følgende takkeadresse blev overlevert past. Kildahl:

“Den norsk evangelisk lutherske Betlehem menighet, til
pastor J. N. Kildahl:

Naade og fred!

Med tak til Gud, vor herre Jesu Kristi fader, for sin uforskyldte naade og barmhjertighet, uttaler herved Betlehem menighet sin dype anerkjendelse av din virksomhet i de forløpne ti aar som menighetens prest og sjælesørger.

Motta vor tak for alt dit arbeide. Tak for den troskap du altid har utvist som en Herrens tjener! Tak for din utrættelige flid! Tak for den overbevisningens magt, den Aandens kraft, det nidkjærhetens alvor, den kjærlighetens varme som besjæler dig i Guds ords offentlige forkyndelse! Tak for at du har utdelt ordet, retteligen — lov og evangelium! Tak for at du altid har vist syndere hen til Jesus Kristus og ham korsfæstet! Tak for hvert straffens ord, hver formaning, hver irettesættelse! Tak for trøstens ord, for fredens ord til forskrækkede samvittigheter, til bedrøvede og lidende hjerter, ved de sykes og døendes leie! Tak for det gode eksempel du har vist som en Jesu efterfølger!

Som vi ber kirkens herre om at velsigne og bevare dig og dine paa eders veie, saa vil du heller ikke glemme at indeslutte Betlehem menighet i dine forbønner for naadens trone.

Farvel og tak!

Gud lade os alle møtes glad
og ingen av vore savne!
Det unde os Gud for Kristi blod,
vi maatte i himlen havne!

Paa menighetens vegne,
W. F. Christiansen, Lars Olsen, Conrad de Lange,
komité.”

Pastor Kildahl bragte fra kordøren menigheten den sidste hilsen og tak. En tak for samværet i disse ti herlige aar han hadde staat i spidsen for menigheten. Disse ti aar hadde været rike paa erfaringer, rike paa bekymringer, men ogsaa rike paa glæder. Disse aar hadde været de deiligste og lyseste i hans liv. Naar han tænkte paa al den glæde som han hadde hat inden Betlehem menighet, saa faldt det ham tungt at forlate disse hyggelige, snilde og troende brødre og søstre inden menigheten. Han bad om tilgivelse for alt som maatte ha været mangelfuldt ved hans virksomhet, og anmodet forsamlingen om at indeslutte ham i sine bønner.

Hermed var ti meget betydningsfulde aar av Kildahls liv til ende. Historien vil maaske dømme anderledes, men han selv betragtet disse ti aar som de mest betydningsfulde og mest velsignede i sit liv. Det glædet ham meget at han fik opleve Betlehem menighets femti-aars jubilæum i 1920 og fik holde jubilæums-præken i den nye kirke paa Springfield Avenue og Iowa Street.

IV. Præsident for St. Olaf College.

(1899-1914.)

Pastor Kildahls valg til bestyrer for St. Olaf College var et kompromis for at ende "skolestriden" i Den Forenede Kirke. Han vilde helst ikke ha mottat valget. Han foretrak at vedbli med sit virke som prest. Men han ansaa kirkens valg som et kald fra Gud, og derfor var det hans pligt at motta kaldet. Kildahl var bestandig slik, — det han ansaa for Guds vilje, gjorde han. Det sindelag hvormed han antok kaldet til St. Olaf, finder uttryk i et brev til en ven, skrevet i Northfield den 7de september 1899. Han skriver:

“Hjertelig tak for dit brev, for indmeldelsen av nye elever, for gratulationen og de gode ønsker. Du ønsker at jeg ikke maa forlate min første kjærlighet. Ak ja, den første kjærlighet! Hvor det er vanskelig at kunne leve et virkelig inderlig samfundsliv med Herren! Nu vet jeg at samfundet har sat mig i denne stilling ikke fordi det tror at jeg besidder saa stor dygtighet paa det felt, men fordi det har den tillid til mig at jeg vil lede skolen i kristelig aand og paavirke elevene i kristelig retning. Maatte ikke samfundet bli skuffet! Men jeg synes at et stort ansvar er lagt paa mig, og jeg vet at her hjælper ingen kunster, her hjælper intet andet end at jeg selv lever et inderlig og opriktig samfundsliv med min frelser. Bed for mig at jeg kunde faa naade til det! Jeg hadde ingen lyst paa denne gjerning, og jeg vilde saa gjerne bli fri den; men jeg turde ikke avslaa av frygt for at jeg maaske derved vilde være ulydig mot Gud; men jeg føler mig saa uskikket til at ta fat paa et saadant arbeide, og jeg er ganske frygtsom. Derfor trenger jeg saa saare brødres forbøn.”

Kildahls kom til Northfield om høsten 1899. Skolens gamle bestyrer, prof. Th. N. Mohn, mottok ham med utsøkt venlighet og velvilje. Der var ikke spor av jalousi. Han var selv blit valgt til vicebestyrer, og han lovde at hjelpe den nye bestyrer saa godt han kunde med raad og daad. Men Gud vilde det anderledes. Allerede 18de november døde prof. Mohn. Prof. Kildahl gav ham følgende vidnesbyrd i sin indberetning:

“Prof. Th. N. Mohn, der like fra skolens grundlæggelse indtil begyndelsen av det forløpne skoleaar, altsaa i en række av 25 aar, har staat som skolens bestyrer, døde den 18de november sidstleden. Det var

prof. Mohns inderlige ønske at St. Olaf College maatte komme til direkte at tjene kirken, hvorfor han ihærdig arbeidet for at skolen maatte bli Den Forenede Kirkes college. Det forundtes ham at se denne hans yndlings-tanke virkeliggjort; men dermed var ogsaa hans livs virke endt. Skolen har lidt et stort tap ved denne duelige og erfarne skolemands bortgang. Da jeg ifjor høst med stor frygt og bæven overtok bestyrerposten, var det mit haab at prof. Mohn vilde hjelpe mig med raad og daad i den gjerning som han forstod saa vel, og i hvilken jeg ingen erfaring hadde. Han lovde ogsaa at han vilde staa mig bi paa alle maater som det stod i hans magt. Denne paaventede og, som det syntes, saa nødvendige hjelp og støtte maatte jeg imidlertid undvære. Prof. Mohn underviste kun fire dage ved skolen efter dens aapning, hvorpaa han blev syk indtil døden avløste ham. Vi haaber imidlertid at vort tap var hans vinding.

Hans arbeide ved St. Olaf er endt; men virkningene av hans tro og selvopofrende virke vil længe spores i vort samfund. Prof. Mohn hadde særlig evne til at utdanne viljesterke karakterer.”

Den 6te november feiret skolen 25-aarsfest.

Den 25de mai 1900 døde St. Olaf College's grundlægger i Trondhjem, Norge. Om ham skriver prof. Kildahl:

“Den mand der var redskap i Herrens haand til at grundlægge og bygge St. Olaf College, er iaar vandret til sine fædre. Der er vel ikke mange mænd blandt os der hadde saa klart syn for nødvendigheten av en grundig utdanning av dem der skal staa i spidsen for det aandelige arbeide blandt os, som pastor Muus. Og hvad pastor Muus ansaa for ret og Gud velbehagelig samt nyttig for Guds kirke, det arbeidet han for, enten

han stod alene eller hadde mange med sig. Derfor arbeidet han utrættelig for at oparbeide interessen, samle midler og faa opbygge St. Olaf College, og denne skole staar som et værdig mindesmerke om pastor Muus's ihærdige arbeide for høiere skoleutdannelse blandt norske lutheranere i Amerika."

Det første skoleaar med Kildahl som bestyrer hadde St. Olaf College 9 lærere og 178 elever, av hvilke 108 var nye elever, 153 gutter og 25 piker. Syv graduerte som *Baccalaurei Artium*. Fra akademi-avdelingen dimittertes 18.

De første aar bodde Kildahls i den gamle hovedbygning. I mars 1901 flyttet de ind i den nye bestyrerbolig som var opført paa collegegrunden. Den nye logibygning for gutter (Ytterboe Hall) blev ogsaa tat i bruk omtrent samme tid. I 1902 bygde konsul Halle Steensland den biblioteksbygning som bærer hans navn. Den blev indvidd den 6te november ved prof. E. Kr. Johnsen.

I sin indberetning til aarsmøtet i 1903 behandler prof. Kildahl spørsmålet: "*Hvorfor opretter og driver vi norske i Amerika vore egne læreanstalter?*" Han skriver:

"Det har kostet det norsk lutherske kirkefolk i dette land flere hundrede tusen dollars at bygge de forskjellige seminarier, colleges og akademier som er opført siden de norske kom hit. Og det koster mange penger fra aar til andet at vedlikeholde og drive disse skoler. Især er det kostbart at drive et tidsmessig college med baade klassisk kursus og realavdeling. Kunde vi ikke spare os alle disse utlæg?"

De fornemste grunder til at vi opretter og driver vore egne læreanstalter, er at vi er kristne og lutheranere. Vi tror at det bedste som vi kan gi vor skolesøkende ungdom, er undervisning i Guds ord, og vi tror at der

ikke er nogen sand oplysning og dannelse uten at hjertet blir oplyst og dannet ved Guds ord. Men da jeg i min indberetning ifjor særlig dvælte ved disse grunder, skal jeg faa lov til at peke paa en anden grund som maaske ikke saa ofte har været omtalt, og som mange maaske ikke har tænkt saa meget over, men som dog er av den største betydning, nemlig den grund at vi er *norske amerikanere*.

Vi som er kommet hit fra det gamle land, eller som er født av norsk byrd og opdrat av norske forældre, befinder os i en særegen og eiendommelig stilling. Vi er ikke norske i dette ords fulde betydning. Vi er heller ikke amerikanere i den betydning. Jeg mener vi er ikke "yankees". Vi er norske amerikanere. Vi er kommet fra Norge for sammen med mange andre folkefærd at danne den nation som her i dette land ifølge Guds underlige styrelse skal skapes. Vor fortid, vor historie, vore fædre er paa den anden side havet. Vor arbeidsmark, vor fremtid, vort haab er i dette land. Vi kan ikke fornegte vor natur som efterkommere av norrønastammen. Vi kan som indbyggere av dette land heller ikke løsrive os fra eller leve et liv uavhengig av amerikansk tænkesæt og levemaate.

Der er dem iblandt os som kun vil være norske. De prøver haardnakket at holde sig alt amerikansk tre skridt fra livet. Men bortset fra det uforstandige i et saadant forsøk, er det simpelthen en umulighet at være fuldtut norsk i Amerika. Man kan ikke bo i dette land en 30, 40 aar og være hvad man var da man kom hit. Enten man vil det eller ei, er man i aarenes løp, maaske uten selv at ha merket det, blit betydelig amerikanisert. Hvis nogen ikke tror det, saa kan han bare ta sig en tur til Norge, og han vil da snart merke at han ikke har kunnet undgaa at paavirkes av sine omgivelser.

Paa den anden side er der dem blandt os som over hals og hode vil bli amerikanere eller "yankees". De foragter alt som er norsk, og de tar efter alt som de mener er amerikansk. De er av den mening at det vilde være bedst for os som er kommet over fra Norge, eller som nedstammer fra norske folk, saa snart som mulig at kaste bort vor norskdom og se til at bli amerikanisert jo før jo heller. De tror at det er det retteste at alle fremmede som kommer til dette land, enten de er norske, tyske eller irske, saa hurtig som ske kan, frigjør sig fra sine norske, tyske eller irske eiendommeligheter og blir amerikanere.

Nu vilde det visselig ikke være hverken ret, eller gavnlig at forsøke at danne et litet Norge, et litet Tyskland eller et litet Irland her i de Forenede Stater. Det er vor pligt, som kommer hit fra andre land, at prøve at lære engelsk saa hurtig og saa godt som mulig. Vi bør se til at lære at tale, skrive og læse engelsk saa godt som nogen indfødt amerikaner, og vi bør se til at sætte os ind i dette lands styre og forhold saa godt som det er mulig. Men vi bør ikke kaste bort det gode, som vi i egenskap av nordmænd er bestemt til at bringe som en indsats og gavnlig bestanddel av den kultur og det folk som her holder paa at dannes. Vi maa ikke prøve paa at bli "yankees". Det er baade uforstandig og det er umulig. En morian kan ikke omskifte sin hud og en parder sine pletter. Det er umulig for en nordmand at bli amerikaner i den forstand selv om han ønsket det aldrig saa meget.

Vi kan altsaa snu og vende os hvordan vi vil, vi kan haardnakket eller krampagtig holde fast paa dette norske, ønske og arbeide haardt paa at vedbli at være norske, eller vi kan paa en latterlig maate ape efter "yankeerne" paa alle sæt og vis og indbilde os at vi er

blit amerikanere, — vi er dog like fuldt hverken norske eller amerikanere, vi er en mellemting. Vi er det eneste som vi ifølge naturens love kan være, vi er norske amerikanere. Prøver vi at være noget andet, blir vi unaturlige vanskabninger.

De unge blandt os som besøker vore læreanstalter, og som saaledes samler et større forraad av kundskaper og faar mere utviklede aandsevner, blir nødvendigvis som regel paa grund av sin aandsoverlegenhet de ledende blandt vort folk. Disses opdragelse og utdannelse burde derfor være saadan at de med held kan arbeide blandt norske amerikanere. Deres utvikling bør ikke være ensidig norsk, heller ikke bør den være ensidig amerikansk. Den bør være av samme beskaffenhet som det folk blandt hvilket de skal arbeide, den bør være norsk-amerikansk. Det er ikke det heldigste at de som skal indta en ledende stilling blandt vort folk herover, faar hele sin utdanning f. eks. i Norge. Det er ikke mindre uheldig at de faar sin fulde utdanning ved rent amerikanske læreanstalter.

For at kunne arbeide med held blandt et folk maa man elske folket; men man kan ikke elske et folk uten at man kjender og forstaar det, uten at man sympatiserer med folket, føler sig ett med det. Skal man med held kunne arbeide blandt norske amerikanere, maa man kjende og forstaa det norsk-amerikanske folk, sympatisere med det, føle sig hjemme blandt det, føle sig som en der tilhører dette folk. For til mest velsignelse at kunne virke blandt dette folk maa man kjende det folk fra hvilket vi stammer, og det folk blandt hvilket vi har kastet vor lod; man maa kjende baade det norske og det amerikanske folk. Men man kjender ikke et folk, og man forstaar ikke et folk, uten at man kjender folkets sprog, literatur og historie. De

som skal arbeide med held blandt de norske i Amerika, bør kjende baade dette lands sprog, literatur og historie, og de bør kjende vore fædres sprog, literatur og historie. De bør forstaa det amerikanske folks tænkesæt, levevis og eiendommeligheter, og de maa elske dette land og dette folk. Men de bør ogsaa forstaa det norske folks eiendommeligheter, seder og traditioner, og de maa elske det norske folk.

Der er dem blandt vore landsmænd i Amerika som omtrent skammer sig ved at være norske. De synes ialfald at det vilde være gjildere om de var "yankees". Det kommer ofte derav at de ikke kjender det norske folk, dets fortid og nutid, dets historie og literatur, dets mænd og dets frembringelser. La os faa fat paa disse unge og undervise dem om deres egen avstamning, vise dem den rot fra hvilken de er sprunget, saa de kan lære at forstaa, at

"Stor arv det er for mannen
av godt folk vera fødd."

De unge mænd og kvinder som faar sin hele utdanning ved amerikanske læreanstalter, blir ofte saa fremmedgjorte for det norske aandsliv. De kommer ind i en ganske anden atmosfære end den hvori deres øvrige landsmænd lever. Deres hele tænkesæt blir anderledes, og de blir uskikket til at leve livet sammen med disse. Der blir ikke sympati eller forstaaelse mellem dem. Der er naturligvis mange hæderlige undtagelser. Jeg taler her om regelen.

Hensigten med en høiere utdanning er ikke den at de som faar en saadan, skal leve et slags høiere liv for sig selv, danne et avsondret aristokrati. Heller ikke er meningen den at de som faar en høiere utdanning, kun skal bruke den større indflydelse som de derved faar, til sin egen fordel. Men meningen er at de som er saa

heldige at de faar erhverve sig flere kundskaper end den almindelige mand, og som faar sine aandsevner saaledes utviklet at de med lethet og hurtighet kan utføre aandelig arbeide, skal bruke dette sit pund til nytte og velsignelse for folket, idet de arbeider blandt og for folket. Men skal dette kunne ske, saa maa deres utdannelse være saaledes anlagt at den svarer til sin hensigt. Blandt os norske amerikanere maa utdannelsen være norsk-amerikansk. Ellers forfeiler den i væsentlig grad sit maal.

Derfor maa vi ha norsk-amerikanske læreanstalter, hvor de som faar sin utdannelse, ikke blir norsk-norske, heller ikke "yankees", men ret og slet hvad de alene kan være uten at bli misfostre, nemlig norsk-amerikanere. De behøver derfor ikke at lære mindre godt engelsk, de behøver derfor ikke at bli mindre patriotiske og lojale amerikanske borgere.

Kun ved at forstaa denne vor eiendommelige stilling kan vi nordmænd i Amerika løse vor opgave som de der av Herren er bestemt til at utgjøre en del av det folk som holder paa at bli dannet i dette land, og som uten tvil har en stor gjerning at utføre i verdenshistorien.

Men hvad vi som kirkesamfund er særlig interessert i, er jo vort kirkelige arbeide. Men hvad jeg har sagt om vort folks stilling i almindelighet, gjælder ogsaa om vor kirkes stilling i særdeleshet. Vor kirke i dette land er ikke en norsk kirke i egentlig forstand, skjønt den er en datter av den norske kirke. Den er en norsk-amerikansk kirke, og vi gjør vel i ikke at tape det av syne.

Der er dem iblandt os som med sorg ser paa at ungdommen paa mange steder holder paa at bli amerikansert. De forarger sig over at de unge taler engelsk. De synes at de vanslegter fra sine fædre, og de mener

at det er en slags forfængelighet, dumhet eller vrangvillighet som ligger til grund derfor. De vilde at de unge skulde elske alt som er egte norsk, slik som de gamle gjør. Nu, ofte kan der være feil ved forældrenes opdragelse eller hos de smaa selv, naar disse viser saa liten kjærlighet til det som er norsk. Men la det nu være som det være vil. Det er allikevel et faktum at det er likesaa umulig at faa ungdom som er opvokset i dette land, til at føle, tænke og tale likedan som Norges ungdom, som det er at faa norske multer til at trives i Minnesotas jordbund.

Kirken maa utdanne mænd som kan forstaa, sympatisere med og følge ungdommen i denne naturnødvendige og uundgaaelige utviklingsproces og overgangstilstand hvori den befinder sig; forstaa de unge, fordi de selv har vokset op under samme forhold; følge de unge, men paa grund av sin høiere utdannelse og klarere syn ha betingelser til at følge dem med forstand og til at kunne holde igjen naar de unge vil løpe for hurtig; følge dem, men paa samme tid lede dem saa ikke altfor mange løper lybsk og forvilder sig i denne farlige overgangsperiode. Ti der er ogsaa dem paa det kirkelige omraade der er tilbøielige til at ville løpe vel fort. Der er dem som synes at være av den mening at engelsk er universalmiddel mot saagodtsom alle onder blandt ungdommen i vore menigheter. Mangel paa engelsk, mener de, er grunden til at mange unge holder sig borte fra kirken, og bare de kan faa engelske prækenere, saa skal der bli god skik paa alle ting, — selv om mange av disse unge meget bedre forstaar en norsk præken. Derfor trænger vi ledere i menigheten som er vel balancerte, mænd som har sund dømmekraft, mænd der hverken er stok-konservative eller radikale, mænd som elsker det norske, men heller ikke hater det engelske, mænd der er

istand til at gaa den gyldne middelvei, mænd der har baade evne og vilje til at bruke det norske og engelske sprog side om side, eftersom forholdene paa de enkelte steder kræver det, mænd der kan sin bibel baade paa norsk og engelsk. Ti det almindelige vil uten tvil mer og mer bli (og det er visselig som regel ogsaa den bedste ordning) at norsk og engelsk maa tales i samme kirke. Og selv om de unge paa enkelte steder danner særskilte engelske menigheter og utelukkende bruker det engelske sprog baade i hjemmene og i kirken, saa er de ikke derfor blit "yankees"; en hel del norskdom hænger endda ved dem; de er fremdeles norske amerikanere, og en norsk-amerikansk utdannet mand passer ganske anderledes til at arbeide blandt dem end en paa amerikansk eller tysk-amerikansk utdannet mand.

Da de første norske kom til dette land, var det selv sagt at de maatte faa sine prester fra Norge. Og de kunde vist intetsteds fra faat prester som bedre passet til at arbeide blandt dem. Baade prestene og menighetslemmene kom fra Norge. Baade prestene og folket vokste sig samtidig ind i de amerikanske forhold. De hadde samme erfaringer, de kunde forstaa hverandre. De passet for hverandre.

Men det er noget som sier sig selv, at jo længer det skrider frem, og jo raskere utviklingen gaar for sig, jo færre der blir igjen av den første generation, og jo talrikere deres tal blir som hører til den anden, tredje og fjerde generation, des større blir kravet paa prester som har faat en norsk-amerikansk utdannelse, prester der, om mulig, kan tale norsk som en nordmand, og engelsk som en amerikaner.

Som lutherske kristne vil det altid bli vor pligt at drive vore egne skoler forat vor skolesøkende ungdom kan opdrages i den rene lutherske lære og i den rette

kristelige aand. Men end mere viktig er det for os at drive vore egne skoler netop nu paa grund av den eien-dommelige stilling hvori vi befinder os som norsk-ame-rikanere, paa det at vor dannede ungdom kan bli bærere av baade norsk og amerikansk kultur. La derfor vort folk sende sine unge til vore egne skoler at de kan komme til at fylde den plads som de bør fylde i over-gangens tid."

Den 26de februar døde en av lærerne ved St. Olaf, prof. Halvor Ytterboe. Om ham skrev prof. Kildahl:

"I prof. Ytterboe hadde St. Olaf College en tro tjener. Han var en dygtig lærer. Men det var især med sine gaver som forretningsmand at han var til saa stor nytte for skolen. . . . Det som især karakteriserte ham, var pligttroskap, paalitelighet og punktlighet. St. Olaf College elskte han, for St. Olaf College arbeidet han, og i St Olafs tjeneste slet han sig ut. Velsignet være hans minde!"

I 1906 blev Hoyme Memorial Chapel bygd. Prof. Kildahl var om sommeren med collegets band en tur til Norge. Med prof. Christianson som leder blev det et triumftog.

I 1908 blev "group system" indført istedenfor de regulære kurser. St. Olaf Association Hospital blev bygd samme aar. Aaret 1909 var han for det meste borte fra skolen paa grund av sygdom. Han tilbragte tiden paa Vestkysten. Prof. P. G. Schmidt fungerte som bestyrer. Logibygningen for piker, Mohn Hall, blev bygd i 1911.

Skoleaarene 1912-13 og 1913-14 anvendte han det allermeste av sin tid i jubelfonds-indsamlingens interesse. Skolens vicebestyrer utførte det meste av bestyrerens arbeide. Det lykkedes ham at samle \$200,000

for at møtte James J. Hills betingelse for at gi \$50,000 saa at skolen kunde faa et endowment fond paa \$250,000.

Skoleaaret 1913-14 var elevantalet 292 gutter og 216 piker, tilsammen 508. Der var 33 lærere. Fra colleget graduerte 15 kvinder og 42 mænd, ialt 57. 12 dimittertes fra akademiet. Skolen havde skutt en kraftig vekst i de aar Kildahl hadde været bestyrer. Flere nye bygninger var opført og andre "improvements" gjort. Men det gik med St. Olaf som med gutten som vokste saa fort, at man ikke kunde klæ ham. Elever strømmet til skolen fortere end man kunde skaffe de nødvendige bygninger.

Om Kildahl som bestyrer for St. Olaf College skriver dr. P. M. Glasoe:

"Dr. Kildahl was scrupulously just, both with teachers and with students. If a case had been decided against a student, the slightest bit of new evidence in behalf of the student would re-open the case for further consideration. Usually he wanted the boy to have a chance to appear before the faculty in person, in order that he might by his statement or in answer to questions place himself right. Very seldom was the extreme penalty of suspension or expulsion decreed against a boy without such an opportunity being given. Hasty action at the hands of the faculty, which always is likely to be the case with people who have not had the chance to know the individual concerned, and being naturally impatient with malefactors, had in Dr. Kildahl a wonderful balance wheel, which ground out justice, I think, about as equitably as is possible under any circumstances.

He was just as fair in dealing with his teachers. Never once did I know of a case where he took sides with a student against a teacher. Usually he would

listen to the student's complaint and say: 'Now, I believe that you can settle that case with Prof. So and So. Go to him and try to come to an understanding.' If he thought the case demanded it, he would look up the teacher and talk the case over, and rarely did teacher and student fail to come to a settlement. He did not hesitate to tell a teacher that the latter had made a mistake, but he expected the teacher to make it right without his having to let the student know what point of view the president held.

He was a strict disciplinarian, and his discipline was always tempered with love and consideration for the student. Students understand this, and the vast majority of them had complete confidence in his judgment. Students never came with a reasonable petition but that they found in President Kildahl an interested advocate of their desires. He frequently granted a holiday after a victory, which many of the faculty thought should not have been given; but Dr. Kildahl was in such thorough sympathy with the youthful spirit of the student body that he felt they must have some way of expressing it. Through these acts of sympathy and understanding President Kildahl firmly endeared himself to the student body.

President Kildahl never showed his calibre better than when he first came to St. Olaf. He protested that he was here against his will and that he knew little or nothing about running a college. He was a big enough man to be afraid to make a mistake, and asked liberally for advice from all sides, declaring that he was here to learn. It was a marvel to school men to see how he grew; how he would attack one difficult problem after the other of a purely academic and scholastic nature and master it. He always had the undivided confidence

of his faculty, not by posing as one who never made mistakes nor never needed advice, but by his earnest and zealous way of handling college affairs. The faculty would discuss a matter thoroughly with all sorts of points of view being brought out, and then the president would in a few terse and pointed sentences say what he thought of the matter—and that is the way it would be decided *unanimously*. I cannot remember one instance in which the faculty went counter to his expressed opinion.

President Kildahl always found time to attend both student and congregational prayer meetings. He gave no indication of posing as a leader or example, but rather everyone felt that he enjoyed the intimacy thus offered with fellow believers. No matter what sort of weather or sidewalks, he was always there. When he was away, it was either due to his absence from town or he was sick abed. Nothing less could hinder.

His positive Christian influence was felt both by students and teachers. I presume there are dozens of young men now in the ministry who came here to prepare for law or other professions. His appeal counted for much, but his daily life full of spirit and power was a daily appeal, and through his example and counsel he placed the ministry on a plane that called for the highest respect."

Prof. I. F. Grose beretter følgende:

"I fire aar, fra 1899 til 1903, var Kildahl ogsaa prest til St. Johannes menighet i Northfield. Desuten prækte han ofte i kirken efter den tid. Paa den maate hadde han maaske likesaa stor indflydelse paa elevene ved skolen som ved sit direkte skolearbeide. Han vandt ogsaa menighetsfolkets udelte tillid, og bandt skolen og

menigheten sammen. Folk i Northfield talte bestandig om Kildahl som prest for St. Johannes menighet.

Dr. Kildahl vægret sig aldrig ved at gaa dit pligten kaldte ham. Saa ogsaa da han tok imot stillingen som præsident ved St. Olaf.

Han hadde ikke specielt utdannet sig for en slik stilling. Han hadde ikke tænkt sig at skulle beklæde en slik stilling — han ønsket den ikke. Han var først og fremst prest og ønsket, saa langt hans helse strak til, at vedbli i det store arbeide at vinde sjæle for Gud, til sit livs ende.

Men en virkelig nødstilstand var forhaanden just da. Kirken hadde netop efter aarelange, tildels bitre diskussioner naadd frem til en endelig beslutning om hvordan den vilde ha et college drevet. Beslutningens heldige gjennomførelse vilde i høi grad bero paa hvad mand der kom til at staa i spidsen for institutionen. Det maatte være en som ikke hadde lagt sig ut med nogen av partene i nævnte strid, en hvis tidligere arbeide hadde git slike resultater at man kunde vente noget av ham som bestyrer for kirkens college. Kort sagt, man trængte en mand som baade hadde kirkefolkets tillid, og som sat inde med egenskaper der vilde sætte ham istand til at dæmpe den kampens hete som hadde utviklet sig, istedenfor yderligere at opflamme den.

Man trodde Kildahl var manden. Folket ønsket ham. Kirken valgte ham. Selv var han saa ilde tilmode over valget at da dette blev forkyndt, gik han ut for sig selv og — graat. Han bestemte sig til at avslaa, og hadde ogsaa gjort det om ikke kirkens indflydelsesrike mænd hadde overtalt ham til at ta sig nogen ukers tid for at overveie kaldelsen. Tryk fra alle sider overbeviste ham endelig om at der var bare én ting for ham

at gjøre, og det var at følge kirkens kald. At avslaa vilde være uforsvarlig baade overfor Gud og mennesker. Skolens senere historie viser at aarsmøtet ikke hadde gjort noget feilgrep da det hadde utset dr. Kildahl til at staa i spidsen for kirkens høiere undervisningsvæsen.

Skolens elevantal begyndte at vokse og har gaat frem den hele tid sidenefter.

Da Kildahl kom til St. Olaf, raadet her den gamle ensidig klassiske utdannelse. Selv var han klassiker og hadde en sterk tro paa de klassiske studiers opdragende værd. Men han var ikke lænkebundet til ett system. Han mente at unge mænd og kvinder der av en eller anden grund foretrak studier av en anden karakter, skulde gives adgang dertil. Dette var bedre end at la dem søke hen til andre institutioner. Efter samraad med fakultetet indførte han derfor ved siden av det strengt klassiske kursus et naturvidenskabelig, og senere, dertil et klassisk-naturvidenskabelig og et literært. Disse kurser aapnet veien for "the selective system" og derefter for gruppe-systemet som nu befølges ved skolen.

Likesaa forutsaa han at elevantallet ved skolens collegeavdeling vilde bli bare en brøkdel av hvad det burde være, dersom den skulde være henvist til bare at faa sine studenter fra kirkens akademier. Derfor begyndte han at arbeide for at tiltrække graduentene fra statens høiskoler, og det med saadant held at av collegets studenter nu tre fjerdedele kommer fra høiskolene mot én fjerdedel fra akademiene, og man kan dog ikke si andet end at St. Olaf faar sin fulde andel av akademi-graduentene.

Dr. Kildahl var hverken envis eller paastaaelig. Enten det var i fakultetsmøte, komitémøte eller paa tomandshaand, indrømmet han gjerne andre det privi-

legium han krævede for sig selv. Han fremsatte sin mening, klart, med styrke, men hensynsfuldt, og naar han saa var færdig, lyttet han opmerksomt og med respekt til hvad de hadde at si som var av en anden mening. Dersom mot-argumenter overbeviste ham om at han burde ændre eller ialfald modificere sine anskuelser, var han altid rede til at indrømme berettigelsen av saadanne ændringer eller modifikationer og ta sit endelige standpunkt derefter.

Gang paa gang hadde jeg anledning til at iagtta med hvilken omhu han veiet motsatte argumenter. Da jeg i aaret 1900 vendte tilbake til St. Olaf, blev jeg valgt til registrar, og der tilfaldt mig da det arbeide at organisere det hele registrerings-system. Op til den tid hadde collegets præsident hat det væsentlige opsyn med valget av fag for studenter. Op til den tid hadde præsidenten faktisk været tillike registrar samt indskrivnings-, katalog- og avertissements-komité, alt i én person. Ved siden av de hermed forbundne pligter hadde han mangfoldige andre at vareta som la beslag paa hans opmerksomhet og tid. Under slike omstændigheter kunde det vel hælde at en student hadde en følelse av at det for en stor del stod til ham selv hvad fag han vilde vælge. Da colleget dengang bare hadde ett kursus, det klassiske, og den orden, i hvilken fagene fulgte paa hinanden, kunde findes paa én side i en liten katalog, var det jo heller ikke nødvendig at føre saa strengt opsyn med studenten i saa henseende, som senere efterat flere kurser var indført ved skolen.

Men allikevel—fristelsen for studenten til at forbigaa fag han ikke likte, og til at anvende sin tid bare paa dem som tiltalte ham eller som han ansaa mer gavnlige fra et rent materielt nyttighetshensyn, den fristelse var ikke utelukket og blev stundom en eller anden student for sterk.

Den nyvalgte registrar fik da blandt andet den opgave at indføre et system som satte colleget istand til at føre fuld kontrol med en students optagelses-kvalifikationer (entrance credits), hvilke fag han tok, hvad arbejde han gjorde, og maaten hvorpaa han utførte sit arbejde.

En flerhet av anskuelser gjorde sig gjældende med hensyn til hvorledes dette system burde organiseres. Dr. Kildahl lyttet opmerksom til hvad de forskjellige hadde at foreslaa, veiet de forskjellige planer mot hinanden og valgte den som han trodde vilde gi de bedste resultater. Naar jeg kom over en ny idé hvis gjennomførelse jeg mente vilde gavne registrar-kontorets arbejde, henledet jeg hans opmerksomhet paa den, og han var altid villig til at diskutere den. Paa den maate lykkedes det at faa hint kontor saa vel ordnet at arbeidet gik uforstyrret for sig enten præsidenten var nærværende ved skolen eller ei. To ganger blev kontorets effektivitet sat paa alvorlig prøve, da sygdom nødte præsidenten til at være borte fra skolen, den ene gang et helt aar. Men studentene fik sig sit arbejde anvist likesaa prompt og heldig som om præsidenten hadde været der. Hans praktiske sunde sans hadde hjulpet institutionen til at utvikle et registrerings-system som i forbausende grad arbeidet godt enten præsidenten var tilstede eller ei.

Hvad han saaledes gjorde for mit kontor, er der ingen tvil om at han gjorde ogsaa for de andre kontorer og for de forskjellige departementer, især da naar disse søkte samarbeide med præsidenten. Han opmuntret ogsaa de saakaldte "outside activities" ved skolen, idet han fulgte dem med forstaaelsesfuld interesse. Eksempelvis kan nævnes musikkorpset (St. Olaf Band) og koret, som begge opnaadde stort ry ved sine Norges-

turer, musikkorpset det ene, koret det næste aar. Hadde han i fornem fjernhet liten eller ingen interesse vist disse organisationer, vilde han let ha lagt en saadan dæmper paa deres virksomhet at deres musikalske ry ikke vilde ha naadd utenom skolens enemarker. Likesaa la han ind et godt ord for skolens literære foreninger og opmuntret alt arbeide som sigtet paa at hjelpe studentene til at bli dygtige i tænkning og tale og med virkning ta del i hverdagslivets praktiske affærer.

Men fremfor alt fremhævet han den velsignelse der fulgte med en ret deltagelse i skolens kristelige liv, saasom bibel- og missionsstudium, søndagsskole-arbeide, ungdomsforeninger og deltagelse i de bønnemøter som holdtes midt i uken. Selv overvar han, naar han kunde det, disse bønnemøter, baade ved skolen og i menigheten. Han længtet efter dem og hadde sin glæde i at være med i dem.

Dr. Kildahl var bestemt i sin optræden og vek ikke tilbake for at gjøre hvad han ansaa for ret og pligt, hvor ubehagelig det kunde være for ham personlig.

Gutter pleier gjerne at slaas med nye gutter som flytter ind i nabolaget, øiensynlig for at finde ut hvad to der er i dem. Elever pleier gjerne at sette en ny lærer paa prøve. Likeledes brænder college-studenter sommetider efter at finde ut hvor rakrygget en ny college-præsident monne være. Kildahl hadde været fjorten maaneder ved St. Olaf da en passende anledning frembød sig for studentene eller rettere sagt for den klik av studenter hvem det var meget om at gjøre at finde ut hvem der egentlig stod for styret ved institutionen, de eller den nye præsident.

Prøven kom i form av en revolt mot hans negtelse av en fridag de hadde ansøkt om, og som de mente skolens traditioner gav dem ret til. Nogen propagan-

dister fik overtalt et antal av sine medstuderende til at holde sig borte fra undervisningstimene og være behjælpelige med voldelig at holde dem borte som ønsket at respektere præsidentens avgjørelse.

Da jeg kom til hovedbygningen den morgen, var dr. Kildahl den første jeg møtte. Han fortalte om studentenes forehavende og spurte hvad han burde gjøre under slike omstændigheter. Jeg antydte at lærerne burde gaa til sine timer som om intet var forefaldt. De andre lærere gav formodentlig samme raad; ti de gik alle til sine klasseværelser og hadde timer med de studenter som indfandt sig. Da tiden for morgenandagten, kl. 9.30, kom, var de fleste studenter tilstede. Kildahl fortalte dem da at kirken hadde git ham fuld myndighet til at styre dens college. Det var derfor hans pligt efter bedste skjøn at ordne med undervisningstimene for den dag, og han maatte derfor befale hver eneste student at indfinde sig til sine timer. Hadde de noget at klage over, var der i kirken visse autoriteter til at ta sig av den sak. Det var veien for dem at gaa istedenfor at ty til pøbel-regimente. Men før de bragte ind noget klagemaal, fik de forvisse sig om at der virkelig forelaa grund til klage.

Oppositionen faldt sammen. Studentene skjønnte at de stod ansigt til ansigt med en *mand*. Og efter den dag hadde Kildahl ingen vanskelighet med at kontrollere St. Olaf-studentene.

Kildahl var meget langt fra at optræde som den der sat inde med al kundskap og visdom. Han var av dem der ønsket at lære saa længe han levde. Saaledes hændte det ret ofte at han henvendte sig til en for at faa raad i rent administrative saker eller oplysning angaaende et eller andet henhørende til den almindelige kundskaps sfære. Det gjorde han vistnok med de for-

skjellige medlemmer av fakultetet, ialfald henvendte han sig ofte til mig, med hvem han jo maatte ha saa mange konferenser i anledning av de under registrar-kontoret henhørende spørsmaal.

Til at begynde med følte jeg mig ikke saa litet genert naar han hos mig søkte opplysninger om ting som laa utenfor collegets administration. Men jeg opdaget snart hvilken opriktig fornøielse han selv hadde av den slags samtaler, og hvilken ærlig velvilje der laa bak, og mindes med glæde vore samtaler av den art.

Engang var han indbudt til at være tilstede ved den høitidelige indsættelse av præsidenten ved en nabostats universitet. Han kaldte mig ind paa sit kontor og spurte til min store forbauselse hvad han, Kildahl, passende burde tale om ved en slik anledning. Det faldt mig med en gang ind at det ikke vilde være upassende at tale om det folk som sender sine sønner og døtre til St. Olaf, særlig om hvor selvstændige de er i tankegang og handlemaate. Jeg nævnte som eksempler at de norske i Minnesota, hvis stemmer lettelig kan gjøre utslaget ved et statsvalg, uagtet de normalt er republikanere, dog i mængdevis stemte for John Lind og senere for John A. Johnson, begge svensker og begge demokrater — simpelthen fordi Minnesotas nordmænd ansaa dem for de bedste mænd for guvernør-stillingen. Likesaa at i den stat, hvor hint universitet hørte hjemme, de norske hadde valgt en irlænder, uagtet denne hadde en nordmand til motkandidat.

Vi hadde litt spøkefull passiar om dette, og jeg tænkte ikke videre over saken. Men da Kildahl kom tilbake fra indsættelsesfesten, fortalte han mig at han baade hadde talt over det emne og brukt de eksempler jeg hadde git ham, og at talen hadde gjort lykke.

Jeg nævner dette tilfælde fordi det viser hvor naturlig

og likefrem han var. Og slik som han var mot mig, var han mot alle andre han møtte. Det er ikke vanskelig at forstaa hvorfor han var saa almindelig vel likt og avholdt.

Dr. Kildahl hadde et lyst sind. Vistnok kunde man se en taare rulle ned ad hans kind, f. eks. naar han prækte, eller naar han sat som tilhører under en andens prækestol. Det hang sammen med hans dype religiøse følelse og mottagelige gemyt og stemte vel med hans lyse og muntre væsen forøvrig.

Han glædet sig i solskin og regnbue, solopgang og solnedgang, sommerens grønne landskap, høstens farvepragt, vinterens snedække og vaarens unge liv. Han frydet sig i den deilige utsigt fra sit kontor i collegets hovedbygning — sydover. Da han forlot Northfield, lot han den bemerkning falde at han ventet ikke at komme til at bo saa vakkert mere før han naadde frem til himlen. I saa henseende var han dog for saa vidt lykkelig som det nye hjem han flyttet ind i ved seminariet, kan glæde sig ved en utsigt saa yndig som nogen kan ønske sig.

Kildahl var særlig glad i blomster og pleidde at være tidlig ute for at arbeide med dem i den friske morgenluft. Og vilde man være sikker paa at finde ham i riktig straalende humør, maatte man søke ham mellom hans blomster.

Jeg hørte ham aldrig uttrykke sit syn paa musikk, leke og andre middelting i en enkelt sætning; men det kan vel nærmest gjengives slik: Gud tillater os at ta del i alt som ikke skader os fysisk, intellektuelt, moralsk eller aandelig. Han var en stor elsker av "croquet", som han spilte med iver og lyst — og altid som en gentleman. Han fulgte her den regel som han indprentet St. Olaf-studentene like overfor besøkende "team": "Behandle dem godt og — slaa dem!"

Kildahl hadde et stort hjerte. Lidelse og sorg, motgang og nød av ethvert slags som møtte student eller lærer, rørte ham dypt. La mig atter eksempelvis nævne den deltagelse han viste mig mere end en gang, særlig under en langvarig sykdom. Kildahl besøkte mig hyppig. Han var en meget optat mand, og jeg forstaar ikke hvordan han kunde avse tid til at besøke mig saa ofte og bli saa længe som han gjorde. Engang tilbragte han næsten en hel eftermiddag hos mig. Mindet om disse besøk er mig nu til stor velsignelse; de gjør mit liv rikere og lykkeligere.

Den bedste stund under disse besøk var bønnestunden før han forlot sykeværelset, naar han knælte ned ved mit leie og i brændende bøn bar mig frem for naadens trone. Endog længe efterat han hadde forlatt mig, dvælte det vidunderlige indtryk og fylgte mig med trøst og glæde.

Dog ikke bare ved sykesengen, men naarsomhelst og hvorsomhelst jeg saa dr. Kildahl, fik jeg indtryk av en mand der, lik Enok i gamle dage, vandret med Gud, og jeg tror at ialfald de bedste av de lærere og studenter som hadde den store lykke at være sammen med ham ved St. Olaf, vil si det samme.

Dr. Kildahl var fremfor alt prædikant. Han fik studentene til at føle at nøklen til ren lykke ligger i det at være en opriktig kristen. Dersom en er en kristen, har han intet at frygte for her i livet og kan gaa ind i lysets rike med evig salighet hisset. Summen av hans tale til studentene var "Herrens frygt". Frygtet de ham, hadde de ellers intet at frygte for. Om de end skulde komme til at lide nogen motgang for Kristi skyld, saa vilde det dog vare saa usigelig kort sammenlignet med den paafølgende uendelige glæde.

Ved Kildahls vidnesbyrd blev mangel student op-

flammet i sit ønske om at bli bestandig i sin daabspakt, eller om han hadde brutt den, drevet til at faa den fornyet. Han tændte ogsaa i mer end én students hjerte lysten til at tjene Herren i ordets embede. Personlig kjender jeg tre begavede unge mænd som i sin første college-tid hadde det som sit maal at studere retsvidenskab, men som ved Kildahls mægtige appel i morgenandagter og fra prækestol lot sig bevæge til at eftertrakte sjælesørger-embedet. De begyndte at studere teologi og er nu tre av vor kirkes dygtigste prester.

Kildahl levde selv efter det han prækte. Han var ikke bare veiviser, men ogsaa veileder; han gik selv veien han indbød andre til at vandre. Selv hadde han været nede i sønderknuselsen ved synet av sine synder; selv hadde han erfaret hvad det vil si at bli løftet ut av fortvilelsen ved Guds forbarmende naade. Han hadde følt syndens forfærdelige magt i sit eget hjerte, og sin fuldkomne uduelighet til at fri sig fra den; man kunde likesaa gjerne prøve at trække sig selv ut av sumpen efter haarene. Han følte de syndige lysters stadige opdukken og det haabløse i at hindre dem fra at trænge sig frem atter og atter. Han kunde let nok fremstille et respektabelt utvortes. Men Gud kræver noget mere end et anstændig ydre; han kræver et hjerte som aldrig har huset og aldrig vil huse en syndig lyst. Gud kræver et fuldkommen rent hjerte. Hvor haabløst er det ikke! "Jeg elendige menneske, hvem skal fri mig fra dette dødens legeme?" Da lærte han at tro paa kraften i Kristi blod, at det er en soning for al synd.

"There is a fountain filled with blood
Drawn from Emanuel's veins,
And sinners plunged beneath that flood
Lose all their guilty stains."

Han lærte ubetinget at tro og ærlig at gjøre hvad Gud sa ham i sit ord. Jesus sa: "Kom til mig, alle I som stræver og har det tungt, og jeg vil gi eder hvile." Jesus opmuntret syndere til at komme til ham: "De friske trenger ikke til læge, men de som har ondt. Ti jeg er ikke kommet for at kalde retfærdige, men syndere." Kildahl visste at han var en synder. Jesu indbydelse til syndere tok han som en indbydelse til sig personlig; han mottok indbydelsen og kom, og fandt saa fred for sit hjerte. Og dette var det budskap han forkyndte for studentene, og selv trodde han paa det — ubetinget og med barnlig tillid."

IV. Professor ved seminariet.

Ved aarsmøtet juni 1914 blev Kildahl valgt til professor i teologi ved Den Forenede Kirkes seminarium med dogmatik som hovedfag.

Professor Kildahl antok kirkens kald til ham til at bli teologisk professor, idet han den 23de juni 1914 læste for aarsmøtet følgende erklæring:

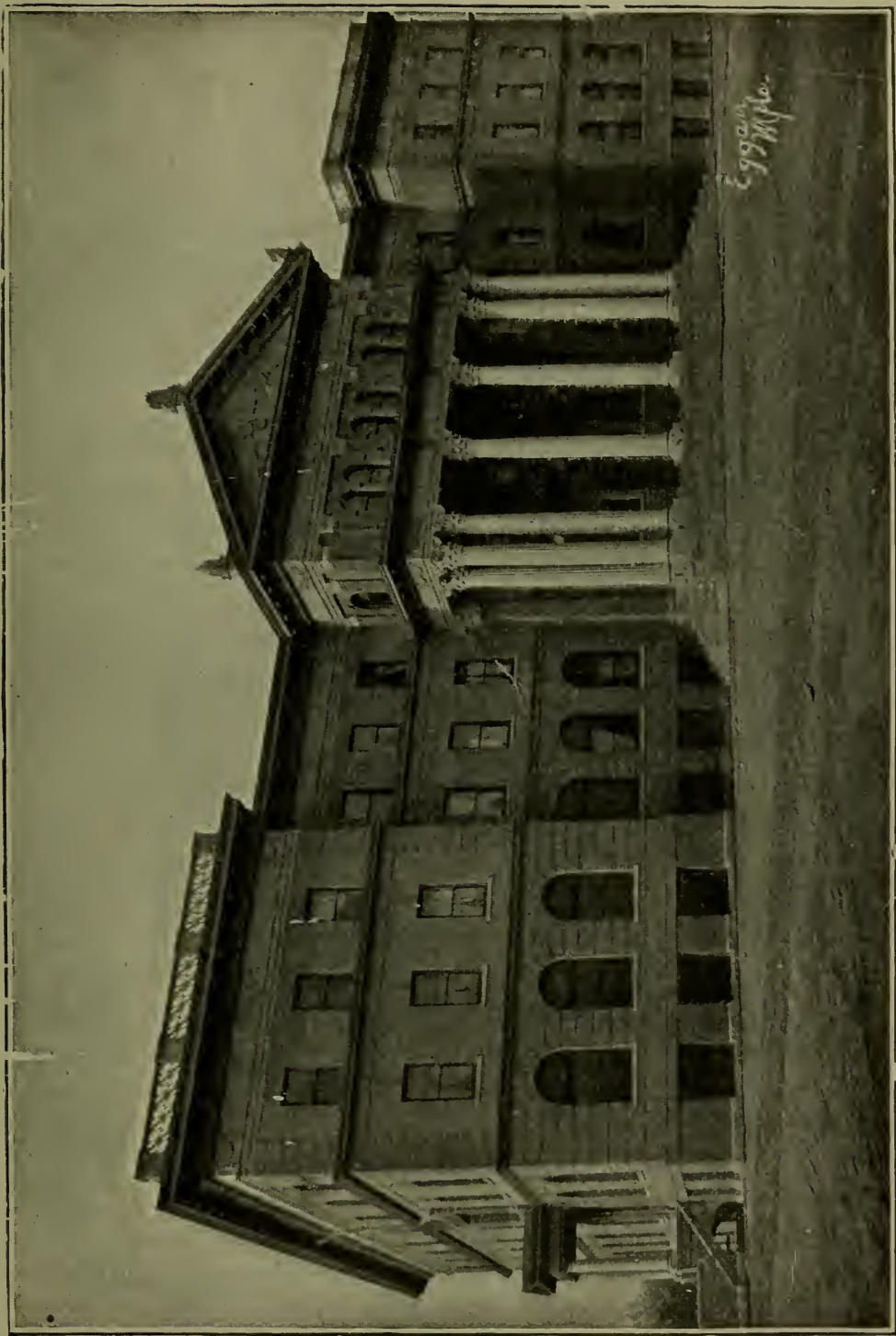
Til Den Forenede Kirkes aarsmøte!

For den tillid som Den Forenede Kirke idag har vist mig ved at vælge mig til lærer i dogmatik, vil jeg her ved si hjertelig tak.

I denne samfundets beslutning ser jeg et uttryk for dets vilje at jeg ikke lenger skal fortsætte med det arbeide som Den Forenede Kirke for femten aar siden gav mig at gjøre, hvorfor jeg herved resignerer fra min stilling som præsident for St. Olaf College og antar posten som professor i dogmatik ved presteskolen.

Ærbødigst

J. N. KILDAHL.

Luther Theological Seminary.

Professor Kildahl elskte sin gjerning ved St. Olaf College. Dog var han glad ved at flytte. Han følte at han hadde gjort alt han orket der. Han var stadig lidende, og legemskræftene tok av. De to sidste aars ustanselige reiser hadde tat haardt paa helsen. Det var maaske ikke saa meget selve reisene med deres besvær som tok paa helsen, men det at han, som skulde holde streng diæt, maatte spise al slags mat. Han klaget aldrig. Han var saa inderlig glad over at nu var endowment fondet sikret. Desuten var der saa mange nye strømminger og retninger i det amerikanske høiere skolevæsen som han følte han ikke kunde følge med. Det var altsaa i den overbevisning at hans arbeide ved St. Olaf College var gjort at han med god samvittighet flyttet til presteskolen.

Det viste sig ogsaa at han var mere nedbrutt end han selv visste. Da han om høsten flyttet til St. Paul, maatte han, istedenfor at begynde sin lærergjerning, atter underkaste sig en alvorlig operation. Derfor blev det over jul før han begyndte sine teologiske forelæsninger. Den 10de januar 1915 blev han indført som professor i systematisk teologi ved Den Forenede Kirkes seminar. Denne professor-stilling indehadde han ogsaa efter kirkesammenslutningen i 1917 og til sin død.

Hans hovedfag var dogmatik. Etik og apologetik forelæste han kun leilighetsvis som bifag. Han underviste ogsaa hvert aar i homiletik. Det var ham meget om at gjøre at faa studentene til at præke Guds frie naade i Jesus Kristus.

Nogen videnskabelig teolog blev professor Kildahl ikke. Han begyndte sin lærergjerning ved seminariet altfor sent i livet til at kunne opnaa det. Desuten var han bestandig for sterkt optat av de praktiske gjøremaal i kirken til at kunne vie sit liv til teologisk forsk-

ning. Han utviklet den lutherske kirkes troeslære paa en praktisk, bibelsk maate for studentene. Det var ham om at gjøre at faa sine studenter til at studere bibelen. Det var vel nærmest bibelsk teologi han forelæste, endskjønt han brukte de almindelige dogmatiske former og uttryk. Studentene fik meget utbytte av hans undervisning.

Pastor Peder Nordsletten skriver følgende om Kildahl som teologisk lærer:

“Det var den 30te april 1918. Sol paa vakker himmel drysset skjær over landskapet. Vaarfugler slog sine triller i morgenluften, mens løvet holdt paa at sprætte ut fra træ og busk. Paa hin stille vaardag syntes vor presteskole i St. Anthony Park at være et særdeles fredet og vakkert sted.

Men det var ikke netop vaarstemningen der grep os mest den dagen—nok noget andet. En stemning av en anden art. Det var vor sidste time i homiletik. Vi ventet derfor nogen avskedsord fra dr. Kildahl. Og disse fik vi! Grei og gripende som altid var han især hin tirsdag morgen. Med glød paa tunge bragte han os noget som han selv hadde gjennomlevd. I korthet var det følgende:

Bevar eders personlighet og individualitet gjennom eders virksomhet! Efterap ikke andre! Ved at gjøre det, blir man baade falsk og unaturlig. Vær eder selv! Som hvert menneske har sin personlighet, saa med eder. Og la den derfor komme frem!

I eders præken maa I ha et bestemt maal! Præk ikke bare for prækenens skyld, fordi at det nu er søndag f. eks. og at det saaledes maa gjøres. Nei, præk fordi at I bærer paa en brændende trang efter at fortælle eders tilhørere noget som I selv skatter stort!

Læg vinn paa tre ting gjennom eders forkyndelse:

1. Væk de sovende! Mange sover i vore menigheter, og de sover den farligste søvn. Gud vil gjen-nem dig vække dem. De reformerte ser ikke i presten saa meget av en vækkelsesprædikant. At vække folk op beror efter deres synsmaate mere paa fremmede 'revivalists'. Som prester skal I selv være vækkelsesprædikanter. Dette betyr ikke at I ikke skal motta hjelp fra andre, men at eders maal maa altid være rettet paa at fremelske vækkelse.

2. Veiled de vakte! At være 'vakt' er ikke det samme som at være omvendt. Saadanne maa under-vises om veien. Præk derfor evangeliet for disse! Præk det fuldt og frit for dem. Sæt aldrig betingelser for naadekilden! Evangeliet tar imot, mens betingelser utestænger. Og alle betingelser er jo opfyldt i Kristus.

3. Præk helliggjørelse for de kristne! Vil I ha troende folk i eders menigheter, frugtbare paa gode gjerninger, maa helliggjørelse prækkes for dem. De kristne maa tugtes, selv om somme ikke synes om tugtelsen. Præk helliggjørelse ofte hvor I har kristne! Præk det ofte, selv om det ikke er noget nyt! Vi trængte jo smør og brød igaar, det trenger vi idag. Slik ogsaa med helliggjørelse.

Dernæst, søk naade av Gud til at præke praktisk! Præk saa at folk kan kjende sig igjen! Og dertil, vær frisk i eders forkyndelse! Bruk ikke gamle, slitte talemaater, men la de gamle urokkelige sandheter frem-sættes i et godt og takkelig sprog.

Og, endvidere, svøm ikke paa overflaten! Træng dypt ind i Guds hemmeligheter under bøn til Gud og selvstudium!

Vor store fortapthet og Guds naade i Kristus, disse to store motsætninger maa altid være de to fremtrædende tanker i vor forkyndelse.

Fortæl ikke bare om naade og Guds godhet osv., men mal disse ting levende for eders tilhørere! Og gjør det ut av egen personlig oplevelse og erfaring!

— — Har I erfaret synd og naade paa eders hjerter, brødre? Er I blit lært av Gud? Har I været i Guds laboratorium, saa at han har faat danne eder? Har I været i lidelsens skole og set syndens gru? Har I virkelig gaat fallit? —

Med disse gripende spørsmaal — spørsmaal der la et hellig alvor over os som hans studenter — avsluttet prof. Kildahl sine avskedsord. Med rette kan digterens ord her anvendes: 'Manden vokste mens han talte'. End vi? Aa, jeg tror forvisst at mange av os følte os yderst smaa og fattige den dag. Og da Kildahl hadde forlatt klasseværelset, sat vi igjen med dette alvorlige indtryk: Hvor det dog gjælder ærlighet og et ret gudsforhold i prestegjerningen!"

Professor Kildahl var meget lykkelig de aar han fik virke ved seminariet. De var vist de gladeste aar i hans liv. Kirken bygget et tidsmæssig og komfortabelt hus for ham at bo i. Her var det fredelig og stille. Her slap han ansvaret for disciplin. Her fik han mere tid til at studere. Hans barn var blit voksne og var kommet ind i agtværdige livsgjerninger. Især var han glad over at to av sønnene blev prester. Han var skuffet ved ikke at kunne ha en kjøkkenhave. Men saa fik han til gjengjæld istand en ualmindelig vakker blomsterhave. Han elskte blomster. Daglig, om sommeren, arbeidet han en times tid med sine blomster. Og det var vakkert omkring professor Kildahls hjem.

Ikke længe efterat han kom til seminariet blev han valgt til prest for Wartburg menighet. Denne menighet holder sine gudstjenester i seminariets kapel. Den er liten, da der er forholdsvis faa norske folk som bor i

St. Anthony Park. Dens største missionsmark er blandt elevene ved Minnesota State School of Agriculture, nogen faa kvartaler fra seminariet. Med Kildahl som prest blev der snart ny fart i menighetsarbeidet. Især fandt menigheten at den hadde en betydelig større ydeevne end den visste, og den er nu i forhold til sit sjæleantal nummer én i kirken hvad bidrag til kirkens gjøremaal angaar.

Hjem i St. Anthony Park. Hans blomster.

Og det er vel som *prest* at Kildahl har sat de dybeste merker efter sig i vor kirke. Han kunde præke. Klart og enfoldig utla han Guds ord for sine tilhørere. Han øste av livsens vand saa tørstige sjæle kunde drikke og faa sin tørst tilfredsstillet. Man fik uvilkaarlig det indtryk at han talte om ting han selv kjendte. Det var ikke en utenad lært lekse man hørte repetert. Han kunde gaa ind i sjælelivet saa folk kjendte sig igjen; og han anvendte gudsordet paa de forskjellige sjælstilstande. Hans prækener var ual-

mindelig klare og dog dypt psykologiske. Han kjendte sjælens liv og trang.

Kildahl var meget veltalende. Kirkene var almindelig overfyldte naar det var tillyst at Kildahl skulde præke. Paa prækestolen kjæmpet han bokstavelig for at vinde sjæle for Kristus. Naar han kom ned fra prækestolen aldeles vaat og utmattet, saa var det ikke bare av legemlig anstrengelse, men mest av den indre kamp som han hadde kjæmpet. Hans utprægede kristelige personlighet hadde naturligvis ogsaa sin indflydelse naar han prækte. Han kunde si de simpleste ting paa en anslaaende maate. Faarene og lammene fik mat under Kildahls prækestol.

Som rimelig var, prækte han bedst paa norsk; men han hadde ogsaa med meget arbeide, møie og besvær tilegnet sig bibelen i det engelske sprog og prækte meget tilfredsstillende paa vort lands officielle sprog. Hans postille "Synd og Naade", prækener over tredje række, vil længe bevare hans minde som prædikant i vor kirke.

Allerede som ung prest i Goodhue county vandt han anerkjendelse som prædikant. Senere kunde han ikke anta alle indbydelser til at holde missions- og festprækener. Især efterat han kom til St. Olaf reiste han meget. Det var meget faa søndage i aarenes løp han ikke prækte. I de senere aar, da helsen var blit svak og det minket med kræftene, blev han ofte opfordret til at spare sig selv mere. Men den kunst forstod han ikke. Det var hans største glæde at forkynde Guds ord og bære vidnesbyrd om Kristus. Saa længe han orket, vilde han være en Jesu Kristi talsmand.

Med prestens gjerning følger ogsaa sjælesørgerens. Kildahl kunde veilede menneskene i aandelig nød, og trøste naar sorger kom. Selv hadde han gjennomgaatt en alvorlig, dyptgribende omvendelse. Han bar stadig

paa kors. Han led meget. Han hadde stadig aandelige kampe og anfegtelser. Og han levde daglig nær sin frelser. Det var især i Chicago at han fik megen erfaring som sjælesørger. Hundredevis av mennesker aapnet sine hjerter for ham. I Northfield og ved seminariet fik han hjelpe mange unge mænd til fred med Gud.

Som forfatter hadde Kildahl adskillige gaver, især den at skrive paa en folkelig maate. Størstedelen av det han skrev, var leilighets- eller opbyggelses-artikler som nu er begravet i aargange av tidsskrifter eller ukeblade. Mest utbredt er hans fortælling "Naar Jesus kommer ind i huset". Den er utkommet baade paa norsk og engelsk. Den tegner livet som det var blandt de norske i Chicago paa hans tid der. Hans præken-samling "Synd og Naade" er allerede nævnt. Nogen traktater, en om barnedaaben og en anden om Christian Science, er trykt i flere oplag, et foredrag, "Helliggjørelsen", og en række avhandlinger, "Misforstaaelse av den Helligaands ord og gjerning", er alt av ham som findes i bokhandelen. Engang vil vel et utvalg av hans skrifter gives det norske kirkefolk. Han elskte god literatur, var begeistret for poesi og skrev selv av og til smaadigte, helst religiøse.

Han fik ærestitelen *Doctor Divinitatis* av Board of Education i Augustana-synodens Minnesota-konferens i 1912. I 1905 blev han av kong Haakon VII utnævnt til ridder av 1ste klasse av St. Olavs-ordenen.

Han elskte sang og musik. Han forfattet teksten og prof. F. Melius Christianson skrev musikken til en række sanggudstjenester. Til Den Forenede Kirkes 25-aars jubilæum skrev han en festhymne, "Store ting har Herren gjort".

Han var ogsaa en leder i det kirkelige arbeide. I

fem aar, fra 1890 til 1895, var han sekretær for Den Forenede Kirke, og viceformand fra 1912 til foreningen i 1917. Da blev han valgt til viceformand for Den

Paa reise med seminar-oktetten.

Norsk Lutherske Kirke og gjenvalgt i juni 1920. Fra 1895 til 1899 var han missionssekretær. Han var den første præsident for Den Forenede Kirkes ungdomsforbund. Han ledet ogsaa jubelfonds-indsamlingen i

Den Forenede Kirke. Paa sit sidste sykeleie kom han til at tale om kirkepolitik. "Jeg har været medlem av alle komiteer en eller anden tid," sa han, "men kirkepolitik har jeg ikke befattet mig med." Der var noget ved selve manden som maaske paa forhaand vilde forby nogen at tale om sligt i hans nærværelse. Derfor hadde ogsaa kirkefolket saadan ubetinget tillid til ham. Han var en israelit uten svik.

Han elskte det almindelige folk. Det faldt ham ganske naturlig. Han var jo selv fattigmands søn. Han vokste aldrig fra det brede lag av folket. Som prest lærte han at sympatisere med arbeiderbefolkningens kaar. "Aristokrati" av enhver art hadet han. Han var snar til at opmuntre og tilskynde andre. Fik han se en artikkel eller bok som tiltalte ham, saa skrev han almindelig til forfatteren og takket ham. Var der nogen som gjorde noget for kirken, fik de tak fra ham. Dersom han trodde at han hadde saaret nogen, skyndte han sig at be om forladelse. Paa kirkebænken var han en opmerksom og taknemmelig tilhører. Det maatte ha været en ualmindelig daarlig præken naar Kildahl ikke fandt noget at takke for. Han opmuntret og tilskyndet især unge mænd til at bruke de talenter som han saa de hadde. Sin kritik øvet han i kjærlighetens aand — for at hjælpe.

Kildahl var en alsidig mand i sine kirkelige interesser. Det ligger saa snublende nær at faa særinteresser og ride kjepheter i kirkens arbeide. Men Kildahl var interessert i alt kirkens arbeide. Enhver sak søkte derfor ham som talsmand.

Han var en pen mand at se til. Hans ansigt bar altid et alvorspræg, men det lyste op mildt naar man samtalte med ham. Hans klædedragt var bestandig net og pen. Der var intet slusket ved ham. I hans kontor

og paa hans arbeidsbord var alting paa sin plads. Han besvarte brev straks. Han var punktlig i sine pengesaker. Naar han laante penger, betaltes renter og kapital til rette tid. Han var meget gavmild. De fattige kom han altid ihu. Hver eneste gren av kirkens arbeide fik pekuniær understøttelse fra ham. Han gav saa det gjorde ondt. Han gav avkald paa meget som han selv kunde trænge, for at gi til

Ute i seminarparken 31te august 1920.

andre. Han var nøisom og sparsommelig med det han hadde. Denne verdens gods tragtet han ikke efter. Han hadde lært at nøie sig med det som han hadde og dermed være tilfreds.

Han var ikke hvad man kan kalde en god "mixer". Selskapsliv interesserte ham ikke. Blandt fremmede eller ukjendte var han som oftest taus. Men blandt dem som han kjendte vel, var han den koseligste kammerat. Han var meget ømfølelende og viste deltagelse for andres tarv og sorger.

Hans arbeide for foreningssaken fortjener at under-

strekes. Han hadde været med at splitte kirken. Men hans hjertes længsel og inderlige bøn var at det skilte atter maatte komme sammen. Han var medlem av foreningskomiteen. Da det saa ut som en betydelig minoritet ikke kunde gaa med i foreningen, blev det ham forundt ad privat vei at bygge bro saaledes at næsten alle kom med. Foreningsdagene i 1917 var for ham i særlig grad høitidsdage.

Han hadde en ualmindelig evne til at arbeide og bruke sin tid. Han maatte arbeide haardt for det han tilegnet sig. Han la sig tidlig om aftenen naar han var hjemme, sov bestandig godt og stod tidlig op om morgenen. Den første morgenstund brukte han til privat læsning av Guds ord og bøn. Til trods for legemlige svagheter og smerter kunde han arbeide i sit studerværelse i timevis. Han hadde en merkelig evne til at se kjernen i enhver sak med en gang. Det kom frem i hans prækener, men særlig i diskussion paa kirkelige møter.

Han foretrak at kalde sig selv en ortodoks-pietist. Ortodoks var han visselig. Han var meget konservativ i sin teologi. Dertil bør dog føies at han i læren om de sidste ting gav sig adskillig frihet, som ogsaa bekjendelsesskriftene tillater. De sidste aar studerte han disse ting meget og længtet efter Jesu komme. Og from var han. Han hadde de gode egenskaper i pietismen som vi gjerne vil bevare. Han var streng mot sig selv. Han forsagte alt det som han var ræd for kunde bli til forargelse for nogen. Han var bestandig tilstede og tok en ledende del i bønnemøter i de kredser som var i hans nabolag. Men han var ogsaa meget kirkelig i sine anskuelser. Gudstjenesten paa Herrens dag var høitiden i hans kristenliv. Hans digt "Min kirke" (se side 301) er karakteristisk.

Han var kjendt og elsket i videre kredser end de norske lutheranere. Blandt andre lutherske samfund her i landet hadde han mange venner. I reformerte kredser, særdeles blandt skolemænd, var han agtet og respektert. Han var maaske den mest repræsentative mand blandt de norske i Amerika.

SYGDOM OG DØD.

Mens Kildahl studerte ved Luther Seminarium i Madison, Wis., hadde han et meget haardt tilfælde av appendicitis. I tre dage svævet han mellem liv og død. Utvilsomt fik hans helse da et knæk som han aldrig forvandt. Som han selv sa—"maven er mit svake punkt". De første aar av hans prestetid fik han hyppig fryseturer efter en anstrengende dags arbeide. Det intense arbeide i Chicago tok haardt paa hans legemskræfter. Han hadde ogsaa mange anfald av "la grippe" og meget ofte svære mavesmerter.

Aldrig hørte man ham allikevel klage. Han kunde endog præke midt under store smerter. Engang sa han at det føltes som én dreiet en kniv rundt i hans indre. Men han holdt ut til han blev færdig med sin præken. Vaaren 1906 hændte det at han besvimet paa prækestolen. Da gav menigheten ham ferie og sendte ham paa en rekreatjonsreise til Europa. Det var hovedsakelig hans svigtende helbred som bestemte ham til at forlate Chicago.

I februar 1902 nødte hans mavebesværligheter ham til at reise til Chicago for at underkaste sig en operation. Det var en haard tårn at gjennomgaa, og endog lægene mistvilte om hans liv. Han faldt ganske sammen, og der syntes kun at være tale om nogen minutter for ham. Da han siden flere aar bakefter talte om hvor nær han dengang hadde været døden, spurte nogen

ham: "Vel, hvad var det som hændte da?" Og Kildahl svarte som om det var den mest likefremme ting av verden: "Aa, diakonissene holdt bønnemøte i et tilstøtende værelse og — *her er jeg.*"

Et par maaneder bakefter var han tilbake til sit arbeide igjen. Men lindringen var bare midlertidig. Han forsøkte mange kurer, men ingen hjelp. I februar 1909 reiste han med hustru til Vestkysten for at faa en høist paakrævet hviletid. Det meste av tiden bodde de i en raat sammëntømret hytte i et bakkeheld bak Ashland, Oregon. Ved "Thanksgiving"-tider samme aar var han ved St. Olaf igjen og studentene hyldet ham med en begeistret velkomsthilsen.

Saa befandt han sig i nogen tid meget bedre igjen. Men det med bestyrerposten forbundne arbeide og især disciplinens haandhævelse voldte ham uro og besvær. De sidste aar av sin tid som college-præsident var han desuten meget paa reise for at samle det store endowment fond for skolen. Det var altsammen mere end han kunde staa i, og det gik atter nedover med hans legemskræfter.

Da han saa høsten 1914 kom til St. Paul for at opta sit arbeide ved presteskolen, sa hans læge at han maatte underkaste sig en ny operation. Dette holdt ham i tre maaneder fra at tiltræde som professor. Atter fik han i mai 1917 et pludselig sygdomsanfald. Lægens kjendelse lød paa nyrebesværligheter. I flere dage hang hans liv saa at si i en traad. Men han kom sig igjen og fortsatte sit arbeide som sedvanlig.

Kildahl hadde i det hele en vidunderlig evne til at samle kræfter igjen efter en alvorlig syketur. Han kunde arbeide til han faldt fuldstændig sammen og saa, saasnart han kom ut av sengen, var det at ta fat paa arbeidet likesaa energisk som før. I tyve aar eller mer

maatte han holde diæt, de tre sidste endog meget streng diæt. Og dog syntes hans arbeidskraft bestandig at være den samme og uavhengig av hvad næring han kunde ta til sig.

Sommeren 1920 befandt han sig usedvanlig vel. Han prækte hver eneste søndag. Hans blomsterhave har aldrig set vakrere ut, takket være hans utrættelige arbeide. Under prestekurset var han den første uke tilstede ved hver eneste forelæsning og diskussion. Fredag den tredje september klaget han, mens han sat ved bordet middagstider, over en pludselig smerte i hodet. Men det gik snart over, og om aftenen hadde han en del av sine klassekamerater fra college-dagene til middags.

Søndag formiddag overvar han i seminariets kapel gudstjenesten og gik til alters sammen med mange prester, sin familie og andre nadvergjester. Om eftermiddagen holdt han festpræken ved Ebeneser gamlehjems indvielse. Der var en stor mængde mennesker tilstede, saa det var nødvendig at holde gudstjenesten ute under aapen himmel. Men dagen var skyet og kald. Mange av de tilstedeværende syntes at dr. Kildahl den dag prækte med mere end almindelig varme og kraft. Han befandt sig ikke vel, men han sa intet til sin familie og gik til hvile paa almindelig tid.

Den næste morgen sa han til sin hustru at han hadde hat en daarlig nat, og at hun maatte sende bud efter en læge. Torsdag var han istand til at være oppe og sitte ute paa verandaen. Fredag eftermiddag tok han del i et fakultetsmøte. Om aftenen arbeidet han med timeplanen. Uten at si noget reiste han sig fra sit arbeidsbord og vilde gaa ovenpaa. Men midt i trappen sank han sammen og ropte om hjelp. Han blev hjulpet til sengs og blev tilsynelatende bedre. Men han forstod

selv at han var alvorlig syk, og så det til nogen som kom for at se til ham.

Tirsdag aften blev han pludselig rammet av slag.

Hans sidste billede, tagt 31te august 1920.

Det var i hjernens højre halvdel, og legemets venstre side blev fuldstændig lammet. Den næste morgen blev han bragt til Fairview hospital i Minneapolis. Lægene gav litet haab. Han var blot delvis ved sans og samling.

Han visste saaledes ikke hvor han var, men kjendte familien og de venner som besøkte ham. Det var merkværdig hvor han husket bibelsteder. Naar alt andet slog feil, saa syntes hans tanke for alt som hører med til Guds ord, at være klar. Hans bekjendelse av sin tro paa Jesus Kristus var klar og sterk.

Fredag blev det tydelig at enden var nær. Han sov meget av tiden. Hans bror merket sig de sidste ord han sa, og ved at sætte dem sammen mener han at nævne som dr. J. N. Kildahls sidste budskap til os, de ord av Jesus: "La saaledes eders lys skinne for menneskene, forat de kan se eders gode gjerninger og prise eders fader i himmelen" (Matt. 5, 16).

Klokken fire og femten minutter lørdag morgen den 25de september sov han ind i Herren.

Det er utenfor denne biografis ramme og maal at forsøke en værdsættelse av J. N. Kildahls liv og virke og anvise ham hans plads i den norsk lutherske kirkes historie. Vi kan alene be:

Gi din kirke mænd og fædre
som er dig og sandhet tro,
alle dannes til det bedre,
klingen visne, hveten gro;
hyklari til skamme staa,
sandhet herske, løgn adspredes,
gudsfrygt æres, kirken fredes.

Amen.

Sørgegudstjenester og begravelse.

Som ventelig kunde være, vakte budskapet om Kildahls død almindelig sorg inden vort kirkesamfund, og deltagelse i vide kredser ogsaa utenfor vor kirkes enemerker. Saaledes kom der prester reisende langveisfra, endog flere hundrede mil, for at bevise den avdødes den sidste ære.

Den første sørgefest fandt sted i Luther teologiske seminariums kapel tirsdag den 28de september. Stemningen her kan lettere tænkes end beskrives. En student av første aarsklasse sa bakefter: "Jeg hadde glædet mig saa uhyre til at komme hit og høre professor Kildahl, og saa var det næsten det første jeg fik at gjøre her — at være med og bære hans lik ut av huset."

Gudstjenesten i kapellet' bestod av en sørge- og trøstetale ved dr. Bøckman, presteskolens præsident — den findes paa side 316) — og aapnings- og slutningsbøn ved professorene, dr. O. E. Brandt, skolens vicepræsident, og M. O. Wee.

Saa blev liket ført til Betlehem-kirken i Minneapolis, hvis prest E. E. Tiller ledet gudstjenesten. I kirken talte formand dr. H. G. Stub; hans tale findes paa side 307. Paa engelsk talte professor Weswig, Kildahls intime ven og medarbeider først som prest i Chicago og nu ved presteskolen. Han talte om dem som er kommet ut av den store trængsel og har tvættet sine kjortler og gjort dem hvite i Lammets blod. I sin tale gav Weswig ogsaa en oversigt over den avdødes livsførelse.

“Til sørgegudstjenesten i Betlehem-kirken . . . var fremmøtt en skare av folk som fylgte kirken til sidste plads. I likfølget var et par hundrede prester, professorer, medlemmer av kirkeraadet og andre tjenestemænd i det kirkesamfund hvor avdøde var viceformand og en av førerne. Kisten blev baaret av avdødes kolleger ved Luther teologiske seminarium: professorene E. Kr. Johnsen, M. J. Stolee, O. E. Brandt, G. M. Bruce, M. O. Wee og E. Hove. Foran kisten gik formand, dr. H. G. Stub; seminariets bestyrer, dr. M. O. Bøckman; professor C. M. Weswig og pastor E. E. Tiller, Betlehem menighets prest. . . .

Indledningsbønnen holdtes av professor E. Kr. Johnsen, og slutningsbønnen av dr. T. H. Dahl. . . . Luther Seminars Glee Club sang under professor John Dahles ledelse “Den store hvite flok”, med stud. theol. Roy Harrisville i solopartiet, og “Salig er de døde hine”. Høitideligheten aapnedes med at forsamlingen sang en hymne med tak for kirkens mænd — dem som virker nu, og dem som er gaat ind til sabbatshvilen. Forsamlingen sang ogsaa en av avdødes yndlingssalmer, “Just as I am, without one plea”, som ogsaa avdødes datter hadde paa hans anmodning sunget for ham ved sykeleiet.” (Minneapolis Tidende.)

Der var en utallighet av blomster fra private og institutioner som hadde sendt repræsentanter. Luther College i Decorah sendte præsident C. K. Preus og pastor I. B. Torrison, Concordia College i Moorhead sin præsident J. A. Aasgaard. Blandt de mange kondolenceskrivelser kan nævnes en fra Augsburg Seminars fakultet og fra Den Lutherske Frikirke ved dens formand, pastor O. H. Sletten i Minneapolis.

Da Kildahl skulde begraves i Northfield, Minn., blev hans lik ført dit tirsdag aften. Onsdag formiddag

holdtes sørgegudstjeneste i Hoyme kapel ved St. Olaf College. Præsident Bøe læste den 90de salme og holdt bøn. Mindetalen blev holdt av dr. C. A. Mellby, og St. Olaf-koret sang "Som sol gaar ned i havet". Dr. Martin Hegland læste St. Olaf Alumni Association's resolutioner i anledning av dødsfaldet og knyttet dertil nogen bemerkninger. Hilsener blev frembaaret fra Carleton College i Northfield ved dets præsident, dr. Cowling, som blandt andet uttalte om dr. Kildahls præsident-virksomhet: "He did not believe in exploiting students for the sake of the college, but in running the college for the sake of the students." Han talte ogsaa om Kildahls utprægede uegennyttighet: "He did not believe in holding on to his advantages for personal aggrandizement, but as an opportunity for giving service."

Om eftermiddagen fandt begravelsen sted — fra St. John's kirke, som Kildahl hadde betjent en stor del av sin præsidenttid i Northfield. Liktaalen blev holdt av pastor C. J. Eastvold, formand for Søndre Minnesota distrikt, over Aab. 3, 11–13: "Se, jeg kommer snart. Hold fast ved det du har, forat ingen skal ta din krone" osv. Han dvælte særlig ved Kildahls ubetingede og barnlige tro paa Guds ord i den hellige skrift.

Desuten talte præsident L. W. Bøe, sekretær L. A. Vigness, som bragte hilsener fra kirkens skoledirektion, og pastor H. J. Holman, som bragte hilsener fra Betlehem menighet i Chicago og fra Den Første Lutherske menighet i Chicago (Logan Square, pastor Lewis Moe) og fra Chicago preste-konferens. Pastor A. Hauge bragte hilsener fra Vangs, Urlands og Vangens menigheter, hvor baade dr. og Mrs. Kildahl var opvokset, og hvor Kildahl hadde sit første pretekald; pastor N. Kleven talte paa St. John's menighets vegne, og pastor

H. B. Kildahl takket paa familiens vegne for al kjærlig deltagelse og for den sidste ære bevist den avdøde. "Mange har spurt mig hvad hans sidste ord var. Han døde femten minutter over fire om morgenen. Noget over midnat spurte jeg om han hadde gjort sig fortrolig med tanken paa at dø. Han svarte: 'Det vilde være deilig — det vilde være deilig.' Kort før han drog sit sidste aandedræt bøiet jeg mig over ham og opfanget følgende ord: '. . . lys skinne . . . prise . . . fader i himlene.' Øiensynlig søkte han at fremsi de ord: 'La saaledes eders lys skinne for menneskene at de kan se eders gode gjerninger og prise eders fader i himlene.' Saa døde han."

Efter gudstjenesten i kirken blev liket tat til Oaklawn gravlund. Der blev dr. J. N. Kildahl stedt til hvile ved siden av avdøde professor Mohn, St. Olafskolens første præsident.

Ogsaa ved Luther College blev der holdt en minde-tale i anledning av dr. Kildahls bortgang. Herom beretter skolens korrespondent til "Lutheraneren" (professor B. Hovde) den 20de oktober:

"Det var med vemod Luther College mottok budskapet om dr. J. N. Kildahls død. Den hensovede var en graduent av denne skole og omfattet sin alma mater med megen kjærlighet.

De som var tilstede ved slutningsfestlighetene i Decorah i 1919, husker hvorledes han med iver deltok i sin klasses 'reunion', husker at han blev valgt til præsident for klassen 1879, og husker hvad han sa i sin tale ved denne anledning, at han var glad den lange strid var over, og at han nu kunde 'komme hjem'.

Ved begravelsen var Luther College representert av professor C. K. Preus og klassen fra 1879 av pastor I. B. Torrison.

Efter sin hjemkomst derfra talte professor Preus ved morgenandagten den 29de september om det som især synes at ha præget dr. Kildahls liv, nemlig hans arbeidsvillighet.

Professor Preus grundla sine bemerkninger paa 1 Mos. 3 19: 'I dit ansigts sved skal du æde dit brød.' Dr. Kildahl hadde mange vakre træk; han var maaske den mest elskværdige mand i samfundet. Han elskte Luther College. Han var en av de sidste til at træde ut av det gamle samfund i 1880, og var den som mere end nogen anden arbeidet for et opgjør som kunde tilfredsstille alle i den nys gjennomførte forening. Han besad store arbeidsevner og sparte aldrig sig selv. Naar man spurte ham hvorfor han var saa hensynsløs med sine legemlige kræfter, saa var det altid at han maatte vidne for sin Gud. I denne mand, sa professor Preus, har elevene ved Luther College et eksempel fra sin egen skole som er efterlignelse værd. Tiden gaar bedst og fortest naar man er optat med arbeide. Verden trenger ikke den dovne mand. Han er simpelthen i veien og tar op rum for dem som arbeider. La os arbeide mens vi kan! Arbeidet blev helliget og velsignet av Kristus da han arbeidet som simpel snekker i sin ungdom."

Kildahl ved Luther College.

Av I. B. Torrison.

John Nathan Kildahl kom til Luther College og blev indskrevet som elev i 1873. Sammen med sin klasse graduerte han i 1879 efterat ha fuldendt collegets daværende 6-aarige kursus.

I 1919 feiret klassen 40-aarsfest i Decorah i forbindelse med collegets commencement. Omtrent det første ord som blev talt efterat vi var kommet sammen som klasse ved denne fest, kom fra Kildahl. Her som i sine studenterdage, og i sine forskjellige stillinger senere i livet, blev Kildahl gjerne talsmanden. Han fandt det rette ord og kom med det paa rette tid. Under dyp følelse, med fugtig øie, vibrerende stemme og skjælvende læbe sa han hvad vi alle følte: "Nei, hvor morsomt det er at være sammen igjen!"

Ikke blot var det førti aar siden vi skiltes ad efterat ha sittet sammen i seks aar paa skolebænken, været sammen tidlig og sent — i bokstavelig forstand. Det i sig selv vilde vakt mange minder. Men vor klasse hadde været skilt ad ved kirkestriden, som begyndte i 1880, aaret efter vår graduation.

Først da minoriteten i Synoden fik det oppgjør i læren som de syntes de maatte ha, blev klassen igjen forenet. Og det var Kildahl som det særlig skyldtes at et saadant oppgjør kom istand. Kildahl hadde derfor visselig ret: "Det var morsomt at være sammen igjen!"

Der er en anden uttalelse av Kildahl fra dette fest-

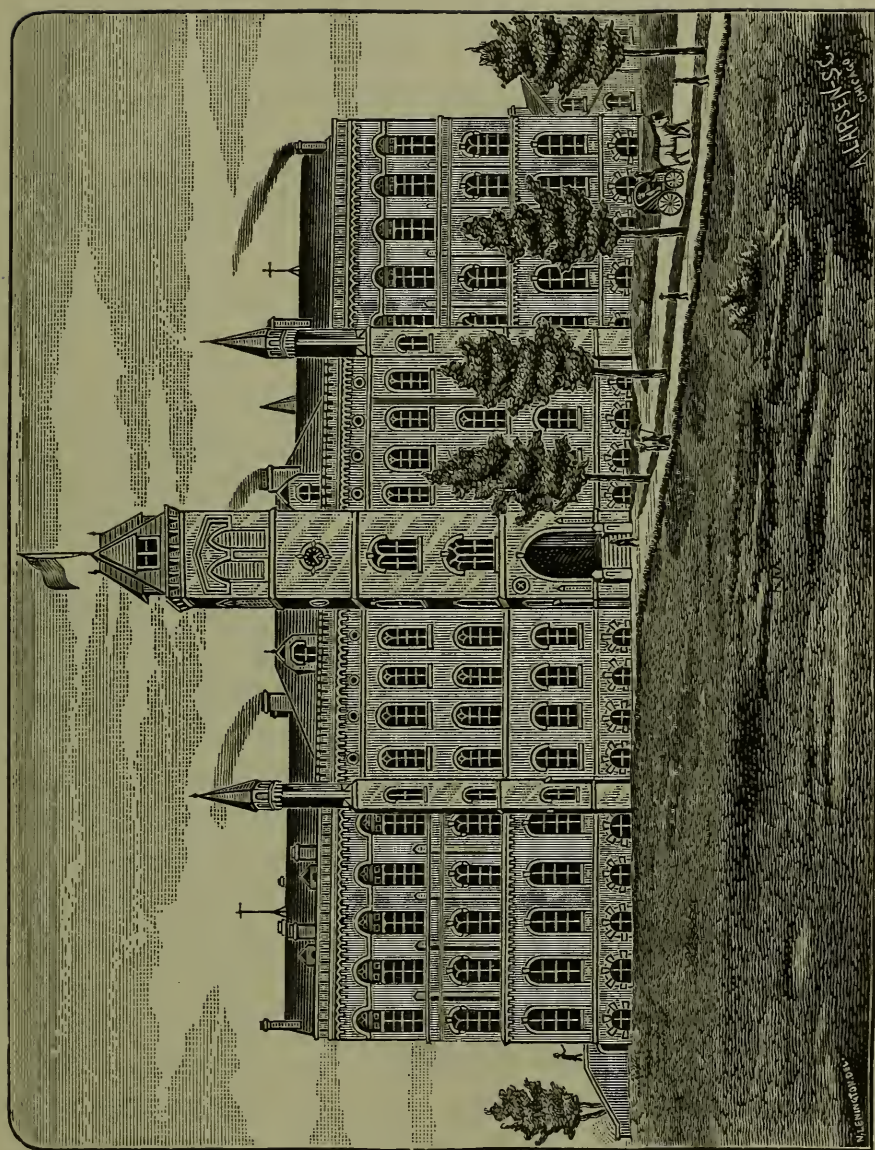
lige og fortrolige samvær som jeg godt mindes. Han uttalte sig om det som er mit tema: "Kildahl ved Luther College". Han gjorde det paa sin egen beskedne maate. "Jeg husker ikke," sa han, "at jeg utmerket mig i noget fag mens jeg var paa skolen."

Det er kanske sandt som Kildahl sa, at han ikke var den flinkeste i noget enkelt fag, men han stod sig godt i alle fag, og saa var han uten tvil den mest avholdte, baade av klassekamerater og av lærere. Ved banketten om aftenen blev det oplyst av den som introducerter ham som taler, at Kildahl den dag var blit valgt til præsident for klassen '79, og skjønt han var blit valgt til mange vigtige embeder gjennom disse førti aar, saa var dette valg i én forstand det mest betydningsfulde; ti aldrig før hadde det hændt at alle vælgerne kjendte ham saa godt og visste saa vel hvad der bodde i ham.

Kildahl kom til colleget senhøstes 1873. Vi andre var allerede blit husvante da han blev indskrevet som medlem av klassen.

Jeg husker godt det første indtrykk han gjorde paa mig: en velvillig, venlig og frimodig gut. Han ikke blot vilde selv være alles ven, men han tok det som selvsagt at alle var hans ven.

Det var allerede fra først av hans hensigt at bli prest. Det var almindelig i de dage at prestene i samfundet var paa utkikk for at finde saadanne i sine konfirmantklasser som kunde synes at være skikket og ha de rette anlæg til at bli prester. Hadde man saa fundet en saadan, saa hjalp man ham til at komme paa college og støttet ham saalænge han var der, eller saalænge han trængte støtte. Der er noksaa mange fra de dage som har den omstændighet at takke for sin skolegang, at de i konfirmationstiden kom i berøring med en prest som

Det gamle Luther College.

var om sig for at faa skikkede ungdommer ind paa colleget og saaledes endelig ind i prestegjeringen.

Kildahl var saaledes "fundet skikket til at bli prest" allerede før han kom til Luther College. Han fik støtte av saadanne som gjerne vilde støtte for kirkens skyld. Men han mottok ikke mere end det var nødvendig. Han arbeidet mens han var paa skolen, i fritiden og under feriene, for selv at tjene hvad han kunde. (Se Kildahls brev, side 121.)

Om den aand som raadet paa colleget som følge av at der var saa mange slike ved skolen, skriver prof. P. J. Eikeland i "Symra" for 1908:

"Der var mange som sat der fordi de selv vilde sitte der, og som nok ofte i sommerferiene fik finde ut hvad det kostet, at *kunne faa* sitte der. Saa de visste saa nogenlunde baade hvad skolen og tiden var værd.

Og som med elevene, saa ogsaa med forholdene i det hele. . . . Ti man skulde vel maatte lete længe efter et mere—i bedste forstand—demokratisk samfund. . . . Der gjaldt nok hverken fødsel eller penger eller noget deslige; kun flid og god opførsel. . . .

Og dette vet jeg (Th.) Bothne satte pris paa. Mere end én gang har han siden talt om dette. 'Det var nok anderledes i de dage end det nu er ved skolene. Da kunde man paa graduationsdagen med største frimodighet komme frem i en fattig loslitt dragt og motta sit diploma, og man hadde ikke spor av frygt for at ikke alt skulde være i bedste orden, og ikke den svakeste mistanke om at nogen skulde se ned paa dem.' Nei, de behøvde ikke at frygte. Der *var* ingen som saa ned paa nogen for deres 'fattige og loslitte dragts' skyld. Der var ingen hverken blandt lærerne eller elevene. Ti hadde der været, vilde nok snart de fattige og loslitte ha følt det. Vær viss paa det! Og vel ikke

mindst paa grund av dette enkle, jevne og kammeratslige liv er der nok mange av os som ser tilbake paa skoledagene ved Luther College i 70-aarene som paa nogen av de lykkeligste i vort liv.”

Disciplinen ved Luther College syntes mange av os var noksaa streng og detaljert, og gamle professor Larsen saa ikke gjennom fingrene med overtrædere av ordensreglene. Enhver overtrædelse maatte meldes til ham. Larsens indflydelse paa Kildahl maa ha været stor. Meget av det som sies om Larsen, kan ogsaa med rette sies om Kildahl. Professor Ola Solheim skriver om Larsen (“Symra”, 6te bind, 4de hefte):

“Utrættelig virkelyst og arbeidsomhet, parret med samvittighetsfull flid og punktlighet; ubrødelig pligttroskap, mønsterværdig naadehold, ikke bare legemlig, men ogsaa paa aands- og følelseslivets omraade, og som følge derav en enestaaende arbeidskraft og arbeidsdygtighet — alt baaret, utviklet og helliget av en barnlig enfoldig kristentro. . . . Intet arbeide var for stort eller for litet for ham. Han pleiet saaledes regelmæssig at komme omkring i soveværelsene og vække dem som klokken ikke syntes at kunne vække.”

Ordensreglene fra den tid er opbevaret i Gisle Bothnes bok, “Det norske Luther College”. Naar man kjender Kildahls strenge pligtfølelse og saa læser disse regler, vil man ha en meget god oversigt over og indsigt i det som er mit tema: “Kildahl ved Luther College”. Mangen læser som ikke har anledning til at læse dem i omtalte bok, vil være glad ved at kunne se dem her. Som motto over reglene stod:

“Gudsfrygt er visdoms begyndelse.”

Saa kom følgende 29 ordensregler (“Luther College”, side 162–66):

- I. Kl. $\frac{1}{2}6$ om morgenen ringes, og da staar alle elever op, klær sig paa, reder sine senger og begir sig til sine læseværelser, hvor de straks tar fat paa sine lekser.
- II. Kl. $\frac{1}{2}7$ ringes atter, og da begir alle sig ned i spisesalen, hvor der først holdes morgenandagt og derpaa spises frokost. Efter frokosten gaar elevene tilbake til sine læseværelser, og læsningen fortsættes til kl. $\frac{1}{2}9$.
- III. Kl. $\frac{1}{2}9$ til 9 er fritid, hvori ordningsmændene feier værelsene.
- IV. Kl. $\frac{1}{2}9$ til 12 er dels undervisningstid, dels læsetid. Omkring kl. 11 gives et frikvarter.
- V. Kl. 12 ringes til middag, og derefter er fritid til kl. 2.
- VI. Kl. 2 til 5 er dels undervisningstid, dels læsetid. Omkring kl. 4 gives et frikvarter. Herfra undtages onsdag eftermiddag fra kl. 4 til 5 og hele lørdag eftermiddag, som er fritid, dog saaledes at de som vil, ogsaa i denne tid kan læse paa sine lekser, hvilket ellers i fritiden ikke er tillatt. Dog kan ogsaa tiden fra kl. 1 til 2 og 6 til 7, især i ondt veir, anvendes til let læsning.
- VII. Kl. 5 til 7 om aftenen er fritid. Kl. 6 spises til aften.
- VIII. Kl. 7 til $\frac{1}{2}9$ er læsetid; derpaa holdes aftenandagt, og efter denne er det tillatt for de ældre elever at sitte oppe til kl. 10 og enten læse paa sine lekser eller i andre bøger som det er tillatt at ha paa skolen, eller skrive brev og lignende. Men kl. 10 maa alle gaa iseng.
- IX. Søndag morgen ringes først kl. $\frac{1}{2}7$, og kl. 7 samles alle til morgenandagt.
- X. I fritiden tillates intet arbeide med leksene (undtagen onsdag eftermiddag fra kl. 4 til 5 og hele lørdag eftermiddag; se VI). Derimot skal elevene i fritiden saa meget som mulig ta sig bevægelse ute i fri luft.
- XI. I læsetiden maa alt være stille i værelsene. Ingen maa spørre om hjælp til leksene, uten han først med al flid har søkt at hjelpe sig selv; men saadanne spørsmaal maa altid ske stille og sagte, saa at ikke de øvrige elever forstyrres. Enhver skal i denne tid læse paa sine lekser, og ingen anden beskjæftigelse er tillatt. Har nogen lært sine lekser til den næste dag og endnu har læsetid tilovers, maa han enten forberede sig til de paafølgende dage eller repetere.
- XII. Ved bordet sætter ingen sig ned, førend bordbønnen er

Klassen 1879 ved Luther College.

Fra venstre til højre, øverst: John Bjørngaas, Hans Thorgrimson, Edwin Evenson, Erik Gjellum, Peder Skartvedt, Knut Storli, Olaus Syftestad, Thore Eggen, John Koren, Hans Skyberg, Nils Giere, Isaac Torrisson, Olaf Brandt, Ole Tande, John Kildahl, Thronnd Hoyne, Albert Egge, Lauritz Larsen.

læst av den elev som skolens bestyrer dertil har beskikket. Naar alle har spist, reiser de sig fra bordet, og den samme elev læser taksigelsen.

- XIII. I fritiden kan elevene ikke alene opholde sig paa skolens grund, men ogsaa gjøre utflugter paa 1-2 mil utover landet. I retning mot byen maa de derimot ikke gaa længere end til elven uten først at ha faat tilladelse av skolens bestyrer.
- XIV. I ethvert værelse indsætter klassens ordinarius, hvis han finder det fornødent, en eller flere opsynsmænd, som skal tilse at alt til enhver tid gaar ordentlig til blandt elevene. Forresten er alle elever pligtige til at føre tilsyn med hverandre, formane og tilrettevise hverandre og, dersom dette ikke hjælper, anmelde til klassens ordinarius alle forseelser.
- XV. I hvert værelse skiftes elevene hver uke til at være ordningsmænd. Disse har at rengjøre og lufte værelsene og bære op ved og drikkevand.
- XVI. I hvert soveværelse skiftes ogsaa de elever som ligger der, til at feie. Men ingen maa paa samme tid være ordningsmand i sit læse- og soveværelse. Hænder det nogensinde at dette ved at følge den regelmæssige orden vilde ske, saa maa der i et av værelsene byttes med den som skulde være ordningsmand i næste uke.
- XVII. I vaskeværelsene skiftes ogsaa elevene til at holde rent, dog ogsaa her med den samme bestemmelse som i forrige paragraf omtalt, for det tilfælde at den samme elev vilde komme til at bli ordningsmand paa to steder paa én gang.
- XVIII. Forresten paalægges enhver den størst mulige orden og renlighet i alle værelser og med alle sine ting. Hans seng skal være ren og vel redt, hans bøker altid staa ordentlig i hylden naar de ikke brukes; med vaskevandet maa han ikke søle, og altid slaa det skidne vand bort efter sig.
- XIX. Alle bøker og trykte saker opstilles i bokhylden, hvor de til enhver tid kan besigtiges av lærerne. Ingen bok eller tidning maa indbringes i skolebygningen uten tilladelse av vedkommende klassens ordinarius. Politiske tidender maa i almindelighet ikke holdes.
- XX. Enhver elev bør med glæde være villig til at hjelpe sine lærere med forskjellige arbeider i hus, gaard, have, osv., og likesaa til at hjelpe husfolkene, naar disse i fritiden begjærer en eller anden haandsrækning av ham.

- XXI. Enhver elev som er sterk nok dertil, maa mindst 1 time om uken sage eller hugge ved for skolen eller lærerne. Nærmere regler for ordningen av dette arbeide vil skolens bestyrer gi naar han finder det ønskelig.
- XXII. Bruk av tobak tillates ingen som ikke er over 18 aar. De maa heller ikke røke tobak hverken i bygningen eller i byens gater.
- XXIII. Naar veiret ikke tillater disciplene at være ute i fritiden, maa de benytte gangen til at spasere omkring i; men at støie eller springe eller foreta andre voldsomme legemsøvelser er aldrig tillatt i gangene eller i værelsene.
- XXIV. I trappene maa disciplene altid gaa stille, især naar mange paa én gang skal gaa op eller ned. Rækverket maa ikke brukes til at ride paa. Den lille søndre trappe er ikke bestemt for disciplenes bruk.
- XXV. Asken fra ovnene tømmes i de paa gangene satte askespand og maa aldrig tømmes i feieskarnskassene eller i nogen anden trækop. Findes enten askespandet eller feieskarnskassene fulde, maa disse bringes ut i gaarden og der tømmes.
- XXVI. Hverken i ubenyttede værelser eller i gangene maa der sættes hen noget skramleri eller overhodet noget som ikke der hører hjemme.
- XXVII. Ønsker nogen av disciplene at danne foreninger eller andet lignende, maa de be skolens bestyrer om tilladelse dertil og forelægge for ham hensigten med og planen for deres foretagende.
- XXVIII. Paa det øverste loft eller i taarnet maa ingen gaa, uten han der har noget arbeide at utføre. Ut paa taket er det altid forbudt at gaa.
- XXIX. Alle dører skal lukkes med omhyggelighet, ikke smeldes eller slaaes igjen og ikke lates aapne. Især maa stor forsigtighet anvendes med utgangsdørene i kjelleren, forat ikke glasrutene i disse skal slaaes itu. I første etage bør disciplene i almindelighet blot benytte den vestre dør.

Hovedsaken ved et college er lærerne, ikke bygningene. Hvem var de lærere som fremfor alt influerte Kildahl og hans samtidige? Vi har nævnt professor Larsen. Foruten at være bestyrer var han lærer i re-

ligion og historie. Saa var der tre andre som særlig hadde indflydelse paa Kildahls klasse:

G. H. Landmark, en grundig filolog fra Norge; en god lærer var han, og alle maatte respektere ham for hans grundighet og evne til at undervise i græsk og latin.

Likesom Landmark var J. D. Jacobsen lærer ved skolen de 6 aar Kildahl var der. Han var baade grundig og alsidig, men dertil meget beskeden. Naar spørsmaal stilledes til ham, pleiet han saa ofte si at han ikke visste saa meget om den sak; men saa kunde han gi en utredning som imponerte os. Vi syntes der kunde ikke være mere at si om den sak. De som vilde lære, de kunde lære av ham. Faa lærere har vundet saadan kjærlighet og respekt og beundring som professor Jacobsen, og denne respekt og beundring har hans discipler bevaret gjennom livet. Ja, beundringen er vokset eftersom aarene gik. Hans tidlige død, 1ste april 1881, vakte ualmindelig sorg blandt dem som hadde været hans discipler. De er alle enige i hvad Th. Bothne skrev i et digt til hans ære, som blev sunget ved hans baare. Det tredje vers lyder saaledes:

“Hos dig vi ret fik sandet
vor herres Jesu ord,
de stille udi landet
dog kjæmper er paa jord.
Dypt i dit indre brændte
en hellig visdoms ild,
og mangt et lys du tændte,
saa ydmyg og saa mild.”

Av en resolution forfattet “in memoriam” av studentene ved Luther Seminar i Madison, Wis., hitsættes følgende:

“Det er os ogsaa en dyptfølt trang at kunne delta i den sorg som har rammet vort samfund, og især den

skole hvis elskede og høitfortjente lærer professor Jacobsen har været i flere aar. Vi der under vort ophold ved Luther College har lært ham at kjende som lærer og menneske, har ogsaa lært at agte og elske ham som faa. Fred med hans støv! Velsignet være hans minde! Paa studentenes vegne: J. N. Kildahl, S. Gunderson."

Sommeren 1881 reistes av fordums elever paa Jacobsens grav et monument, der foruten navn og datoer har følgende av pastor V. Koren forfattede inskription:

"From og ydmyg,
lærd, beskeden,
ren ved Jesu blodig tvætt,
sædmand for evigheten,
virket trofast, døde let."

("Luther College," side 228, 230.)

Blot én lærer til vil jeg her nævne, for ikke at opta for meget rum: Thronð Bothne. Han kom til colleget i 1876 og var altsaa vor lærer i tre aar — til 1879.

Han satte dype merker paa klassen. Professor P. J. Eikeland, mangeaarig lærer i norsk ved St. Olaf College, har skildret ham som lærer i en meget anerkjendende artikel i tidsskriftet "Symra" for 1908.

Han var en ypperlig lærer; han var digter og hadde en kjærlighet til "fædreneerven" som ikke kunde andet end smitte hans elever. Jeg kan ikke mindes ham som lærer i norsk uten at tænke paa det vers av Vinje:

"At far min kunne gjera
det gjilde han hev gjort,
og fram i livet bera
so myket gjævt og stort,
det var fraa dag til annan
for meg so god ei stød:
Stor arv det er for mannen
av godtfolk vera fød."

Men hvad studerte Kildahl ved Luther College? Han var en flittig student og samvittighetsfull i sit arbeid. Først og fremst maatte leksene læres før han befattet sig med andet.

Skolen bød sine elever i syttiaarene et 6-aarig klassisk kurs. Collegets hovedhensigt var at forberede for det teologiske studium, og da var det selvsagt i de dage at man maatte lægge hovedvegten paa sprog, ikke blot som middel til almen dannelse, men forat teologene kunde øse sin teologi av kildene og ikke være avhengige av andres oversættelse og fortolkning. Som teologisk professor har dr. Kildahl hævdet netop denne vurdering av det klassiske kurs.

Ved at se efter i Gisle Bothnes bok: "Luther College 1861-1897", finder vi netop hvad Kildahl har lært de 6 aar han var paa colleget. Da faa av læserne har adgang til denne bok, vedføies det her.

Skolens Senior class eller Prima betegnes i vedføjede fortegnelse med I og de følgende klasser i sin orden med II, III, IV, V, VI.

I—*Græsk*: Schou Bruuns grammatik; syntaksen læst fuldstændig; formlæren repetert; Odysseen (V–VII), og Platos Apologi og Kriton.

—*Latin*: Livius XXI, 26, til XXII, 19, og Æneiden (I–II); Tischer.

—*Hebraisk*: Seffers Elementarbuch.

—*Tysk*: Masius's læsebok; Schillers Wilhelm Tell; litteraturhistorie.

—*Engelsk*: Gilman's First Steps in English Literature; Hart's Rhetoric; stile.

—*Norsk*: Forfattere i utvalg med literærhistoriske oplysninger, foredrag og stile.

I og II—*Religion*: Dietrich paa engelsk.

—*Historie*: Middelalderens, efter Petersen og Daae.

II—*Græsk*: Schou Bruuns læsebok og grammatik; Xenophon's Chrestomathie (Schenkls utg.), s. 113–215. Av det nye testamente, Ap. gj. 1–7.

—*Latin*: Sidste tredjedel av Sallust's Catilina; de catil. taler, første 50 sider i Tirocin. Poet.; av grammatik (Schreinër) syntaksens andet avsnit; stile.

—*Tysk*: Masius; Løkkes grammatik; taleøvelser.

—*Engelsk*: Macmillans's Sixth Reader, Hart's Rhetoric (begyndelsen). To discipler leverte hver uke skriftlige utarbeidelser.

—*Norsk*: Andre stykker læste; elles som i I.

III—*Græsk*: Formlæren repetert; læseboken læst ut; 4 stile; Xenophon's Kyropædie I–VI.

—*Latin*: Gram. til side 256; Cæsars Gall. krig (II–IV); Sallust's Catilina og 30 kap. av Jugurtha; stile efter Tischer anden hver uke.

—*Tysk*: Løkkes gram. og læsebok; hyppige øvelser i at tale sproget.

—*Historie*: Higginson's Young Folks' History of the U. S.

—*Matematik*: Schuyler's Complete Algebra.

—*Norsk*: H. Lassens læsebok; stile.

—*Religion*: Dietrich.

—*Engelsk*: Adams' Grammar; National Fifth Reader.

III og IV—*Historie*: Petersen og Daaes Gamle historie.

IV—*Engelsk*: Adams' Grammar; National Fourth Reader; Løkkes stiløvelser.

—*Norsk*: Hagerup og Lassens læsebok.

—*Tysk*: Løkkes grammatik og læsebok.

—*Latin*: Cæsars Gall. krig (I, 31–IV, 20); grammatik og Tischer.

—*Religion*: Dietrich.

—*Græsk*: Schou Bruuns læsebok.

—*Matematik*: Schuyler's Algebra til s. 178.

—*Geografi*: Guyot's Physical Geography.

V—*Geografi*: Guyot's Grammar School Geography.

—*Matematik*: Aritmetik.

—*Engelsk*: National Fourth Reader til s. 145; Løkkes stiløvelser.

—*Religion*: Dietrich.

—*Tysk*: Eibes 100 timer (til 50de time).

—*Norsk*: Hagerup og Lassen.

—*Latin*: Voss' læsebok fra s. 83 ut; Nepos (5 feltherrer) efter Voss' Latinske klassikere.

V og VI—*Historie*: Eriksens Nordens historie.

VI—*Religion*: Pontoppidan.

—*Norsk*: Hagerup og Lassen.

—*Latin*: Voss' læsebok (82 sider).

—*Engelsk*: Morris' Grammar (80 sider); Monroe's Fourth Reader; De Wolf's Speller.

—*Geografi*: Guyot's Introduction and Western Hemisphere.

—*Aritmetik*.

—*Naturhistorie*: Siebke's Zoologi.

Det er av betydning at mindes hvad de som planla skolen hadde som ideal. I indvielsestalen for colleget sier formand H. A. Preus:

“Med avgjort foragt og avsky for al overfladisk kundskap, al skindannelse, al higen efter ros og ære for menneskene, skal arbeidet i vort college være rettet paa hjertets dannelse for Guds rike, med sjælens salighet og Guds ære alene for øie.”

Formand Koren uttalte ved samme anledning, at maalet var “at trodse den herskende tidsaand med dens fordringsfulde overfladiskhet og den moderne videnskaps hovmodige hedendom, der hersker i de allerfleste skoler.”

Dette var den atmosfære som Kildahl levde i, de 6 aar han var elev ved Luther College. Professor Laur. Larsen, skolens bestyrer, var legemliggjørelsen av disse idealer. Bestræbelsene maatte gaa ut paa, pleide Larsen si, at alt som levertes ved skolen, var “smør og smør tilbunds”. I en artikkel om Larsen skrevet i 1909 sier en av hans elever, Hon. L. S. Swenson, om ham: “Fusk, fernis og humbug taaltes like saa litt som sløseri med tid, evner eller penger. Kun det ekte hadde værd for ham. Han vilde ikke, for eksempel om han var industridrivende, anlægge en fabrikk for uegte diamanter.”

Kildahl maa ha været en discipel efter Larsens

Firti-aars jubiler.

Fra venstre til højre, øverst: Th. Eggen, Hans Skyberg, Knut Storli, Isaac Torrison, Olaf Brandt, Peder Skartvedt, Hans Thorgrimson, Albert Egge, Nils Giere, John Koren, John Kildahl, Erik Gjellum, Edwin Evenson, Ole Tande.

hjerter: det var selvsagt for Kildahl at skolens regler skulde efterleves, leksene læres og lærerne selv sees op til som til ens bedste venner og veiledere.

Der er endnu et vigtigt moment som der maa sies noget om naar der skal skrives om Kildahl ved Luther College — og det er hans forhold til kammeratene. Her var det Kildahl glimret og stod høit — mange vil si som nr. 1.

I foreninger blev han gjerne valgt til formand, og ved baseball games til "umpire". Han vandt alles tillid som en der var upartisk og hensynsfuld.

Han var kvik til at fatte, og hadde en særegen evne til at fremstille sine meninger klart og forstaaelig.

Han var engang præsident for en forening som kaldtes Niflheim. I 1870 fik en del røkere lov i fritiden at holde til i et værelse i den bygning hvor museet nu er. Under Kildahls ledelse især utviklet denne forening sig til at bli en selskabelig-literær forening. Der producetes mange gode ting. Mange sanger blev forfattet og sunget med kraft. Der utgaves ogsaa en haandskrevet avis, "Gjallarhorn". Hver taksigelsesdag gaves en fest, og gjester og medlemmer fik baade aandelig og legemlig føde.

De som ikke røk, dannet senere en oppositionsforening og kaldte den Muspelheim. Paa begjæring fik de et værelse i hovedbygningen til sin raadighet. Men fakultetet uttalte i den anledning sin store tilfredshet med den maate guttene styrte Niflheim, og formanet til at denne forening toges til mønster i alt andet end røkning. Det vakte tilfredshet og munterhet i Niflheim at oppositionsforeningen fik en saadan formaning.

Men der var engang strid i Niflheim. Det blev besluttet at saken skulde paadømmes av en jury paa 12 gutter. Begge parter hadde sine valgte talsmænd;

blandt dem var ogsaa Kildahl. Der var megen spænding. Motparten syntes at ha retten paa sin side. De hadde, syntes det, alle autoriteter paa sin side, og de var flinke til at citere i mange sprog. Men da Kildahl traadte frem og talte med det alvor som var ham eget, med sin "megen subjektive sandhet i følelsen", saa var det som om selv de største autoriteter tapte sin vegt, og 11 av de 12 jurymænd gav Kildahls side ret. Den eneste trøst motparten hadde, var at den 12te mand var den ældste og derfor kunde forutsættes at være den modneste og mest indsigtsfulde.

Kildahl var en født talsmand, og Luther College har gjort sit til at han blev dygtiggjort til at bruke denne begavelse i evangeliets tjeneste. De store forhaabninger som lærere og kammerater satte til ham, blev ikke gjort tilskamme.

At formændene Muus og Koren var blit opmerksom paa Kildahl allerede mens han var ved Luther College, viser et brev han skrev til mig sommeren 1879. Da brevet vil interessere alle dem som er interessert i mit tema, gives det her omtrent i sin helhet:

Northfield, Minn., Aug. 21, 1879.

I did not make more than \$38.75 in harvest and stacking, having 9 days and a half binding and 7½ stacking. Three dollars a day binding and \$1.50 stacking. Binding I found hard, harder than ever before, but I kept up my station as good as the rest of them. My fingers got very sore. Stacking I stood first rate, and I would not have cared if I had had one week's stacking more.

I am not going to St. Louis, although last night, when I came home, I made up my mind to go this morning; but I changed my mind while going down town and up again. I have had five letters from Johan

Koren, and he wanted me along very bad. When I got his first letter on the subject, I wrote to Prof. Larsen and asked if I could get any "understøttelse" going there. He told me that I had to write to the church council about it, and that the church council met in Madison the 5th; but being out in the country, I did not get Larsen's letter before the 10th. So I gave it up and sent "indmeldelse" to Prof. Schmidt. When I came to Muus, he told me that I had been the subject of a great discussion in the church council. Rev. Koren had brought it up there without my writing about it. Koren and Muus wanted that the students should get aid whether they went to Madison, St. Louis, or Columbus, if they needed it, whether they gave any reason for going there or not. When they liked better to go there, it should be enough, because the Synod kept "understøttelseskassen" for the students and not for the support of the seminary in Madison. But it was voted down. "Under særegne omstændigheder" they should get aid. The same thing Johnny told me in a letter, but asked me to come anyway; his father would procure assistance for me. Yesterday I got another letter from him, stating that his father himself would give me money. If I would come, he would send me 20 dollars right off. I made up my mind to go, but having thought the matter over a little more, I concluded not to accept the offer. I thought it was too much, I felt ashamed. If the church council had decided to furnish me with money, I would have gone right off; but I thought I could not accept all that money from Rev. Koren, who has three sons to keep to school and another one in Norway who perhaps costs him still more. I would have liked to have gone to St. Louis, and I feel sorry because I had to

disappoint Johnny; but what shall a poor fellow do? I was astonished that Koren would do so much for me, and I shall be thankful to him as long as I live. Perhaps he did not like that I did not accept his offer. I suppose he can not feel the way I do. I am of course bound to receive aid from the Synod, and there is no fun in it; but nevertheless I would not feel so bad over that as over receiving it from Koren.

You say you almost wish you did not have a cent, but had to earn all your money yourself. Your father does not force you to spend his money, does he? You can try it a little while. Jeg tror du vender snart tilbage til Ægyptens kjøtgryter. There was a Swedish poet—I can not think of his name; but while he stayed in America, he called himself Prof. Gustavi. He thought it would be fun to turn back to the natural state of man, and so he went out in the wilderness; but he soon went back to Stockholm. It is no fun to be without money. But then, of course, those who have plenty of money have other cares which the poor do not know anything about. Ingen kjender hvor skoen trykker, uten den som har den paa. “Var fuglen blit mus da blomsten blev kart, kunde al denne kummer og sorg været spart.” Er det ikke saa det hetter etsteds? But then I never take things very hard. If I cannot go to St. Louis I will go to Madison.

We had very cool and nice weather for working during harvest. The crops are not very good; what wheat there is, is good, but there will not be more than about 12 bushels per acre. It is better than last year, though.

Friday the 29th I think I am going to start for Madison. I am going to stay in Minneapolis and St. Paul till Monday morning.

Sunday the 31st six candidates are going to be ordained here in Northfield. I think Strømme is one of them. I would have liked to have seen it; but then I would like to see Minneapolis and St. Paul too. . . .”

Saa langt av Kildahls brev.

Jeg føler mig forvisset om at klassen 1879 tilstemmer hvad et medlem av samme, past. Nils Giere, skriver om “Kildahl ved Luther College”: “Hvor Kildahl skinnet, la for dagen det som vandt alles yndest, var ikke i skoléstuen, men utenfor, i omgang med kammerater — særlig da ved raadslagninger eller sammenkomster, der blev han straks bemerket ved sit glade, hulde, livsfriske og hjertelige væsen. Han vandt alles tillid; valgtes først av alle ind i æresstillinger — ja bares endog paa guldstol.”

Det blev sagt ved Kildahls baare, at “he was the most all-around useful man in our church body”. Vi som var med ham paa colleget, vil si at “Kildahl was the most all-around promising boy at Luther College in his day”.

Kildahl ved St. Olaf.

Av O. E. Rølvaag.

I.

De første 10 aar av *Den Forenede Kirke* var en sterk brydningens tid. Der var livssyn og livsanskuelser som kjæmpet om retten til livet. Paa mange maater var det en stor tid. Flere noksaa uensartede elementer var kommet sammen. Nu skulde de bøies sammen og bli til ett virkelig organisk hele.

Gruppene som nu var kommet sammen, var i mange maater helt forskjellige. Der var t. eks. et høikirkelig element som holdt noksaa sterkt paa form, og var ikke særdeles venlig stemt overfor lægmandsvirksomheten. De dannet et mindre tal. Der var en stor mængde som var blit sterkt paavirket av den vestlandske vækkelse; selv hadde de erfaret dens velsignelse. Nu stod de der saa nidkjære for at faa bevægelsen overført til den norsk lutherske kirke i Amerika. Der var humanister og piëtister—inden det nye samfund, høikirkelige og lavkirkelige, ortodokse saavel som et sterkt frikirkelig element. — Men det store centrumsparti dannet de mange som først og fremst vilde *forening*, som saa paa det som en livsbetingelse for alt kirkelig arbeide inden vor kirke hertillands at foreningen blev saa nøie og inderlig som det vel gik an at gjøre den. De hadde erfaret hvorledes splittelsen oprev og ødela. De saa hvor rent umulig det var at bygge Guds kirke naar kirkefolket stod spredt i smaa fiendtlige flokker, som søkte at ødelægge for hverandre istedenfor at bygge i fællesskap paa det

samme store verk. Og de trodde paa samlingstanken. Hoymes foreningstale paa Willmar-møtet i 1888 hadde ildnet dem og faat dem til at se endnu klarere. At ta samlingstanken og bære den ut i livet slik, at alle lutheranere av norsk blod i Amerika skulde se den og varmes ved dens velsignelse, det var deres egentlige program. For det maatte alle smaahensyn, hvor kjære de end var, sættes tilside.

Bra var det at dette centrumsparti var saa sterkt som det var. For det blev ikke længe før der kom brytninger som fik det til at knake i sammenføiningene. Det som voldte striden, var intet andet end skolesaken. Den stod først om St. Olaf; saa om Augsburg; saa atter om St. Olaf.

St. Olaf var blit grundlagt i 1874. Indirekte hørte skolen til *Den Norske Synode*. Det var Synodens mænd som drev den. Men officielt var den ikke blit anerkjendt som Synodens skole. — Da saa antimissouriene gik ut av Synoden, blev St. Olaf ganske naturlig det nye samfunds skole; for baade de mænd som drev skolen, saavel som de fleste menigheter som støttet den, var antimissouriene. En teologisk avdeling blev ogsaa oprettet ved St. Olaf i 1886, som blev vedlikeholdt til foreningen i 1890. Da saa i det aar antimissouriene gik ind i det nye samfund, kom skolen ogsaa med ind, og den teologiske avdeling blev flyttet til Augsburg.

Den Forenede Kirke var ikke to aar gammel, før kampen brøt løs. Det blev ropt ut blandt folk, at det var humanismens aand som raadde ved St. Olaf og ikke kristendommens. Dernede i Northfield, het det, sat skolestikken i høisættet, og ikke den aand som var skikket til at forberede unge mænd til det teologiske studium. Og lægfolket lytted til denne tale. Og prester med. Dertil kom saa den alvorlige overbevisning hos flere

St. Olaf College.

ledende mænd, at det college-kursus som skal forberede til det teologiske studium, bør være ved seminariet. Endog Hoyme mente det.

Saa brøt uveiret løs. Og saa hændte det paa møtet i Dawson i 1892 at den beslutning som var fattet to aar i forveien, og som gjorde St. Olaf til en av samfundets skoler, nu blev annullert, og St. Olaf stod der igjen uten samfundsforbindelse. Fra nu av og til 1899 er de egentlige trængselsaar i skolens historie. At ikke da professor Mohn og professor Ytterboe, og de andre som stod med dem i arbeidet, opgav alt haab og simpelthen sluttet, men blev ved i tro og tillid til deres saks retfærd og endelige seier, det er dem til uvisnelig ære. I 6 aar vandret professor Ytterboe med tiggerstaven fra hus til hus og tryglet om hjælp for skolen. Og mens han vandret sin tiggergang, sat Mohn hjemme og spinket og sparte, og beskar alle utgiftsposter like til benet. Saaledes lyktes det dem virkelig at holde liv i institutionen.

Heldigvis hadde St. Olaf en del venner inden det nye samfund. Foruten vennene blandt antimissouriene hadde skolen med aarene vundet flere andre,—de fleste kanske blandt den saakaldte “gamle retnings” folk inden den tidligere *Konferense*. Denne venneflokk vilde ikke høre om andet end at skolen atter skulde antages av samfundet. Paa aarsmøte efter aarsmøte fik de saken bragt fore. I 1898 saa det næsten ut til at de skulde seire. Saa skedde dog ikke.—Men saa kom aarsmøtet i 1899. Det er vel et av de mest bevægede kirkemøter i vor kirkes historie. St. Olaf var strids-spørsmålet. Om det blev der kjæmpet én hel uke tilende. Det endte dog med at det forskutte barn atter blev antat. Hoyme skal ha uttalt privat at dette var det største nederlag han hadde lidt i nogen sak. Og dog

var det ham som, da saken endelig var avgjort, stod frem og ledet forsamlingen i bøn,—en varm takkens bøn for at brødre tilsidst var kommet til en avgjørelse i en viktig sak, og en brændende forbøn om at dette nye samfundets barn maatte bli Guds rike til velsignelse.—Der er endnu mange som husker hin bøn av formand Hoyme!

Allerede paa foreningsmøtet i 1890 tok Kildahl aktiv del i forhandlingene. Han hadde ikke været prest lenger end 8 aar. Og dog var folk begyndt at se paa ham som en fremragende skikkelse. Han var da prest i Chicago. Utigjennem 90-aarene vokste han i folks bevissthet. Han blev mere og mere den store, ædle personlighet, den sunde folkeleder og den inderlige varmhjertede kristen. Ved 90-aarenes utgang saa folk i ham den store høvdingeskikkelse som Gud hadde kaaret til at føre folket frem til større ting. Hans to saa sterkt fremstaaende karaktertræk: det egte folkelige og det sunde pietistisk-kristelige, faldt allerede da i øinene. Alle varmhjertede kristne inden alle retninger droges til ham med en forunderlig magt.

Da nu aarsmøtet endelig hadde avgjort skolesaken, kom spørsmålet op om bestyrer. Skolens venner saa sig derfor om efter en yngre mand, en som i særegen grad besat folks tillid. Og da saa de først og fremst Kildahl. Og saa blev han valgt.

Men da gik Kildahl ut av møtet og bak kirken og graat! Han graat som et godt barn der har faat tugt.—Til St. Olaf hadde Kildahl slet ikke lyst til at gaa. I 10 aar hadde han nu arbeidet der nede i storbyen. Hele sin fyrrighet og al sin manddoms kraft hadde han lagt ind i arbeidet. Endnu gaar der fagert frasagn om hvor rikt Herren velsignet gjerningen for ham i Chicago.—Nu hadde Kildahl virket der i 10 aar. Ar-

beidet hadde tat paa kræftene, og nu følte han sig træt og utslitt. — Men, netop nu var han blit kaldt til et av de bedste landskald i samfundet, til Holden i Goodhue county. Det var paa en maate hans gamle hjem. For der hadde hans aandelige far, pastor Muus, virket i snart sagt en mandsalder. Der i nabolaget hadde Kildahl ogsaa hat sit første prestekald. Til det sted maatte der knytte sig mange kjære minder. Og Kildahl maa ha været en glad mand den dag han fik kaldsbrev derifra. Straks før han kom til aarsmøtet, hadde han antat kaldet, og agtet at flytte om sommeren. — Dertil kom saa at Kildahl følte ved sig selv at han var prest, og intet andet end prest. Men nu kom aarsmøtet og slog alle hans lyse drømmer og vakre fremtidsplaner omkuld. Møtet sa til ham: "Nu skal du slutte som prest. For vi trænger dig til lærer og skolebestyrer."

Det maa ha faldt Kildahl tungt at adlyde den gang. Det er ikke saa underlig om manden gik ut og graat. Det underlige er vel det, at han bøide sig for aarsmøtets vilje, — for det er at undres over. Men det beviser tilfulde hvilken ydmyg Herrens tjener han dog var. Det kald som aarsmøtet stillet til ham, antok han fordi han saa paa det som *Guds* kald. Og det som kom fra det høie, fik en bøie sig under, — selv hvor haardt det end var for kjøt og blod. Slik var nemlig Kildahl. Han søkte ikke, valgte ikke, vraket ikke. Han gik, selv hvor tung gangen end faldt.

Saa kom da Kildahl til Northfield. Om sommeren 1899 flyttet han ind i hovedbygningen ved St. Olaf. Der var ikke nogen bestyrerbolig i hine dage. Der var egentlig bare én bygning — The Old Main — som den nu kaldes, — ja og saa det gamle skuret som bruktes til logi-bygning for skolens kvinder. The Old

Main var baade skolebygning, bestyrerbolig, dormitory, og alt hvad der ellers var ved skolen. Der var kjøkkenet og spisesalen. Der var biblioteket og kapellet. Der var laboratoriene — det lille av det slags som skolen hadde i hine dage, og museet! — Og saa var der en flok mere eller mindre uestyrlige gutter, som skulde ha kundskap og dannelse. — I denne Noahs Ark hadde Kildahl med familie sit hjem det første aar han var ved St. Olaf.

— — Saan gik det til at Kildahl kom til St. Olaf.

II.

De virkelig dygtige lærere kan inddeles i to klasser. Der er de som inspirerer ved sin aandrikhet og det levende ord som sprudler ut av deres mund. — Deres aand kaster funker ned i elevenes sind, funker der tænder, funker som lyser og varmer, og saaledes skaper aand og liv. Timene for dem kan bli til rene feststunder, som kanske aldrig glemmes siden i livet. Det rare er at det slags lærere som regel kræver meget arbeide, men faar lite. Saa bruser de op i et øieblikks fortørnelse, kræver mere, og — faar endda mindre. Saa slaar de sig kanske til ro med det. De vækkelsens ord de taler i timene, stoler de paa. Lærebøker, og opgaver som skal rettes nøie og samvittighetsfuldt leveres tilbake, kan de mindre med. Slike lærere er gode eller slette alt eftersom det elev-stof er de arbeider med. Er stoffet førsteklases, kan resultatet bli forbausende stort. Er elevene derimot ganske almindelige mennesker uten større idealitet — hvad tilfældet gjerne er i vor tid — kan resultatet bli svært fattigslig.

Heldigvis er der en anden klasse pædagoger, de nemlig som holder sig strengt til de gitte lekser og opgaver. De kræver tilsynelatende lite: — korte lekser,

forholdsvis faa opgaver. Men deres krav er ubetinget. Ubønhørlig. Selv tar de det ogsaa meget alvorlig med sit arbeide. De tillater ingen slingring i valsen. De holder sig væsentlig kun til det som læreboken har. Det forklarer de. Og det kræver de skal være lært. Det skal eleven tilegne sig saa inderlig at det virkelig blir hans aandelige eiendom.— En slik lærer falder sjelden i øinene, hvis der da ikke skulde være noget eiendommelig ved hans personlighet. De stræber ikke efter effekt. De kan ikke med at brilliere. Men de kan forklare og katekisere. De formaar at analysere en indviklet sak og gjøre den saa klar og enkel at selv almindelig begavede mennesker forstaar de vanskeligste ting. De ser kun ett maal foran sig, men det ser de ogsaa lysende klart: det at faa eleven til at anspænde hele sin vilje og alle sine evner, saa han virkelig tilegner sig det stof som leksen og opgaven gjemmer i sig. — Til denne klasse av lærere hørte Kildahl.

Hvor han dog kunde være ubønhørlig streng i sine krav! Leksene var aldrig urimelig lange i Kildahls klasser. Snarere korte. Men selv den værste slyngel blandt os kvidde sig for at komme uforberedt ind i Kildahls klasseværelse. Sjelden hendte det vist ogsaa. Det var ikke bestyrerværdigheten bare som forbød os at skulke, — skjønt den kunde kanskje spille med. Nei, det var Kildahls personlighet. Og dog hørte jeg ham aldrig skjænde i klassen. Men han irettesatte. Han refset, — privat eller i hele klassens paahør. Og den som engang var kommet ut av den ild, prøvde da altid at sky den siden.— Jeg sitter her med en del gamle lærebøker ved siden. Blandt dem er nogen vi gjennemgik med Kildahl, t. eks. Hallecks "Psychology", Nestles "Novum Testamentum Graece", Jevons "Elements of Logic", Nissens "Kirkehistorie", et nytestamente paa

norsk, og andre. Seksten aar er rundne siden jeg la den sidste av disse bøker bort. Jeg tar dem frem og blader dem igjennem, — baade dem og andre. Men jeg finder ingen andre med saa mange understrøkne sætninger og med saa mange randgloser i som disse. Det maa engang ha gjældt for mig meget at lære disse ting godt!

Dette slags lærere blir som regel ikke sat saa stor pris paa i skolen. Livet selv har dog heldigvis et andet syn. Derfor gaar det gjerne slik, at jo større avstanden blir mellem eleven og skolen, des mere pris sætter han paa netop det slags lærere. For det var dem som lærte ham den store kunst at *arbeide skikkelig*. De virkelige opgaver eleven senere har løst, har disse lærere likesom hjulpet ham med. Derfor vokser taknemmeligheten som aarene gaar.

Slik er det vel gaat med de fleste av Kildahls elever ogsaa. I skolen var der flere av os som slet ikke var videre taknemmelige mot ham. Vi klaget os over hans strenghet; vi kritiserte ham endog noksaa freidig for hans mangel paa dybde, ja det kunde endog hende at de klokeste og viseste i en engere vennekreds klaget noksaa høilydt over den store mangel ved Kildahl at han i grunden ikke var nogen *stor* tænkner! — Vi forstod det jo saa utmerket godt i hine dage. Vor egen trang til stor tænkning var saa grænseløs. Det er rart hvilken magt over hans eget sind de fraser har som den unge slaar om sig med! — Nu har dog livets skole gjort os litt mere ædrue. Som vi med aarene er glidd længere bort fra skolen, har Kildahl som lærer vokset sig større og større. Vi har begyndt at skatte hvad det vil si at ha hat en virkelig stor og nobel personlighet til lærer, en som ved sit sinds storhet og styrke tvang os til at arbeide skikkelig. Og det er netop hvad

Kildahl som lærer gjorde for os. Derfor er det at vi nu sætter ham saa høit blandt de lærere vi hadde i skolen.

III.

Men var Kildahl stor som lærer, saa var han vel større som bestyrer. En sand glæde var det ogsaa at arbeide sammen med ham. Det gav slik velsignet tryghet at vite ham hjemme blandt os. Naar han en stund hadde været fraværende paa en av sine mange reiser og atter stod blandt os, maatte en uvilkaarlig mindes Tore og Avrafastes ord fra Stiklestad-slaget, da de opdaget deres gamle hærfører og vaabenbror, Arn-ljot Gelline, forrest i fylkingen:

— — “Undrende saa de paa ham,
ropte saa de og deres:
‘Atter staar vi bak vor høvding!’”

Og høvding var han. Jeg husker engang Kildahl var borte paa en længere reise at vi fik en hel del ugreie med nogen gutter som søkte at ta tøilene i egen haand. Det saa noksaa truende ut, og det blev tilsidst saa alvorlig at Kildahl maatte budsendes. Og Kildahl kom. Jeg husker endnu saa levende, da han hin morgen efter andagten steg frem og sa at han forstod der var opstaat en del vanskeligheter i hans fravær. Men nu var han kommet hjem for at ordne med dem! Aldeles rolig og lidenskapsløst sa han det. Der var dog en undertone som ikke var til at ta feil av. Og der var neppe en eneste sjæl som i det øieblik ikke følte, ganske instinktmæssig, at han var mand for sine ord. Vanskelighetene blev da ogsaa greid før dagen var omme. En del av guttene krøp nok iseng den kveld med betydelig ringere mening om sig selv end de hadde da de stod op om morgenen!

Kildahl hadde flere egenskaper som gjorde ham

skikket til bestyrer. Han var stø og grei i sin optræden. Og mandig. Ædel av sind og tænkemaate som faa. Han var en dygtig "parlamentariker". Han er kanskje den bedste folketaler vort folk hertillands endnu har fostret. Og saa hadde han en særegen gave til at gaa like til kjernen i en indviklet sak, og saa greie den ut slik — saa populært og folkelig — at hvem som helst kunde forstaa det hele. Dernæst hadde han en sterk retfærdighetssans. Han prøvde altid at sætte sig ind i motpartens synspunkt. Han talte ikke før han hadde tænkt. Men for det han ansaa for sandhet og ret, vek han heller ikke en tomme. Enten det ramte ven eller fiende, fik være det samme. Enten det var en indflydelsesrik mands søn eller en ubehjælpelig stakkar fra langt borte i skogene, saa var der ikke personsanseelse. — — Kompromisser kunde ikke Kildahl noget med. Og politik, d. v. s.: at slaa av litt her og litt der for at vinde noget igjen paa en anden kant — slikt forstod ikke Kildahl sig noget paa. I slike ting var Kildahl et stort ubehjælpelig barn.

Og saa var Kildahl en meget vennsæl mand. I et selskap hadde han som regel ikke meget at si. Men han glædet sig ved at folk kom. Hans hjem stod altid aapent og var en type paa norsk gjestfrihet. Nogen av de vakreste minder vi ældre lærere har fra Kildahls dage, er de hyggelige stunder vi tilbragte sammen med ham og hans familie i deres hjem. Da glemte Kildahl rent at han var bestyrer. Da var han den stille, noget tilbakeholdne, men gjennomhyggelige kameraten, som det gik an at snakke løs med om alle mulige ting som laa en paa hjerte.

Men hadde han evnene, blev der heller ingen mangel paa anledning til at bruke dem ved St. Olaf. Den bestyrerposten han overtok i 1899, var sandelig ingen

let stilling. Hans forgjænger, professor Th. Mohn, var en overmaate dygtig mand, "en sand israelit i hvem der ikke var svik". Hans 25-aarige tro og opslitende

*Mr. og Mrs. Kildahl i deres hjem i Northfield
paa St. Olaf Hill.*

tjeneste hadde tilfulde bevist det. Han hadde git sit liv for St. Olaf. For det hadde han slitt og lidt, bedt og ofret. Om ham kan det vel sies at han beviste sin tro ved gjerninger. Hans gamle elever hang da ogsaa

ved ham med sønlig ærbødighet og kjærlighet. Flere av dem kunde slet ikke gjøre sig fortrolig med den tanke, at han nu skulde sættes tilside og en fremmed ta hans plads. Deres troskap mot sin store og ædle lærer taler slet ikke til deres forkleinelse. Men den gjorde kanske gjerningen adskillig tyngre for Kildahl. Dertil kom saa det faktum, at Kildahl og Mohn var saa vidt forskjellige personligheter — begge store, men paa forskjellige maater. Derfor blev Kildahl de første aarene møtt med adskillig kulde fra den gamle vardevagt. Virkelig troskap og sand hengivelse lar sig saa vanskelig overføre fra et menneske til et andet. Kildahl fik erfare det. Og han led under det. Men han var stor nok menneskekjender til at forstaa at det maatte saa være. Derfor sa han ikke noget.

Der var andre ting ogsaa som gjorde ham stillingen vanskelig. Kildahls tjeneste ved St. Olaf faldt ind i en tid da hele landets høiere skolesystem gjennomgik svære overganger. Allerede da Kildahl begyndte som bestyrer, var den gamle klassiske tid forbi. Og det gik i skoleverdenen som det altid gaar naar man forlater det gamle og prøvede som har aarhundreders hævde: — der blev famlen og søken, forsøk og eksperimentering, snart i denne retning, saa i hin. Det gamle og prøvede blev forkastet endnu før man hadde noget sikkert og fast at sette isteden. For 20–25 aar siden søkte man hen til college og universitet for at faa kundskap og dannelsen. Hvilke fag og hvor meget av hvert man maatte ta, hadde ikke større at si. Hvad det først og fremst gjaldt, var at tilegne sig de foreskrevne pensa *skikkelig*. Det var ved tilegnelsen at man skulde vokse og utvikles og modnes til livets skole. Den aandelige utvikling som kom ved tilegnelsen, var det som skulde sette en istand til at løse de

vanskeligheter som livet senere maatte komme til at kaste paa ens vei. Dette syn hersker ikke længere. Nu læser man for at faa *credits*. Nu regnes alting ut med matematisk nøiagtighet endog til den mindste brøk. Og nu værdsættes fagene i penger. Dette fag er værd *saa* meget. Men dette her bare *saa* meget. Dygtighet og nytte — efficiency and usefulness — er de to store endemaal. At lære kunsten at leve stort og rikt og fagert er et forældet syn, som er gaat helt av moten. Slikt har man ikke raad at befatte sig med længere. Nu gjælder det at lære at greie sig i livskampen. For en som har faat sin aandstdaab i den gamle klassiske skole, maatte dette nye by sterkt imot. Og for Kildahl med sit særprægede idealistiske syn blev overgangen alt andet end let. Næst efter kristenlivet skulde vel det høiere dannelsesarbeide være det mest idealistiske under solen. Derfor hatet Kildahl kræmmervæsenet som litt efter litt snek sig ind i den høiere skoledannelse. Men han stod overfor et ubønhørlig "enten—eller". Skulde St. Olaf bli en folkets institution baade inden kirke- og borgersamfund, saa maatte ogsaa læseplanen lages slik, at den ikke drev den skolesøkende ungdom bort. Tomme læresale kan aldrig vække et folk. At Kildahl her gik med, er der mange som har ondt for at forstaa. Det kommer an paa at de ikke kjender manden helt. For ham gjaldt det at *faa fat* paa ungdommen. Efterat den hadde tuslet sig bort og var kommet til kristendomsløse skoler, var det for sent for vor kirke at faa paavirke den. Han saa det. Nei, da var det da bedre at lage læseplanen akkurat saa "moderne" som de andre skoler hadde den. For fik man ungdommen til at komme, kunde der da være haab om at naa dem med kristelig paavirkning. Ellers ikke. Og verdslig dannelse var

ikke det viktigste for Kildahl. — Jeg skal komme tilbake til det siden. — Derfor bøide han sig for kravet. Men han gjorde det slet ikke villig. Og han led under det. Jeg hørte ham atter og atter gjenta det: "Nei, alt dette nye kan jeg ikke noget med. — — Det ligger ikke for mig." Og for en mand med hans anlæg og opdragelse kan man nok forstaa at det maatte være saa.

Det er vist ingen let sak at være bestyrer for en kirkeskole i vor tid. De 15 aar Kildahl stod ved roret ved St. Olaf, danner da heller ingen undtagelse fra den regel. Samfundet hadde altsaa paa sit aarsmøte i 1899 overtat skolen. Fra nu av skulde St. Olaf ikke tilhøre bare en liten flok, men det hele samfund. Paa det program blev Kildahl valgt til bestyrer. Paa det program antok han kaldet. Og det skal være visst: han vidde al sin evne paa at gjennomføre det!

Aarsmøtet hadde besluttet det, ja! — Derved var dog ikke saken gjennomført. Der skal mere end en aarsmøtebeslutning til at gjøre en sak til en folkesak! — — Som vi allerede har set, var der paa hint aarsmøte en sterk opposition mot beslutningen. En hel del alvorlige, velmente mænd var avgjort imot at St. Olaf skulde bli samfundets skole. Noget andet og langt værre var at skolesaken paa den tid laa sørgelig nede blandt vort folk. At utdanne de prester og missionærer samfundet trængte, mente man nok var nødvendig. Det var kirkens pligt. Men det var alt. Landets store og mægtige universiteter stod der jo, og var mere end villige til at ta imot al den ungdom som trængte skole. Og de var da saa meget bedre utstyrt og indrettet end dette smaatteriet som vi selv laa og klusset med. — Med prestene og missionærene var det jo en anden sak, — de maatte man vel utdanne selv. Slik tænkte folk.

Paa grund av dette vrangsyn blev snart sagt alt

arbeide for de høiere skoler et sandt tiggerarbeide, — hvad det i noksaa stor mon er endnu. — Fra tid til anden opstod der mænd blandt os som saa synet: — De saa det saa tydelig som sol i klare dag, at det gjaldt ikke bare at utdanne prester og missionærer, men ogsaa lærere, politikere, sakførere, læger, forretningsfolk, farmere, ja endog husmødre. Kirken hadde ikke bare et sjælesørgeransvar overfor den lille flok den var sat til at røykte, men den hadde ogsaa ansvar overfor det borgersamfund hvorav den var en del! — Og saa gik de hen — i tro og tillid til sakens uomtvistelige storhet og ret — og oprettet høiere skoler blandt vort folk utover landet. Men folket saa ikke. Det forstod ikke. Og ingen røst runget mægtig nok til at vække det av sløvheten. Nu ligger saa mange av disse fæstningsverker mot tidens hedenskap i grus. Satan saa vort folks sløvhet og lo. Fortællingen om vore skoler er vel et av de tristeste kapitler i vort folks historie. Nu ligger de i grus, — flere av dem. Mos og ugræs gror frodig paa ruinene. Men Satan ler. Og hvorfor skulde han ikke det? Det folk, og isærdeleshet da den kirke, som gir sin intelligenteste ungdom til sekteriske eller gudløse skoler for at la dem opdra ungdommen, maa da vel være grund til latter for al ondskapens hær?

Hovedsaken blev da for Kildahl at gjøre St. Olaf til samfundets skole, ikke bare i navnet, men ogsaa i gagnet. Og det blev vel en kamp saa svær! I alle de aar Kildahl stod ved roret, varte den. Endnu staar den!

Hvorledes kjæmpet saa Kildahl? Med mund og med pen. Med ordets verge. Bønnen blev nok ikke forsømt, den heller! — Hvem mindes ikke hans mægtige St. Olaf-taler fra aarmøtene, t. eks. hans indlæg i debatten om *co-education* eller naar han gik i ilden for

at faa aarsmøtet til at tilstemme de bevilgninger skolen *maatte* ha for at kunne greie sig. — Og det gik næsten altid som Kildahl vilde. Han fik det han bad om. Det var dog ikke fordi folk flest saa skolesakens uvurderlig store betydning. Nei, det var fordi det var Kildahl som bad og Kildahl som argumenterte! Saa sterk var altsaa hans ords magt. Saa stor den tillid han nød blandt den almene mand. Ja naar Kildahl sa det, *maatte* det vel være saa! — Det var altsaa manden man brøt sig om, og ikke netop den sak han tolket. — Men det at Kildahl fik staa der aar efter aar, paa aarsmøte efter aarsmøte, saavel som paa andre store folkemøter og *mane* sandhetens ord ind i folks sind — ja det fik vel betydning! At St. Olaf idag indtar den plads det gjør i menigmands bevissthet og i vort kirke- og samfundsliv, det skyldes først og fremst den store tillid som Kildahl selv nøt blandt snart sagt alle retninger inden vor kirke. — Hvad denne vaaknende interesse har gjort for St. Olaf, har hele vort høiere skolevæsen nytt godt av, i det mindste indirekte. For han vækket ikke bare i de smaa kredser rundt om sig. Hans mægtige røst rak forbausende langt.

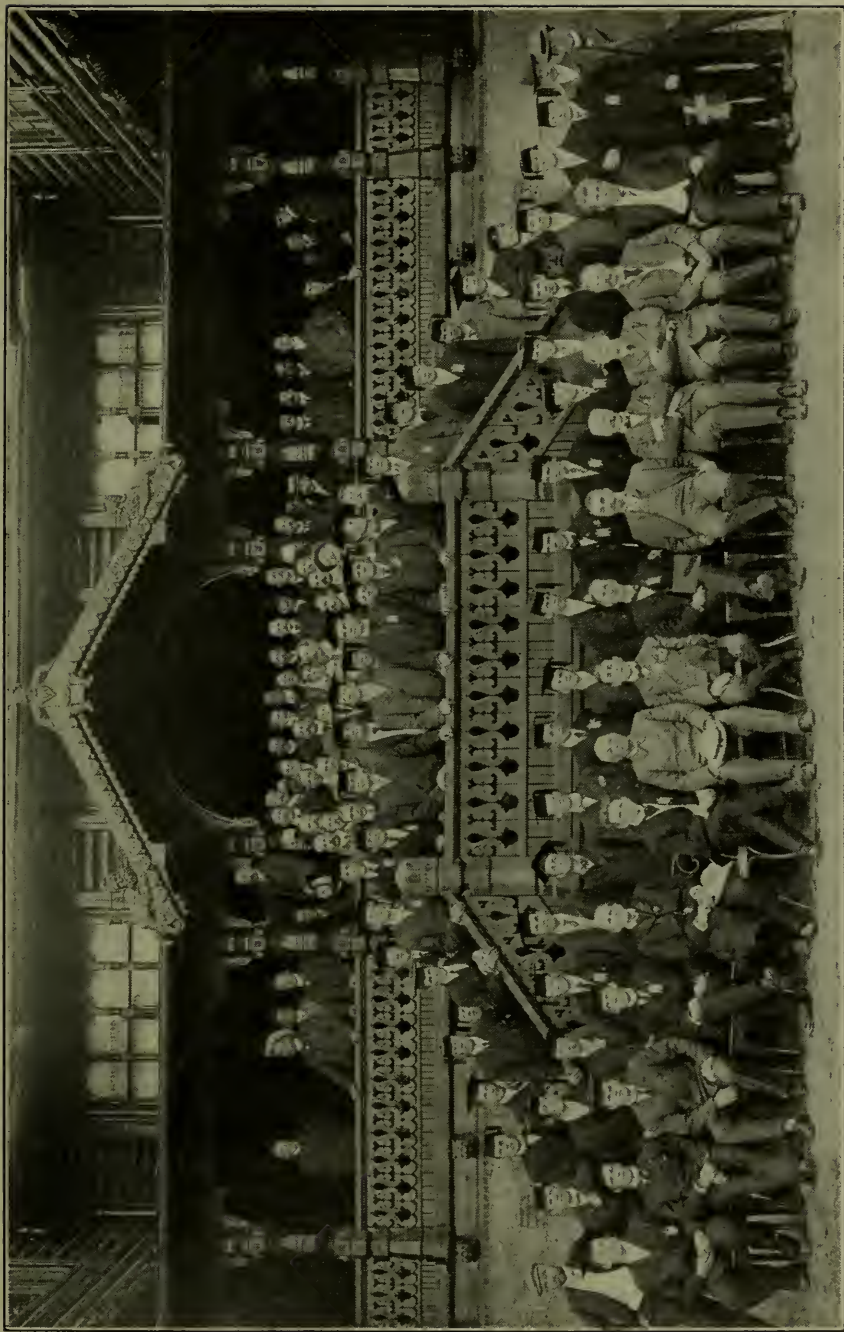
Hvor usigelig træt han dog kunde bli i kampen mot vort folks sløvhet! — Jeg husker engang vi kom hjem fra et skolemøte. Jeg traf til at bli i følge med ham opover gaten. Samtalen faldt ganske naturlig paa skolesaken og det netop avsluttede møte. Kildahl var særdeles trist og nedslaat den kveld. Møtet hadde slet ikke inspirert. “Vet du hvad,” sa han som vi skiltes, “jeg begynder snart at tro at det er umulig at faa vort folk til at ville saker som virkelig er værd noget.” — Dette var vel ikke den eneste gang Kildahl følte det slik.

IV.

Var Kildahl en grundig lærer og en overmaate dygtig bestyrer, var han dog større som prest og aandelig veileder baade for studenterflokken og lærerpersonalet. Her kom hans sande storhet frem, og netop paa dette felt var det at han nedla sit største arbeide.

Kildahls tjeneste ved St. Olaf var egentlig en lang korsgang. Slik forekom det ham, ret som det var, ogsaa selv. For hans brændende hu stod til at øve prestens gjerning. Kaldet til St. Olaf hadde han slet ikke søkt, og ikke vilde han ha det heller. Atter og atter gjentok han: "Jeg tror at jeg ved Guds hjælp kan præke; men noget andet tror jeg ikke heller jeg kan." Han blev ved skolen fordi han mente at Gud vilde ha ham til at være der, ikke fordi han selv ønsket stillingen.

Og hans selvanalyse var rigtig paa en maate: han var prest. Først og fremst sjælesørger. — Paa en særlig maate hadde Vorherre utrustet og forberedt ham til prestens gjerning. Netop som han stod paa terskelen til fuld mands modenhet, førte Gud ham ind i livets store krise, saa han fik erfare en sand omvendelse. Med hele sit væsen erfaret han livets største under, — frelsen ved Jesu Kristi forsoning. Fra nu av blev det hans ene store maal dette: *at leve for — og i Kristus*. At vise et stakkars menneskebarn syndens herjende magt, Jesu hellige renhet, Faderens underfulde kjærlighet gjennom Sønnen, Aandens kjærlige kalden, den naadegave hadde Kildahl i større mon end de fleste Guds ords forkyndere. Jeg i det mindste har ikke hørt nogen som kunde præke slik om synd og naade — saa overbevisende *inderlig* som han. — — Kildahl var idealist og poetisk anlagt; derfor faldt det ganske naturlig for ham at gi sig hen til idealet. Og saa var han folke-

Med St. Olaf Band i Norge. Holmenkollen.

taler — i det ords bedste betydning. Der er ingen mand blandt os der slik som han har formaadd at tolke i talens ord de længsler som rørte sig i folkehjertet. Hans glimrende evne til enfoldig psykologisk analyse indenfor en populær tales ramme var ganske merkvaerdig. Han tænkte logisk. — Han saa ikke saa vidt; men det han saa, stod for ham i klarlys. Og det forstod han ogsaa at tolke i saa enkle ord at det blev det almindelige folks eiendom. Det var ikke det vakre sprog som fængslet — hans sprog var som oftest aldeles jevnt og hverdagslig —, heller ikke den poetiske geist og glød, kort sagt: det var ikke veltalenhet i almindelig forstand. Men det var den enklest mulige utredning av sandheten slik som han selv intenst hadde oplevd den — det var det som gjorde ham saa veltalende som prædikant. Han følte med folket — med massene. Derfor drog han dem ogsaa til sig. Og de maatte drages til ham der han stod, mandig og kraftig, fuld av glød og hellig nidkjærhet, og talte *folkelig* om det gode som rørte sig dypest i folkesjælen i folkets bedste øieblik!

Ved St. Olaf fik han da ogsaa anledning til at bruke sine særskilte gaver. Derfor blev ikke tjenesten saa tung som han først hadde frygtet. — I tre forskjellige perioder betjente Kildahl menigheten i Northfield — den menighet som St. Olaf sogner til. Først i tidsrummet 1899–1903. Saa i aarene 1906–1907. Saa i perioden 1911–1913. En tid underviste han endog i søndagsskolen! — Der var ikke nogen gjerning i Guds rikes arbeide som han ansaa som ringe. Kildahl er den egentlige far for bønneforeningen i St. Johannes menighet. Hvis han var hjemme, og var istand til at gaa, forsømte han aldrig et bønnemøte. — Og ikke bare det: han var næsten altid tilstede ved elevenes bønnemøter ogsaa. For Kildahl var det nemlig en

trang og ikke *tvang* at være der hvor Guds ord var. Herrens forgaarde syntes ham saa deilige, og han dvælte der saa gjerne.

Og det var ikke bare som prest for menigheten han fandt anledning til at røkte den gjerning hans hu stod saa sterkt til. Kildahl forsøkte at gjøre det i alt sit virke. Hvem kan vel glemme hans bønner og mange *Chapel Talks*? Hvor de dog kunde bæve av Aandens fylde der de kom med bud fra det høie! Som lærer insisterte han saa alvorlig som nogen paa skikkelig arbeide og grundig forberedelse. Som bestyrer kunde han tordne mot slaphet og likegyldighet og mane med ildhu til daad og mandighet. For de unge skulde opdrages til skikkelige mennesker, — til ædle, stortænkende, aandsfylgte karakterer. Men alt dette, saa viktig det end var, var dog ikke *det ene fornødne*. “Det ene fornødne” kom han tilbake til — idelig og altid. For det var dog kun det som til syvende og sidst hadde betydning. Det andre var godt og gavnlig og maatte gjøres. Men “det ene fornødne” var det som intet menneske kunde opsætte med, og leve! Og det var budskapet han bar baade som lærer, bestyrer og aandelig far for skolen. Hvor travelt han end hadde det — og Kildahl hadde meget at gjøre ved St. Olaf — var han dog aldrig saa optat at han ikke fandt tid til at øve sjælesorg. Til dem som her følte trang, stod hans kontor, saavel som hans hjem, altid aapent. Da hadde Kildahl det aldrig travelt. Han *var aandelig far for skolen*.

Det var saa ganske naturlig at unge gutter og jenter — aaja, kanskje lærere med — somme tider i sin store visdom skulde pukke paa denne idelige paamin-delse om “det ene fornødne”, paa “denne metafysik fra det 16de aarhundrede” som Kildahl forkyndte. Han

følte det nok sommetider; men han sa aldrig noget om det. For ham gjaldt dette ene: at være tro i sit kald. Og det skal sies høilydt: Kildahl var tro! — — Og han gik her med en stor fars alvorlige omsorg for skolens aandelige velfærd. Det gjaldt at bygge op indad, saavel som at stænge onde indflydelser ute. — — En av de vanskeligste opgaver som møtte ham, var at faa det rette slags lærere, — ikke bare flinke og dygtige pædagoger, men i bund og grund luthersk-kristelige personligheter. Dette er vel et av de vanskeligste problemer en retsindet bestyrer ved en av vore kirkeskoler nu for tiden har at løse. *Hvor skal man nu ta lærere til vore colleges fra?* Hvor er de at finde? — Hvem utdanner dem for os? Paa grund av skolens hurtige vekst trængtes der flere nye hvert aar. Mangen søvnløs time hadde nok Kildahl over det problem. La mig fortælle en tildragelse som er baade sørgelig og komisk: Det var et aar Kildahl holdt paa at se sig om efter en lærer i et visst fag. Endelig kom han paa sporet av en som lot til at kunne fylde stillingen. Manden hadde særdeles gode anbefalinger og lot til at være villig at komme. Saa skrev Kildahl til ham og spurte ham en række spørsmaal. Deriblandt ogsaa dette: "Tror De paa bibelens inspiration?" Og svaret kom. Manden trodde! Han forklarte endog omstændelig at han trodde at baade profetene og apostlene var inspirerte, likesaa visst som baade Shakespeare og Bjørnson og Ibsen var det! — — Saa glippet det da med den kandidaten.

Alle maa vel nu kunne se Guds kjærlige styrelse i at netop en slik mand kom til styret ved St. Olaf i den kritiske overgangstid i skolens liv. Efter de forhold vi er vante med i vort skolearbeide, vokste jo skolen som en rigtig kjernesund ungdom der strækker sig.

Der var jo bare hovedbygningen og den gamle *Ladies' Hall* da Kildahl kom til St. Olaf. Og da han reiste: to store dormitorier, en biblioteksbygning, et kapel, "a central heating and power station", en bestyrerbolig (den maa nu brukes til logi-bygning for kvinder), et lite hospital, og en vakker, noksaa godt utstyret farm. Om vaaren 1899 var der 126 elever. Det aaret Kildahl forlot St. Olaf, var elevantalet vokset til 508. — — Skolen skjøt utrolig sterk vekst. Større og større blev flokken efter hvert som aarene gik. I alle disse unge saa Kildahl hittil uante muligheter baade for stat og kirke. Bare de kunde bibringes det rette syn! — Det var det som det gjaldt. — — Der er vel knapt nogen ungdomsflok for hvilken der er opsendt flere inderlige forbønner end for de unge som gik her i den tiden Kildahl var bestyrer.

Kildahl var ikke egentlig populær blandt elevene. Han var for indesluttet til at kunne være kameratslig. Men han var agtet og æret av alle, — selv av de værste lømler blandt os. Hans sterke personlighet, hans rene idealitet, hans store nidkjærhet for Guds rikes sak avtvang respekt ganske uvilkaarlig. Hans væsen aandet jo renhet og høihet! — Flere av os forstod ham vel ikke mens vi var ved skolen. Men efterat vi kom ut i livet, efterat vi hadde gjennomgaat prøvelser og faat kvæstelser, da først lærte vi Kildahl at kjende. — Man skal vel faa lete baade vel og længe før man finder en skolebestyrer som er blit saa idealisert av sine elever som Kildahl med aarene blev det av sine. At faa se ham igjen, at faa høre hans kjendte kjære stemme, og at faa trykke hans haand, — ja det virket jo som en velsignelse!

— — Velsignet være ogsaa hans minde blandt os!

AV KILDAHL

Reformationspræken

holdt i Vang kirke, Goodhue Co., Minn., paa Luthers 400-aarige
fødselsdag, den 10de november 1883.

Tekst: Salme 126, 3: "Herren har gjort store ting imot os,
derfor er vi glade."

I Jesu navn.

Det er idag 400 aar siden Martin Luther blev født, derfor er vi samlet her idag. Dog, vi er ikke kommet sammen i Herrens hus idag for at lovprise Martin Luther; men vi er kommet sammen for at "ihukomme Herrens gerninger paa jord". Idag holdes der vist mangel glimrende tale rundt omkring i verden; der holdes vist mangel glimrende tale til ære for Martin Luther ogsaa av saadanne som ikke tror paa Kristus; ti alle frisindede folk ser i Luther en stor mand.

Men det som har bragt os lutherske kristne til at holde fest idag, er at Herren har gjort store ting imot os, *derfor* er vi glade. *Herren* har gjort store ting imot os, og fordi han gjorde disse store ting ved Luther, derfor er vi idag paa hans 400-aarige fødselsdag kommet sammen for at ihukomme hvad Herren ved ham har gjort imot os.

Ja sandelig, Herren har gjort store ting imot os, og vi har grund til at være glade!

Hvilke store ting er det da, Herren ved dr. Martin Luther har gjort imot os? Han har ved dr. Luther git os tilbage sit ords rene præken og sine sakramenters rette forvaltning.

Luther stiftet ikke nogen ny kirke; han kom ikke med nogen ny lære.

Vistnok *lød* den præken som han prækte, ny for deres øren som hørte den; ti de hadde aldrig før hørt Guds rene ords præken; men det var den samme lære som Frelseren og apostlene prækte; det var den samme lære som indeholdes i det gamle testamentes bøker, men som i aarhundreder hadde ligget paa hylden.

Gud brukte bare Luther til at grave op igjen det guld som han engang hadde git sin kirke, men som djævelen hadde faat mennesker til at grave ned i jorden. Gud brukte bare Luther til at ta frem det lys som djævelen hadde faat paven til at sette under skjeppe. Og Herren lot ved Luther atter sit ords lys holde høit, saa at alle som vilde, kunde finde veien gjennom den ved synden formørkede verden, kunde finde veien hjem til lysenes evige boliger heroventil. Derfor er vi glade.

Da vor herre og frelser forlot verden med sin synlige nærværelse, gav han sine disipler den befaling at de skulde gaa ut i al verden og præke evangelium for al skabningen. Og disiplene var Herrens befaling lydig; de gik ut og prækte allevegne. De prækte at alt som menneskene hadde tapt ved Adams fald, det hadde Jesus fortjent os tilbake ved sin død paa langfredag. De ropte ut til jøder og hedninger: "Der er ingen forskjel, alle har syndet, og dem fattes Guds ære, og de blir retfærdiggjort uforskyldt av hans naade ved den forløsning som er i Kristus Jesus." De prækte høit og lydelig ut i verden: "Saa være det eder vitterlig, I mænd, brødre, at ved Jesus Kristus forkyndes eder syndernes forladelse, og av alle de synder fra hvilke I ikke kan bli retfærdiggjort ved Mose lov, retfærdiggjøres formedelst ham enhver som tror."

Men nu kan vi vel skjønne at denne præken likte

ikke djævelen. Han hadde jo paa syndefaldets dag faat hele menneskeslægten i sin magt. Han hadde forsøkt hvad han kunde for at hindre Kristi forløsning; men han hadde tapt i kampen mot den sterkere. Og vi kan vel skjønne at djævelen fnyste av hat mot dem som forkyndte salighet, og at man kunde faa denne salighet for intet av naade.

Derfor forfulgte han paa det aller grusomste Kristi tjenere; han fik dem halshugget, korsfæstet, brændt, sønderslidt, lemlæstet, landsforvist. Men jo mere han forfulgte de kristne, des større blev deres tal.

Se, da slutter paa en gang djævelen forfølgelsene. Mon djævelen nu paa en gang var blit from? Eller mon han hadde indset at det var frugtesløst at stride mot Gud? Ingen av delene. From blir djævelen aldrig. Og med sin forfølgelse mot Kristus og hans venner op-
hører han heller ikke før paa dommedag.

Nei, at djævelen sluttet med de ydre forfølgelser mot kirken, var bare krigslist. Han angrep nu kirken fra en anden kant, fra den kant hvorfra man mindst skulde ha ventet det. Han gjorde nu forbund med dem som skulde være væktere paa Zions mure, og ve den stad hvis væktere har gjort forbund med fienden! Djævelen er slu. Lykkes det ham ikke at fange dig, naar han kommer til dig i sin sorte djævleskikkelse, saa kommer han til dig som en lysets engel. Saaledes gjorde han ogsaa her. Da han saa at det ikke nyttet at storme kirken med magt, saa tok han paa sig et skinnende hvitt fredens klædebon, gik ind i kirken og satte sig paa Guds stol.

Og det gik som det som oftest gaar: folk kjendte ham ikke igjen. Djævelen begyndte nu at præke Guds ord, og han fulgte sin gamle taktik: han begyndte med at blande litt av sit eget ind, bare litet gran i først-

ningen. Hadde han begyndt med at præke bare løgn, saa hadde folk kjendt ham igjen; men han kom med det saa fint at folk ikke la merke dertil. Saaledes fik han sit ind litt efter litt i aarhundrenes løp, indtil han paa denne maate litt efter litt hadde faat omtrent alt Kristi evangelium ut av kirken, og nu hadde han faat det som han vilde.

Det er jo umulig i én præken endog saa blot tilnærmelsesvis tilfredsstillende at utvikle det store emne som jeg idag har tat for mig. Dog vilde jeg gjerne bidra litt til at bringe os til at betænke hvilke store ting Herren har gjort for os. Og for bedre at kunne opnaa dette maal, vil jeg forsøke i korte drag at vise til hvilken ynkelig stilling kirken ved djævelens list var bragt paa reformationens tid. Ti lyset skattes mere naar vi har været i mørke; det hvite blir tydeligere naar det stilles ved siden av det sorte.

Paa Peters stol i Rom sat den mægtige pave for hvis magtbud al verden skjælvte. Han indsatte og avsatte konger og keisere. Han gjorde fordring paa at være Kristi statholder paa jorden, han sa at han hadde himmerikes nøkler, han kunde lukke op himmeldøren for hvem han vilde, og han kunde stenge den for hvem han vilde. Han var verdens timelige og aandelige hersker. Den som satte sig op mot hans befalinger, blev brændt. Paven ophævede troesartikler naar han vilde, og indsatte nye naar han fandt for godt. Munkeordenene rundt omkring i landene var pavens trofaste haandlangere, der tilsaa at alle hans befalinger blev efterkommet.

Men man kunde her spørre: Hvordan kunde paven faa en saadan magt? Jo, det gik saaledes til: Paa Kristi tid og nogen aarhundreder efter Kristi død var Rom verdens hovedstad. Omkring ved begyndelsen av

det 4de aarhundrede flyttet vistnok keiserne til Konstantinopel, men Rom vedblev allikevel at betragtes som verdens fornemste stad. Dertil kom at Rom hadde den lykke at ha flere utmerkede, fromme, dygtige biskopper. Saaledes gik det til at Roms biskopper, baade fordi de bodde i verdens hovedstad og fordi de var særdeles dygtige, litt efter litt blev anset som de øverste i kirken. Nu kom der en del biskopper som ogsaa besat stor dygtighet, men manglet fromhet; de benyttet sig da av den stilling og anseelse som Roms biskopper hadde, til at tilrane sig mere og mere magt, og paa ærlige og uærlige maater opnaadde de tilsidst at faa den magt som de paa reformationens tid hadde.

At der var et synlig overhoved for hele den synlige kirke, dersom kirken vilde ha et saadant, deri var jo intet galt; men det syndige bestod deri at paven ga sig ut for at være Kristi statholder paa jorden, og at han tiltok sig den magt at herske over Herrens hjord; men det allerværste var at han tok brødet fra børnene og ga dem stene isteden. Det blev forbudt lægfolket at ha en bibel i huset. Det middel hvorved Herren vil trøste sine børn naar de er bedrøvet, styrke dem naar de er svake, kort sagt, det som er alle Guds børns glæde, lyst, mat, — det blev med raa haand tat fra dem. Der blev naturligvis heller ikke præket eller læst Guds ord i kirkene, der lød kun fabler og mennesketant; mange prester tok ikke engang tekster av bibelen, men tok dem heller av hedningen Aristoteles's bøker, ja mange prester hadde vel aldrig set en bibel.

Om Kristi forsoningsdød for vore synder hørtes der ikke et ord i kirkene. Vovet nogen at præke om Kristus, blev han brændt. Jeg vil kun nævne Johan Huss og Hieronymus av Prag, som begge blev brændt paa kirke-møttet i Kosnitz, fordi de prækte at syndere kunde bli

salige av naade. Der blev overalt lært at man selv maatte fortjene sig salighet ved sine egne gode gjerninger, og disse gjerninger var ikke engang saadanne gjerninger som er befalet i skriften. De bestod for en stor del i valfarter, d. v. s. at man skulde besøke visse hellige steder, dernæst at man avholdt sig fra enkelte slags spiser paa enkelte dage. Den bedste gjerning man kunde gjøre, var at gaa i kloster. Dernæst lærte man at en del mennesker hadde mere gode gjerninger end de behøvde. Disse gode gjerninger eide kirken, og paven kunde utdele dem til hvem han vilde; derav opstod avladshandelen, eller at paven solgte syndsforladelse for penger.

Et av de mægtigste midler hvorved prestene holdt lægfolket i sin magt, var skriftemaalet. Skriftemaalet, som er en stor velsignelse naar det blir brukt paa rette maate, nemlig saaledes at den bedrøvede kan faa lette sin samvittighet og bli trøstet, er til likesaa stor skade naar det blir misbrukt saaledes som katolikkene bruker det. Det er nemlig lov at enhver katolik maa skrifte i det mindste én gang om aaret. Og han maa da for sin prest bekjende alle de synder som han har begaaet siden sidst han gik til skrifte. De synder som han bekjender, faar han forladelse for; dem som han ikke bekjender, faar han ikke forladelse for. Nu kan vi tænke os hvilken pinebænk dette er for deres samvittighet som mener det opriktig; ti hvem kan være sikker paa at han har bekjendt alle synder, og kun dem man bekjender for presten, faar man forladelse for. Hvilken sovepute er det ikke derimot for de likegyldige, naar de mener at bare de skrifter for presten en gang eller to om aaret, saa er dermed deres synd forlatt.

En av de styggeste vederstyggeligheter i pavekirken er dernæst helgentilbedelsen og billedtilbedelsen. Gud

har sagt vi skal tilbede ham alene, i pavekirken derimot er der en uendelighed av helgener som skal tilbedes.

Men paven har ikke blot tat Guds ord bort, han har ogsaa forvansket sakramentene. Skjønt Frelseren sier om kalken: drikker *alle* derav, saa har dog paven tat kalken fra lægfolket, og de faar kun brødet. Det vederkvægelsesmaaltid som Herren har indstiftet for sine børn, har han saaledes tat fra dem; ti en nadver hvor kalken ikke utdeles, er ingen nadver. Dernæst lærer man folk at bare de gaar til alters, saa faar de syndsforladelse, enten de er troende eller ei; ti det at gaa til alters, sier de, er en saadan god gjerning at derved fortjener man syndsforladelse.

Dog, det vilde ta for lang tid at opregne *alle* pavedømmets vederstyggeligheter.

Midt i dette aandelige mørke blev Luther født og opdrat. Han fødtes i Eisleben i Sachsen. Hans forældre var fattige; men senere blev de velstaaende, saa at Luther i de sidste aar han studerte fik rikelig understøttelse av sin far. Luthers forældre var gudfrygtige folk; derfor vilde de ikke at han skulde bli prest. Det kan synes underlig; men netop fordi Luthers far var en gudfrygtig mand, og derfor saa litt mere ind i sin tids ugudelighet end de fleste andre mennesker, derfor saa han ogsaa hvor aldeles nedsunkne og ugudelige prestene var. Derfor vilde Luthers far at hans søn skulde studere lov.

Luther var sin far lydig og tok fat paa lovstudiet; men Gud hadde bestemt ham til noget høiere end at bli en retslærd. Centnertungt la det spørsmaal sig paa hans hjerte: "Hvorledes skal jeg finde fred for min sjæl?" I sin samvittighetsangst fattet han endelig den beslutning at bli munk og gaa i kloster; ti derved mente han at han vel maatte finde fred for sin sjæl. Men Guds

vrede tilfredsstilles ikke ved at stænge sig inde bak et klostres mure.

Det fik da ogsaa Luther erfare. Han hadde lært at den høieste hellighet bestod i at bli munk. Men han blev storligen skuffet. Han blev ikke det mindste helligere efterat han hadde faat munkekappen paa, og han fandt derfor heller ingen fred. Skjønt han med stor samvittighetsfuldhet opfyldte alle klosterreglene, fastet, plaget sit eget legeme saa han tilsidst kom døden nær av bare utmattelse, saa stod dog like fuldt Gud for ham som en vred, streng dommer.

Som student hadde han en dag fundet en bibel i universitetets bibliotek i Erfurt. Han hadde aldrig set en bibel før, og han blev meget forundret ved det han læste i den. Han fandt der især i Pauli breve saa meget om Guds retfærdighet, og det kunde han ikke forstaa; ti han mente retfærdighet ikke hadde mere end én betydning, nemlig at Gud straffer det onde og belønner det gode, og da han nu fandt saa meget ondt hos sig selv, saa var dette ord "Guds retfærdighet" en stor skræk for ham.

Endelig, efter alt munkestrævet, gik der op et lys for ham. Han forstod at med retfærdighet mentes den retfærdighet som *Kristus* hadde tilveiebragt, og da saa han at man i troen skulde tilegne sig denne retfærdighet og derved bli salig. Han saa nu at der saa uttrykkelig staar: "Den retfærdige *av troen* skal leve." Han blev nu ogsaa mindet om at der i den tredje artikel staar: "Jeg tror syndernes forladelse."

Se, da det gik op for ham at Gud gjør os salige av naade, uforskyldt for Kristi skyld, da først fandt han fred for sin sjæl.

Ti det er ogsaa det eneste som kan gi en arm synder fred, at han faar naade til at tro syndernes forladelse i

Jesu blod, med andre ord, at han lærer at forstaa hvad Kristi forsoning betyr.

Da Luther hadde fundet denne kostelige skat, kunde han heller ikke tie derom til andre. Han begyndte at præke evangeliet for sin menighet saa at folk begyndte at forundre sig. Og ved flere ydre omstændigheter blev nu Luther ogsaa tvunget til at træde mere offentlig op, saa at hans lære snart gjenlød over hele Europa.

Da Luther hadde faat saa stor trøst av Guds ord, saa tok han nu fat paa bibelen og oversatte den i folkets eget sprog, saa de selv kunde læse hvad Herren sier til os. Og det er det største, ja det egentlig gode som vi har faat av reformationen, at vi har faat Guds ord tilbake, at Herren lot hente frem igjen den skat som i aarhundreder hadde været ranet fra folket. Nu kan enhver selv se hvad Gud har talt. Man behøver nu ikke at tro noget fordi denne eller hin prest eller teolog har sagt det; nu kan vi la det bli med det: "Hvad sier Herren?"

Ja sandelig, Herren har gjort store ting imot os, og vi har grund til at være glade. Nu er der ihtet hus omkring i vore menigheter uten at Guds eget ord findes der. Nu prækes det rene evangelium i tusener av kirker. Istedenfor at den over synden bedrøvede *før* henvistes til sig selv og sine egne bodsøvelser, kan han *nu* henvises til den herre Kristus, som med sit blod har sonet for al verdens synd. Istedenfor at den døende *før* trøstedes med jomfru Marias og andre helgenes forbøn, kan vi *nu* trøste ham med: Jesus har opslukt døden til seier.

Kan vi vel skatte den lykke vi eier? Vi kan sitte hjemme i vore hus og opbygge os selv med en evangelisk bok; naar vore synder krænker os, kan vi i Guds ord og i vore gudshus finde husvælelse og trøst. Vi har naademidlene uforfalsket iblandt os.

Skulde vi da ikke være glade og takke Herren for hans store naade imot os? Ja, ogsaa her i Amerika har vi fra vort fædreland faat Guds rene evangelium med os. Vorherre har sandelig gjort store ting imot os her i vort nye fædreland.

En stor del av os var fattigfolk; og Herren har rikelig velsignet de fleste av os. Men hvad er dog alt det imot den velsignelse at vi har faat vor umistelige lutherske lære med os? Det vilde ha været en ulykke istedenfor en velsignelse for os, om vi allesammen hadde sittet her i store vakre hus paa store vakre farmer, dersom vi med det samme hadde mistet det dyrebare evangelium. Har man faat evangeliet kjært, saa vet man at der er intet dyrebarere paa denne jord. Hvor meget har vi derfor ikke idag at takke Gud for!

For 400 aar siden var den hele verden indhyllet i et tæt aandelig mørke; idag skinner evangeliets lys i hele sin glans for os.

For 400 aar siden var himmelveien saaledes tilstængt med paveløgn og munkedrømme at en stakkars synder ikke kunde komme frem; idag staar veien aapen for hver den som vil; der fortælles os at Kristus har aapnet os en ny og levende vei, og at vi daglig har adgang til naadestolen. "Hvo som vil, kom og ta av livsens vand uforskyldt!" Her ropes til alle arme syndere: "Ikke for de retfærdighets gjerningers skyld som vi har gjort; men efter sin barmhjertighet har han frelst os."

Sandelig, Herren har gjort store ting imot os; men nu et spørsmaal til dig, kjære ven, — er du ogsaa virkelig glad? Idet vi idag er kommet sammen for at takke Herren, fordi han har fridd os ut av pavedømmets mørke og latt sit evangeliums lys skinne for os, kan du da ogsaa med oprigtighet si salmens ord efter: "Herren har gjort store ting imot os, derfor er vi glade"? Har

ogsaa evangeliet faat skinne ind i dit hjerte, saa at du har erfaret hvilken stor salighet ordet om ham som døde for syndere, kan skape i en synders hjerte? Er der skedd nogen *reformation i dit hjerte?*

Mine venner! dersom der ingen reformation er foregaat i vort hjerte, saa har vi ingen nytte av den reformation som er foregaat i kirken. Enten en hører til den katolske kirke eller til den lutherske kirke, dersom han ikke har faat sit liv i Jesus, saa skal han bli fordømt.

Er vi ikke omvendte Guds børn, kristne, saa hjælper ikke det os at vi er lutheranere. Nei, vil vi ikke være sande kristne, saa kunde vi gjerne forblit i den katolske kirke; vi hadde da ialfald ikke faat saa stor dom.

Det kan ogsaa være gavnlig at komme ihu paa denne reformationsfest at ingen skal faa saa stor straf paa dommens dag som den der har hørt evangeliet rent og purt, men foragtet det. Sitter vi her i kirkene søndag efter søndag og ser utmalet for os al Guds ubegripelige naades og barmhjertighets fylde mot syndere, men vi ikke antar hans naade og omvender os, da ve os paa hin dag! Har vi den hellige bibelbok hjemme i vore hus, men vi lar den ligge bedækket med støv borte i en hylde, da ve os naar regnskapsdagen kommer!

La os komme ihu Frelserens ord til de stæder i hvilke hans kraftigste gjerninger var gjort. Matt. 11, 21–23: “Ve dig, Korasin! Ve dig, Betsajda! Ti hadde de kraftige gjerninger været gjort i Tyrus og Sidon som er gjort i eder, da hadde de for længe siden omvendt sig i sæk og aske. Dog sier jeg eder: Det skal gaa Tyrus og Sidon taaleligere paa dommens dag end eder. Og du, Kapernaum, som er ophøiet indtil himmelen, du skal stødes ned indtil helvede; ti dersom de kraftige gjerninger hadde været gjort i Sodoma som er gjort i dig, skulde det blit staaende indtil denne dag.” La os

derfor idag betænke om vi virkelig har nytte av reformationen. Tænk, at være med og feire reformationsfest og saa bli kastet ut i det yderste mørke, hvor der er graat og tænders gnidsel, fordi man aldrig benyttet den fordel man hadde av reformationen!

Derfor, kjære venner! de av os som endda ikke maatte ha begyndt med nogen reformation i sit eget hjerte, begynd idag! Ak, hvilken salig reformationsfest vilde det da ikke bli for dig, dersom du gik hjem idag med det faste forsæt: "Herefter vil ogsaa jeg begynde at tjene Herren!" og du saa ikke lot djævelen faa bragt dig til at avstaa fra dette forsæt, førend Gud hadde faat reformere dit hjerte!

Og I, kjære venner, som har erfaret Herrens naade paa eders eget hjerte, I som ikke blot kan *tale* om Kristi evangelium, men ogsaa av erfaring *vet* hvor meget I har at takke Gud for, fordi han ved reformationen gav os evangeliet tilbake, I som vet dette, sier jeg, fordi I selv har erfaret at i evangeliet alene er der lægedom mot synden, la ogsaa denne fest tjene til saa meget mere at tilskynde os til at takke Herren for hans naade; ti des mere vi takker Herren for hans naade i evangeliet, des varmere blir vi om hjertet, des mere erfarer vi av hans søte naade.

Men har vi selv erfaret evangeliets liflighet paa vore egne hjerter, saa la os ogsaa inderlig bede Herren at han aldrig tar det fra os eller vore barn indtil verdens ende. Og la os ogsaa alvorlig bede og arbeide for at evangeliet kan bli bevaret og utbredt, baade blandt os og alle andre mennesker paa jorden. La os dernæst indstændig bede Gud at vi kan faa naade til at være med i hin store jubelfest, der aldrig faar ende! Amen.

Reise i Tyskland.

Vi kom til Tyskland fra Falster i Danmark. Den første by vi kom til, var Warnemünde, som ligger et litet stykke fra Rostock. Derfra reiste vi med jernbane til Berlin og saa videre vestover tvert igjennem Tyskland og Belgien til Ostende, like overfor Dover i England.

Det er ikke videre behagelig at reise med jernbane i Tyskland. Jernbanebefordringen i dette land er vistnok ikke værre end i de andre europæiske land; men den er saadan over hele Europa at ialfald en Amerikaner ikke godt kan gi sig til at rose den. Man stuver 8 mennesker sammen ind i en baas, og der maa man sitte, 4 og 4 med ansigtene mot hverandre. Naar man, som vi gjorde, har reist med jernbane fra Trondhjem til Liverpool via Kristiania, Göteborg, Kjøbenhavn, Gjetser, Rostock, Berlin, Leipzig, Köln, Ostende, Dover og London, og tilbake til Amerika over havet, og man i New York kommer ombord i en Pullman sovevogn, saa er man i utmerket stand til at sætte pris paa vore amerikanske jernbanevogner, og man ønsker at nogen av de europæiske aristokrater som man traf paa sin vei, og som hadde den mening at der næsten ikke findes nogen civilisation i dette land, kunde faa et litet glimt av en amerikansk jernbanevogn.

Venteværelsene i alle jernbanestationer i Tyskland er omdannet til restauranter, og paa gulvet staar en hel del smaa runde bord. Sætter man sig ned ved et av disse, kommer der en opvarter og spør hvad slags øl man vil ha; ti at man vil ha øl, tages for givet. Ber

man saa om et glas vand, ser opvarteren paa en med en mistænkelig, medlidende og tvilraadig mine. Han tror aabenbart at enten holder vedkommende passager paa og skal besvime, eller ogsaa er det en som har undveget fra et sindssykeasyll. Det er dog maaske ikke mere end retfærdig at tilføie at tiltrods for den uhyre øldrikking som der er i Tyskland, er der dog meget faa drukne folk at se.

Landskapet i den nordlige og østlige del av Tyskland er, ialfald paa de steder hvor vi færdedes, meget flatt og ensformig. Mecklenburg, Brandenburg og Sachsen er flat som Red River dalen, men er mere trist at reise igjennem end denne; ti i Tyskland bor bøndene ikke paa sine gaarder, men i landsbyer, og ofte ser man ikke et hus eller et gjærde saa langt som øiet kan naa.

Forfatteren av Björneborgens Marsch synger om "et folk som blødt . . . paa Lützens *kullar*";* men det maa nok være en *licensia poetica*; ti paa hin bekjendte slagmark hvor protestantenes sak blev reddet fra undergang, og hvor de tapre svenske soldater kjæmpet som løver over sin heltemodige konges lik, findes der ikke en eneste "kulle". Saa langt som bare øiet kan række, er det saa flatt som paa en Dakota prærie. Naar man kommer noget vestenfor Leipzig og reiser gjennem Thüringen og Westfalen, blir det vakkert og romantisk. Der er fjeld, dal og skog og i det hele tat et yndig landskap. Utsigten f. eks. fra den gamle borg Wartburg like ovenfor Eisenach er noget av det vakreste jeg har set.

Naar man er kommet til Tyskland, merker man snart at man befinner sig i et land hvor militærvæsenet spiller en stor rolle. Der vrimler overalt av soldater og uniformerte mænd. Bare i Berlin er der en garnison

* Hauger.

paa 25,000 mand. Og jeg antar at i Eisleben var omtrent hver 3dje eller 4de mand jeg møtte, en soldat.

Dog, det var ikke min tanke at jeg iaften vilde fortælle om alt hvad jeg saa paa min reise i Tyskland. Der kunde jo være meget at fortælle om de byer vi besøgte, f. eks. Berlin, Leipzig og Halle, om de musæer vi vandret i, om de gamle storartede kirker vi fik se, f. eks. domkirken i Köln, om de slagmarker som vi besøgte, f. eks. slagmarken ved Leipzig, hvor Napoleon blev knækket av den forenede russisk-østerriksk-preussiske hær i 1813, og hvor henimot 100,000 mand blev liggende igjen paa valpladsen. Men det vilde bli for vidtløftig.

Det som for mig hadde den største interesse, og det som var grunden til at jeg la tilbakeveien over Tyskland, var at se de steder hvor vor store kirkereformator og kirkefader dr. Martin Luther vandret, virket, lærte og kjæmpet, mens han var her paa jorden. Næst efter det hellige land vet jeg intet sted paa jorden der for mig kunde være av saadan interesse at se, som det sted fra hvilket kirkens reformation utgik. Vi besøkte ikke alle de steder som det kunde være interessant at se for den som kjender litt til reformationens historie; men vi var paa følgende steder: Eisleben, Eisenach, Wartburg, Erfurt og Wittenberg. Og fra disse steder skal jeg forsøke at fortælle litt.

Da vi reiste fra øst til vest, kom vi først til Wittenberg, dernæst til Eisleben, saa til Erfurt og sidst til Eisenach og Wartburg. Men naar jeg iaften skal fortælle litt om disse steder, saa vil vi ta dem i den orden som de kommer naturligst i, naar vi følger Luthers historie.

Vi begir os altsaa først til Eisleben. Eisleben i Sachsen er en by paa ca. 25,000 indbyggere, 24 mil nord-vest fra Halle. Naar man reiser med jernbanen vest-

over fra Halle, begynder landskapet at bli mere og mere kupert; man er paa overgangen fra flatlandet til bjerg-egne. Landet rundt Eisleben er smaabakket, og naar man stiger av toget paa jernbanestationen, ligger byen nede i en gryte i nordvestlig retning fra stationen.

Vi begir os altsaa i nævnte retning nedover en pen bred gate med moderne hus, og vi begynner næsten at frygte for at vi ikke skal finde igjen den gamle by fra Luthers tid.

Men vor frygt er ugrundet; ti før vi vet av det, er det forbi med den brede gate og de moderne hus, og, i et nu er vi som sat mange hundrede aar tilbake i tiden; vi er kommet ind i det gamle Eisleben med de trange, krogete, uregelmæssige gater og de antike bygninger, av hvilke de fleste uten tvil stod der likedan som nu, dengang da Martin Luther første gang saa dagens lys. Vi skjønner at den moderne bydel som vi gik igjennem, er bygget siden jernbanen kom til byen.

Det gjælder ikke alene om Eisleben, men ogsaa om Wittenberg, Erfurt og Eisenach, at de gamle og midtre dele av disse byer uten tvil idag ser ut just omtrent som de gjorde paa Luthers tid. De samme gater som folk vandret paa da, for flere hundrede aar siden, de eksisterer endnu, og er likesaa trange, likesaa uregelmæssige og likesaa krokete som dengang, og de samme hus som folk bodde i dengang, de staar der endnu, beboes endnu og vil rimeligvis bli brukt endnu i aarhundreder. De er bygget av mursten og "plastret" utvendig, saa de har en hvit-graaagtig farve.

Paa vor vandring nordover fra stationen er vi altsaa kommet ind i en ældgammel utseende by. Vi er kommet næsten ned til torvet. Der begynner en liten trang gate, som løper i vestlig retning, og som nu bærer navnet Luthergaten. Det første hus paa denne gate, altsaa

hjørnehuset, et gammelt to-etages hus, tiltrækker sig vor opmerksomhet, ikke fordi der ved selve huset er noget opsigtsvækkende, men fordi der i den lille have som findes mot gaten paa husets østside, staar en broncebyste av Martin Luther. Vi betragter bysten og ser at den blev sat der paa 400-aarsdagen efter Luthers fødsel. Vi dreier rundt hjørnet ind i Luthergaten — huset har nemlig front mot denne gate — og der læser vi paa en metalplate paa husets væg at *i dette hus fødtes dr. Martin Luther den 1ode november 1483.*

Vi gaar ind i huset og ser det værelse i hvilket han blev født. Her altsaa, i en fattig bergmands simple stue, fødtes han som blev til en saadan stor mand i Guds kirke. Dog, en større end han fødtes i en stald. "Hvad der er intet for verden, har Gud utvalgt for at beskjæmme det som er noget."

Et kvartal søndenfor huset staar St. Petri og Pauli kirke, den kirke i hvilken Luther blev døpt. Den samme døpefont i hvilken han blev døpt, staar der endnu.

Vi forlater nu Eisleben og begir os til Eisenach i Thüringen. Luthers historie vil føre os tilbake endnu engang til Eisleben, og da skal vi besøke en anden del av byen.

Eisenach, ogsaa en by paa ca. 25,000 indbyggere, ligger i en yndig dal og skal være det skjønneste sted i Thüringerskogen. Et par mil sydvest fra byen oppe paa en dominerende høide ligger den gamle berømte ridderborg Wartburg. Vi kommer til Eisenach med jernbanen østenfra, og sydvest for jernbanestationen ligger byen lunt ind imellem høidene, omkranset av skog.

Vi gaar bortover fra stationen. Likesom i Eisleben har vi først en del nymodens hus; men snart er vi midt inde i en likesaa gammeldags utseende by som Eisleben.

Vi kommer ind paa torvet, hvor der like foran den

gamle St. Nicolai kirke staar en stor statue av Luther. Sokkelens fire sider er prydet med broncebilleder, forestillende tildragelser fra Luthers ophold i Eisenach og Wartburg.

Vi gaar længere frem i sydvestlig retning og kommer til Georgskirken, foran hvilken der staar en billedstøtte av den store og berømte tonekunstner Johan Sebastian Bach, som fødtes i denne by 1685.

Men det som hadde bragt os til Eisenach, var jo at vi ønsket at se de steder hvor Luther hadde været: Vi har læst i historien om at Luther i 15-aars alderen av sine forældre blev sendt til Eisenach for at gaa paa skole; men da hans forældre var saa fattige at de ikke kunde forstrække ham med de nødvendige penger, maatte han ofte lide nød, og han blev nødt til lik mange andre fattige skolebarn i de dage at søke sit brød ved at synge for folks døre. Ofte fik han skjend istedenfor brød, saa at han i løn maatte graate mangelen smertens taare. Da var det at en ædel kvinde, fru Ursula, Konrad Kottas hustru, aapnet sit kjærlige og gjestfrie hjem og tok den fattige gut ind i sit hus, hvor han fik være som et andet lem av familien saalænge han var ved skolen i Eisenach.

Dette hus vil vi se. Vi raadfører os med Bädeckers reisehaandbok og finder Konrad Kottas hus, omtrent midt i byen. Det er et stort hus, ti Konrad Kotta var en velhavende mand; men det er vist ogsaa det mest gammeldags utseende hus jeg saa paa hele reisen. Det er et hjørnehus paa det sydøstre hjørne og har uhyre tykke murer, som er meget bredere nede ved jorden, men holder indover fra alle kanter, indtil man kommer saa høit som dit hvor anden etage begynner; der skyter væggen atter ut igjen paa alle kanter.

Da jeg stod paa hjørnet ved dette hus, syntes jeg

at kunne se hvordan den stakkars fattige, undselige gut kom gaaende opover gaten og stanset utenfor den ene dør efter den anden og sang med sin vakre stemme; men han blev bortvist fra tre hus efter hverandre og blir staaende fordypet i sørgelige tanker like utenfor dette hus. Skal han opgi skolegangen og vende tilbake til far og hjelpe ham med arbeidet i grupene i Mansfeld? Da aapner døren sig, og fru Ursula, som hadde lagt merke til denne skoleguts vakre stemme og inderlige andagt ved gudstjenestene, og netop nu været vidne til de haarde ord hvormed han blev bortvist fra den ene dør efter den anden, bad ham komme ind og stille sin hunger, og baade hun og hendes mand blev saa glad i gutten at de tok ham til sig. I en del av nederste etage drives nu en liten handel, svarende omtrent til hvad vi kalder en "ten-cent counter".

Mens vi er i Eisenach, vil vi ogsaa med det samme besøke den gamle ridderborg Wartburg. Den blev bygget i 1070. Vi fortsætter sydover gjennom den naturskjønne Marienthal forbi en række vakre villaer. Reisehaandboken utpeker en av disse som den i hvilken den bekjendte lavtyske digter Fritz Reuter har bodd. Kommen forbi Fritz Reuters villa, begynner vi ad en pent arbeidet gangsti opstigningen til borgen. Gangstien slynger sig i bugtninger frem og tilbake op igjennem den skog- og blomsterklædte bratte bakke indtil man endelig kommer op paa borgen, hvor den massive stenkolos med sine to taarn befinner sig øverst oppe paa en tilspidset bjergtop.

Wartburg ligger i en bjergegn, men er høiere end alle andre bjergtopper i mangfoldige mils omkreds, saa at man derfra har en utmerket utsigt ikke alene over byen nedenunder, men over Türingens henrivende landskap saa langt som bare øiet kan række.

Hit til denne borg kom i længst forsvundne dage Walther von der Vogelweide og mange andre av middelalderens berømte tyske sangere til sangkappestrid, indbudt av de kunstelskende landgrever som eide borgen. Men det som særlig interesserte os ogsaa her som andre steder, var at se det værelse hvor Luther hadde bodd et aars tid fra 1521 til 1522.

Ved riksdagen i Worms blev som bekjendt Luther lyst fredløs. Det blev forbudt alle at huse ham. Hvo der traf ham, skulde gripe og overlevere ham. Hans tilhængere skulde man gripe og slaa ned, samt bemægtige sig deres gods. Under saadanne omstændigheter var det ikke trygt for ham nogetsteds. Paa tilbakveien fra Worms blev han i Türingerskoven et stykke fra Eisenach pludselig overfaldt og bortført av 5 forklædte og fra top til taa bevæbnede ryttere. Hans venner sørgget; ti de trodde han var falden for snikmorderhaand.

Imidlertid viste det sig at Luther ikke var kommet blandt fiender, men blandt venner. Det var hans ven og velynder kurfyrst Fredrik den vise som, for at frelse Luther fra at falde som et offer for fiendenes efterstræbelser, hadde foranstaltet denne bortførelse, og næsten et Aar var Luther gjemt paa borgen Wartburg, hvor han gik under navn av ridder Georg. Han var dog ikke ørkesløs den tid han tilbragte her; men han arbeidet flittig med bibelens oversættelse paa folkets maal.

Vi vil bese det værelse som han bebodde. Vi gaar over den gammeldagse faldebro ind gjennem de uhyre tykke eketræs porter, og ganske straks like til høire føres vi ind i et litet værelse, hvor Luther, i sikkerhet for fiendenes raseri, med stor flid arbeidet paa bibelens oversættelse. Hans arbeidsbord, drikkekop, bokhylde og rustning som ridder Georg staar der endnu.

Luther hadde mange aandelige kampe og anføgtelser mens han sat i dette værelse som i et fængsel, og det var her at han ifølge traditionen kastet blækhuset paa djævelen. Der har ogsaa været en sort blækflek paa væggen like mot hans skrivebord; men besøkende har tat blækket og kalken med sig, saa der nu kun er et hul igjen i "plastringen".

Men vi har liten tid, og vi faar se at komme ned fra Wartburg igjen.

Da Luther var 18 aar gammel, blev han av sin far sendt til Erfurt for at studere ved universitetet der, som dengang gjaldt for at være Tysklands bedste og fornemste universitet. Vi vil derfor begi os østover et stykke til denne by.

Det er en meget gammel by. Den nævnes saa langt tilbake i tiden som 741, da St. Bonifasius, den engelske apostel, først forkyndte kristendommen paa disse kanter. Byen har maaske en 80,000 indbyggere.

Luther kom dit for ifølge sin fars ønske at studere retsvidenskap. Efter først en tid at ha lagt sig efter de gamle sprog samt filosofi, tok han ogsaa fat paa lovstudiet. Han var flittig, utmerket sig snart fremfor alle sine medstuderende og blev beundret av det hele universitet.

Men den 18-aarige yngling tænkte ogsaa paa noget mere end at trænge ind i de gamle klassikers mester-
verker. Han hadde et dypt alvor og en opadstræbende aand og følte sin store trang til Gud. Han begyndte dagen med bøn, derpaa gik han i kirke, saa tok han fat paa sine studier, og dagen endtes, som den var begyndt, med bøn.

Da han hadde været i Erfurt et aars tid, finder han en dag i universitetets boksamling en bibel. Den bok hadde han hittil aldrig set. Han blev meget forundret,

og jo mere han læste i den, des mere forundret blev han. Samme aar blev han liggende i en haard sygdom, og han trodde at han skulde dø. Han kom sig vistnok av sygdommen; men disse ting gjorde et alvorlig indtryk paa ham. Og mens han syslet med de verdslige videnskaper, skrek hans sjæl efter fred med Gud, som hjorten skriker efter vand. Det blev ham om at gjøre at bli viss paa sin salighet, og jo mere han tænkte paa saken, des mere gik det op for ham at han ikke var viss paa at han kunde bli salig. Men en saa dyp, alvorlig og redelig karakter kunde ikke slaa sig til ro med uvisshet i en saa viktig sak.

Saa hændte det at en ven og studiekamerat blev snikmyrdet. Dette rystet ham end mere og fylgte hans sjæl med gru ved tanken paa hvorledes det vilde gaa ham om han likesaa hastig blev rykket ut av tiden og ind i evigheten. Endelig, da han i 1505 var paa tilbakeveien fra et besøk hos sine forældre, overfaldtes han i nærheten av Erfurt av et forfærdelig uveir. En lynstraale slog ned like ved hans side. Han trodde at hans sidste time var kommet. Døden, dommen og evigheten stod for ham med alle sine rædsler. En forfærdelig angst fylgte hans sjæl, og i denne dødens skræk gjør han Gud det løfte at dersom han vil spare hans liv, vil han sige verden farvel og helt og holdent vie sig til hans tjeneste.

Efter at være kommet sig av dødsangsten overveier han videre hvad han nu bør gjøre. Han følte hvor uren han var, og han tørstet etter hellighet. Han vilde bli hellig. Men hvor skulde han finde hellighet? Universitetet kunde tilfredsstille hans tørst efter kundskaper, men ikke hans tørst etter hellighet. Men hvor skulde han finde hellighet? Men klosteret! De som gik i kloster, avsondret sig jo fra verden. De

som var i klostrene, var jo hellige mennesker. Hans beslutning var fattet, han vilde gaa i kloster, munkelivet skal bli hans frelse.

Da han kommer til Erfurt, ber han til sig en del av sine intimeste venner til et aftensmaaltid. Just som vennenes munterhet er paa det høieste, reiser Luther sig og fortæller dem at dette er et avskedsgilde fra verden og vennene; ti han har besluttet sig til at gaa i kloster. Vennene blir forbauset, søker at overtale ham til at opgi den tanke; men hans beslutning staar fast, og den samme nat staar han op og vandrer i nattens mørke til Augustiner-klosteret og ber om at bli optat som munk.

Da vi kom til Erfurt, var det det første vi hadde vor tanke henvendt paa, at finde dette Augustiner-kloster hvor Luther hadde levd som munk. Vi behøver ikke at spørre noget menneske, vi raadspør kun Bädeckers reisehaandbok, og ved hjælp av den undervisning den gir os, er det ikke vanskelig at finde frem.

Vi gaar nordover efter Jernbanegaten indtil vi kommer til Angergate, hvor der staar en broncestatue av Martin Luther. Vi følger Angergaten i nordøstlig retning, indtil vi kommer til Johannesgaten, som løper i nordvestlig retning. Vi slaar saa ind paa denne gate. Det er en meget gammeldags, trang og uregelmæssig gate. Denne gate var det maaske Luther gik da han hin nat begav sig til Augustiner-klosteret for at finde hellighet i munkelivet.

Vi er nu kommet til den nordlige del av byen, og idet vi kommer til Augustinergaten, dreier vi til venstre, og efter at ha gaat nogen skridt vestover, kommer vi til det gamle Augustiner-kloster. Klosteret er omgitt av store, høie, tykke murer saa at man utenfor saagodtsom intet ser av klosterets bygninger. De som er utenfor

murene, ser intet av det som foregaar indenfor murene, og de som er indenfor, ser intet av det som foregaar utenfor. Man faar ret i sandhet det indtryk naar man staar foran en saadan dyster, alvorlig klostermur, at de som er gaat i kloster, har skilt sig fra verden. De har ialfald gjort det i rent bokstavelig forstand. Jeg hadde ofte hørt og læst om "klostermure", men aldrig har jeg saa vel forstaat dette uttryk som da jeg stod utenfor Augustiner-klosteret i Erfurt.

Nærmest til gaten mot nord er klosterkirken, og fra Augustinergaten er ingen indgang uten til kirken. Vi gaar altsaa rundt klostermuren indtil vi kommer paa sydsiden; der er altsaa klosterporten. Vi gaar ind gjennem porten, og derinde er det betydelig venligere end utenfor. Der er en liten blomsterhave og nogen trær. Bygningene brukes nu til barnehjem, og anstalten bærer navnet Martinstiftelsen; klosterkirken brukes til menighetskirke.

Det som interesserer os, er naturligvis at se den celle i hvilken Martin Luther bodde som munk. Vi træffer en pike som meget tjenstvillig følger os ad en gammel stentrappe op paa anden etage og saa nordigjennem en smal gang. Paa venstre haand vendende ut mot gaardsrummet har vi saa Luthers munkecelle. Der staar en stol og en luth (et gammelt strenge-instrument) som har tilhørt Luther. Det er et ganske litet værelse med stengulv og et litet vindu høit paa væggen. I dette værelse er det altsaa at Luther har kjæmpet sin Jakobs-kamp med Gud; her er det hans hofteskaal gik av led, idet han brødes med Herren saa han laa der aldeles hjelpeløs og som død paa det bare stengulv; men her var det ogsaa at retfærdighetens sol, som har lægedom under vingene, gik op for ham. Her var det han blev velsignet av Herren, og hans sjæl blev frelst.

Da Luther var kommet indenfor klosterets mure, følte han sig ikke mere hellig end før. Han følte fremdeles at han var en uren synder; men han tænkte: det maa vel komme. Og saa tok han alvorlig fat paa at opfylde sine klosterpligter. Han tok paa sig det simpleste arbeide. Han gjorde tjeneste som portner, trak op taarnuret, feiet kirken og rengjorde værelsene. Færdig dermed, grep han tiggerposen og vanket om i byen og ute blandt bøndene for at tigge for klosteret. Han bad, spægte sit legeme, martret sig, vaakte og fastet. Han vilde ved nattevaaken, faste og piskninger korsfæste kjødet. Han kjæmpet uophørlig mot sit hjertes onde tanker og lyster. En mager sild og et stykke brød var al hans føde. Ja, han tilbragte endog flere dage uten at spise, drikke eller sove.

Han har senere selv fortalt om denne sin kamp. Han sier: "Jeg plaget mig næsten tildøde for at skaffe mit urolige hjerte fred med Gud; men i det forfærdelige mørke som omgav mig, fandt jeg intetsteds fred. Kom en anfegtelse over mig, sa jeg til mig selv: 'Jeg er for-tapt.' Derpaa grep jeg til tusen forskjellige midler for at neddysser mit hjertes rop. Jeg skriftet hver dag; men det tjente til intet. I min dype sorg trykket alle mine tanker mig ned. 'Du er jo igjen avindsyk, utaalmelig, heftig,' sa jeg til mig selv, 'og dig, elendige, tjener det altsaa til ingenting at du er gaat ind i denne hellige orden.'" Tilslut saa han ut som en skygge; man kunde tælle alle hans ben, hans legemskræfter svandt hen, hans øine var matte og indfaldne og hans gang usikker. En gang maatte man bryte døren op til hans celle, og da fandt man ham liggende utstrakt paa stengulvet uten tegn paa liv. Han kom atter til sig selv, men vedblev at føre den samme sørgelige tilværelse.

Da kom Johan Staupitz, generalvikar eller superin-

tendent over Augustiner-klostrene i Tyskland, til Erfurt. Denne mand var berømt baade for sin lærdom, veltalenhet og fromhet. Denne mand hadde selv gennemgaat en lignende kamp som den Luther kjæmpet, og han hadde fundet fred ved troen paa Jesus. Der var nemlig indenfor klostermurene ogsaa dem hos hvem der i hine ellers saa mørke dage modnedes et sandt evangelisk naadeliv. Ti de som gik ind i klostrene, ikke for at leve et makelig liv, men for at finde fred med Gud og bli hellige, og som tok det alvorlig med den sak, fandt ikke fred ved at opfylde klosterpligtene; men efter at ha prøvet alt, fandt de fred ved troen paa Jesu fyldestgjørelse. En saadan var Johan Staupitz.

Da han kom til klosteret i Erfurt, la han merke til denne ved selvpinsler, nattevaaken og fasten utmagrede unge munk, og med sin store erfaring skjønnte han straks hvad der manglet den unge broder. Han fik ham i enrum. Luther følte at denne mand forstod ham, han fik en stor tillid til ham og aapnet hele sit hjerte for ham. Generalvikaren henviste ham til Jesu forsoning som det eneste der kan skaffe sjælen fred. Ved disse samtaler opgik der vistnok et nyt lys for Luther, og det blev noget lettere for ham, der begyndte at dæmre et litet svakt haab i hans mørke sjæl; men naadens lys var endnu ikke tilfulde gaat op for ham. Av Staupitz fik han ogsaa en bibel, i hvilken han flittig læste; noget forstod han, og noget forstod han ikke.

Saa blev han liggende i en haard sygdom, og han var døden nær. Da grepes han atter av den gamle angst og forskrækkelse for Guds retfærdige vrede over synden, og han blev aldeles overvældet av fortvilelse. Da kommer en gammel enfoldig munk ind i hans celle. Han forstod vel ikke tilfulde Luthers store sjælenød; men han var en av disse barnlige sjæle, som i al enfoldig-

het hadde fundet hvile for sin egen sjæl i troen paa syndernes forladelse, og han anvendte paa Luther det samme lægemiddel der hadde hjulpet ham, idet han mindet ham om at der i den 3dje artikel staar: "Jeg tror syndernes forladelse," og tilføiet: "Det er ikke nok at tro at David og Peter fik sine synders forladelse. Det er Guds bud at vi skal tro at ogsaa *vore* synder er os forlatt. Hør hvad St. Bernhard sier i sin tale om Maria bebudelse: Den Helligaands vidnesbyrd i dit hjerte er: Dine synder forlates dig." Da faldt lyset ind i den fortvilede munks mørke hjerte, han var en frigjort mand, og han sa: "Jeg tror syndernes forladelse."

Men — vi kommer til at opholde os noget længe i klostercellen i Erfurt. I 1507 blev Luther indvidd til prest, og det følgende aar blev han kaldt til professor ved det nylig oprettede universitet i Wittenberg. Vi vil derfor begi os dit.

Wittenberg er en by paa ca. 17,000 indbyggere, omtrent 60 mil sydvest for Berlin ved floden Elben. I og omkring Wittenberg er landskapet meget flatt og trist. Vi kom dit med jernbane fra Berlin og tok ind i hotellet "Til den gyldne ørn" ved torvet omtrent midt i byen. Det var et gammelt solid, men litet hyggelig hotel; men det var saare interessant av den grund at det gav os en levende forestilling om hvordan hotellene var for 4 à 5 hundrede aar siden; ti hotellet var saa gammelt som siden den tid Luther bodde i Wittenberg. Overhodet er der vist sket meget liten forandring baade med hus og gater i denne by siden den tid da hele kristenhetens øine var rettet paa den.

Byen ligger en halv mils vei i vest fra jernbanestationen. Idet vi vandrer vøstover fra stationen og kommer dit hvor der begynnder at bli hus, blir vi paa

høire haand var et ualmindelig stort og gammelt eketræ, og det er ikke underlig om det baade er stort og gammelt; ti under denne ek var det at Luther den 10de december 1520, efter at være sat i ban af paven, opbrændte den pavelige banbulle. Noget saa uhørt dristig hadde vel aldrig kristenheden før været vidne til.

Vi gaar videre og kommer nu ind i Kollegiegaten, som er byens hovedgate og gaar i vestlig retning saa langt som til torvet. Dens fortsættelse vestenfor torvet kaldes Slotsgaten. Det første hus paa venstre haand, som vi kommer til efter at være kommet ind i Kollegiegaten, er et presteseminar, og gaar vi ind igjennem porten og kommer ind paa gaardspladsen, saa har vi like foran os Luthers hus. Det er en del av et gammelt Augustiner-kloster. Da Luther kom til Wittenberg, var han endnu Augustiner-munk; han tok derfor ind i Augustiner-klosteret dersteds. Han hadde ingen løn som professor, men levde som munk i en av klosterets celler. Først i 1524 la Luther bort munkedragten. Senere, da der ikke var en eneste munk igjen, og der saaledes ikke mere var bruk for klosteret, forægte kurfyrsten det til universitetet og Luther, og det blev indrettet til hjem for Luther og hans familie, samt en undervisningssal hvor han altsaa holdt forelæsninger for studentene.

Vi kommer først ind i dagligstuen. Den skal være bibeholdt præcis i samme stil som dengang Luther bodde i den; endog den største del av gulvet er endnu det samme som det Luther har traadt paa. Her staar endnu hans kakkelovn, hans bord, en stol som har tilhørt ham, og en som har tilhørt hans hustru Katharina. Det er træstoler slaat fast i væggen, en paa hver side av vinduet. Her er ogsaa opbevaret et "Ave Maria"-baand som har tilhørt Luthers hustru, og som hun har brukt mens hun endnu var en katolsk nonne. Desuten hænger

paa væggen et oljemaleri av Luther, malet i 1526 av den bekjendte kunstmaler, Luthers ven og borgermester i Wittenberg, Lucas Cranach. Av samme kunstmaler er der ogsaa et billede av Luthers datter Magdalena. Endelig staar ogsaa her den prækestol fra hvilken han har forkyndt Guds ord i bykirken. Værelset er ganske simpelt. Disse gamle har nok ikke kjendt stort til den luksus som vi nu har i vore hjem.

Her i denne stue var det altsaa at Luther levde det lykkelige familieliv med sin hustru og sine barn. Luther var av naturen en glad og munter mand, og i familiens skjød glemte han sine mange sorger og bekymringer, blev selv som barn, spillet paa fløite eller luth, og lekte og spøkte med sine barn. Især gjorde han meget av julaften. Det var oprindelig nærmest for sine egne barn han digtet den julesalme som vi har baade i vore norske og engelske salmebøker: "Fra himlen høit jeg kommer her" ("Good news from heaven the angels bring").

Men vi maa se at komme videre. Idet vi gik, fik vi lov at plukke et par blomster ute i haven, den have som Luther var saa glad i, hvor han saa ofte selv arbeidet, og hvor han saa ofte fornøiet sig i fristunder om sommeren. Vi kommer atter ut paa gaten og fortsætter vor gang vestover. Efter at ha gaat nogen skridt, har vi, ogsaa paa venstre side av gaten, det gamle berømte wittenbergske universitet. I har vel hørt, at skulde en i gamle dage bli prest, som det rigtig var gagn i, saa maatte han til Wittenberg for at lære "Svarte-boken". Nok er det, dette universitet hadde i lange tider en storartet søkning fra alle protestantiske land. Nu er desværre bygningene benyttet til soldaterkaserner, og universitetet er slaat sammen med universitetet i Halle.

Straks vestenfor det gamle universitet, paa samme side av gaten, kommer vi til et hus hvorpaa der er en plate som fortæller at her bodde, lærte og døde Philip Melanchton.

Vi fortsætter videre vestover, og straks førend vi kommer til torvet, paa høire side av gaten, har vi en stor gammel, ærværdig utseende kirke med to store stumptaarn; det er bykirken. Den ligger et stykke nordenfor gaten, flere trange smug fra de forskjellige gater saavel som fra torvet leder hen til den. Naar man kommer igjennem disse smug, staar kirken frit paa en aapen plads, og paa den nordre side av kirken er en gammel kirkegaard; midt paa kirkegaarden staar en broncestatue av Luthers ven og medarbeider Johannes Bugenhagen. Like bak kirken, med front mot kirkegaarden, finder vi Johannes Bugenhagens hus.

Men vi gaar ind i kirken. I denne kirke var det Luther var prest. Her var det at hans mægtige røst lød i mange aar, søndag efter søndag, for fuldpakket hus, for en forsamling der begjærlig drak av det levende vand som her blev utøst. I denne kirke var det at nadveren for første gang blev utdelt til lægfolket under begge skikkelser, efterat kalken i mange hundrede aar var forholdt dem. Det skedde i 1521. Her var det ogsaa at Luther efter sin tilbakekomst fra opholdet paa Wartburg dag efter dag prækte mot sektaandene som hadde indsneket sig under hans fravær, og som truet med at ødelægge hele det paabegyndte reformationsverk. For disse sværmere var skriften kun et dødt bokstav; kun "aanden", det "indre lys", kunde veilede, og denne "aand" hadde de faat, de var sendt av Gud for at undervise folket. Daaben var bare ret og slet vand, nadveren bare brød bakt av bakeren. Menneskelig lærdom var bare skadelig. Al orden ved gudstjene-

sten forstyrredes, alterne omstyrtedes, hele Wittenberg syntes at være grepet av sværmeriet, ja selv universitetet var sin oppløsning nær. Da kunde Luther ikke længere sitte stille paa Wartburg, men ilte til Wittenberg, og som sagt, dag efter dag prækte han saa i bykirken, sværmeraandene skjeldte ham ut for en død prest, formalist og bokstavtræl; men det var ikke mange dage før folket kom til besindelse, sværmernes ledere drog bort fra Wittenberg, og orden blev atter oprettet. I kirken er mange gamle malerier, blandt andet et alterbillede av Lucas Cranach.

Men vi fortsætter vestover, og gjennom et trangt smug kommer vi ind paa torvet. Da Luther kom til Wittenberg, stod midt paa torvet et gammelt skrøpelig Augustiner-kapel. Det var 30 fot langt og 20 fot bredt og saa daarlig at det paa alle sider var forsynet med støtter for ikke at falde sammen. I dette skrøpelige kapel var det at Luther først blev ansat til at præke. Men der blev snart ikke rum for den mængde mennesker som strømmet til for at høre det ord som blev forkyndt paa en maate som folk før aldrig hadde hørt. Derfor blev han av raadet i Wittenberg ansat som prest i bykirken. Nu staar der midt paa torvet to prægtige broncestatuer, en av Luther og en av Melanchton.

Idet vi forlater torvet og fortsætter vestover, kommer vi ind i Slotsgaten, som altsaa er en fortsættelse av Kollegiegaten. Det første hus paa venstre haand i denne gate er det som Lucas Cranach, den berømte kunstmaler og byens borgermester, bodde i. I dette hus var det at Luther fandt sin brud; ti efterat Katharina von Bora sammen med en del andre nonner hadde forlatt klosteret, blev de optat i Lucas Cranachs hus. Luther giftet sig med hende for, som han sa, at ærgre djævelen og glæde sin far.

Idet vi fortsætter vor gang vest igjennem Slotsgaten, har vi paa venstre haand det gamle kurfyrstelige slot, som desværre ogsaa, er omdannet til soldaterkaserne. Like ved slottet har vi slotskirken med den nordre langvæg mot gaten og et stort rundt taarn paa det nordøstlige hjørne. Midt paa kirkens nordre langvæg, altsaa ut mot gaten, er der en dør. Her var det at Luther allehelgensaften, den 31te oktober 1517, opslog sine bekjendte 95 teser om avlæden. Fra den dag regner vi reformationens begyndelse. Før hadde Luther kun virket mere i det stille som prest og professor i Wittenberg; han hadde hittil indskrænket sig til at fremstille den positive sandhet, saaledes som han av Guds ord hadde forstaat den, men hadde ikke angrepet vildfarelsene i pavedømmet. Ja, selv paa den dag, da Luther opslog sine sætninger paa slotskirkedøren, trodde han om sig selv at han var en tro og lydig søn av romerkirken, og en saadan skjændighet som at sælge syndsforladelse for penger, trodde han skedde mot pавens vidende og vilje. Men da inden fire uker hans teser var utbredt over hele kristenheten, fik han snart erfare noget andet. Fra den dag møtte han motstand; men fra den dag grep ogsaa evangeliet om sig.

Da Wittenberg i 1760 var gjenstand for et bombardement, blev de trædører paa hvilke Luther opslog sine teser, opbrændt, likesom hele kirken baade den gang og i 1813, da Napoleon indtok byen, blev meget ramponert. Den blev restaurert i 1814–17, og end mere blev den istandsat og paa det skjønneste prydet, især indvendig, av keiser Fredrik, den nuværende keisers far, hvorfor der ogsaa er reist en statue av denne keiser utenfor kirken. Over nævnte dør er et oljemaleri av professor von Klöber, forestillende Kristi korsfæstelse, med Luther og Melanchton ved Jesu føtter, og paa begge sider av

døren er der statuer av kurfyrst Fredrik den vise og hans efterfølger kurfyrst Johan den bestandige. Istedenfor de gamle trædører, der som sagt brændte, er indsat metaldører, i hvilke den originale latinske tekst av Luthers 95 teser er støpt. Man kan altsaa den dag idag læse hans teser paa slotskirkedøren i Wittenberg.

Men la os gaa ind i kirken. Keiser Fredrik den tredje har ikke spart noget for at gjøre kirkens indre tiltrækkende og *kirkelig*, da han lot den restaurere. Den hele kirke, baade skibet saavel som koret, er prydet med billedstøtter av reformationens forløpere, f. eks. Huss, Wicklef og Savonarola, samt av reformatorene og deres medhjælpere, de forskjellige landes vaaben, hvor reformationen først blev indført, og andre emblemer mindende om reformationen.

Idet vi gaar frem gjennom kirkens skib, har vi til højre like foran prækestolen Luthers grav. Her er han begravet under gulvet, og en bronceforhøining paa gulvet i form av en gravhøi tilkjendegir stedet. "Der er en grav tilskue; her hviler sig en from Guds mand alt under kirkebue." Paa den motsatte side, altsaa til venstre, er Philip Melanchtons grav.

Luther bodde i Wittenberg til sin død; men han døde ikke i Wittenberg. Grevene av Mansfeld hadde i lang tid ligget i uenighet baade med hverandre og med sine undergivne, og Luther blev kaldt til Eisleben for at stifte fred mellem dem. Paa veien dit blev han meget syk, men kom sig dog saa at han fik utført sit erende og prækte fire ganger i de tre uker han var i Eisleben; men saa blev han atter daarlig, dog ikke værre end at han om aftenen sat med tilbords, men kl. mellem 2 og 3 om morgenen den næste dag døde han. Det var den 18de februar 1546.

I vil huske jeg fortalte at det hus i hvilket Luther

var født, staar straks søndenfor torvet, omtrent midt nede i byen. Gaar vi et litet stykke i nordlig retning fra dette hus, kommer vi altsaa ind paa torvet. Fra torvet gaar vi saa i nordvestlig retning et litet stykke, og vi kommer ind paa et andet torv hvor der like foran raadhuset staar en broncestatue av Luther. Saa gaar vi fremdeles i samme retning op en ganske brat gate, og oppe paa bakken ligger tilhøire den store gamle Andreas-kirken med to taarn, et ved den venstre ende hvor hovedindgangen er, og et paa det nordøstlige hjørne. I denne kirke var det at dr. Justus Jonas dagen efter Luthers død holdt liktale over ham, med 1 Tess. 4, 13-18 som tekst ("Men jeg vil ikke at I, brødre, skal være uvidende om de hensovede"). Foran kirken, altsaa vestenfor (alle disse gamle kirker har front mot vest), er der en aapen plads eller maaske rettere sagt, bred gate. Tvert overfor kirken litt til høire, altsaa sydvest fra kirkens front, ligger det hus hvor Luther døde. Vi gaar ind i huset, op en trappe og kommer op i anden etage, hvor vi kommer ind i en frontstue med et tilstødende sengeværelse. Her opbevares det sorte klæde som bredtes over hans kiste, mens den bares fra huset til Andreas-kirken. Her staar ogsaa den seng i hvilken han laa da han døde.

Her hensov altsaa den Guds mand som Herren fik bruke til et saadant velsignet redskap i sin kirke, idet han sa: "O himmelske fader, om jeg end nu maa forlate dette legeme, saa vet jeg dog visst at jeg vil forbli hos dig, og at ingen kan rive mig av dine hænder." Videre sa han: "Saa elskte Gud verden at han gav sin søn, den enbaarne, forat hver den som tror paa ham, ikke skal fortapes, men ha det evige liv." "Vi har en Gud til megen salighet, og hos den herre, herre er utganger fra døden." Derpaa gjentok han tre ganger:

“Fader, i dine hænder befaler jeg min aand, du har gjenløst mig, du trofaste Gud.”

Maatte vi, som kaldes lutheranere, saaledes benytte det lys som Gud ved Luther lot sætte paa lysestaken, at naar vor sidste stund kommer, vi ogsaa med barnlig til-
lit og fortrøstning maa anbefale vor sjæl i vor faders haand!

I hvilken utstrækning bør vi i vore prækener gjøre bruk av andres tanker?

Naar en prest skal holde en præken, bør han forberede sig vel.

For det første maa han være sikker paa at han forstaar teksten, at han altsaa har fattet den rette, sande og fulde mening av det Guds ord som han skal præke over.

Naar talen er om den simple grammatikalske mening av et kortere eller længere skriftavsnit, saa er der ingen anden maate at komme til den paa end den maate som anvendes naar man vil forstaa meningen i hvilkensomhelst anden bok. Man maa vite betydningen av de forskjellige ord, man maa forstaa hvad det er som er subjekt i sætningen, hvad der er prædikat, og hvad der er objekt. Dernæst maa man se paa sammenhængen eller den forbindelse i hvilken det sies. Ta f. eks. Mark. 4, 24: "Med det samme maal som I maaler med, skal eder maales igjen." Naar man læser dette vers i sammenhæng med hele kapitlet, saa er det klart at meningen er den at saadan som vi forholder os, naar vi hører Guds ord, saaledes handler Gud med os.

Men om man nu har tilegnet sig den grammatikalske mening, saa er det dermed ikke sagt at man har set alt som ligger i et gudsord. Man maa tænke paa det under bøn til Gud om hans aands oplysning. Man maa ta sig tid til at nedsænke sig i ordet. Og jo mere

man søker at trænge ned i ordet, des mere finder man i det.

Den Guds tanke og mening som man da finder i teksten, er det jo prædikanten skal fremsætte i sin præken.

Men ikke blot skal prædikanten utlægge teksten, d. v. s. fortælle tilhørerne hvad tekstens mening er. Han skal ogsaa anvende de sandheter som indeholdes i teksten, paa sine tilhørere, alt efter som tiden, de lokale forhold og tilhørernes tarv og trang kræver.

Men Guds ord er saa dybt og saa indholdsrikt, at der neppe findes nogen mand som er istand til at se alt det som ligger i de enkelte tekster, selv om han grunder og studerer noksaa flittig. Naar man studerer teksten og forbereder sin præken, saa vet vi jo at den ene tanke vækker den anden. Tanker vækkes ved tankeassociation; men ens tankeassociation er indskrænket til det omraade indenfor hvilket ens erfaring ligger. Naar en som er vel kjendt med fiskeri, læser beretningen om fiskedrætten paa Genesarets sjø, saa vækkes der let hos ham tanker der aldrig vilde opstaa hos den som aldrig har set hverken et garn eller en fiskebaat. Ingen er saa belæst eller har saa stor erfaring at han kjender til alle ting i verden. Selve den lærdestes kundskapsforraad er meget indskrænket. Derfor er ogsaa det omraade indenfor hvilket hans tanker bevæger sig, meget indskrænket. Heller ikke er nogen saa praktisk begavet at han forstaar at gjøre alle de anvendelser paa sine tilhørere som teksten kan gi anledning til. Paa grund av de enkeltes belæsthed, personlige erfaring eller naturlige begavelse kan én komme paa én anvendelse og en anden paa en anden.

Derfor har vi som lever i det tyvende aarhundrede,

og som har en saadan mangfoldighet av bøker, en stor fordel fremfor dem som levet dengang da bøker var baade faa og kostbare. Vi kan gi vore tilhørere ikke bare hvad *vi* med vor egen lille tænkning finder i teksten; vi kan fremsætte ikke bare de tanker som vækkes i *vor* sjæl ved studeringen av teksten; vi kan ikke bare gjøre de anvendelser av Guds ord som *vi selv* kommer paa. Men ved at læse resultatet av en mangfoldighet av andre mænds studium kan vi ogsaa gi vore tilhørere *det* som disse har fundet i teksten, de tanker som er blit vakt hos *dem* under *deres* granskning, og de anvendelser som *de* har gjort av gudsordet.

I hvilken utstrækning skal vi gjøre bruk av andres tanker i vore prækener? Jeg vil svare: Vi bør i stor utstrækning gjøre bruk av andres tanker i vore prækener.

Sandheten er fælleseie. Ingen har monopol paa den. Og dersom én har fundet en sandhet eller en ny anvendelse av sandheten, saa har Gud latt ham se dette lys, ikke forat det skulde sættes under en skjeppe, men forat det skulde sættes paa staken og lyse for alle dem som er i huset. Og en sandhet eller en speciel anvendelse av sandheten er like værdifuld for mine tilhørere, enten jeg var den første til at se den, eller det var en anden som gjorde mig opmerksom paa den. Den kundskap om elektricitet som en universitetslærer kan gi sine studenter, er like værdifuld for disse, selv om det ikke var læreren, men Benjamin Franklin eller Thomas Edison som først gjorde den opdagelse at elektricitet kunde anvendes paa den og den maate. Saa er det og med kundskap om og indsigt i Guds ord.

Der er ingen av os som er saa originale, saa skarp-

sindige og saa praktiske at vi har raad til at foragte andres tanker. Det vilde snart bli temmelig tynde prækener vi kom til at holde, dersom vore prækener ikke indeholdt tanker som vi har faat av andre. Det er bare ungdommelige, umodne og uforstandige studenter som tror at man skal være saa "original" at man i sine prækener ikke skal gjøre bruk av andres tanker.

En prest bør læse meget for at faa tanker til sine prækener. Det er ikke det vigtigste at han læser saa meget som *direkte* forberedelse for den enkelte præken; men hovedsaken er at han læser meget saa han paa den maate beriker sin aand. Den prest som ikke er en flittig læser, vil snart bli en tynd prædikant.

Man bør læse kommentarer, baade de mere rent videnskabelige og de mere praktiske eller de som er skrevet mere med homiletiken* for øie. Og han bør læse prækener. Vi taler om postilryttere. Nu vel—der er naturligvis en uriktig bruk av postiller; men der er ogsaa en ret og velsignet bruk av dem. Der er i vore dage vistnok en hel del prækensamlinger som man just ikke har stort utbytte av at læse. Der er i Norge i den senere tid utkommet en flom av prækener, og ikke alle er særdeles hverken tanketunge eller tankevækkende. Men der er ogsaa mange gode prækensamlinger. Ingen tænkende mand kan læse f. eks. Luthers eller Heuchs eller Spurgeons prækener uten at ha stort utbytte derav, ikke bare for den præken som man kanskje nærmest vil ha hjelp til at forberede naar man læser en av disse mænds prækener; men man faar noget som blir *ens eget*, man blir *beriket*.

Det første som jeg altsaa vil fastslaa, er det at man

* D. v. s. læren om at præke.

i stor utstrækning bør gjøre bruk av andres tanker, og at man altsaa bør læse meget forat man kan faa tanker fra andre.

Men naar en prest under forberedelsen av sine prækener læser hvad andre har skrevet over en tekst, og tilegner sig deres tanker, saa bør han la dette som han saaledes faar fra andre, gjennomgaa en fordøielsesproces hos ham selv, før han gir det fra sig. Han maa *tilegne* sig det saa det blir hans eget, og gi det til sine tilhørere som noget der kommer fra ham selv. Og han bør klæde de tanker som han faar fra andre, i den form som er naturlig og eiendommelig for ham selv. Han bør ikke henge paa sig laante fjærer; men han bør ta til sig føde, saa at de fjærer som han viser sig i paa prækestolen, er hans egne, selv om en tilhører som er kjendt med hans forraadskammer, merker hvor han har faat sin føde fra.

Jeg nævnte Heuchs prækener. Alle norske prester burde ikke bare læse, men *studere* hans prækener; men dersom nogen av os vilde begynde at agere Heuch og gjengi Heuchs prækener for vore tilhørere, saa vilde vi begaa en stor feil. Heuch har sine eiendommeligheter som er særegne for *ham*. De hører med til hans personlighet og passer derfor for Heuch; men de vilde passe ilde for andre. Og Heuch hadde andre slags tilhørere end vi har. Hans tilhørere levet et andet intellektuelt liv end de folk som vi præker for. Vi kan lære meget av Heuch; vi kan faa en masse tanker ved at studere hans prækener; men disse tanker maa i os anta den form som er *vor*, og de maa fremsættes slik at de passer for *vore* tilhørere.

Det er min mening at man ikke bør være for rød for at præke andres prækener; dersom der er gode, lærde, begavede og fromme prædikanter som har efter-

latt sig prækener, er disse en Guds gave til kirken, og det var vist ikke Guds tanke at denne gave ikke skulde benyttes. Pastor Muus sa engang til mig, da vi kom til at tale om Ludvig Harms—han sa: “Ludvig Harms har mangen gang præket i Holden kirke.”

Men som sagt, naar vi lar Ludvig Harms eller Wilhelm Beck eller nogen anden præke i vore kirker, saa maa det nu allikevel være vor menighets egen prest som præker.

Hvis man simpelthen paa en kritikløs, slavisk og ufordøiet maate i sine prækener gjengir andres tanker, saa blir skaden derved en dobbelt.

For det første har prædikanten selv den skade derav at han ikke egentlig blir beriket. Han er kun et rør, gjennom hvilket andre folks tanker naar tilhørerne uten at disse tanker er blit kjød og blod hos ham selv.

For det andet har hans tilhørere den skade at de kun faar likesom opvarmet mat. Der blir ikke den overbevisning, friskhet og “direkthet” i forkyndelsen som der vil bli naar man meddeler av sit eget.

Hvorledes skal man saa forberede en præken?

Naar man har studert teksten grundig og læst alt som man har tid og anledning til at læse over teksten, og overveiet det, saa bør man lægge bort alle bøker og utarbeide sin *egen* præken, enten man nu skriver den eller bare skriver et utkast eller slet intet skriver.

Selv om man har liten tid, saa der blir anledning til liten forberedelse, saa tror jeg det er bedre at bruke sit eget utkast end andres.

En anden ting er jo at man stundom kan finde det tjenlig i alt væsentlig at følge en tankegang som man finder i en præken eller et prækenutkast. Dersom man f. eks. har læst Heuchs præken paa første paaske-

dag, da sitter den præken fast hos en, og dersom man tilegner sig dens tankegang, saa ser jeg ingen grund hvorfor man ikke efter at ha læst prækenen og lagt boken bort, kan utarbeide en præken og følge den tankegang som Heuchs præken har. Den tilhører som har læst Heuchs paaskepræken, vil da vistnok merke at ogsaa prædikanten har læst den og gjort bruk av den; men det gjør ikke prækenen daarligere.

Der er ogsaa en hel del i hvad en gammel prest engang sa til mig: "Folk liker at høre av sin prest hvad de har læst hos Luther." En mand sa engang til mig at noget som jeg hadde talt, var hverken i overensstemmelse med skriften, bekjendelsen eller fædrene. Siden kom han til mig og fortalte at efterat han var kommet hjem, hadde han tat frem Luther, og der hadde han fundet just det samme som det jeg hadde sagt, og da var han tilfreds.

Vore tilhørere vil ikke tape paa at vi læser Luthers prækener og gir vort folk tanker som han har tænkt, og som vi har faat av ham. Kun maa vi komme ihu at Luther levde i det 16de aarhundrede, at han præket for tyskere, og at han hadde for sig folk som var opdrat i katolicismen. Vi lever i det 20de aarhundrede, vi præker for norsk-amerikanere, og vore tilhørere er opdrat i den lutherske kirke. Læren om retfærdiggjørelsen ved troen alene uten lovens gjerninger er den samme nusom paa Luthers tid, og ingen av os har raad til at forsmaa den hjelp som Luther kan yde os i forkyndelsen av denne lære. Men de folk som vi præker for, ligger ikke i den vildfarelse at de kan vinde yndest hos Gud ved faste, spægelse og valfarter. Der er andre lovgjerninger som folk der fra barndommen av er oplært i den evangeliske lære, er tilbøielige til at mene skal hjelpe dem i deres forhold

til Gud. Og vi maa prøve at præke retfærdiggjørelse ved troen alene uten lovgjærninger saaledes, at *vore* tilhørere, om mulig, kan bli hjulpet bort fra *sin* lov-trældom ind i evangeliets frihet.

Og paa dette punkt, vet jeg ingen som kan gi os prædikanter større hjælp end Rosenius. Rosenius's skrifter burde vi prester læse flittig. Det vil gi os tanker for *vore* prækener.

Tale av professor J. N. Kildahl

ved hans indsættelse som professor i dogmatik ved Den Forenede Kirkes seminarium den 10de januar 1915.

Som svar paa de spørgsmaal vort samfunds formand har rettet til mig, har jeg erklært at jeg helt og uforbeholdent antar Den Forenede Kirkes lære og bekjendelse i overensstemmelse med samfundets konstitution, kapitel I. Og jeg har lovt at jeg som teologisk lærer ved dette seminar vil undervise i fuld overensstemmelse med Guds ord og vort samfunds bekjendelse.

I nævnte kap. I staar der: "Samfundet tror, lærer og bekjender at den hellige skrift, det gamle og det nye testamentes kanoniske bøger, er Guds aabenbarede ord og derfor den eneste kilde og regel for tro, lære og liv. Som en kort, sand og ren fremstilling av Guds ords lære antar og bekjender dette samfund sig til den norsk evangelisk lutherske kirkes symbolske bøger eller bekjendelsesskrifter: de gamle symboler: det apostoliske, nicænske og atanasianske; den uforandrede augsburgske konfession og Luthers lille katekismus."

Det er mig en glæde at kunne erklære at jeg helt og uforbeholdent tilstemmer reformationens store formale princip, nemlig at den hellige skrift er den eneste kilde og regel for tro, lære og liv; ti jeg tror at den hellige skrift er *Guds ord*, fordi de hellige Guds mænd som har skrevet den hellige skrift, har "talt, drevet av den Helligaand", og har "tolket aandelige ting med aandelige ord".

Dernæst er det mig en glæde at erklære at jeg helt

og uforbeholdent tilstemmer de tre økumeniske symboler samt Luthers lille katekismus og den uforandrede augsburgske konfession; ti jeg er i mit hjerte overbevist om at disse bekjendelsesskrifter ingen anden lære indeholder end den lære som Gud har git os i sit aabenbarede ord.

Jeg tilstemmer derfor dette, ikke bare som en form-sak, men fordi det er min faste overbevisning at det som vort samfund uttaler angaaende den hellige skrift og symbolene er aldeles rigtig. Og da det som Den Forenede Kirke erklærer at være sin tro, lære og bekjendelse, er min tro, lære og bekjendelse, saa er det mig en glæde at love at min undervisning som teologisk lærer skal bli i fuld overensstemmelse dermed. Dersom jeg skal være tro mot min overbevisning, kan jeg ikke undervise anderledes.

Samfundet har kaldt mig til at være lærer i dogmatik. Det er dogmatikens opgave at gi et begrebmæssig uttryk for den hellige skrifts læreindhold. Dogmatikeren skal ikke gi tilbedste sin egen filosofi eller sine egne fromme tanker; han skal paa en systematisk maate fremstille de enkelte lærdomme som Gud har aabenbart os i sit ord, samt paavise disse forskjellige lærdommes indbyrdes sammenhæng. Det sier sig derfor selv at den eneste kilde som dogmatikeren skal øse av, og den eneste regel og rettesnor som han i sin undervisning skal rette sig efter, er den hellige skrift. Den er *norma normans*. Den er baade *norma directionis* og *norma correctionis*.

Men dogmatikeren skal ikke betragte den hellige skrift som en slags lovbok, fra hvilken han bare henter bibelsteder for med disse at bevise sandheten av de enkelte dogmer. Det maa være sandt om dogmatikeren, hvad de gamle har sagt: "*Theologus nascitur in scripturis*." Men han maa ikke bare fødes i skriften; han

maa leve og aande i skriften, indforlive sig i skriftens maate at tænke og tale paa. Det sier sig selv at en lærer i dogmatik kun kan foredra det som han subjektivt i sin egen kristelige bevissthet har erkjendt som Guds ords lære. Det er derfor saa nødvendig at hans subjektive kristelige erkjendelse er blit til og stadig mere og mere formes i den hellige skrifts atmosfære; *ti kun paa den maate kan hans subjektive tro bli et produkt av Guds aands gjerning gjennom ordet* og altsaa en ren tro i overensstemmelse med Guds aabenbarede ord.

Der er to yderligheter som dogmatikeren maa vogte sig for. Den ene er overdreven objektivitet, og den anden er vilkaarlig subjektivitet. Den første yderlighet finder vi i utpræget grad hos det 17de aarhundredes dogmatikere. Vi sætter os med glæde ved disse dygtige og lærde mænds føtter; men der er visse ting ved dem som vi ikke bør efterligne. Det objektive i fremstillingen er saa dominerende og gjennomført at den enkelte dogmatikers individualitet eller personlighet saa omtrent aldeles forsvinder. Den ene er næsten saa lik den anden som to draaper vand. Det er ikke de enkelte dogmatikere som taler, men det er det 17de aarhundredes dogmatiske system.

Den anden yderlighet som en lærer i dogmatik maa vogte sig for, og som er langt farligere end den første, er vilkaarlig subjektivitet. Det er den avvei som Schleiermacher slog ind paa, og paa hvilken mange teologer senere har fulgt ham. I sin teologiske tenkning lot Schleiermacher sig ikke lede, korrigere og beherske av Guds tanker i den hellige skrift, men nedsænket sig i sin egen saakaldte "fromme selvbevissthet", og ut derfra formet han saa troeslæren. Det var da heller ikke underlig at han fór vild fra skriftens lære.

Den gyldne middelvei er den som vi finder hos refor-

matorerne. De laget ikke først dogmer og saa efterpaa hentet beviser for dogmenes rigtighed fra den hellige skrift. Heller ikke studerte de først sit eget kristenhjerte for at finde ut hvordan det artet sig, og saa efterpaa formet dogmene derefter. Men de nedsænket sig i studiet av den hellige skrift. Hvad de der fandt, *fordøiet de*, tilegnet sig som sin egen personlige eiendom, og ut fra denne deres egen subjektive opfatning av Guds ords lære og tilegnelse av Guds ords lære vokste umiddelbart og uvilkaarlig deres lære frem. Læren hentedes saaledes utelukkende *fra* den hellige skrift, men gik *igjennem* et kristenhjerte, hvorved den, hvad fremstillingsmaaten angaar, fik den særegne form og farve som var eiendommelig for den enkelte teolog. Det forholder sig anderledes med et kristenhjerte end med et system. Systemet staar der uforanderlig; men der er ikke to hjerter som er like. Systemet er koldt og usympatetisk; men kristenhjertet er varmt og banker.

Vi ser av den hellige skrift, at dette ogsaa er den Helligaands maate at bruke folk paa. Han har ikke støpt de bibelske forfattere i én form. Han har brukt dem slik de var, med deres eiendommeligheter og særegne anlæg. Hvad læreindholdet angaar, saa findes der ikke den allerringeste forskjel i bibelens 66 bøker; ti det er den Helligaand som taler gjennem alle disse bøkernes forfattere; de "taler med ord som Aanden lærer"; men der er stor forskjel paa de enkelte forfatters maate at tale paa. Det er ikke vanskelig at kjende Johannes fra Paulus eller Esaias fra Jeremias.

Men en lærer i dogmatik maa dernæst ogsaa vite sig at være i fuld overensstemmelse med den lære som bekjendes av det kirkesamfund hvis tjener han er. Hans undervisning maa være i overensstemmelse med sit samfunds bekjendelsesskrifter. Ingen har ret til at anta

kald som lærer i dogmatik ved et kirkesamfunds presteskole uten at han er viss paa at det som han kommer til at foredra, er i fuld overensstemmelse med den lære som samfundet bekjender, og som det derfor venter og kræver at dets teologiske studenter skal lære og senere, naar de engang blir prester i kirken, skal forkynde.

Ogsaa hvad dogmatikerens forhold til bekjendelsen angaar, gjælder det samme som det jeg har sagt om hans forhold til den hellige skrift. Bekjendelsen skal ikke citeres bare for at bevise at den lære han fremsætter, stemmer med bekjendelsens lære; men hans teologi skal være født og fremkommet og derfor ogsaa foredrages for studentene i *bekjendelsens aand*. Han skal som teolog leve og aande i bekjendelsens luft. *Da først blir hans undervisning i egentlig forstand i overensstemmelse med bekjendelsen.*

Det forhold hvori en dogmatiker staar til bekjendelsen, er dog i en anden henseende forskjellig fra hans forhold til den hellige skrift. Den hellige skrift er eneste kilde, autoritet, regel og rettesnor for hans teologiske erkjendelse og undervisning. Bekjendelsen er kun *norma normata*, ikke *norma normans*.* Og mens den hellige skrift er hævet over al kritik, er det dogmatikerens baade ret og pligt at underkaste bekjendelsesskriftene prøvelse efter Guds ord; ti de er menneskeverk, og der er intet menneske som ikke *kan* feile. En luthersk lærer i dogmatik skal ikke si til sine studenter: "Dette er den lutherske kirkes lære; dette maa I derfor anta og tro." Det er katolsk fremgangsmaate, ikke luthersk. Men han skal si: "Dette er den lutherske lære; la os undersøke om den stemmer overens med den hellige skrift." Men som sagt, før han antar ansættelse

* Den avledede, ikke den oprindelige grundlæggende norm.

som lærer ved en luthersk presteskole, bør han være overbevist om at den lutherske kirkes bekjendelse stemmer overens med den hellige skrift, og at derfor hans prøvelse av bekjendelsen vil ha det utfald at den viser sig at stemme overens med bibelen.

Da jeg, som sagt, vet mig at være i fuld overensstemmelse med Den Forenede Kirkes bekjendelse, hvad min subjektive tro og personlige opfatning av Guds ords lære angaar, saa kan jeg med megen frimodighet love at undervise i overensstemmelse dermed.

Jeg har saaledes intet nyt at bringe. Der er mange i vore dage som har den mening at den gamle lære ikke passer for vor tid, og at det derfor paahviler teologiske lærere at foredra en teologi som bedre skal dygtiggjøre de vordende prester til at møte tidens krav og til ganske anderledes at løse kirkens og menighetens problemer, end prestene av den gamle skole har formaadd at gjøre. Der tales i høie toner om at presteskolene maa følge med tiden og utviklingen, og at det ikke længere duer at drive paa med de gamle dogmer. Det er især dogmene og dogmatiken det gaar ut over. Dogmatik er ikke populær i vore dage, og det skal være et tegn paa at man er frisindet og oplyst og at man følger med tiden at man rigtig kan tale haansk om dogmer.

Hvad maaten at forkynde Guds ord paa angaar, saa gjør vi visselig vel i av al magt at lægge vinn paa at den skal være tidsmæssig, d. v. s., være saadan at den paa bedste maate kan naa det tyvende aarhundredes mennesker, og at den kan passe for de ofte meget vanskelige og indviklede forhold under hvilke folk især i de store byer nu lever, og kirken nu maa arbeide. Det var et av de store træk ved Luther at han forstod sin tid og sin tids mennesker, og at hans undervisning i Guds ord var tidsmæssig. Og vi følger i Luthers spor, naar vi for-

kynder Luthers lære paa en saadan maate at den passer for vor tids mennesker. Men selve *sandheten*, den i Guds ord aabenbarede sandhet til frelse og gudfrygtighet, er og maa være den samme alle dage.

Der er en del ting som ikke forandres og ikke kan forandres under tidens omskiftning og foranderlighet. Frelsen hviler paa en del *historiske fakta*, og "facts are stubborn things". *Fakta forandres ikke.*

Der er, som sagt, en del ting som ikke forandres. Logikens love forandres ikke. Logiken er den samme idag som den var paa Aristoteles's tid. Matematikens love forandres ikke. To og to var fire paa Adams tid, og det er det endnu. Der ikke nogen anden maate at frembringe liv paa nu end for mange tusen aar siden. Stjernene er i sin gang underkastet de samme love idag som de var den dag Herren satte dem i himmelrummet. Landmanden kan ikke faa hvete eller havre til at vokse paa anden maate i det tyvende aarhundrede end paa den maate som Kain brukte. Vi har nu bedre akerdyrkningsredskaper, men processen er den samme. *Sandheten* med hensyn til avling av hvete eller havre er den samme.

Saa er det ogsaa i det aandelige. Vi har ingen nye metoder hvorpaa aandelig liv kan fremkaldes og utvikles. Frelse, salighet, gudsfrygt og hellighet er avhengige av de samme midler og den samme Aandens proces nu som i den første kristne kirkes tid. Gud har engang i tiden *gjort en gjerning* ved hvilken alle mennesker fra verdens skabelse til verdens ende maa bli frelst og helliggjort, hvis de overhodet skal bli frelst og helliggjort. Og læren om denne Guds gjerning og vor frelse ved den alene kan ikke forandres, fordi, som sagt, historiske fakta ikke kan forandres. Vi har flere og bedre bøker nu end man engang hadde, flere hjælpekilder; men

frelsesprocessen er den samme; *sandheten* er den samme. Hvis derfor teologien slaar ind paa nye veier, hvad selve sandhetsindholdet angaar, saa kan det kun ske ved at kaste Guds aabenbarede sandhet overbord og sætte menneskelig filosofi isteden. Det kan kun ske ved at negte eller fordreie selve sandheten, og den som det gjør, kommer under den dom som Herren gennem apostelen Paulus uttaler over dem som præker et andet evangelium.

Jeg vil derfor ved Guds naade, under bøn til Gud om hans aands oplysning og veiledning, foredra den gamle sandhet som har lydt i den lutherske kirkes læresale av rettroende teologer siden reformationens dage. Hvad formen angaar, skal jeg prøve at fremstille sandheten saa godt som jeg formaar med de særegne gaver som Gud har git *mig*. Jeg vil ikke forsøke at agere Luther eller Chemnitz eller Gerhardt eller Hollatz eller Gisle Johnson eller Scharling eller Jacobs. Jeg skal prøve at lære noget av alle disse Guds mænd, men ellers forsøke at fremsætte Guds ords lære saaledes som det falder naturlig for mig med de anlæg og de gaver hvormed Gud har utrustet mig. Jeg tviler paa om Gud har skabt to ting like, ialfald har jeg ikke set f. eks. to ansigter som var præcis like. Og siden der er en saadan stor forskjellighet i Guds husholdning, kan det ikke ha været hans vilje at denne forskjellighet skal ignoreres.

Naar jeg har sagt at sandheten til alle tider er og maa være den samme, og at der som følge derav ikke kan bydes noget nyt, saa mener jeg ikke dermed at nogen teolog eller nogen tid har naadd tilbunds i Guds uendelige visdoms dyp, og at der ikke kan gjøres fremskridt i erkjendelse. Der er mange dype ting i Guds ord som det endnu ikke har været git nogen, ikke engang

nogen av kirkens største lys, at forstaa; men det beviser ikke at det aldrig skal bli git nogen at se litt dypere ind i nogen av dem. Mange ting vil det nok aldrig her i tiden bli git nogen dødelig at utgrunde, og vi kommer nok til at trænge en hel evighet til at studere og lære at erkjende dem. Og mange ting vil kanske menneskers tanke aldrig kunne gripe. Men der er en del ting som er saa vidunderlig straalende klart fremstillet i den hellige skrift, at ingen som vil la sig belære av Guds aand, kan være i tvil eller uvisshet, og det er *hvad Gud har gjort til vor frelse ved sin søn Jesus Kristus, hvorledes vi syndere blir delagtige i denne frelse, og hvad denne frelse virker og frembringer i os naar vi tar imot den.*

Til det som jeg her har sagt, vil jeg ved denne anledning faa lov til at føie et personlig vidnesbyrd. Naar jeg med glæde tilstemmer Den Forenede Kirkes bekjendelse, saa er det først og fremst fordi Guds aand har oplyst og veiledet mig saa jeg har indset at den lære som der er bekjendt, intet andet er end det som Gud selv har lært os i den hellige skrift; men dernæst vil jeg ogsaa faa lov til at bekjende at den erfaring jeg som kristen har gjort og fremdeles daglig gjør, stemmer fuldstændig med det som er stjernen og kjernen i den lutherske lære. *Skulde jeg fornegte den lutherske lære, maatte jeg fornegte mit livs dypste og dyreste erfaring.*

I min ungdom faldt jeg desværre av fra min daabs-pakt. Men paa grund av den Guds ords sæd som især ved far og mor i min barndom var blit nedlagt i mit hjerte, og paa grund av Guds aands stadige arbeide paa mig, fik jeg aldrig rigtig fred i verdenslivet, men kom omsider ved Guds naade til en alvorlig bekymring for min sjæls frelse. Jeg begyndte da alvorlig at ville forbedre mig og vinde frem til en saadan indre aandelig tilstand at jeg, som jeg mente, kunde bli skikket til at

faa troen og bli benaadet. Jeg hadde lært at mennesket blir retfærdiggjort alene ved troen uten livsgjærninger; men med livsgjærninger forstod jeg visse ydre gjærninger, især saadanne som jeg hadde hørt at katolikkene drev paa med for at hjelpe til med sin retfærdiggjørelse, og jeg forstod ikke at egenretfærdighetens smitte hadde lagt sig paa min sjæl, og at alt det jeg strævet med, var lovtrældom. Hvis der er nogen ting som jeg i mit liv har tat det alvorlig med, saa var det at oparbeide i min sjæl anger, bodfærdighet og beredthet, eller med andre ord, en saadan tilstand som jeg i min blindhet trodde at der efter Guds ord krævedes som betingelse fra min side for at Gud kunde gjøre noget med mig eller for mig til min frelse. Og er der nogen ting som totalt er mislykkedes for mig, saa er det at bli saadan at jeg selv syntes der var noget haab om eller nogen rimelighet for at Gud kunde gi mig troen hvorved jeg kunde gripe syndernes forladelse. Men da jeg hadde trællet mig ut under loven og ingen vei kom, men det bare blev værre og værre, saa mere og mere umulig ut at kunne bli omvendt, og min mund blev tilstoppet, da viste Gud mig gjennem sit evangelium, at "det som var umulig for loven, idet den var magtesløs formedelst kjødet, det gjorde Gud, idet han sendte sin søn i syndig kjøds lignelse og for syndens skyld og fordømte synden i kjødet". Skjønt jeg, saa langt tilbake som jeg kan erindre, hadde hørt at vi frelstes av naade, paa grund av Kristi fortjeneste, ene og alene ved troen, saa kom dette som en fuldstændig ny aabenbarelse for mig. Jeg fik naade til at forstaa litt av det som før hadde været skjult for mig, nemlig hvad naade er, hvad det betyr at bli frelst av naade, og hvad det er at bli retfærdiggjort ved tro. Det gik op for mig hvad der ligger i det ord: "Alt er rede." Og siden den tid har det været mig en

trang og en glæde at faa ophøie Guds frie, uforskyldte naade. Jeg vet intet deiligere paa jord end at faa forkynde Kristus og frelsen i ham.

Det er mig derfor en glæde at tilstemme ogsaa reformationens andet store princip, det reale princip, nemlig at mennesket blir retfærdiggjort ved troen alene uten lovgjærninger. Jeg er overbevist om at denne lære, som er saa vidunderlig klart fremstillet i Guds ord, er den eneste lære hvorved en arm, fortaapt og av loven fordømt synder kan finde frem til liv i Gud og fred med ham. Og den kirkens lærer som i den Helligaands skole ret av hjertet har tilegnet sig denne lære, den vil ikke blot undervise ret om det stykke av den kristelige tro som har til overskrift "Retfærdiggjørelsen", men hele hans teologi og al hans undervisning og forkyndelse farves derav.

Kan jeg derfor som prestelærer gjøre noget til at denne lutherske centrallære kan bli ret forstaat og bli stor, kjær og viktig for dem som fra denne presteskole skal gaa ut for at forkynde Kristi evangelium, saa vil jeg agte det som en stor Guds naade mot mig.

Der er i vor tid megen tale om hvad tiden kræver, og hvilke kvalifikationer nutidens prester bør ha. Meget av det som sies derom, kan vi gjøre vel i alvorlig at overveie; men jeg er fast overbevist om at der en én ting som trænges mere end noget andet; men denne ting er ikke noget nyt; det er det at *presten aller inderst og dypest i sin sjæl er grepet av naaden i Kristus, saaledes som den alene kan bli grepet der i sin sjæls nød, i erfaringens skole, ved den Helligaands oplysning har lært at forstaa hvad det er at bli retfærdiggjort ved troen paa Jesus Kristus uten lovgjærninger.*

Tilslut vil jeg faa uttale at jeg vet at jeg ikke av mig selv duer til at uttænke noget, som av mig selv, men

at min duelighet er av Gud, som og gjorde mig duelig til at være tjener for en rik pakt, ikke for bokstav, men for aand. Derfor ber jeg om at de troende i det samfund hvis tjener jeg er kaldet til at være ved denne presteskole, vil be for mig at vor herre Jesu Kristi Gud, herlighetens fader, maa gi mig visdoms og aabenbarings aand til kundskap om sig og gi mit hjerte oplyste øine, saa jeg kan forstaa hvilket haab det er han har kaldt os til, og hvor rik paa herlighet hans arv er iblandt de hellige, og hvor overvættes stor hans magt er for os som tror, efter virksomheten av hans vældige kraft, som han viste paa Kristus da han opvakte ham fra de døde og satte ham ved sin høire haand i himmelen, at jeg maatte bli istand til at fatte med alle de hellige hvad bredde og længde og dybde og høide der er, og kjende Kristi kjærlighet, som overgaar al kundskap, forat jeg kan fyldes til al Guds fylde.

Presteløn.

Tale holdt i Den teologiske forening ved Luther teologiske seminar
den 10de december 1917.

Vi lever i en materialistisk tid, en tid som er saa fuldstændig gjennemsyret av materialisme, at denne gjør sig gjældende i alle forhold. Vi er allesammen i større eller mindre grad børn av vor tid. Vi paa-virkes av vore omgivelser. Vi kan derfor ikke vente andet end at materialismen kjendes og føles ogsaa i vort kirkelige arbeide. Materialismen øver sin indfly-delse med hensyn til antallet av unge mænd som gaar ind i kirkens arbeide, og den gjør sig ofte gjældende ogsaa hos dem som til trods for tidens materialistiske retning dog gaar ind i kirkens gjerning.

Der er ingen tvil om at vor tids materialisme har en hel del at gjøre med den kjendsgjerning at der i vore dage er et forholdsvis langt mindre antal av unge mænd som optar det teologiske studium, end der var for nogen aar siden. Denne formindskelse av de teolo-giske studenters tal er noget som er fælles for alle kirkesamfund over hele verden. Blandt os norske Lutheranere i Amerika har det maaske i denne hen-seende været bedre end blandt mange andre; men heller ikke hos os har der været et tilstrækkelig antal studenter ved presteskolene. Der har altid været flere ledige pretekald end kandidater til at besætte disse kald med.

Av den grund har der i den senere tid været drevet en ikke saa liten agitation for at faa flere unge mænd

til at gaa ind i prestegjærningen, og der har været skrevet og talt en hel del om prestemangelen, om dens aarsaker, og om hvorledes den kunde avhjælpes. Som en av aarsakene har været nævnt at prestene lønnes for daarlig, og det har været slaat paa at man ikke kunde vente at dygtige, begavede og evnerike unge mænd vilde gaa ind i denne gjærning; dér staar dem jo saa mange anledninger aapen til at komme ind i stillinger hvor de kan tjene saa meget mere. Og som et middel hvorved prestemangelen skulde avhjælpes, har man anbefalt at der blir agitert for høiere løn for prestene. Man har ment at dersom de unge visste at prestene blev bedre avlønnet, saa vilde der bli langt flere av dem som vilde opta det teologiske studium og gaa ind i prestegjærningen.

Nu mener jeg at saadan tale ogsaa netop er et utslag av tidens materialistiske maate at se paa alle ting. Det kan nok godt hænde at dersom prestegjærningen var en stilling i hvilken man kunde tjene rigtig mange penger, og i hvilken man paa samme tid kunde leve et rigtig makelig liv, saa vilde der være flere som vilde ha sine tanker rettet paa denne gjærning; ti der er desværre mange som ikke kjender til noget større i livet end at kunne tjene penger og leve sig selv til behag. Men alle som Guds kirkes sak ligger alvorlig paa hjerte, er vist enige i at *det slags prester vil vi ikke ha*. En mand som under nærværende forhold ikke vilde bli prest, men som vilde opta den gjærning dersom prestelønningen var én, to eller tre ganger saa stor som den er, en saadan leiesvend maa vi be Gud bevare os fra at faa som prest i kirken.

Jeg vilde ikke gjerne bli misforstaat derhen at jeg undskylder eller forsvarer at mange menigheter ikke betaler sine prester en rimelig løn. *Jeg tror tvert-*

imot at menighetene burde lønne sine prester ordentlig. Ti Gud har ordnet det saa at den som forkynder evangeliet, skal leve av evangeliet. De som skal gjøre kirkens arbeide, har saa store og viktige ting at tænke paa og stræve med at det kræver manden aldeles udelt. Han skal slippe at tænke paa hvorledes han skal bære sig ad for at faa underhold for sig og sine. Det skal de som han arbeider blandt, sørge for. En arbeider er sin løn værd. Og der er ingen tvil om at enkelte velstaaende menigheter ikke betaler sine prester saa stor løn som de burde.

Saalænge menighetene er smaa og fattige, bør prestene være villige til at bære fattigdommens kaar med sine folk. Hvis prestens kjærlighed til den gjerning hvortil han er indvidd, ikke er saa stor at han er villig til det, er den ikke stor nok. Men naar velstanden stiger, *bør menighetslemmene ikke vente av sin prest at mens de selv sitter i velstand, skal han fremdeles drages med fattigdommen.* Der bør være likelighet. Den som undervises i ordet, skal dele alt godt med den som underviser ham. Men hvis presten har det trangt, mens menighetslemmene har overflod, saa kommer det derav at de ikke deler alt godt med ham, og da synder de. Dersom menighetene ikke gir sin prest en løn som er rimelig i forhold til deres evne, da er det prestens pligt at undervise dem om hvad Guds ord lærer angaaende denne sak og formane dem til at leve efter Guds ord. Han bør ikke la tanken paa at saadan undervisning og formaning maaske kan bli misforstaat, holde ham tilbake fra at gjøre sin pligt. Gjør presten det ikke, kommer han til at bære synd for deres skyld.

Men det var nu ikke om den sak jeg idag vilde tale. Spørsmålet er om man ikke kan vente av dygtige, begavede og evnerike unge mænd at de skal gaa

ind i prestegjerningen, medmindre de paa forhaand har utsigt til at faa en stor løn, og om vi for at formaa saadanne unge mænd til at ofre sig for denne gjerning skal byde dem gode timelige kaar.

Min mening er at den unge mand som lar spørsmålet om løn influere ham, naar spørsmålet er om han bør bli prest eller ei, ikke er skikket til den gjerning, og at Herren ikke vil ha mænd med det slags sind i kirkens tjeneste. Dersom en ikke elsker Frelseren og prestegjerningen saa meget at han vil gaa ind i denne gjerning uten at spørre hvor meget han skal faa for sit arbeide, da har han ikke det sind som den bør ha der skal være en kirkens tjener, og han bør aldrig bli prest.

Saadan som forholdene er, behøver vi vel imidlertid ikke at frygte saa meget for at der er mange som vælger denne livsstilling for timelig vindings skyld. Vi kan vist trygt gaa ut fra at de aller fleste unge mænd som gaar ind i prestegjerningen, tar dette skridt fordi denne gjerning paa en eller anden maate tiltaler dem. De anser den som en stor gjerning som det er værd at ofre sit liv for.

Men, som sagt, vi lever i en materialistisk tid, og der er vel ingen av os som er saa hævet over vore omgivelser at vi ikke i større eller mindre grad paavirkes av den luft hvori vi lever. Ogsaa de som tiltrods for tidens materialistiske tendens gaar ind i prestegjerningen, fordi det at øve denne gjerning for dem staar som noget større end at tjene penger, ja selv de som av de aller reneste bevæggrunder, av kjærlighet til Jesus og omsorg for sjælenes frelse, optar arbeidet i kirken—ogsaa de kan nok staa i fare for at ta altfor meget hensyn til prestelønnens størrelse, naar der for eks. er spørsmål om hvilket kald de skal anta. Det

gjælder derfor, netop fordi dagene er onde i denne henseende, at staa paa vakt mot denne fristelse.

Det vil være en stor hjælp for os til at kunne motstaa tidens materialistiske strømninger at vi ser paa hvorledes Jesus har behandlet denne sak, og hvorledes han vil at hans tjenere skal se paa den.

Da Jesus var her paa jord, søkte ogsaa han at faa unge mænd til at gaa ind i denne gjerning, og han fik mænd til at forlate alle ting og træde ind i hans tjeneste. Hvad slags kontrakt gjorde han med dem med hensyn til deres løn? Hvor stor løn lovet han dem? Da han sendte dem ud, sa han til dem: "I skal ikke ta guld eller sølv eller kobber med i eders belter, ikke skreppe til reisen, ikke to kjortler, ikke sko, ikke stav. Men hvor I kommer ind i et hus, der skal I først si: Fred være med dette hus! Og er der et fredens barn der, da skal eders fred hvile over ham; men hvis ikke, da skal den vende tilbake til eder. Men bli der i huset, og æt og drik hvad de byr eder! Ti arbeideren er sin løn værd. I skal ikke flytte fra hus til hus."

Tidene forandres, og vi med dem. Det er naturligvis ikke min mening under vore forhold at anbefale en bokstavelig efterleven av denne maate. Men det som gjælder til alle tider, er at de som skal opta dette arbeide, maa ha det samme sind og det samme syn paa saken som de der blev utsendt paa denne maate, nødvendigvis maatte ha.

Det kunde jo synes rimelig at den som skulde gaa ut i et saadant erende som det Jesu disipler blev sendt i, maatte paa forhaand ha rustet sig ordentlig ut med penger, klær og niste, eller at de ialfald fik nogen sikker garanti om underhold for sig og sine; ti det var ikke saa godt at vite hvordan de vilde bli mottat paa alle steder. Men Jesus vilde at de intet

skulde ta med. Han vilde ikke at de skulde belemres med bekymringer angaaende underhold. Han vilde at de skulde være aldeles fri og simpelthen stole paa at de folk som de arbeidet blandt, skulde gi dem det de trængte, saa de kunde anvende al sin tid og alle sine tanker paa hans gjerning.

Men var det ikke svært at bli sendt ut saadan paa det uvisse? Disciplene var mennesker av samme slag som vi. De hadde ikke saa let for altid at tro, de heller, naar de intet saa. De hadde jo forlatt sin haandtering og sine inntægter og git sig til at følge denne fattige mand. En del av dem hadde vel ogsaa familie. Ialfald vet vi at det var tilfælde med Peter. Hvordan skulde dette gaa? Det kan nok hende at frygt og bekymring for utkomme indfandt sig hos dem ogsaa. Hvad sa da Jesus til dem? Han sa: "Frygt ikke, du lille hjord! Sælg hvad I eier, og gi almisser!" Han sa ikke: "Frygt ikke, jeg skal love eder saa og saa mange hundrede dollars om aaret i løn." Det kunde jo Jesus saa godt ha gjort; ti han som hadde al magt i himmelen og paa jorden, hadde hat god raad til det dersom han hadde villet, og det hadde han rimeligvis ogsaa gjort hvis det hadde været det tjenligste for alle parter. Men nei, han sa at de skulde bare sælge endog det de hadde, og gi det til de fattige. Slik talte Jesus til dem som han fik ind i sit arbeide. Til dem som han leiet til at arbeide i sin vingaard, sa han bare: "Hvad ret er, skal I faa." Og naar han som aldrig har gjort nogen uret, lover at han vil gi sine arbeidere hvad ret er, saa kan de trøstig gaa ind i vingaarden, selv om de ikke netop har nogen underskrevet kontrakt om saa og saa mange hundrede dollars.

Der var engang en som kom og tilbød Jesus sin tjeneste. Men Jesus svarte ham: "Rævene har huler

og himmelens fugler reder; men Menneskesønnen har ikke det han kan helde sit hode til.”

Hvorfor talte Jesus saaledes til denne mand, der kom saa begeistret og tilbød sig at han vilde følge Jesus hvor han gik? Rimeligvis fordi han vilde at manden skulde betænke hvad han gik ind i, før han gav sig til at følge Jesus,—og for at gjøre det klart for ham at vilde han følge Jesus, var der *ikke* penger at tjene ved det, og han maatte være villig til at følge Jesus i fattigdom. Jesus søkte aldrig at bevæge unge mænd til at følge ham ved at love dem guld og grønne skoger. Han la aldrig skjul paa hvad der ventet dem hvis de gav sig ilag med ham.

Som allerede antydnet, kunde jo Jesus ha skaffet alle sine disipler og efterfølgere rigdom og jordisk velvære; ti han eiet jo alt guldets paa jord, og han kunde saaledes ha lovet alle som vilde træde ind i hans tjeneste, store indtægter. Men han hadde ikke bruk for andre end dem som vilde følge ham, selv om de hørte at han ikke engang hadde det som han kunde helde sit hode til. Han vilde ikke ha andre i sin tjeneste end dem for hvem det at tjene Jesus var det største som de visste paa denne jord. Vi er villig til at opgi og ofre det som er mindre, for det som er større. Og den for hvem det at faa lov til at arbeide i kirkens tjeneste er større end at faa meget av denne verdens gods, den er villig til at opgi verdens gods for at kunne faa lov til at tjene.

En anden gang kom der en ung, rik mand som hørte til de høiere lag, til Jesus. Hvad sa Jesus til ham? Sa han: “Det var rigtig bra at faa slike som dig i min tjeneste. Vi trenger folk som har midler og indflydelse, i mit arbeide. Det kan ogsaa komme vel med for din egen del at du har noget at falde tilbake

paa naar du blir gammel og utslitt, eller om du skulde bli syk og helseløs. Kom du og følg mig!”

Talte Jesus slik til ham? Slik vilde kanskje vi ha talt til den rike yngling, og saa vilde vi kanskje ha fortalt andre hvor heldige vi hadde været at vi hadde faat fat i en saadan arbeider. Men slik talte ikke Jesus. Han sa til manden: “Gaa bort og sælg alt det du eier, og gi det til de fattige; kom *saa* og følg mig.” Dette er den fuldstændige motsætning til den maate som mange nu synes at tænke paa angaaende denne sak. Har man sikret dem en ordentlig løn, saa drister de sig til at gaa ind i Herrens gjerning, ellers ikke.

Det at den unge mand var rik, var vel ingen hindring for at han kunde ha fulgt Jesus; men det at hans hjerte var bundet til rigdommen, det var til hinder. Og først naar han var saaledes løst fra de jordiske baand at han var villig til at skille sig ved sin eiendom og følge Jesus i fattigdom, da først var han skikket til at følge Jesus.

Og kun saadanne er det Jesus vil ha i sin tjeneste. Det er visselig ikke noget galt i det at en prest faar en stor løn. Det er visselig ogsaa bedst, under vore forhold, baade for prest og menighet at presten har en fast, bestemt løn. Men det som jeg gjerne vilde faa sagt, er at vi maa vogte os saa tidens materialistiske retning ikke saaledes kommer til at influere os at vi kommer til at se paa lønnen anderledes end som *den nødvendige betingelse for livets ophold for os selv og vor familie*.

Vi som arbeider i kirkens tjeneste, maa ha det sind at vi er villig til at forsage, opofre og lide for det privilegiums skyld at kunne faa lov til at arbeide for kirken. Vi maa se til at faa det sind som Paulus hadde da han skrev til filippenserne: “Jeg har lært at nøies

med hvad jeg har, jeg vet at leve i ringe kaar, og jeg vet ogsaa at ha overflod; i alt og i alle ting er jeg indvidd, baade at mættes og at hungre, baade at ha overflod og at lide trang; jeg formaar alt i ham som gjør mig sterk.”

Der var én ting som for Paulus var vigtig, og det var at faa forkynde evangeliet, som han sier i sin tale til menighetens ældste i Efesus: “For mig selv agter jeg ikke mit liv et ord værd naar jeg bare kan faa fuldende mit løp og den tjeneste som jeg fik av den herre Jesus: at vidne om Guds naades evangelium.” Fik han til denne gjernings utførelse understøttelse fra enkelte menigheter, som f. eks. menigheten i Filippi, saa takket han for det. Fik han intet, saa arbeidet han med sine hænder som teltmaker. Han blev alt for alle, forat han i alle tilfælder kunde frelse nogen. “Men alt,” sier han, “gjør jeg for evangeliets skyld.” “Men om jeg og blir ofret mens jeg gjør altertjeneste, glæder jeg mig.”

Vi undrer os vel ikke over at en mand som var saa levende interessert i sin gjerning, og som gik saa fuldstændig op i den, hadde held med sig i sit kald.

Og jo mere en prest kan faa av det sind som Paulus hadde, des mere glæde vil han finde i sin gjerning.

Hvad utkomme angaar, saa behøver ingen kirkens tjener at ha nogen bekymring desangaaende.

De apostler som blev utsendt saadan paa det uvisse, hvad løn angaar, fik de nok? Jesus spurte dem engang: “Da jeg sendte eder ut uten pung og skreppe og sko, fattedes eder da noget?” De svarte: “Nei, intet.”

En av dem sa engang til Jesus: “Se, vi har forlatt alt og fulgt dig; hvad skal vi da faa?” Da svarte Jesus: “Sandelig sier jeg eder: Der er ingen som har

forlatt hus eller hustru eller brødre eller forældre eller barn for Guds skyld, uten at han skal faa mangefold igjen her i tiden, og i den kommende verden evig liv.”

Det er svært litet vi prester forlater for Kristi skyld mot det som Jesu disipler maatte forlate. Det var nok ganske andre ofre de maatte bringe; men endda angret de ikke paa at de hadde gaat i hans tjeneste. Han spurte dem engang om de ogsaa vilde gaa bort; men de svarte: “Hvem skal vi gaa hen til?” Dersom de hadde syntes at de var blit bedrat, saa hadde der jo været anledning til at forlate tjenesten og vende tilbake dit hvor de var kommet fra. Men de vilde ikke det. De visste intet gjildere end det at følge Jesus. Og vi som er i kirkens tjeneste, burde ikke tale om at bringe offere. Det er ikke at bringe offer at faa lov til at gjøre det man har lyst til, og jeg for min del ved nu intet gjildere paa jord end at faa være med i kirkens tjeneste. Jeg synes livet vilde miste sit indhold for mig dersom jeg skulde bli negtet den glæde, og jeg synes det vilde bli liten erstatning om man bød mig nogen tusen dollars om aaret i løn. Det vilde for mig bli et fattig liv.

Forresten er det ikke tilfælde at prestene blandt os er daarlig stillet, hvad underhold angaar. *Regelen* er den at menighetene ikke blot agter sine prester, men at de ogsaa er snilde mod dem og sørger ordentlig for dem. *Regelen* er den at prestene har det noksaa godt. I nye settlementer og missionsmenigheter i byene kan det jo tildels være noget smaat; men det er som oftest bare en stund, saa blir det bedre. Og en ung prest bør være villig til at dele sine menighetslemmers time-lige kaar indtil han faar oparbeidet menigheten, og velstanden stiger; da blir det nok ogsaa bedre for ham.

Der er vel ogsaa enkelte prester som maa leve i

fattigdom alle sine dage; men der er en del folk ogsaa i andre stillinger som aldrig kommer ut av fattigdommen, og det kan være et spørsmåal om en del av de prester for hvem det altid er trangt, vilde ha hat det saa meget rummeligere om de hadde tat fat paa noget andet. Men selv om en som besidder dygtighet nok til at komme sig frem i en anden livsstilling, paa grund av omstændigheter som han ikke kan raade for, blir nødt til at leve i fattigdom hele sit liv fordi han gik ind i prestegjerner, saa spørres der: Var det ikke værdt det offer? Vor frelser holdt det ikke for et rov at være Gud lik. I kjender vor herre Jesu Kristi naade, at han for vor skyld blev fattig der han var rik, forat vi ved hans fattigdom kunde bli rike. Og kunde vi som fattige dog gjøre mange rike, som apostelen sier, da har vi da visselig ikke levd forgjæves.

Common People and Aristocrats.

There have from the earliest times been two classes of people on earth, common people and aristocrats. These two classes exist today, and they will continue to exist until the end of time. No Declaration of Independence, declaring that all men are created equal, will do away with *this* class distinction.

You find these two classes of people in all countries, among all nations, in all stages of civilization; they exist under all forms of government, limited as well as unlimited, republics as well as monarchies; they are found in all social circles, in all walks of life, in all professions and occupations, engaged in nearly all kinds of business. Both classes live in kings' palaces as well as sod shanties. They may be professors at an institution of learning, or they may be janitors of the school buildings; they may be office holders, or they may be women scrubbing the offices; they may be sitting inside the carriage, or they may occupy the driver's seat outside. You find both classes in the parlor, and you find them in the kitchen; you find them in the legislative halls, and you find them in the blacksmith shops; you find them in the pulpit, and you find them in the pews; you find them among the rich, and you find them among the poor.

What do I mean by the term *common people*? Do I mean men who wear overalls and women in calico dresses? You have probably heard that the clothes make the man. It is true that many a rascal has been mis-

taken for a gentleman because he had fine clothes on, but clothes could never do anything more for a common man than to make him a well-dressed common man, and clothes never transformed a common woman into a lady.

No, you can not determine whether a man or a woman is a common man (or woman) or an aristocrat by the clothes he (or she) wears. Many common people are dressed so that "Solomon in all his glory was not arrayed like one of these." There is many a common head under an uncommon hat; there is many a five-cent head under a twenty-five dollar bonnet. But if you meet a woman who studies only one periodical with real interest, namely the fashion magazine, then you need not be in doubt that you have met a common woman. And if you see a young man who works for ten dollars a week and who gets four or five tailor-made suits a year, you may safely put him down as a common young man. And you may be sure that the Lord has not decreed that that young man is ever to become his own boss.

Do I mean by common people men who haul manure and milk cows, and women who scrub floors, wash dishes and make bread? Why, there are many common men who do not know more about how to milk a cow than a calf knows how to wear a plug hat. And many common women would be horrified by the idea of having their friends think that they have ever been on their knees—to scrub a floor, or that their white little silken hands, that were made only to wear diamond-studded gold rings, have ever come in contact with anything so low and degrading as a dish rag. No, you can never determine by the work a person is doing whether he belongs to the common people or the aristocracy—except, of course, in some cases. There are certain

kinds of work which no one but a common man would do; none but a common man would, for instance, run a saloon. If a man's work is dirty, the man himself can hardly be clean. If the work, on the other hand, is clean, the worker may be one of God's noblemen of the highest order, even if the work consists in carrying mortar. But if you meet a young woman who *boasts* of the fact that she does not know how to make bread and darn stockings, you may know that she is a common young woman. I do not say that every woman who can not make bread is a common woman, but I say that if a woman points with pride to her ignorance of bread-making, then she reveals to you that she is a very common woman. And if you see a man who *brags* of the fact that he does not know what end of a mule should be turned towards the wagon, you will not be very far out of the way if you suppose that he is a common man. If you meet a woman who thinks that ignorance along certain lines is a sign of culture, and if you see a man who thinks that he is made of finer stuff than some other people, because there are certain things which they understand and which he does not, then you need not fear that you may not have diagnosed their case correctly when you have come to the conclusion that they belong to that species of common people which we popularly call fools. A fool is a fool, even if his hands are soft and white.

Do I understand by common people those who live on farms in the country and in tenement houses in the city? My friends, some common people would rather live in the penitentiary than on a farm, and, to be sure, some of them live in the penitentiary, although some of them do not stay there as long as they ought to. And as to tenement houses, all that some common people

have seen of them is the outside. No, you can not determine by the house a man or woman lives in whether he or she belongs to the aristocracy or the common people. Many common people live in houses as fine and expensive as money and architecture can make them.

Do I mean by common people those who are not liberally educated? Why, some common men and women are encyclopedias on two legs. "A Self-Made Merchant" says in one of his letters to his son: "College doesn't make fools; it develops them. It doesn't make bright men; it develops them." I do not believe that old John Graham was very much off when he made this statement. And I would add: Education does not make either common people or aristocrats, but it develops them.

The same Self-Made Merchant also says: "The first thing any education ought to give a man is character, and the second thing is education." Some, I am sorry to say, get only the second thing, and they remain common people, even if they write both Ph. D. and D.D. and LL.D. and half a dozen other D's after their names. You can not determine by the number of years a person has attended a college or university, or from the number of sheep-skins he has, or from the number of handles and tails he may have attached to his name whether he is a common person or an aristocrat. There is many a clergyman, doctor, lawyer, or professor who is a common man. I say, you can never tell by the amount of schooling a man has had what he is, but if you meet a man with much learning and little character, you can always know that he is a common man. If you meet a man who can tell you exactly how many millions of years have

been required to produce the present geological strata of the earth's crust, and who knows all about all the stages of evolution which the horse has gone through in its development from the five-toed animal, and who knows at his fingers' tips all the uses of the ablative case of the Latin language, but who does not know that a man is not created to live unto himself, then you can always know that he is a common man. A selfish man is a selfish man, even if he is a learned selfish man.

Do I mean by common people those who are poor? No, I do not. Some common people have more money than the greater part of us have ever dared to dream about. Poor? The nearest some of them ever came to having anything to do with poverty was when they danced at a charity ball for the benefit of the poor. Oh no, you can not determine by the amount of money or real estate or bonds or stock a man or woman has whether he or she belongs to the common people or the aristocracy.

What, then, do I mean by common people? I do not mean by common people the same as Abraham Lincoln meant when he said that the Lord must like common people, because He has made so many of them. I mean people who are—common, mediocre, people who are common in their views, ambitions, aims, ideals, who think nothing but common thoughts and do nothing but common things, and who do not, by any means, want to be anything out of the ordinary. They are common, because they want to be common.

A characteristic of all common people is that they are more afraid to transgress against common usage and public opinion than to transgress God's commandments. They are not so particular about what they are and how they are, only so they are in harmony

with their environments. They are not so anxious to be good and pleasing in the sight of God as to appear right according to the opinion of those with whom they associate. They do not ask, What is right? but, What is common or customary? If you tell them that what they are doing is not right, they will answer: "Why, everybody does that." If you tell them that the coat which they have bought is not becoming to them, they will answer: "Why, they wear that kind of coats now." They would never think of having a code of morals which is different from that of the masses. It never enters their mind that it might be possible to have a taste which is different from their fellows. Nothing is beautiful or ugly, right or wrong, good or bad in itself with these people. That which determines their taste, their belief and their course of action, is what "they" think, what "they" believe, what "they" say, and what "they" do. This indefinite "they" is the great and almighty authority to which they submit, and to which they surrender unconditionally. It makes no difference how impracticable a garment may be, it makes no difference how uncomfortable it may make one feel, it makes no difference how injurious it may be to one's health, if it is the style, common people must wear it. If it became the style to wear a cow's tail on the back, you would see how the price of cow's tails would go up, and if someone should remark that he did not like the style, the whole chorus of common people would answer: "Why, they wear that now." It makes no difference how foolish and unreasonable a usage or custom may be, if it is usage and custom, it must be observed.

Common people want, by all means, to be like the rest, like the majority of those who belong to their

social circle, and if they see a man who has a taste of his own and an opinion of his own, and who does not want to make himself a slave of conventionalism, they will say: "Why, look at him, will you, he wants to be so much better than the rest of us." The idea of wanting to be better than the average man! Such a thought never enters the mind of common people. They would not be common people if it did.

This was the great trouble with the children of Israel in the time of the Old Testament. As God's chosen people they were to be a peculiar people. We call that "peculiar" which is out of the ordinary, which is different from the common. The Lord did not want His people to be a race of common people. He told them that He wanted them to be a kingdom of priests, a holy nation. It was His will that they should be a peculiar treasure *above* all people. It was His plan to make them the aristocracy of the earth. But this is exactly what the children of Israel did not want. They did not want to be a peculiar people; they wanted to be like other people; in other words, they wanted to be common people.

All people on earth, at that time, had images of their gods. But to the children of Israel the Lord said: "Thou shalt not make unto thee any graven image, or any likeness of anything that is in heaven above, or that is in the earth beneath, or that is in the water under the earth." They were to have a higher idea of God. They were to be a peculiar people in this respect. But they began to reason like this: "All peoples have images of their gods. Why should not we have one of our God? Why should we be different from all other people?" And so they made themselves a calf, not because a calf is an extraordi-

narily beautiful animal, not because a calf is an exceptionally intelligent animal, but simply because it was common among the people in whose land they had been living to worship an ox.

The Lord gave the children of Israel an ideal government. They were to be a peculiar people also in regard to government. They were to have no king. And that form of government was at that time something unique. They were the only people in that part of the world that did not have a king. And a king in those days did not mean the same as a king at the present time. A king in the 20th century may have less power than the president of a republic. As a matter of fact, the president of the United States has more power than some of the kings of Europe. A king in those days meant a tyrant, a despot who killed whom he pleased and let live whom he pleased. As stated, the children of Israel were the only people which was fortunate enough not to have a king. But they were not satisfied with being different from other people in this respect; so they began to clamor for a king, and said to Samuel: "Now, make us a king to judge us *like all the nations*." Samuel told them what it would mean to get a king; he told them that the king would take their sons and daughters into his service, and that there would be heavy taxes to pay, so that they would cry out in that day because of their king. But the people answered: "Nay, but we will have a king over us: *that we also may be like all the nations*."

And common people of today are exactly like common people of old. They rise or sink to the level of their environment. If it is customary, in the locality in which they live, to belong to the church, they, of course,

join the church. If they belong to a dead church, they are just as dead as the rest of the members. They do not want to pretend to be any better than other people. And if they belong to a church in which a great deal of activity is going on, they are, of course, active. They do not make the church to which they belong any better or worse than it would be without them. If it is all the go to belong to some lodge, they will, of course, join the lodge. Whether the question is about joining the church or the lodge, they never stop to ask themselves the question why they ought to do it or not do it. They simply join because others have joined. If it is customary with the young men in town to spend the evenings in the saloons, drinking a little, playing poker or billiard, a common young man will, of course, be with the boys. If a temperance enthusiasm seizes the town, and the boys and girls begin to sign the pledge, he will, of course, sign the pledge.

When little boys begin to smoke or chew tobacco, they do it, not because they like tobacco. Certain symptoms, shortly after they have smoked the first cigar, seem strongly to indicate that tobacco does not exactly agree with them, but my! Jim and John and Henry and Frank and Ole use tobacco, so they have to put up with it, even if they feel as though they are at the point of dying. The young man begins to drink, not because he likes whisky or beer, but because the boys with whom he associates take a social glass occasionally, and he does not want to be different from other people.

You come around with a subscription list to a common man, and he will not ask himself, How much can I, or, How much ought I to give to this cause? But he will ask you, How much are they giving? If

Samuel Smith and James Jones have given one dollar, he will give one dollar too. If Sam and Jim have put their names down for five dollars, you will have five dollars after his name also. Common people have no principles or opinions of their own.

Another characteristic of common people is that they have no ambition, no moral courage, no backbone, no grit, no endurance, no tenacity, no "stick-toity," no hardihood. They shrink from the battles and storms of life, from hardships and sufferings, from the irksome drudgery and hard work usually connected with the accomplishment of anything worth mentioning. They are with you as long as you have smooth sailing, but they are not in it when you get out on the rough seas. They are afraid of, and keep out, as much as possible, of everything which is disagreeable. Like Ibsen's Peer Gynt they get out of the way when they meet anything which requires work, energy, will and self-sacrifice. They find it easier to float down the stream than to row against it. You do not find them in church when the thermometer registers 10 below zero, or when it looks as though there is a possibility that it might "perhaps probably" rain.

A common student is one who will not battle with difficult Latin constructions or intricate mathematical problems. He finds it easier to ride a pony and have someone else show him how to do the example. He is satisfied with mediocrity; his ambition does not reach higher than to the passing mark. He is not very much interested in learning anything. That is not his object in attending school. As a rule, he drops out a good while before his class reaches the day of graduation. Occasionally he hangs on, because his father has sent him to school and keeps him there, and

being that he himself has no opinion of his own, he does as his father wants him to do, he continues at school, takes in as much of the enjoyments of school life as possible and avoids as much of the work as he can. So at last he graduates and gets a position which furnishes his butter and bread, and that is all he wants, provided he can get it without too much exertion on his part.

A common teacher is one who meets his classes at the regular hours. His students recite their lessons for him; he may be sour and disagreeable, making life miserable in the class room, or he may be good-natured, as the case may be. He teaches his classes mathematics or Greek or chemistry or history, or whatever his subject may be, but he teaches them nothing else. He does not set the souls of the young men and women on fire. He does not inspire them to higher ideals and nobler lives. He is not a character-builder. There is nothing in his personality, his life, his example which makes the students better men and women for having had him for a teacher.

A clergyman of this type is one who prepares his sermons or preaches extemporaneously, according to the training he may have had, but he does not lose any sleep over the fact that the majority of his parishioners are soundly asleep; he visits the homes and the ladies' aid, drinks the coffee, speaks nicely, says grace at the table, and is well pleased if things go on without much excitement and disturbance. If the general trend of the theological thinking of his time is of the so-called advanced type, and if the leading men of his church are of the so-called liberal class, he never mentions hell in his sermons. If his church affiliation and the people to whom he preaches are orthodox, he is ortho-

dox, too, very orthodox. It is not his business to tell the people the truth, but to please them. He is not in the work to save souls, but to entertain them.

A physician of this stamp is satisfied if he can work up a practice large enough to give him a comfortable living. He does not sit up nights trying to discover some less dangerous anæsthetic than chloroform or ether. He is not particularly interested in anything of the kind.

A common lawyer does not ask about right or wrong, law or misdemeanor. What he is interested in is to win his case and get his fee.

A farmer of this kind would never think of farming differently from the way his neighbors farm. What is good enough for others, is good enough for him.

In short, common people are not the class that has invented the gun-powder or found the northwest passage. Nor do common people "hitch their wagon to a star"; neither do they sacrifice their own comforts for the salvation of the world.

What do I mean by the term aristocrat? Do I mean a proud, haughty man or woman who keeps aloof from the working people, whose very presence shouts "hats off", who knows of no greater honor or glory in this world than to be able to trace his or her pedigree back to some duke or pirate of the Middle Ages, and who would deem it a disgrace to be seen on the street carrying a valise?

You may have heard people of that type being called aristocrats, and the term *is* used in that sense. But that is not the kind of aristocrats I mean. There are people who have the peculiar notion that to perform some kind of manual labor is below their dignity. They think it is not aristocratic enough.

Speaking of this, I am reminded of something which happened to me some years ago. Before I entered upon educational work, I was, for several years, a pastor in Chicago. I remember once I carried out a bucket of ashes. Now, to carry out ashes is not the cleanest work a man can do, and I confess that if I can have someone else do it for me, I prefer that. But I have found that I get a much better fire in my furnace if I take out the ashes once in a while, and, unless you burn the ashes, the best way to dispose of them is to carry them out. Well, as stated, I carried out a bucket of ashes. When I came out into the alley where the garbage box was, there happened to come by a woman who lately had come over from Norway. She stopped, and she looked at me, and finally she said: "Why, does the pastor really carry out the ashes?" I told her that I thought emptying an ash bucket was perfectly honorable work. "Yes, yes, yes," she said, "but I did not think the pastor would do it." I never found out whether I rose or sank in the estimation of that woman, but I wish to say, especially to the young men and women: Do not be foolish; do not be ashamed to do any kind of honest work! If you are never caught at anything worse than carrying out a bucket of ashes, you shall never have very much to be ashamed of.

There is a so-called aristocracy which originated in this way that a man possessed more physical strength than his neighbor, and so he simply knocked his neighbor down. He exercised power over him by brute force. This is the aristocracy of physical strength. When might and not right ruled, it is easy to see how the aristocracy of physical strength developed into the aristocracy of wealth. The stronger took away from

the weaker his possessions. Now, the children of these strong pirates and robbers were born to be rich and powerful, for money is power, there is no question about that. Thus the aristocracy of brute force and the aristocracy of wealth developed into the aristocracy of blood. Children born of strong and rich parents, parents who exercised power over their fellowmen, naturally thought that they were better than other people. They became proud, not on account of anything which they themselves had done, but simply because they happened to be born of those particular parents. You may have heard people of that type being called aristocrats, and I admit that the term is often used in that sense. But that is not the kind of aristocrats that I am speaking about. I am speaking of the aristocracy of character, moral strength and courage, will-power, self-sacrifice, honesty, goodness, and the fear of the Lord.

The word aristocrat is of Greek origin and is a compound of two words. The first part is derived from the word *aristos*, which is a superlative and means *best*. The second part, *crat*, is derived from the verb *cratein*, which means *to rule*; hence, an aristocrat, in the original sense of the word, is one who rules, or has power, because he is one of the best. By the term aristocracy I mean the best people who, on account of their ability, goodness, and excellent character, have a good and wholesome influence over their fellowmen. I am speaking of this true aristocracy, the only aristocracy which *the Lord* has made.

An aristocrat, in the true sense of the word, is one who is not satisfied to be like common people; he has an ambition to get higher than the average man, he desires to be better than the masses; and the reason

is not that he is proud and looks down upon others, and wants to be above others, but the reason is that his ambition, aims and ideals are higher. It lies in his very character that he can not be satisfied with mediocrity; he can not be satisfied with anything less than the best which it is possible for him to attain.

A true aristocrat does not ask, What is common? but, What is right? He may not be altogether indifferent as to the opinion of others; an aristocrat is not a man without feelings; but public sentiment does not *determine* his course of action. He does not court popularity. He is not a man-pleaser. He is a man who has both the desire and the will to do that which he thinks is right; and he has backbone and moral courage enough to face the scorn of the cheap penny souls who laugh at him for it. He has an opinion of his own, and there is steel enough in him to own up to it and to live up to it.

An aristocrat is one who does what he thinks ought to be done, whether anyone else in the world thinks that he ought to do it or not. An aristocrat is one who speaks what he thinks ought to be spoken, whether the galleries applaud or hiss. An aristocrat is one who fears God and no man.

He is like the moon which a dog came out to bark at one evening after it had risen. Do you know what the moon did? It simply sailed its course and continued to shine just the same. And do you know what the dog did? He got tired at last and went home.

Another characteristic of an aristocrat is that he has will-power and endurance to accomplish something. He is not a day-dreamer or a builder of air castles. Many people are millionaires, merchant-princes, inventors, composers, learned doctors, men

who accomplish astonishing things, they are all this and much more—in their minds, in their dreams, in their imagination; they count their chickens by the hundreds, before they are hatched. But they have no patience or endurance to travel the road of hard labor that leads to such accomplishments.

An aristocrat is a hard and conscientious worker. He goes right into life's battles as they come along, and he fights them out and comes out stronger every time. He trains himself to do his duty, and he gets trained so that doing his duty comes natural and easy to him. That which a person constantly practices grows to be a habit with him, and to do that which has become a habit is easy. An aristocrat has cultivated the habit of doing his duty. The question with him is not: Do I like this work? or: Does it pay? but the question with him is: Is it my duty, and does the law of love demand it of me? He trains himself to do unpleasant things pleasantly and difficult things easily. I said that common people usually are not in church when the weather is not favorable. To an aristocrat the Lord's day and the Lord's house are so associated with each other in his mind that sunshine or rain has no influence on his church-going, one way or the other. He takes a snow storm or 25 below zero as a challenge to go to church.

If an aristocrat is a member of the city council or the state legislature or the U. S. Senate, there is not money enough or glory enough or high and lucrative positions enough or flattery enough or slander enough or abuse enough in the country to change his vote from that of his own conviction about right or wrong.

If he is a preacher, his mouth is not silenced about hell fire, or any other fire, because some prominent

men of his church have so weak nerves that they can not stand to hear this "terrible doctrine," which they claim is a relic from the Dark Ages. Nor does he keep quiet concerning salvation through the blood of Christ because there are some in his audience who are so tenderhearted that they can not stand to hear about this "cruel blood theology." Nor does he get shy of dogmas because he knows that it is supposed to be a sign of advanced thinking and a liberal mind that one is able to state such nonsense as this that it is possible to teach Christianity without teaching dogmas. These things do not scare him in the least, but like Charles Spurgeon he will say: "If you do not like the doctrine, go to headquarters and make complaint."

If he is a politician, he is not a republican or a democrat because the majority of the voters in his district happen to be republicans or democrats, and because he needs their votes; he is a republican or a democrat because the political belief of the Republican party or the Democratic party is his belief, and he would be a republican or a democrat even if he were the only voter in that district who voted that ticket. He does not believe in the platform of his party because a political platform, like the platform of a passenger car, is a handy thing to get in on; he believes in it *because* he believes in it.

Let me show you an aristocrat of the bluest blood. His name was Moses. He was born in a slave's cabin, but he was adopted into the king's family, and he received the best education which the best schools of the highest caste of the most civilized people of those times could give. He could have lived as a prince at the court of Pharaoh. He would have had almost anything which the world at that time could give a young

man. If he had wanted to pursue his studies, he could have done that; if he had thirsted for glory and honor, he could, as a member of the royal family, have had that; if he had wanted to enjoy life, he could have had a chance to do that. But "when he was come to years, he refused to be called the son of Pharaoh's daughter, choosing rather to suffer affliction with the people of God than to enjoy the pleasures of sin for a season, esteeming the reproach of Christ greater riches than the treasures of Egypt." Moses could have lived a much easier life than he did, and he would have chosen to live an easier life than he did, if he had been a common man. But in that case he would never have become the great general, historian, poet, lawgiver and statesman, whose name is known by every boy and girl in Christendom more than three thousand years after his death. If he had chosen as the great majority of men would have chosen under the same circumstances, we should never have heard the name of Moses. That is one of the characteristics of the men who have made history, and who have helped and benefited the world, that they have thought and acted differently from the majority.

Let me show you another aristocrat of the right kind. His name was Daniel. Together with some other young men of the best families among the Israelites he was taken captive and brought into a foreign country, but, like Moses, he was fortunate enough to be placed in a school in that country to be educated for statesmanship. When that Hebrew boy came into that Babylonian school, he did not ask: What kind of a college spirit is there at this school? He did not fall in with the boys, thinking: I must try to act like these Chaldeans, or they will call me a foreigner and

make fun of me. He knew the difference between right and wrong; he had learned something about that from his parents, before he came to school, and he did not think that that was too old-fashioned to practice even at school. So when the king's meats and wines were set before him, he did not reason like this: I understand it is customary to drink wine at this school, so, of course, we all drink wine. No, Daniel was not of that kind. There was backbone in that young man, and "he purposed in his heart that he would not defile himself with the portion of the king's meat, nor with the wine which he drank." I admire the moral courage of the young man, and I do not believe that we shall be disappointed if we expect to hear from that man after he has graduated. And the world has heard from him. He might have had smoother sailing if he had done as the rest of his fellow students did. But if he had, we should have known as little about him as we know about them; he would never have become the prime minister of the greatest kingdom of his time. Oh no, those who are more afraid to be looked upon as being peculiar than to be in the wrong are not the men whose names we care to remember.

I have mentioned these two men from the time of the Old Testament. I could show you a whole picture gallery of true aristocrats from those days, but I have not the time to point them out to you. You find the picture gallery in the 11th chapter of the epistle to the Hebrews. It is as fine a collection as you have ever seen.

Let me show you an aristocrat from later times. His name was Martin Luther. He had preached the truth, as he saw it, and opposed error. For this he

was summoned to appear before a diet, composed of the emperor, the papal legate, cardinals, bishops, princes, dukes, lords. The combined ecclesiastical and secular powers demanded of him that he should recant. There he stood, a poor monk, against the whole world, and declared: It is not right to act contrary to one's conscience; here I stand; I can not do otherwise; God help me! Amen.

You have probably noticed that I have not mentioned the names of any common people, and I assure you that the reason is not that I do not know any common people. We do not mention common people; there is nothing to say about them. They do not say or do anything which is different from that which everybody else says or does. Why should we then mention them? It is only when you see something out of the ordinary that your interest in it is aroused. Do you know the names of the twelve men who were sent by the children of Israel as spies into Canaan? Those of you who have read your Bible, I think, know the names of two of them; I think you know the names of Joshua and Caleb. Why do you know the names of these two? Because they were aristocrats, they were better men than the others. But I do not believe that you know the names of the other ten. Why do you not know their names? Their names are in the Bible together with the names of Joshua and Caleb. You do not know their names, because they were common people. Neither do I know their names, and I do not expect to spend the time to learn their names. No one notices that which is common. We pay attention only to that which is different from the ordinary.

Let me show you one more aristocrat, and I shall be through, an aristocrat of today. His name is Theo-

dore Roosevelt. I am glad that we have a man in the White House who neither asks what public opinion is, nor what the opinion of the party bosses is, or what the opinion of the money-men is, but who fearlessly says and does that which he thinks is right. That is the kind of men we need; we need them in the White House; we need them in the legislative halls, in the pulpits and the professors' chairs; we need them in all the professions, in the newspaper offices; we need them in business; we need them in the army and the navy; we need them on the farms; we need them in the shops and the factories. The more we get of this kind of aristocrats the better.

Religious Instruction of our Children.

(Read before the Ministerial Association of Detroit, April 6, 1908.)

God revealed His truth to our first parents, not the whole truth, but as much as was necessary. He promised them that the seed of the woman should bruise the head of the serpent. This was the germ and essence on which the human race was to live, and by which it was to be saved. God will have all men to be saved and to come to the knowledge of the truth. Therefore it was also His will that the truth which He had revealed to our first parents should be preserved and transmitted to coming generations. Each passing generation was to give the truth to each coming generation. And the Lord would reveal more of His truth according as man was faithful in preserving and using the truth they had.

But the sons of Zeth married the ungodly daughters of Cain, and it is not difficult to guess what the result of such marriages would be. Woe to that people or that country which has ungodly mothers! A generation which knew not God or feared the Lord grew up. At last only one family was found which had the truth and practiced it. Soon Noah would have passed away, and the chances are that the heathen influence would have been so great that the truth would have vanished from the earth, and spiritual darkness would have reigned supreme. So in order to preserve a holy seed on earth, and in order that the life-giving and life-sustaining truth might be saved

from being lost, God sent the flood, in which that element which threatened to frustrate God's plan was destroyed, and that element by which the knowledge of God might be preserved was saved. It was a terrible and painful operation, but it was necessary in order to preserve life.

But the human heart is desperately wicked. As the centuries rolled by, man, made in the image of God, began to forget his Maker and made unto himself gods made in the image of man. After some time the whole human race wandered away from God in darkness and idolatry.

Then the Lord changed—not His purpose to preserve the truth for coming generations, but He changed His method of working. He gave up, as it were, the hope of being able to keep the great majority within the limits of His church. The masses would not listen to Him, they would not accept the truth, they were bent on going their own ways. So for centuries the Lord suffered them to go on in darkness. The times of this ignorance God winked at until the fullness of time. He suffered the heathen nations to follow the desires of their own benighted hearts, until through their own sad experience they began to realize that they needed something better than what they had, until they began to realize that they needed a revelation of the unknown God, needed to know what the truth was, until they began to realize that their hearts were empty, and that the gods made in their own image, and the systems of religion, which were the products of their own brains, could not satisfy them.

But, as stated, the Lord did not give up His plan to preserve a holy seed on earth or to have the truth

transmitted to coming generations. So the Lord chose one man out of the whole human race, revealed Himself to him, instructed him in the truth, trained and educated him, shielded and protected him, in order that he and his descendants might be the bearers and preservers of the truth until the fullness of time, when the word of God should again be preached to all nations. This man was Abraham. It is very interesting and instructive to notice what kind of a man the Lord chose for this most important mission. In selecting a man to serve such a great purpose we may expect that the Lord will find a man who either possesses the necessary qualities, or in whom it is possible for the Lord to produce the necessary qualities, for the realization of His plans. And such a man was Abraham. Concerning Abraham the Lord said: "I know him that he will command his children and his household after him, and they shall keep the way of the Lord." In Abraham the Lord found, not a perfect man, but a man who was willing to let the Lord educate him, and who was willing to obey the Lord, so that through him God's plan might be realized. Abraham did command his children and his household after him, to keep the way of the Lord, and through Abraham and his descendants the truth of God was preserved through centuries until the fullness of time. The oracles of God were committed to them, in the seed of Abraham have all nations been blessed, and from the Jews has the salvation come to us.

Hence the special mission of Abraham and his family and his tribe and his descendants was to preserve the true religion and transmit it to coming generations. And we find that persons who would not assist in the carrying out of this mission, who would

not command their children and their household to keep the way of the Lord, could not be used by the Lord, they were eliminated from the tribe.

When Abraham emigrated from Mesopotamia, his brother's son Lot accompanied him. But Lot was not a man who was fit to help in the realization of God's purpose. He was not a man who would command his children and his household after him to keep the way of the Lord. A man who for the sake of earthly gain preferred to live among the wicked Sodomites was certainly not a man of the right stamp. The influence of such a man, if he had been permitted to live, and bring up his children, within the tribe of Abraham would certainly not have been beneficial. The descendants of Lot were the Amorites and the Moabites, and they were heathen, they did not keep the way of the Lord. From the fact that the descendants of Lot were heathen, I think we can infer that Lot did not teach his children and his household after him the Word of God. Therefore he was separated from the tribe of Abraham. The Lord could not use him.

Abraham had two sons. The oldest was Ishmael. He and his mother were sent away from the house of Abraham. This may seem a cruel act, and we read that when it was proposed to Abraham, the thing was grievous in Abraham's sight, and he hesitated until the Lord told him to do it. Yes, it may seem cruel, and not only Abraham but the good Lord have been severely criticised for this act. But just think what effect it would have had on the other, and especially on the younger, members of the tribe if a man like Ishmael had been permitted to remain, and bring up a family, in the tribe. The descendants

of Ishmael were the Arabs and Bedouins, and they were heathen. Ishmael was not interested in having his children brought up in the nurture and admonition of the Lord. His influence in the tribe would not have been for good. Therefore Ishmael was not permitted to remain with the tribe. The Lord could not use him. Only the fittest survive.

Esau was the oldest son of Isaac. As such he had the birthright and was entitled to be the chief of the tribe after his father. The patriarch, or chief of a tribe, had almost absolute power. The head of the tribe would to a great extent mold the character of the whole tribe. If the tribe of Abraham was to carry out its mission, it was especially important that the chiefs of the tribe were God-fearing men. If Esau had become the patriarch after Isaac there is no doubt that God's plan, as far as this tribe was concerned, would have been frustrated. We may readily understand that a man who sold his birthright for a mess of pottage was not qualified to become the leader of the people of God. And he did not become the chief. Esau married heathen wives and his descendants were the Edomites, and they were heathen. Esau did not command his children and his household after him to keep the way of the Lord. Therefore he was eliminated from the tribe. The Lord could not use him. Another case of the survival of the fittest.

But the law of the survival of the fittest is just as much in force today as in the time of the patriarchs. And that people is the fittest, and that people alone will survive as fit to carry out God's plans and purpose and work on earth who diligently teaches its children the Word of God.

Are the Protestant churches in this country teaching their children the Word of God to such an extent that we may expect that the Lord will use us and our descendants in the carrying out of his plans on earth? I think this is a very serious question, that ought to be given earnest consideration by all thinking Christians.

We have indeed the Sunday-school. But is the instruction in the truth which our children receive in the Sunday-school sufficient and adequate to the needs of the times?

Children who have intelligent Christian parents will, of course, learn a great deal more than that they can learn in the Sunday-school. They will be taught by their parents. In such cases the instruction in the Sunday-school will be only supplementary to the religious instruction which the children receive at home. But many of the members of our churches are not true Christians and only a minority are intelligent Christians. And as a matter of fact, all the religious instruction which many of our children get is the instruction in the Sunday-school, which in many cases is very meager.

I asked the question: Is the religious instruction which our children get in the Sunday-school adequate to the needs of the times? We are living in an enlightened age. The masses have never had so much schooling as at the present time. Not so very long ago a few weeks' school every year was all the common people could get. Now every child in the country gets from five to nine or ten months of school a year.

Ought not the religious instruction to be in proportion to the secular instruction? If we do not deem it sufficient for our children to get as little schooling

as did the children three hundred years ago, should we be satisfied with as little religious instruction for our children as the children of three hundred years ago received? We believe that the citizens of a country which is governed by the people must necessarily be more intelligent than the subjects of an absolute monarchy. We have no state churches in this country. Some of the Protestant churches are high churchly and some are low churchly, it is true, but there is more or less of democratic government in nearly all of them, especially in the local congregations. If an intelligent citizenship is needed in the state, is not an intelligent membership needed in the churches? And a man is not an intelligent church member because he is an intelligent citizen.

Our children can not learn religion in the common school. I would not send my child to the common school if religious instruction were a part of the curriculum. I would not want my child to learn religion from a Catholic or a Mormon or a Unitarian.

The churches have to give the religious instruction to the children of the church and to as many of the children outside of the church as can be induced to come to the churches to receive instruction. The church which neglects the religious instruction of its children is doomed to death. The Lord will not and can not use it. We have seen how important this feature was in the plan of God in the history of the patriarchs. We also find that Moses laid special stress on this duty in his farewell sermon to the children of Israel. He said: "And these words, which I command thee this day, shall be in thine heart: And thou shalt teach them diligently unto thy children."

It is my firm conviction that the majority of

the Protestant churches in this country are not doing enough for the children of the church, and that something more ought to be done. We believe that the 20th century demands that our children should study arithmetic five days in the week for nine months every year during a period of eight years. But we have them instructed in the Word of God only one hour a week.

But if the instruction given in the Sunday-school is not sufficient and adequate, what more can the churches do?

One way of solving the problem is for the churches to build and maintain separate parochial schools in which religious instruction is given every day. This is what the Catholic church in Northfield expects to do in the near future, and without being a prophet, I think I shall venture to predict that within not very many years the Catholic church in Northfield is going to be the largest and strongest church in the city. The church that gets the children has the future, and no church gets the children as that church which takes the whole education of the children into its hands. This, I believe, is being demonstrated over and over again by what the Catholics and Missouri Lutherans are doing in this country.

But this arrangement, although according to my opinion it is the ideal arrangement, is an expensive affair, and as far as the small and poor churches are concerned it is simply out of the question. The St. John's Lutheran Church in Northfield, for instance, could not do it. We are too poor.

But if the Sunday-school is insufficient and inadequate, and if we are not able to erect and maintain church schools, is there anything else that might be

done to give the children of our churches a more thorough religious instruction?

At the annual convention of the Presbyterian Church in the state of Washington, held last fall, a resolution was passed that the children belonging to the Presbyterian churches be taken out of the public schools every Wednesday afternoon and be given religious instruction in the churches.

In La Sueur Centre, this state, the two largest churches in town (one being Catholic and the other German Lutheran) have for several years had this arrangement. The children are taken out of the public schools every Wednesday afternoon and are instructed in their respective churches. And the superintendent of schools at La Sueur Centre tells me that it works beautifully. He further tells me that he has never seen better behaving school children, and he attributes it to the hold and influence which the churches have on the children in that city.

The St. John's Lutheran Church of Northfield realizes that the religious instruction given in the Sunday-school is not sufficient. For that reason the church has for several years had a parochial school for the children during the summer vacation. This, according to my opinion, is not a good plan. The children ought to be free during vacation.

Something over a year ago our church decided to adopt the Wednesday afternoon plan, and the board of education were asked to excuse the children of our church every Wednesday afternoon, so as to give the church a chance to gather the children of the church that afternoon for the purpose of giving them religious instruction. The superintendent of schools said that such an arrangement could easily be made. But very

much to our surprise, the school board refused to grant it. The members of our school board, I believe, are all members of Christian churches, but they seem to be of the opinion that five days of secular education makes better citizens than four days and a half of secular and one half day of religious education.

It seems to me that there ought to be so much liberty that a church wishing to take its children out of the public school one afternoon every week for the purpose of giving them religious instruction ought to be permitted to do so.

My object in bringing this matter up before the pastoral association is to call the attention of the brethren to what I look upon as one of the greatest problems of the Christian Church in this country. I am, as already stated, fully convinced that the religious instruction given in the Sunday-school is not sufficient and adequate to the needs of the 20th century. This problem has to be solved, and it has to be solved by the churches. How are the churches going to solve it?

Commencement Address.

(Luther College, Decorah, Iowa, June, 1919.)

In the name of Jesus.

College students usually have high ideals. They are disgusted with the mediocrity, half-heartedness and cowardice of the average man. They feel that the only thing worthy of a man *is to be a man*, to have the courage to do that which is right, whether it be popular or unpopular, to have moral backbone enough to say what ought to be said, whether the galleries cheer or hiss, to live up to your principles, whether you personally gain or lose by it. They look with disdain on the selfishness and egotism of the masses; they have a feeling of righteous indignation over against dishonesty and graft, over against corruption and crookedness in politics, over against profiteering in business, over against men-pleasers and seekers of popularity; they hate all kinds of insincerity, dissimulation and camouflage.

God bless every man and woman in college or out of college who has high ideals! But I want to call attention to the fact that it is much easier to entertain high ideals while at college than to realize them when we get out into practical life.

It seems so easy to be good, honest, altruistic, consecrated and self-sacrificing when you are sitting alone in your room reading a book full of noble sentiments, and it even seems easy to be the martyr of a good and righteous cause when you sit and listen to a great

orator who carries you off by his eloquence and strong personality, as he is picturing to you the nobility of the soul which will rather sacrifice wealth, fame, position, friends and even life than deviate one hair's breadth from the straight path of truth, honesty and duty. Under such circumstances you may feel how your blood is rushing through your veins, and you are eager that the opportunity may present itself to you to lay your life on the altar of righteousness, honesty, duty and love. But it is not so easy to feel exactly the same way when we are up against the real thing, when out in this world, which lieth in evil, certain influences are pressing in on you from all sides, and all things seem to combine to make it very difficult to do the right thing. It is not easy for men and women in leading and prominent positions under all circumstances to do right, and it takes more than feelings, emotions, sentiment, enthusiasm, ideals, and human effort.

We all agree in very severely censuring Pontius Pilate for passing death sentence on Christ. He knew that Christ had committed no crime, he declared openly that he found no fault in Him, and still he sentenced Him to death, because he was afraid of the people. But Pilate simply did what so many a man who does not have the fear of God in his heart would have done. Pilate was not completely void of all sense of justice; he really did not want to condemn Christ, and he resorted to several different methods by which he hoped to get rid of the case. But he was between the fire and the frying-pan. He knew that condemning this man would be an act of injustice, but he also knew that if he acquitted Him he would get the leaders of the people against him; they would accuse him

before Caesar, and it is not pleasant for a man who holds a government position to get the government against him. Pilate knew that in his case that meant the loss of office. The situation was very perplexing. It undoubtedly seemed to Pilate that he had no choice, that he simply had to please the people, and so he washed his hands and laid the responsibility on those who demanded it of him—and became a murderer.

Such are often the situations and circumstances in actual life. We are surrounded on all sides, by public opinion, by usages and customs, by schemes and combinations, by friends and enemies, by all sorts of influences, and there are so many things to be taken into consideration. And often several circumstances seem to combine to make it especially difficult for us. If it were not for this circumstance or that circumstance, which never was present in our dreams and imaginations, it would be easy. But we cannot control the circumstances.

There is a young law student. He has high ideals regarding the legal profession, and he is going to show the world that it is possible to be an honest lawyer. Well, he begins to practice law; the cases at first are few and far between, and his bank account is not overly large. Now, a man comes to him and wants him to take his case; he tells him all about the case from beginning to end, and it seems to the young attorney that there is no doubt but that the case is a good and just one. But when the case comes up and he gets a chance to hear also the other side, he understands that his client has not told him the whole truth and nothing but the truth. In fact, he is convinced that the right is on the other side. What is he to do? He really hates to defend an unjust case. But it is very

important that he should make a good showing just now that he is trying to build up his practice. If he loses the case people will think that he is not anything of a lawyer. It was really too bad that he should get into this, but he is in it, and he thinks that he will have to try to do the best he can; his reputation is at stake; and so he puts forth all his energy to try to make black appear white, to try to make the jury render a verdict which he knows is unjust. If he wins the case his friends probably congratulate him on his cleverness and ability and success; but he goes to bed in the evening with the consciousness of having done a dishonest and dirty piece of work.

There is a young man with a political ambition. He is anxious to get the nomination for a certain political office. He stands for clean and honest politics. And he has very positive and decided convictions and opinions as to the justice and righteousness of certain issues. But one day the bosses of his political party come to him and tell him that if he wants their support he will have to keep still about those issues. There are certain strong elements that do not favor them, and to get into office it is absolutely necessary to be on the good side of those elements. Now, it was awfully provoking that the influential men whose support he must have in order to win in this race should happen to have an entirely different opinion in regard to those issues. But what is he going to do? He would like so much to get that office, and that office is probably only a stepping-stone to a higher position which he has his eye on. This is a very opportune time; it is the chance of his life. So he sacrifices his conviction in order to get the office. And we have one more professional politician who

has only one principle, namely to get his share of the spoil.

There is a young medical student. He has great respect for the medical profession, and he is not going to be a physician simply because that is one of the many ways by which a man may make his living. He wants to be a doctor because he is really interested in the science of medicine, and because he wants to help suffering humanity. Well, he locates in some town, hangs up his sign and waits for patients. But they are slow in finding their way to the office of the young doctor. At last one day a man comes into his office and tells him that he needs medical aid. The young physician begins to examine the man; but it seems to be a very complicated case. Some symptoms seem to indicate one thing, and other symptoms seem to point in another direction. What is he going to do? If he were to be perfectly honest and frank he would have to tell the man that he is not able to diagnose the case, and that he really does not know what the trouble is. But if he should do that the sick man would go out and tell all the people in town that the new doctor does not know anything. So he looks wise and writes out in Latin a prescription which he knows will neither hurt nor benefit the man, and—charges for a help which he has not given.

There is a young man preparing for the ministry. When the professor of practical theology lectures to the theological students and earnestly places the responsibility of the ministerial office before them, and pictures to them the ideal pastor, the servant of God, the minister of Christ who fears God and no man, he promises himself and his God that he is going to be a faithful servant of the Lord. He is going to be like

John the Baptist, who was not afraid to speak the truth even to the king, who would rather give his life than to play the part of a coward. Well, he gets a charge and begins his work. But before long he finds out that some of the leading men and women in his church are not the most ideal church members; in fact, they are as like the children of the world as two drops of water resemble each other. He knows his duty; he knows that he ought to speak to these people and reprove them of their sins. But these men and women are the pillars of the church, the financial backbone of the congregation, and they have many friends. If he offends them there will be trouble in the church. They are probably just planning to build a new church, and that would be out of the question without these people. The congregation, it seems, cannot stand to lose their good will and co-operation. It was a very unfortunate circumstance; but to keep still just now seems to be the part of wisdom, and there is no trouble, there is perfect peace; but the young pastor is ashamed to see his own face in the looking-glass, because he knows that he is looking into the face of a hireling and a coward.

I have mentioned these few instances. They are hypothetical cases; but, I am sorry to say, we need no microscope to find them in actual life. The instances might be multiplied indefinitely, but these will suffice to show that it is not always the easiest thing in the world to live up to our ideals and to do that which is right. *But it is possible.* And only they make a real success of life who live up to their ideals. For what shall a man be profited if he shall gain the whole world and forfeit his life?

Joseph was placed in a very precarious position; he

ran a terrible risk by displeasing his mistress, and he had to suffer for it. How could he stand against such a strong temptation? We learn the secret of his strength when we hear his answer to Potiphar's wife. He said, "How can I do this great wickedness to sin against God?"

If ever a young man, just out of college, has been severely tempted to give up high ideals for the gain and advantages of this world it was Moses. He could have lived as a prince at the court of the king all the days of his life. If he had wanted pleasure he could have had that; if he had wanted to pursue his studies he could have done that; if he had thirsted for glory and honor he could have had that; but he chose to cast his lot with a despised, poor, downtrodden people that was held in slavery. What enabled him to make such a choice? *By faith* Moses, when he had grown up, refused to be called the son of Pharaoh's daughter, choosing rather to share ill treatment with the people of God than to enjoy the pleasure of sin for a season, accounting the reproach of Christ greater riches than the treasures of Egypt, for he looked into the recompense of the reward.

Daniel, the great statesman and prime minister of the kingdom of Persia, was also placed in very trying circumstances, and he knew that if he did not obey the king, who had been misled by scheming politicians, he would be cast into the den of lions. "But when Daniel *knew* that the writing was signed, he went into his house; and his windows being opened in his chamber toward Jerusalem, he kneeled upon his knees three times a day, and prayed and gave thanks before his God, as he did aforetime."

What was the secret of the success of these men?

Why were they so strong? Why could they stand where so many a man would have fallen? These men would have fallen if they had had nothing but human enthusiasm and human ideals, human feeling for morality and duty and human zeal for that which is right and beautiful, to keep them. But a young man who in the hour of temptation thinks of God, and says, "How can I do this great wickedness and sin against God?" and the man who, like Moses, has in his heart the true and living faith; and the man who, like Daniel, has a place which he daily goes to to commune with his God and who has his windows open toward Jerusalem, he is the man who shall be able to stand, even though all the evil powers from hell combine with all the evil influences on earth. He cannot be scared, he cannot be bought and he cannot be decoyed to deviate from the straight path of right and duty. For I can do all things in Christ that strengtheneth me, and our faith is the victory that overcometh the world. Who is he that overcometh the world but he that believeth that Jesus is the Son of God?

Because we Lutherans realize that education alone is not enough; because we realize that high ideals alone are not enough; because we realize that human efforts and human powers are not enough; because we realize that only he who has the power of God in his heart and life is to be depended on in the trials and temptations of life, and because we realize that Christian teaching alone can give students this power, therefore this school has been built, and therefore this school is being maintained, and I congratulate these graduates who have had the great privilege of attending a school where an earnest and honest effort has been made to bring this power into their lives. And

I know that if you live up to what you have been taught at this college, you shall succeed in the truest and fullest sense of the term, because then you shall have within you the power by which you may be able to overcome the world, the faith in Jesus Christ, the Son of God.

Luther College of Tomorrow.

(Outline of speech at the Alumni Association's banquet,
June 7, 1917, in Ryan Hotel, St. Paul.)

1. I think it would have been more proper that one had been asked to speak on this topic who had done more than I have to make L. C. what it is today.
 - a. I have received a great deal of good from L. C., but have done absolutely nothing for it.
 - b. And for that reason I feel that I have no business to speak on this topic.
 - c. But the committee of arrangements insisted.
 - d. And I dare say that in spite of the circumstances that for many years have estranged me from L. C., I have always been thankful for the splendid training that L. C. gave me, and I have always had a warm spot in my heart for my alma mater. "My college always wins."
 - e. I thank the Lord that the relation will be different from now on.
 - f. And I rejoice in the fact that circumstances have changed, so that I this evening can be present and am welcomed in a gathering of L. C. men. I have not words to express my feelings.
2. But I am not preaching on my text.
 - a. The pig that ran away.
 - b. The preacher that did not get warmed up.
 - c. And you will excuse me if I do get a little away from my text.

LUTHER COLLEGE OF TOMORROW.

1. I am not a prophet, nor a prophet's son.
But in a general way I think we are justified in saying that L. C. is going to be tomorrow pretty much what the friends of L. C. are going to make it.
2. When we think of the future of our church colleges, we naturally think of money.
 - a. In one respect our church colleges are in a somewhat difficult position.
 - b. We are living in a country where there is a great abundance of money.
 - (1) And the colleges get a great deal of money.
 - (2) And the colleges that get money get buildings and equipments and teachers.
 - (3) And there are especially two things that are taken in consideration by those who have taken upon themselves to grade the colleges of the land.
 - (a) The size of the endowment fund and the salary paid to teachers.
 - (b) They cannot understand.
 - c. These things our church colleges are up against in our competition with other colleges.
 - (a) And there is competition.
 - (b) We have gotten students because they were Norwegians and Lutherans.
 - (c) And get them still for these reasons.
 - (d) But times are changing.
3. I hope that L. C. will be endowed.
 - a. That men of means will remember her.
 - b. Our people are getting rich.
 - c. I am looking for gifts more and more.

4. But we cannot compete with many other schools in regard to endowment funds and salaries, etc.
 - a. And we know that it is not necessary in order to do efficient work.
 - b. It is a fact that with all the money, equipment, endowments, high salaries, the thoroughness and scholarship in the average American college is considerably below what it was under more primitive conditions.
5. My hope, therefore, for L. C. of tomorrow is that in its general policy and aim it may continue to be what it has been.
 - a. The main thing is not to become a big school.
 - (a) A small college has many advantages over a big college.
 - (b) And to try to run a big school with little means is tantamount to conducting a poor school.
 - b. But what I should like to see in L. C. of tomorrow is that it continues within the limits of its means to be what it always has been: a college that gives to its students a thorough and sound training.
 - (a) Turning out men with trained mental powers, competent to cope with the problems of the times.
 - (b) Men who, in the next place, have the courage of their conviction, who fear God and no man.

Presten paa kontoret.

(Utkast til foredrag.)

1. Kontoret er prestens sanctuarium. Kontoret er for presten alene og for ingen av de øvrige lemmer av familien. Prestens hustru, barn eller tjenere maa være strengt utelukket fra kontoret, undtagen naar det er nødvendigt at træffe ham. Kontoret skal feies og rengjøres naar presten er borte.
2. Kontoret er prestens lønkammer, møtested med Gud og arbeidsværelse. Hele hans virksomhet som sjælesørger, lærer, prædikant, hyrde og tilsynsmand vil bære præg av det liv som presten fører paa kontoret, og det arbeide som han der gjør.
3. En av de væsentligste betingelser for at en prest kan gjøre godt og duelig arbeide, er at han strengt systematisk deler sin tid, og at han gjør god og flittig bruk av tiden, og at han derfor har en viss bestemt tid da han skal være paa kontoret.
 - (1) Det er utrolig hvor megen tid kan somles bort.
 - (2) Undtagelser fra regelen vil naturligvis finde sted naar nødvendighet kræver det.
 - (3) Presten maa være sig selv en lov — han er en tjener, men en meget betrodd tjener.
 - (4) Presten bør tilbringe formiddagen paa kontoret. (Byprester kan indrette sig saa at de kan det.)
 - a. Om mulig bør han staa op tidlig.
 - b. Det første presten bør gjøre paa kontoret om

morgenen er at røgte, føde og styrke sin egen sjæl.

(a) Ved bøn alene — han har meget at tale med Gud om.

(b) Ved læsning av Guds ord (ikke embedsmæssig studium, men for sin egen sjæl).

c. Dernæst maa han ta fat paa studiet. Hvad skal han studere?

(a) Først og fremst forberede sig til præken og andre taler, konfirmandundervisning, osv. (Han vil trænge megen tid til det.)

(b) Faar han tid til mere, skal han studere det som kan gjøre ham bedre skikket til sin gjerning. (I vor travle tid faar neppe en prest tid til at studere noget andet uten at være utro i sin gjerning.)

d. Han bør hver dag bruke nogen minutter til at lære "choice Bible passages" utenat. (Lære dem over og over igjen. Han bør ha et stort forraad av bibelsteder i hukommelsen.)

e. Mandag bør han uten nødvendighet ikke være paa kontoret, ialfald ikke for at arbeide.

4. Da kontoret er prestens arbeidsværelse, sier det sig selv at han maa ha de nødvendige redskaper og midler til at gjøre sit arbeide med, og det er hans bøker.

a. Og han bør ha sine bøker ordnet slik at han let og uten vanskelighet kan finde hvilkensomhelst bok, selv saadanne som han kanskje meget sjelden bruker.

b. I det hele tat bør han ha orden i sit kontor.

- c. Her vil jeg ogsaa nævne, at han maa føre ordentlig og punktlig ministerialboken.
- 5. Prestens kontor bør dernæst være et sted som menighetens lemmer gjerne søker hen til, og presten maa la folk forstaa at de er hjertelig velkommen paa hans kontor.
 - a. Vi har desværre ikke nogen skriftestol blandt os.
 - b. Prestens kontor faar da saavidt mulig erstatte denne mangel.
 - c. Prestens kontor maa være det sted hvor folk kan søke hen for at tale med Guds tjener om det som de ikke kan tale med noget andet menneske om, ikke engang sine allernærmeste.
 - (a) Hvorhen den bedrøvede kan gaa og aapne og utøse sit hjerte og faa trøst, hvor den raad-vilde kan gaa hen og faa raad.
 - (b) Hvorhen den bortkomne, men vakte og bekymrede kan gaa for at finde veien tilbake til Faderen.
 - (c) Hvor der med ett ord øves privat sjælesorg.
 - (d) Hvor presten kan be sammen med sit menighetslem, og paa Guds vegne med absolutionen løse de bundne.
 - (e) I Norge kaldte i gamle dage bøndene presten "far", og katolikkene gjør det blandt os. Presten bør være en far for sine sognebørn, og barna maa vite at finde vei til far.
 - d. Den prest hvis kontor blir til et saadant sjælesorgerlaboratorium, vinder uhyre meget.
 - (a) Det han tilsynelatende taper ved det at der gaar med tid til slikt arbeide, vinder han i

rikere erfaring og oplatthet i ordets forkyndelse.

(b) Det er ikke bortkastet tid.

- e. Det sier sig selv, at likesaa litt som noget lem av prestens familie skal følge dem som kommer og vil tale med presten, ind paa kontoret, likesaa litt skal han bære ut av kontoret det som der betroes ham, og prestens hustru skal vænne sig til aldrig at spørre ham om hvad denne eller hin vilde ham.

Smaaskisser.

Eders himmelske fader vet at I trenger til alt dette.

I.

Vi kom til Amerika i sekstiaarene, straks efter krigens, og far fik ansættelse som norsk skolelærer. Skolen holdtes omkring hos farmerne, en uke eller saa hos hver. Det var i nybyggertiden, og husene var ikke altid saa rare. Far maatte for det meste ligge oppe paa et koldt loft, hvor ofte sneen føk ind mellem tømmerstokkene. Dette taalte han ikke; ti han var ikke sterk til helsen, og saa blev han liggende syk.

Vi hadde nedsat os paa et stykke jernbaneland, som endnu ikke var "kommet i marked": Det var skogland. Far hadde ikke helse til at "grubbe", og heller ikke var han vant med det slags arbeide. Og vi gutter var smaa. Desuten maatte jo landet engang betales. Det blev derfor besluttet at vi skulde reise længere vest, hvor der var "homestead" at faa. Far solgte da huset og retten til landet vi bodde paa. Og det var just som han hadde solgt huset, han blev liggende syk. Det var vel ikke saa rart hus; men det var dog et hus. Nu hadde vi intet, og det var værre. Den som hadde kjøpt huset, flyttet ind, og vi fik lov til at være indtil videre. Far maatte vel snart bli frisk igjen. Men uke efter uke gik, og han blev ikke frisk. Der var bare ett værelse i huset. Begge familier hadde en barneflokk, og skjønt man i de dage kunde greie sig med utrolig litet rum, gik det dog ikke i lengden an for to familier

at bo, spise og sove i samme værelse. Grannene hjalp da til at grave og tømre en jordkjelder paa landet til en av farmerne i nabolaget, og i den fik vi da flytte ind. Saa hadde vi atter tak over hodet.

Den mand paa hvis land jordkjelderen stod, hadde megen skog, og baade han og hans hustru var godhjertede, snilde folk der syntes at finde en sand fornøielse i at hjelpe dem som var i trang. Vi fik lov til at ta al den ved vi trængte, i skogen rundt jordkjelderen.

Men hvad skulde vi leve av? Den som skal tjene sit daglige brød med at holde religionsskole, og som har en stor familie, faar ikke noget at sætte i banken. Som det gik enken i Sarepta, da der var hunger i landet, saa her. Der var snart ikke stort igjen i mel-tønden. Mor hadde tat den sidste haandfuld mel som fandtes i huset, og bakt brød av. Hun satte brødet ind i bakerovnen, og saa — satte hun sig til at graate. Hvor skulde der komme mel fra til næste bakning?

Det saa ikke lyst ut.

Det var stadig gaat tilbake de sidste aar i Norge. Men det skulde være lettere at greie sig i Amerika. Saa solgte far hvad han eiet, og naar al gjæld var betalt, var der saavidt igjen at vi kunde komme over til Amerika. Men den ældste gutten, som kunde ha været til nogen hjelp, fik hjernebetændelse og døde paa overreisen. Han laa begravet i Atlanterhavet. Og nu laa far i sengen. Saa mørkt hadde det dog aldrig set ut.

“Men eders himmelske fader vet at I tranger til alt dette.” Før brødet var færdig til at tages ut av bakerovnen, kom der to sækker med mel til huset, og en av dem kom fra en mand som bodde syv mil borte.

Og far blev liggende tilsengs i fire aar; men aldrig gik vi hungrige tilsengs en eneste kveld. “Melkrukken blev ikke tom og oljekruset fattedes ikke olje.”

II.

Det er ikke saa greit at gaa den studerende vei for dem som ingen midler har. Men vil man absolut studere, og faar man beholde helsen, saa blir der altid en utvei. Man kan vel ikke altid klæ sig efter nyeste mode, og man faar vel negte sig en og anden fornøielse og adspredelse som andre kan ha; men man tar ikke skade av *det*.

Saa langt tilbake som jeg kan mindes, hadde jeg lyst til at studere og bli prest. Men det nævnte jeg aldrig til noget menneske. Hvad nytte kunde der være i det? Der var jo ikke den ringeste utsigt til at det kunde la sig gjøre. Jeg kunde likesaa gjerne hat lyst til at bli konge eller til at gjøre en tur til maanen.

Sidste gang jeg møtte for presten, tok han mig i enrum og spurte om jeg ikke kunde ha lyst til at studere. Aa du store verden! Hadde da presten set tvert igjennem mig? Visste han hvad jeg stakkars fattig-gut hadde gaat og drømt og fantasert om?

Jo, jeg hadde nok lyst til det; men der var vel ikke rare utsigter til det for den som ikke hadde noget at koste paa sig.

Presten mente at hadde jeg bare rigtig lyst og mod, saa kunde nok Vorherre finde en utvei. Der var saa mangen fattig gut kommet frem den vei.

Jo, det laget sig efter nogen tid, saa jeg kom avsted. I ni aar gik jeg paa skole, seks aar ved colleget og tre aar ved presteseminariet, og naar jeg nu efterpaa prøver at regne ut hvordan det gik til at jeg kom igjennem, saa forstaar jeg det ikke; men det forstaar jeg, at den himmelske fader visste at jeg trængte til alt dette.

Det saa imidlertid ikke alltid saa lyst ud; men især var det én gang at jeg ikke længere saa nogen utvei.

Pungen var blit aldeles tom. Intet til at betale for kosten med, ja ikke engang vaskerkonen kunde faa de stakkars centene som hun saa ærlig og redelig hadde fortjent. Det var vel ikke Vorherres mening at han vilde ha mig til prest. Hadde jeg endda hat penger til at reise hjem med! Eller hadde der været noget slags arbeide at faa der hvor jeg var! Men alle dører var stængt. Kanske jeg burde gaa og klage min nød for bestyreren? Han var altid saa snild og kjærlig. Hvad kunde det hjelpe? Han kunde jo ikke lage penger. Og hadde han ikke bekymringer nok allikevel?

Saaledes gik en uke.

Saa kom der et brev med fem dollars i fra en kone som jeg engang var blit kjendt med, men som jeg aldrig hadde drømt om at faa penger fra. Et par dage senere kom der et brev til med tolv dollars i. Det var fra en mand som hadde fattet godhet for mig, men som jeg ikke mere ventet at faa penger fra end fra manden i maanen. Og inden to uker fra den tid jeg blev pengeløs, hadde jeg faat et tredje brev med fem og treti dollars i.

Jeg kunde bare gaa og undre mig. Og jeg maa undre mig endnu naar jeg tænker paa det. Mens jeg gik der og huset alslags bekymringer og mørke tanker og bare saa graat i graat, var den himmelske fader virksom paa tre forskjellige steder og gav tre forskjellige mennesker i sinde at de skulde sende mig penger; ti han visste at jeg trængte til alt dette.

III.

Jeg hadde nylig flyttet til et nyt kald. Blandt tilhørerne i kirken la jeg snart merke til en noget ældre kvinde som var meget flittig til at komme til guds-tjenestene. Efter opbyggelsen en torsdag kveld fik jeg

anledning til at hilse paa hende og fik da vite at hun var enke, og at hun bodde bare et par kvartaler fra kirken. Noget mere visste jeg ikke om hende.

Saa var det en lørdag jeg sat paa kontoret og skulde studere mine prækener til søndag. Jeg pleiet i almindelighet ikke gaa ut paa lørdag, medmindre noget hændte som ikke tillot utsættelse.

Den som skal holde to prækener hver søndag og en bibellæsning midt i uken, og det for omtrent samme forsamling, trænger at ta sig ordentlig tid til at ned-sænke sig i teksten og forberede sig vel, ellers blir snart hans prækener overfladiske og almindelige.

Som sagt, jeg sat paa kontoret og søkte at trænge ind i teksten for at jeg næste dag kunde ha noget godt at byde menigheten. Men det vilde ikke rigtig gaa med forberedelsen; ti ret som det var, kom billedet av denne enke frem for mig og forstyrret mig. Jeg søkte at faa det bort og samle tankene paa det som jeg arbeidet med; men tankene vilde ikke la sig samle. Sterkere og sterkere trængte den gamle kvinde sig ind i mine tanker. Tilslut kom det for mig at jeg burde se bort til hende.

Ja, det blev ikke noget med studeringen allikevel. Jeg kunde likesaa gjerne gaa ut en liten tur. Hun bodde jo ikke langt borte. Og maaske vilde hjernen arbeide bedre naar jeg kom tilbake.

Jeg fandt huset hvor hun hadde fortalt mig at hun bodde, spurte mig for nedenunder og blev vist rundt bakveien til et par værelser i anden etage.

Det var ikke vanskelig at se at den som bodde i disse værelser, maatte være fattig; alt i huset vidnet om det; men rent, net og ordentlig var det.

Straks jeg kom ind, merket jeg at den gamle kvinde hadde grætt, og jeg visste ikke riktig hvad jeg skulde

si. For dog at begynde med noget sa jeg at jeg hadde set hende saa flittig i kirken, og at jeg hadde lyst til at hilse paa hende. Hun takket for det og syntes at det var snildt av presten at han vilde se ind til hende. Hun prøvde, saa godt hun kunde, at skjule at hun hadde grætt; men det vilde ikke rigtig lykkes. Jeg syntes synd i hende, og saa forsigtig som mulig begyndte jeg at spørre for at finde ut om der ikke var noget jeg kunde hjelpe hende med, og det kom da frem litt om senn at der ikke fandtes hverken mat eller penger i huset. "Og just som presten kom ind, sat jeg og graat," sa hun, "for jeg visste ikke hvordan dette skulde bli."

Det er ikke altid saa let at skjønne Guds vilje og forstaa hans førelser; men denne gang kan jeg si at det ikke tok mig saa særdeles længe at faa ind i mit hode hvorfor jeg den lørdag ikke kunde faa fred til at studere min præken, og hvorfor jeg saa sterkt hadde tænkt paa denne kvinde, som jeg bare saavidt engang hadde hilst paa, at jeg maatte ut og opsøke hende.

Den himmelske fader visste at hun trængte mat til søndags.

Det gik lettere med studeringen da jeg kom tilbake til kontoret.

Aa ja, den som har en saadan Gud, den har sandelig noget at tale om.

* * *

"Ak visste, ak visste al verden det blot!"

Det var ikke bare i gamle dage at Herren gjorde undere.

"Dersom du kan tro, skal du se Guds herlighet."

"Jeg har været ung og er blit gammel; men jeg har ikke set en retfærdig forlatt."

**Det ord om Jesu død og blod, det har saa
sterk en tone.**

Som jeg en formiddag sitter paa kontoret, kommer en mand ind til mig og ber mig om jeg ikke vil være saa snild at se indom til en mand som ligger syk av tæring.

Jo da, det skulde jeg med fornøielse gjøre.

“Ja, jeg burde kanske oplyse pastoren om at det ikke er den syke selv, som har begjært at De skulde komme”, tilføiet manden.

“Det gjør ikke noget til saken, jeg skal nok se til ham for det.”

“Ja, han bryr sig nok heller ikke om at De skulde komme”, fortsatte manden. “Han har nok ikke hat stort bruk for kristendommen; han har nok ikke trodd syndelig paa nogen ting. Hans kone har i det senere holdt paa med ham og vilde faa lov til at sende bud efter en prest; men hun har ikke faat lov til det. Idag var jeg inde hos ham, og da jeg tydelig saa at det begynder at lakke mot enden, spurte jeg ham om jeg ikke skulde faa lov til at hente en prest. Jeg kunde godt skjønne at han ikke syntes videre om det; men for at føie mig, tænker jeg helst, sa han at dersom jeg trodde det var saa nødvendig, saa kunde jeg gjerne det for ham.”

Det var jo ikke meget opmuntrende.

Jeg gik, men ikke med let hjerte; ti jeg visste at jeg ikke var velkommen, og jeg hadde derfor litet haab om at den syke vilde aapne sit hjerte for det Guds ord som jeg hadde at forkynde ham.

Naar folk som i aarevis har levd uten Gud og spottet baade Herren og hans ord og hans børn, faar besøk av en prest, saa venter de som oftest at faa høre

en straffepræken; ti de har en følelse av at det er det de har fortjent. Og saa biter de tændene sammen og bereder sig til at forskanse sig saa godt de kan. I sin trods tænker de omtrent som saa: "Har vi været ugedelige, saa faar vi og lide for det."

Men straf liker ingen, og heller ikke liker man den som bringer straffen.

Som sagt, jeg visste at jeg ikke var velkommen, og da jeg kom ind i sengkammeret til den syke, tok det mig heller ikke længe at se at saa var tilfælde. Han møtte mig med et blik som lot mig noksaa tydelig forstaa at han var alt andet end glad i mit besøk, og han beredte sig øiensynlig paa at gjøre sig saa haard og uimottagelig som mulig. Min hilsen besvarte han ikke, og da jeg hadde fundet mig en stol og sat mig ned borte ved sengen, vendte han sig halvt fra mig.

Jeg gjorde ham nogen spørsmaal angaaende sygdommen, og han svarte ordknapt og gnavent. Skjønt han ikke med ord sa at han skulde ønske jeg vilde pakke mig paa dør, saa lot han mig forstaa saa tydelig som det gaar an at si det uten ord, at det var hans ønske, og at siden han ikke kunde vise mig ut, men var nødt til at høre paa mig, saa kunde jeg præke saa meget jeg vilde, og han kunde bry sig saa meget om det som han vilde.

Jeg har ikke ofte ved nogen sykeseng følt mig saa fattig og hjelpeløs, og jeg bad til Gud i mit stille sind at han vilde gi mig noget som jeg kunde gi denne stakkars mand.

Og han som gir langt overflødigere end vi har forstand til at be, han hørte min bøn.

Angaaende hans aandelige tilstand gjorde jeg ham ikke et eneste spørsmaal, om hans synd og naadesforagt nævnte jeg ikke et ord. Jeg begyndte simpelthen saa

enfoldig, saa varmt og inderlig som jeg formaadde, at tale til ham om hvad slags frelser han hadde. Jeg talte først, som for mig selv, om hvor tomt, fattig, fredløst og ulykkelig hjertet er uten Gud, og om hvor saart vi trænger en frelser, en som kan elske os og ynkes over os, saa syndige, skyldige og ulykkelige vi er, en frelser som ikke vil støte os bort, om vi har været uforstandige, ugudelige og onde, men som vil forbarme sig over os, rense os og reise os op.

Dernæst fremholdt jeg, saa godt jeg fik naade til, at vi *har* netop en saadan frelser. Jeg søkte at skildre Frelserens kjærlighet til syndere. Jeg talte om hvad denne Jesu kjærlighet hadde drevet ham til at gjøre. Jeg søkte at skildre Jesu lidelse, død og blodsudgydelse. Og jeg talte om hvorledes Jesus nu brænder av længsel efter at fortapte syndere som ikke har brydd sig om ham, maatte komme til at skjønne hvad der tjener til deres fred, og komme til ham og finde fred og frelse i hans saar; ti alene hos ham er der hvile og fred for et armt, fredløst synderhjerte.

Da jeg hadde talt i denne tone en stund, begyndte det haarde og trodsige uttryk i mandens ansigt at svinde, og da jeg hadde talt en længere stund, blev jeg var at en stor taare kom rullende ned over det magre kind.

Isen var brutt.

Da jeg hadde talt ut, faldt jeg paa knæ og bad for manden, og nu kunde jeg be med tro om den sykes frelse.

Idet jeg laget mig til at gaa, rakte han mig haanden og sa: "Vil ikke pastoren være saa snild at se ind til mig igjen?"

Jo, det vilde jeg hjertelig gjerne.

Jeg besøkte ham mange ganger, og han var glad

hver gang jeg kom. Der blev syndenød og trang til frelse. Og han fik ogsaa naade til at ta imod frelsen og prise Gud for frelsen.

Noget av det sidste han sa før han døde, var: "Hils presten og tak ham for alt han har gjort for mig. Hadde det ikke været for ham, var jeg gaat fortapt. Nu kan jeg fare herfra i fred; ti mine øine har set Guds frelse."

Ja, det var evangeliet om *ham* som elskte os indtil døden, som var sterkt nok til at indta ogsaa denne befæstning, som syntes saa uindtagelig.

"Det ord om Jesu død og blod, det har saa sterk en tone."

Skystøtten.

"Det var en herlig præken, presten holdt idag."

Denne bemærkning blev gjort av Andreas Hundset, en velvoksen, herdebred mand paa seksti aar.

Presten hadde talt om hvor ondt det er at være et verdens barn, og hvor godt det er at være et Guds barn, og at denne forskjøl især viser sig naar trængsel og motgang kommer. For at belyse dette hadde presten talt om skystøtten som om natten før overgangen over det Røde Hav hadde flyttet sig saa den stod mellem ægypterne og Israels leir, og som hadde oplyst natten for Herrens folk, mens ægypterne kun hadde set sky og mørke.

Hans Bære, som var Andreas Hundsets nærmeste granne, kom til at kjøre like efter ham paa veien hjem fra kirken, og da Andreas svinget ind paa tunet til sin farm, spurte han Hans og hans familie om de ikke vilde bli med ind og spise til middag med ham. Hans takket og tok imod indbydelsen.

Hans Bære var en ung mand i tretiaars-alderen. Hans far var død, og han hadde overtat farmen efter far sin. De var som sagt granner, tilhørte ogsaa samme menighet, hjalp hverandre naar det trængtes, og saa indom døren til hverandre naar det traf sig slik. Men noget intimt forhold var der ikke mellem dem; ti mens Andreas Hundset var en alvorlig kristen der hadde sit borgerskap i himlen, levde Hans Bære som et verdensmenneske, og han la heller ikke skjul paa at han ikke trodde mere end han selv vilde, av det som stod i den gamle boken.

Han hadde, før han blev gift, tilbragt et par vintre ved en saakaldt høiere skole. Denne skoles bestyrer optraadte vistnok ikke som en aabenbar motstander av kristendommen; han var endog medlem av en av menighetene der i byen. Men engang iblandt lot han en og anden ytring falde om at disse gamle historier om saakaldte mirakler fik man i vor oplyste tid tro saa meget av som man syntes var rimelig.

Og giften hadde virket hos Hans. Han var vistnok ved kirken naar der ikke var mindste tegn til at det muligens kunde komme til at regne; men for sit eget vedkommende hadde han svært litet bruk for det meste av det presten sa. De troende kunde han ikke fordra.

Dog kunde han ikke andet end paa en maate agte Andreas Hundset; ti han var en saadan grei, reel kar at ha og gjøre med. Og der var endog tider da han i sit stille sind ønsket at han kunde ha det slik som Andreas hadde det. Ti han hadde en følelse av at alvorlig som Andreas var, saa var han dog vist i grunden allikevel en lykkelig mand. Men han vogtet sig vel for at la nogen forstaa at saadanne tanker nogensinde husedes i hans hjerte.

Andreas overhængte ham aldrig med formaninger

om at han maatte omvende sig; men naar leilighet gaves, søkte han gjerne at gi samtalen en saadan vending at han fik sagt sin nabo et ord som angik noget andet end hvetepreisen, eller hvem man skulde stemme paa til legislaturmedlem.

De hadde just sat sig til middagsbordet, da Andreas gjorde hin bemerkning om prækenen.

“Ja, der var vistnok ikke noget at utsætte paa prækenen,” ytret Hans Bære; “men du, Andreas, tror du den historien om skystøtten?”

Andreas svarte ikke straks. Han la kniv og gaffel ned og blev sittende som i tanker.

“Det er ikke rimelig,” fortsatte Hans, “at den samme støtte skulde oplyse natten for israelitene, men gjøre det mørkt for ægypterne. Hvis en ting er lys, er den ikke mørk. Slikt strider mot naturens love. Og dersom Vorherre kunde gjøre slikt i gamle dage, hvorfor gjør han det aldrig nu?”

Andreas saa op. “Om jeg tror historien? Du skal ikke være saa sikker paa det, Hans, at slikt ikke hænder i vore dage. Det var nok ikke alle som saa støtten dengang heller. Ægypterne saa vist ingen støtte. De saa bare sorte natten de, bare sky og mørke. Det var bare Israels børn som saa støtten. Jo, den historien tror jeg, jeg har selv set støtten.”

“Har du set den? Jeg skulde rigtig ønske at jeg kunde ha været med dig dengang, Andreas.”

“Jeg er litt bange for du vilde ikke ha set den om du hadde været med mig, Hans.”

“Jeg forstaar dig. Du regner mig iblandt ægypterne.”

“Jeg skal si dig én ting, Hans: der var en tid da heller ikke jeg saa støtten. Jeg var den saa nær som ægypterne den nat da den stod like for næsen paa dem; men jeg saa den ikke. Jeg saa bare sky og mørke,

jeg, bare kulsorte natten. Senere fik jeg se den, og den har oplyst natten for mig.”

Hans svarte ikke. Der laa saadant alvor i Andreas's ord at Hans næsten følte som om de stod paa hellig grund.

Efter et par minutters taushet sier Hans: “Vil du ikke fortælle os hvor du saa den støtten, Andreas?”

“Det kan jeg nok gjøre; men for at dere rigtig kan forstaa mig, tror jeg at jeg først vil fortælle om den gang da jeg ikke saa den.

Det var 32 aar i høst siden Anne og jeg blev gift. Samme aar reiste vi vestover og tok homestead paa denne kvarten. Far din, Hans, kom et par uker senere. Baade Anne og jeg var unge og sterke og modige. Vi arbeidet haardt, vi fik gode avlinger, og det gik os noksaa godt i timelig henseende.

Der var bare én ting vi levde for, og det var at samle saa meget som mulig av denne verdens gods. Vi var vistnok med blandt dem som dannet menigheten her og kaldte prest. Vi tok ogsaa vor del i utgiftene til presteløn og kirkebygning. Vi var med, vi som de andre. Men ellers levde vi for verden og forsømte at sørge for vor sjæl.

Vorherre gav os bare ett barn. Men det var den vakreste, flinkeste og snildeste lille jente som Gud nogensinde har git til nogen far og mor. Hadde hun levd, vilde hun blit 30 aar nu til høsten. Ja, hun var døpt i samme vand som du, Hans. Det var endda pastor Biørn som døde dere. Vi hadde ikke dannet nogen menighet endda. Men saa kom pastor Biørn hit fra Manitowoc for at organisere menigheten, og han holdt gudstjeneste borti skogen hos Nels Kalnes.

Ja, du husker nok Gurine, du Hans. Hun var et framifraa barn, like fra hun var liten. Vi hadde bare

glæde av hende, og hun voldte os aldrig sorg. Og slike gaver som hun hadde til at lære! Da hun var elleve aar, kunde kun baade forklaringen og bibelhistorien fra perm til perm. Og naar presten katekiserte ungdommen paa kirkegulvet, stod aldrig Gurine fast. Naar der var noget som de andre barn ikke kunde greie, saa gjerne presten bortover til Gurine, og svar fik han som der var forstand i ogsaa. Alle folk maatte lægge merke til Gurine.

Men da hun gik i sit tolvte aar, fik hun nervefeber, og saa — var det snart forbi.

Jeg glemmer aldrig da vi hadde lagt hende i kisten. Aa herre Gud, der laa hun saa vakker og lys som det skulde ha været en Guds engel.

Men du og du, hvor det var tungt! Jeg sat inde i kammeret, hvor liket laa, hele natten før begravelsen. Anne kom ind til mig gang paa gang og bad mig komme og gaa tilsengs; men jeg hverken saa eller hørte. Det var bare én eneste tanke som fik rum hos mig, og det var: Hvorfor skulde Vorherre ta Gurine fra mig? Sommetider kom det for mig at det kunde ikke være sandt at hun var død, og jeg sat likesom og ventet paa at hun skulde røre paa sig. Jeg la haanden paa panden hendes. Den var kold som is.

Aa, hvor jeg gik irette med Vorherre! Jeg syntes at om han hadde latt husene mine brænde op, om jeg hadde mistet farmen, om han hadde sopet fra mig alt jeg hadde, saa jeg maatte ha begyndt paany igjen, det skulde jeg ha baaret, bare han hadde latt mig faa beholde Gurine. Hvorfor skulde han gi mig dette barn? Og hvorfor skulde han gi mig slik grænseløs kjærlighet til hende, naar han vilde ta hende fra mig igjen? Hvad ondt hadde jeg gjort, at han skulde behandle mig slik?

Jeg hadde altid været en bryter, sterk som en bjørn,

og jeg var ikke vant til at nogen tok fra mig noget som jeg ikke hadde lyst til at gi bort. Men her kom en som var sterkere, og han tok uten at spørre om lov, han. Hvor det skar i mig! Og i min avmagt knyttet jeg næven mot Vorherre og skrek at han var uretfærdig.

Da presten næste dag holdt liktalen, hørte jeg næsten ikke et ord av det han sa. Og da de dækket graven til, ønsket jeg bare at de kunde ha gravet mig ned med det samme. Jeg syntes ikke der var noget at leve for lenger.

Dengang saa jeg ikke støtten, Hans.

Siden forstod jeg, at det var Vorherre som kom til mig gjennom Gurines død, at det var Vorherre som vilde føre mig ut av Ægyptens trældom, at det var Herrens engel som vilde gaa foran og vise mig vei til Kanaan. Men jeg saa ham ikke; jeg saa bare sky og mørke. Jeg saa ikke Guds kjærlighet som vilde bringe en i verdslighet og mammonstjeneste nedsunket synder til alvor og eftertanke. Jeg saa bare en haard, grusom skjæbne. Jeg saa ikke den Gud som elsket mig slik, at han istedenfor at la mig faa min vilje frem og gaa til helvede, tok sig kjærlig av mig for at lede mig paa himmelveien. Jeg saa bare den grusomme Gud der var sterkere end jeg, og som brukte denne sin magt til at rane fra mig det kjæreste jeg hadde.

Det er sikkert at natten er temmelig mørk naar man ikke ser ildstøtten.

Det var det presten mente, naar han i sin præken idag sa at verdens børn ikke har det for godt. Nei sandelig om de det har."

Det var ikke frit for, at Hans Bæres øine var blit litt fugtige mens Andreas talte, og da denne taug, sa Hans: "Ja, det maatte være tungt at bære sit eneste

barn til graven, især naar man hadde et saadant barn som Gurine. Mor har ofte talt om hvilken framifraa jentunge Gurine var.”

“Ja, det er tungt at miste sine guder, Hans. Herren har sagt: ‘Du skal ikke ha fremmede guder for mig!’ Men enten vi gjør vore barn eller vor farm til vor avgud, eller vi hugger os ut et træstykke og falder paa knæ for det, det blir slikt slag. Dersom ikke Vorherre er vor Gud, saa mister vi snart vor gud. Derfor er det saa ondt at være et verdensbarn.”

Det blev stilt ved bordet.

“Men du skulde jo egentlig fortælle os hvor det var du saa støtten,” kom det noget sagte og lavmælt fra Hans Bære.

“Ja, det skal jeg.

Det blev tomt hjemme da Gurine var flyttet fra os. Baade Anne og jeg sørget saa vi blev baade bleke og syke. Men litt om senn blev sorgen likesom litt mildere. Og jeg vet ikke hvordan det gik til; men naar jeg var ved kirken, begyndte jeg at lægge mere merke til hvad presten sa naar han stod paa stolen. Jeg begyndte ogsaa at se mere i salmene som vi sang. Guds ord begyndte at ha mere virkning paa mig.

Efter nogen tid blev det mere og mere klart for mig at det ikke gik an at leve paa det vis jeg hadde levd. Især blev det svært alvorlig for mig en søndag presten citerte det vers i sin præken:

“Kom, hjerte, tag dit regnebret,
skriv op dit lives dage.
Se til at du kan sanse ret
og tænk dig litt tilbage!
Hvad har du gjort de mange aar
du har i verden levet?
Tænk, sikre sjæl, at alting staar
i Herrens bok opskrevet.”

Jeg syntes det dundret i ørene paa mig hele veien hjem fra kirken: "Hvad har du gjort de mange aar du har i verden levet?" Og det blev saa forfærdelig klart for mig at jeg ikke hadde gjort andet end synd.

Jeg begyndte at skjønne at det var derfor Vorherre hadde tat Gurine fra mig, fordi han vilde vende mine tanker hen paa det ene fornødne.

Jeg merket ogsaa snart, at Anne omgikkes med de samme tanker, skjønt ingen av os paa længe sa noget til hverandre derom.

Vi fik nu noget andet at tænke paa end tapet av Gurine. Vi fik det travelt med at tænke paa vort gudløse liv, vort onde hjerte, de spildte naadedage og vor hjælpeløse tilstand.

Vi gik længe og trællet under loven, og det blev bare værre og værre.

En dag kjørte vi saa til presten og fortalte ham om hvorledes vi hadde det.

"Aa Gud ske lov," utbrød han, "saa har da Herren hørt mine bønner! Like siden Gurines død har jeg daglig bedt til Gud om eders omvendelse."

Presten talte længe med os og bad med os.

Fra den dag fik Anne fred med Gud. Men for mig var det like mørkt. Det var dette sted at Kristus døde til bestemt tid for ugudelige, som fik komme med saadan besynderlig kraft til hende, og da vi kjørte hjem, utbrød hun gang paa gang: 'Aa Gud ske lov, at Kristus døde for ugudelige!' Men jeg, vantro Thomas, kunde ikke faa tilegne mig trøsten av dette dyrebare Guds ord. Jeg bare gik og spekulerte paa hvordan jeg skulde bære mig ad for at bli saa bodfærdig og sønderknust at jeg kunde ha lov til at begynde at tro paa Kristus. Og slik gik jeg i mørke og vantro i længere tid, mens Anne kunde synge:

“O, hvor er jeg vel tilmode,
siden jeg min Jesus fandt!”

En dag kom presten til mig med en liten bog som han bad mig læse under bøn til Gud om hans aands oplysning, og den boken var det Vorherre brukte til at vise mig at alle ting er rede. Jeg fik naade til at se og forstaa at hvad der var loven umulig, idet den var kraftesløs formedelst kjødet, det gjorde Gud da han sendte sin søn. Dette Guds ord blev likesom levende for mig.

Da fik jeg erfare hvad der staar hos Paulus, at retfærdiggjort ved troen har vi fred med Gud ved vor herre Jesus Kristus.

Nu kunde jeg endog takke Gud, fordi han hadde tat Gurine fra os; ti nu forstod jeg at ogsaa det var kjærlighet.

Fra den tid at baade Anne og jeg hadde faat fred med Gud, kom vi til at holde av hverandre som vi aldrig hadde gjort før. Vi hadde hat de samme erfaringer av baade synd og naade, og vi hadde faat de samme interesser og det samme maal. Vi forstod hverandre saa godt. Lykkeligere egtefolk har der vist ikke været end Anne og jeg, efterat vi blev vakt.

Anne var nu ogsaa et ualmindelig forstandig og begavet kvindfolk. Jeg tror ikke der er saa mange lægfolk der har en saa dyp og klar erkjendelse i Guds ord, som Anne hadde. Den doble forklaring hadde hun læst, saa hun kunde den paa fingrene da hun gik og læste for gamle pastor Rasmussen nede i Lisbon, og efterat hun fandt Herren, læste hun den over igjen. Laaches husandagtsbog og Rosenius's 'Fra døden til livet' læste hun dagstøt. Men allermest læste hun i bibelen. Du skulde bare hørt hvordan hun kunde citere Davids salmer; og Paulus's breve kunde hun saa godt som utenad.

Aa ja, det var bryllupsdage det!

Men det varte ikke længe.

Vi hadde været i begravelse efter mor til Herbrand Aune. Det var en saadan ualmindelig sterk nordvestvind som strøk over kirkegaarden mens vi grov liket ned. Og da vi kom hjem om kvelden, klaget Anne over ondt for brystet. Hun fik lungebetændelse, og om nogen dage — laa hun lik.

Jeg sat atter ute i kammeret, der hvor jeg hadde sittet natten før Gurines begravelse, og nu laa hustruen der i likkisten.

Jeg syntes nok det var tungt. Og jeg kunde ikke andet end sørge; ti Anne og jeg hadde hat det saa godt sammen, især efterat vi var blit våkt. Nu sat jeg igjen alene, og jeg syntes nok at natten var mørk.

Men mens jeg sat der, saa jeg støtten, og den oplyste natten for mig. 'Du skal ikke sørge for mig, Andreas,' hadde Anne sagt til mig før hun mistet samlingen; 'ti jeg gaar til Jesus, og det er bare en liten stund, saa kommer du efter du ogsaa. Tænk at faa se Jesus og være sammen med ham! Der træffer vi ogsaa Gurine igjen. Saa faar vi være sammen alle tre, og saa skal vi aldrig skilles mere.'

Mens jeg sat der ved kisten og tænkte paa dette som hun hadde sagt til mig, blev det saa underlig for mig. Midt i sorgen følte jeg mig saa vidunderlig lykkelig. Jeg syntes at hele jorden og livet og tiden og altsammen blev saa smaat. Det var bare et litet øieblik, forekom det mig, saa vilde jeg ogsaa være der hvor Anne og Gurine nu var, og jeg maatte gjenta for mig selv det verset av Laache:

“Men naar vi endelig ere der,
da skal vel jublen begynde,
da skal vi i en samlet hær
frem for Guds trone trine.”

Jeg blev saa glad og taknemmelig mot Gud. Jeg syntes han hadde været saa god mot mig at jeg kunde ikke andet end takke ham for alt. Men især maatte jeg takke ham fordi han hadde været saa god baade mot Anne og mig at han hadde vakt os op av synden og gjort os til sine børn, saa jeg nu ikke behøvde at sørge som hedningene, der ikke har haab. Og da presten næste dag holdt likpræken over den tekst: 'Jeg er opstandelsen og livet. Hvo som tror paa mig, om han end dør, skal han dog leve, og hver den som lever og tror paa mig, skal ikke dø evindeligen,' da blev det saa levende for mig, som det aldrig hadde været før, at døden er overvundet, og at den kun er en indgang til livet for dem som tror paa Jesus.

Dengang saa jeg støtten, og den oplyste natten for mig. Jeg saa Guds kjærlighet, jeg merket Guds nærhet, og jeg erfór Guds magt. Og det trøstet, styrket og glædet mig.

Jeg har nu i femten aar været alene, og jeg kan ikke negte for at det stundom har været litt langsomt. Og jeg har ikke kunnet andet end sørge baade over Anne og Gurine, saa at jeg mere end én gang har maattet si til mig selv:

"Sørger du endnu, min sjæl?
Og nu, hvortil tjener sorgen?"

Men aldrig har jeg i disse aar følt mig ulykkelig. Sorgen har aldrig hat det bitre ved sig som jeg følte før min omvendelse. Der har været noget saa vidunderlig husvalende og lægende midt i sorgen. Jeg har aldrig følt mig saa i sandhet lykkelig som jeg stundom har gjort efterat jeg blev alene.

Aa jo, Hans, samme ting kan nok være baade lys og mørk. Jeg forstaar mig ikke stort paa det du kalder naturens love; men det vet jeg, at der hvor et

forblindet, verdensbarn bare ser mulm og mørke, der kan en av Guds aand oplyst kristen se Guds kjærlighet. Støtten har oplyst natten for mig, Hans.”

Hans Bære sat en stund og saa frem for sig. Endelig utbrøt han: “Jeg har stundom tænkt paa det, at det maa være noget besynderlig som gjør at du i din sorg og ensomhet aldrig klager, men altid taler om hvor god Gud er.”

“Jeg skal si dig noget, Hans,” svarte den gamle, “det er godt at være et Guds barn.”

Men størst er kjærligheten.

Det var sidst i oktober, og det var begyndt at bli saa pas koldt at det føltes godt at ha litt i ovnen.

Jeg sat paa kontoret og forberedte mig paa en bibel-læsning som jeg skulde holde om aftenen.

Det banket paa døren.

“Kom ind!”

Det var kulhandler Hanson.

“Der ligger en syk mand i skuret borte i kulforretningen hos mig,” begyndte Hanson da han var kommet indenfor døren. “Kan pastoren si mig hvor vi skal gjøre av ham?”

“Hvad er det som feiler ham?”

“Han har vist tæring, saavidt jeg kan skjønne, og det ser ikke ut som han skal ha svært længe igjen.”

“Men hvordan er han da kommet dit?”

“Ja det maa Vorherre vite. Han laa der da jeg kom tilbake fra middagen. Jeg vilde ha tat ham ind i kontoret til mig; men han er sint og sur og ber os bare at vi skal la ham faa dø i fred. Men vi kan ikke la ham ligge der og omkomme som et andet kreatur. Koldt er det ogsaa.”

Jeg fulgte Hanson bort til kulforretningen.

Der fandt vi en mand paa omkring fem og treti aar. Og det var klart at Hanson hadde ret; han saa ut som han kunde dø naarsomhelst.

Jeg spurte ham om han ikke hadde noget hjem.

“Ka er det dokker plager meg for?” utbrøt den syke, “kan dokker ikke la meg faa være i fred? Hjem? Dokker kan da vel skjønne at eg ikke laag her dersom eg hadde noke hjem.”

“Men hvordan er De kommet hit?”

“La meg faa være i fred, seier eg. Ka raker det dokker korleis eg er kommet hit? Først kaster de en syk mand paa døren naar han ikke har mere og betale med, og saa kommer de her og plager livet av en saa en ikke kan faa dø i fred engang. Synes dokker kanskje at ogsaa dette huset er for gjildt for meg til at dø i? Vil dokker kanskje kaste meg ut paa gaten? Eller vil dokker ta meg til politistationen kanskje?”

“Nei, min ven, det vil vi ikke, vi vil hverken kaste Dem ut paa gaten eller ta dem til politistationen.”

“Ven, seier dokker? Ka er det dokker staar og tøver om? Aa nei, eg trur ikke det at det er farlig med det at der findes noke slikt i verden.”

“Vær nu litt rimelig, min gode mand. Vi vil hverken ta Dem til politistationen eller la Dem ligge her og omkomme; men De maa fortælle os hvor De er kommet fra.”

“Det raker dokker ikke, seier eg. Eg kan vel ligge her og omkomme likesaa godt som paa et andet sted. Der er vist ingen som graater, skulde eg meine, om eg kreperer. La meg bare være i fred, seier eg!”

Da der ingen besked var at faa av manden, gik jeg til politistationen og fik ambulancevognen til at kjøre ham til diakonissehjemmet.

Efterat han var bragt ind i diakonissehjemmets hospital og lagt paa en seng, kom en av søstrene og spurte om hun ikke kunde faa hjælpe ham litt, saa han kunde faa klæ av sig og lægge sig ordentlig.

“Kvem er det som har sendt bud efter deg? Du kan passe dine egne klær du, saa skal eg passe mine. Kan dokker ikke la en syk mand faa være i fred?”

Det var imidlertid ikke saa vanskelig at faa bugt med ham; ti det var ikke rart med kræftene, og nogen egentlig motstand gjorde han da heller ikke.

Da han var kommet ordentlig i seng, og søsteren hadde vasket og flidd ham, sier hun til ham: “Nu, hvordan gaar det? føler De ikke bedre nu?”

“Det raker ikke deg, korleis eg føler.”

“Vil De ha litt mat? Er der nogen ting De kunde ha lyst paa? Liker De melk?” spurte diakonissen.

“Det raker ikke deg, ka eg liker.”

Et blødkogt eg, et stykke ristet brød og et glas melk blev nu bragt ham allikevel. Han spiste litt og drak melken.

“Nu, smakte det ikke godt?” spurte diakonissen.

“Det raker deg ikke, mor.”

“De maa ikke være saa vond og sur,” fortsatte søsteren, “og saa maa De begynde at tænke litt paa Deres sjæls frelse. Det ser ikke ut som at De skal ha saa svært længe igjen før De skal frem for Vorherre og avlægge regnskap.”

“Snak ikke til meg om Vorherre, det vil eg be deg om. Eg vil ikke høre det,” skrek den syke. “Her gaar folk og snakker og snakker om Vorherre, og saa kaster de en syk mand ut paa gaten, naar de ikke kan faa meire penger ut av ham. Tvi vorte!”

“Er der nogen som har været slem mot Dem kanskje?”

“Slem mot meg? Har du set noken som ikje var slem?”

“Jeg kjender en som er god mot de utaknemmelige og onde.”

“Det maa være en underlig fisk. Eg skulde like at se korleis han ser ut. Ka heiter han?”

“Han hetter Gud Fader.”

“Snak ikje til meg om Gud, seier eg deg, dit hængelode! Eg skulde ønske du vilde la meg være i fred, eg, det skulde eg ønske, det. Og saa maa du ikje snakke til meg om Gud, hører du!”

Søstrene sa ikke et ord mere til ham om Vorherre eller om hans sjæl; de hadde lært at der var tid til at tie og tid til at tale. De bare stelte med ham saa godt de kunde, vasket og flidde ham, prøvde at finde paa noget at spise som de trodde han kunde like, stelte og rettet paa hodepudene osv.

De første to, tre dage var han bare sur og tvær, svarte uhøflig og prøvde at gjøre det saa ubehagelig som mulig for dem som passet ham. Men efter nogen dage begyndte han at bli mere snild og medgjørilig. Han sa intet, lod bare søstrene stelle med ham; men det onde og trodsige uttryk i ansigtet begyndte at forsvinde.

En morgen da en av diakonissene hadde vasket og kjæmmet ham samt git ham mat og drikke, saa han alvorlig paa søsteren og utbrøt:

“Eg forstaar meg ikje paa dokker, eg. Kofor er dokker saa snilde mot meg, naar eg er saa vond mot dokker?”

“Aa, vi vet at De igrunden ikke mener at være saa ond,” svarte diakonissen; “men De er syk, og folk er ikke riktig sig selv naar de er syke.”

“Jomænd har eg ment at være vond. Eg har hatet dokker allesammen. Syk er eg, det er sikkert; men

en behøver vel ikke at bære seg at slik som eg har baaret meg at mot dokker, fordi om en er syk. Eg forstaar meg ikke paa dokker, eg. Eg har set møkje rart i mine levedager, men noke saa rart som dokker har eg aldrig set. Hadde nogen baaret seg at slik mot meg, som eg har baaret meg at mot dokker, saa hadde eg kastet han paa dør for længe siden, om eg hadde hat magt til det. Og dokker gaar her og bare gjør vel imot meg og ikke seier et ord, naar eg er urimelig og skjelder dokker ut som ein fiskestril. Kofor er dokker saa snilde mot meg?"

"Fordi Jesus har været saa snild mot os, skjønt vi har været saa stygge og utaknemmelige mot ham."

Den syke svarte ikke. Han blev liggende med foldede hænder og saa op i loftet, mens den ene store taare efter den anden trillet nedover det magre kind.

Søsteren sa ikke mere heller. Hun bare tørret taarene bort og strøk haaret hans bakover.

Næste dag, da han hadde faat sin morgenopvartning, sier han til diakonissen:

"Eg hørte at du læste i bibelen og ba for den syke manden som ligger borti det andre værelse her. Vil du ikke være saa snild at læse litt for meg og?"

Jo, det vilde søsteren inderlig gjerne gjøre. Hun læste et avsnit av den hellige skrift, knælte saa ned ved sengen og bad til Gud for den syke.

Da hun var færdig og hadde reist sig fra bønne, ser han paa hende og spør:

"Tror du at der kunde være naade at faa for en saadan som eg?"

Ja, det trodde diakonissen. Hun hadde ikke nogen tvil om det.

"Aa, du vilde vel ikke være saa snild at hente den presten som fik meg bragt hit til hospitalet?"

Jo da, der skulde bli raad med det.

Hvor ganske forskjellig den mand var som jeg nu fandt, fra den som jeg for nogen dage siden hadde fundet i kulforretningen hos Hanson! Han var nu meget meddelsom og fortalte mig hele sin historie.

Han var kommet over fra Bergen for fem aar siden. Han var maler av profession, og han hadde tjent noksaa godt; men det meste av fortjenesten var gaat med paa saloonene, hvor han som regel hadde tilbragt aftenene i kortspil og drik sammen med en del kamerater. For et par aar siden var han en kold høstnat blit liggende ute, indtil en konstabel fandt ham og bragte ham til politistationen. Han blev liggende i lungebetændelse, kom op igjen, men blev aldrig rigtig frisk mere. Han vedblev at arbeide; men helsen blev daarligere og daarligere; det var gaat over til tæring.

Da han ikke orket mere, fik han komme sig ind paa et hospital mot at han skulde betale ti dollars om uken. Han var ikke værre end at han kunde sitte oppe og rusle omkring. Han hadde seksti dollars da han kom ind paa hospitalet. Han visste at den sum ikke vilde strække til for mere end seks uker; men han haabet at om han skulde træffe til at leve et par uker længere, saa vilde de la ham faa være indtil de kunde sende bud efter "undertakeren" om at komme og hente ham. Men da de seks uker var forbi, og han erklærte at han ikke hadde noget at betale for den syvende uke med, blev han simpelthen kastet paa dør.

Hvor skulde han nu hen? Hittil hadde han altid betalt for sig hvor han hadde været. Hvad folk skyldte ham, hadde han faat, og hvad han skyldte folk, hadde han betalt. Og han visste ikke andet end at han og verden hadde staat paa noksaa god fot med hinanden. Men nu hadde han intet mere at betale med, og nu blev

han kastet paa dør. Fandtes der da intet saadant som barmhjertighet eller kjærlighet i verden? Hvordan var det med disse hospitaler? Gav de sig ikke ut for at være barmhjertighetsanstalter? Hadde han ikke selv engang git en dollar til et hospital i den tanke at han dermed hjalp en barmhjertighetsanstalt? Barmhjertighet! Det var et vakkert ord at bruke naar man vilde ha penger av folk, det. Kjærlighet! Det hadde han hørt folk tale om. Men hvor fandtes den henne? Barmhjertighet, kjærlighet! Hvor ækle de ord lød! For en tosk han hadde været som hadde gaat og trodd at der fandtes noget slikt i verden! Nei, op med pengeboken! saa faar du baade mat og seng og medicin. Men har du ingen penger, saa faar du lov at ligge paa gaten og fryse ihjel.

Der sat han i kulden paa gatehjørnet utenfor hospitalet med bitterhet og hat i sit hjerte baade mot Gud og mennesker. Gud ja! Hadde der været en Gud til, eller hadde der været en Gud med et hjerte for en lidende stakkar, saa kunde han vel ikke ha tillatt at han blev sparket paa dør for at dø paa gaten. Og dersom der var en Gud, men denne Gud ikke brøt sig om en syk og fattig mand, da var han ikke bedre end de pengegriske og hjerteløse mennesker som hadde kastet ham ut. En saadan Gud hadde han ikke bruk for.

Saa kom der en sporvogn forbi. Den stanset like der hvor han sat, for at la et par passagerer stige av. Mekanisk reiste den syke mand sig for at gaa ombord i sporvognen. Konduktøren saa at manden var svak, og hjalp ham ombord. Da de hadde kjørt en fem, seks kvartaler, kommer konduktøren bort til ham og rækker haanden frem. Da den syke intet tegn gjør til at betale, sier konduktøren: "Fare, please!" Manden sitter ubevægelig. "Ar'nt you going to pay your fare, sir?"

“Haven’t got any.” “Haven’t got any? Do you suppose you can ride for nothing? Get out of here, you deadbeat!”

Og ut maatte naturligvis mannen — like ved Hansons kulforretning.

I flere aar hadde han dagstøtt gaat paa sporvognen og betalt fem cents. Nu eiet han ikke en cent, og — naturligvis, det var ikke at tale om at faa gaa paa sporvognen naar man ikke hadde at betale med. Men det var ikke bare sporvognselskapet som var slik at du faar noget naar du har at betale med, og faar intet naar du ikke har at betale med; men slik var alt og alle i verden. Ak, den der kunde faa død og komme ut av denne kolde, haarde verden! Aa ja, længe vilde det vel ikke ta ute paa gaten i denne kulden.

Han vaklet bort til kulforretningen og krøp ind i et skur, hvor han la sig.

“Og her var det dokker fandt meg,” fortsatte den syke sin fortælling, “og pastoren vet kor sint og urimelig eg var da dokker kom for at hjelpe meg. Eg var bitter i min sjæl og vond baade paa Gud og mennesker, for eg trodde ikje at der fandtes kjærlighet eller barmhjertighet hverken i himmelen eller paa jorden. Eg trodde at dokker bare vilde meg vondt, faa meg bort fra skuret at eg ikje skulde være i veien. Og naar eg saag konstablene som kom for at kjøre meg bort, saa trodde eg at det bar til fattighuset, og eg vilde hellere ha dødd paa gaten end bli bragt til fattighuset. Og endog efterat eg var kommet hit til hospitalet, trodde eg at det var fattighuset eg var kommet til. Og eg var vond og vrang. Eg trodde at alle folk vilde meg vondt, og eg hatet alle som eg saa. Men bedre behandling end eg her fek kunde eg ikje ha faat om det hadde været min egen mor som hadde pleiet meg. Og litt om senn

begyndte det at gaa op for mig at det ikke var fattighuset eg var kommet til. Det var altfor godt til at kunne være fattighuset. Og disse jentene som passet meg! Eg kunde ikke forstaa meg paa dem. Eg var saa vrang og vond og tvær og uhøflig som eg var istand til, skjendte dem ut og overfuste dem; men de var like snilde og omhyggelige og pleiet meg som eg skulde ha været bror deres. Da begyndte eg at forstaa at der fin's kjærlighet og barmhjertighet paa jorden allikevel. Men slik kjærlighet som disse jentene har, det er noket makeløst, det overgaar min forstand, saa vond eg har været mot dem. Eg skjønner bare at de er kristne, disse jentene, og det skjønner eg, at der maa være en magt i kristendommen som eg ikke har forstaat meg paa."

"Ja, De har ret i det," svarte jeg, "at kristendommen er en magt i hjertet; men naar De mener at den kjærlighet som disse søstre har vist mot Dem, er makeløs, da tar De feil. Der er en som har en kjærlighet til de onde og utaknemmelige der er uendelig dypere, varmere og mere uegennyttig end deres. Og hans kjærlighet har De været gjenstand for. Hadde det ikke været for hans kjærlighet, saa hadde De ikke ligget paa dette diakonissehjem idag. De fortæller at da De sat der paa gatehjørnet utenfor det hospital som De var kastet ut av, da sat De der med bitterhet og hat i hjertet baade til Gud og mennesker, og da mente De at Gud ikke hadde noget hjerte for en fattig, syk stakkar; da mente De at hadde Gud hat nogen kjærlighet til Dem eller medlidenhet med Dem, saa hadde han ikke tillatt at De blev jaget paa dør av haardhjertede og pengegriske mennesker. Med hjertet fuldt av slike tanker om Gud laa De ogsaa borti skuret i Hansons kulhandel da jeg kom til Dem. Mens De bet tændene sammen av

harme mot Gud og mente han ingen kjærlighet og barmhjertighet hadde, aapnet han baade menneskers hjerter og menneskers hus og tok Dem ind og lot Dem pleie, saa De selv sier at Deres egen mor ikke kunde ha pleiet Dem med mere omhu. Derfor staar det ogsaa i Guds ord: 'Om en mor kunde glemme sit diende barn, vil jeg ingenlunde glemme dig.' Ser De ikke, at Gud er god mot de utaknemmelige og onde? Og det er naar vi lærer at forstaa hvor god og barmhjertig Gud er mot os, at vi ogsaa faar litt av hans kjærlighet ind i vore hjerter. Fordi disse søstre har erfaret og forstaat hvor uendelig god Gud har været mot dem, derfor er det de ogsaa har lært at være gode mot andre."

"Aa ja, De seier noke, pastor, aa nei, aa nei, kor styg eg ha været — mot Gud, som har været saa god mot meg. Tvi vorte, kor ugudelig eg er! Og meg skulde Gud ville ta ind i slikt et hus som dette! Ka skal eg gjøre, pastor, ka skal eg gjøre? Tror De at det endnu kunde være raad for slik en som eg til at bli frelst?"

Og saa begyndte vi at tale om hvorledes Gud paa en endda herligere maate har vist at han er god mot de utaknemmelige og onde, idet han har sendt sin søn til at være verdens syndebærer og forsoner.

Og det blev ikke bare med denne ene gang. Jeg var hos ham en fire, fem ganger de par uker han endnu hadde igjen. Og Guds ord faldt i god jord. Han fik lov til at tro at hvor synden er blit overflødig, der er naaden end overflødigere, og han kunde ikke noksom beundre og prise Guds uforskyldte kjærlighet, der i det sidste øieblik hadde revet ham som en brand ut av ilden.

En dag, idet jeg kom ind gjennom døren til sykeværelset, utbryder han: "Nu forstaar eg, pastor, kofor eg skulde kastes ut av det hospitalet. Hadde eg blit

liggende og døi der, hadde eg ikje faat se Guds kjærlighet, og eg hadde gaat fortapt. Det var hit Gud vilde ha meg, forat mit iskolde hjerte kunde bli optinet av Kristi kjærlighet som eg her fik se. Aa Gud ske lov, at han er god mot de utaknemmelige og onde!”

Et par dage efter fik han vandre herfra.

Hans sidste ord var: “Gud velsigne dokker som har været saa god mot meg — — aa ja — — aa ja — — han er god mot de utaknemmelige — — og vonde — — tak — — herre Jesus!”

Som dine dage er, skal din styrke være.

Det var den 25de februar.

Det var bestemt at jeg skulde opereres den dag. Og det var en ganske alvorlig operation. Tarmene var grodd sammen, og der var ogsaa en del andre uregelmæssigheder som man vilde prøve at rette paa. I flere dage hadde jeg ligget paa hospitalet for at forberedes til operationen.

“Den stille trøster” hang paa væggen foran sengen. Diakonissen vendte bladet hver dag, og jeg fik erfare at disse blade ikke bærer navnet forgjæves. Trøsten og kraften fra de velsignede Herrens ord kom saa stille og vederkvægende til hjertet.

Men jeg kan ikke negte at jeg var litt nysgjerrig efter at faa se hvad “Den stille trøster” hadde at si til mig den dag jeg skulde under operationskniven. Da søsteren kom ind i sykeværelset om morgenen, bad jeg hende straks om hun vilde være saa snild at vende bladet paa “Den stille trøster”.

Ja, hvad tror du saa Herren hadde gjemt for mig til den 25de? Der stod med store bokstaver:

“Herren skal opholde ham paa hans sykeseng; du omvender alt hans leie i hans sygdom” (Sal. 41, 4).

Videre stod der: “Hans venstre haand være under mit hode, og hans høire haand omfavne mig!” (Høis. 2, 4).

Fremdeles læste jeg: “Naar jeg end skal vandre i dødens skygges dal, vil jeg ikke frygte for ondt; ti du er med mig; din kjep og din stav de skal trøste mig” (Sal. 23, 4).

Og endelig stod der: “Men endog alle eders hodehaar er talt. Frygt derfor ikke! I er bedre end mange spurver” (Matt. 10, 30. 31).

Frygte? Nei, hvem kunde vel frygte efter at ha faat fire slike ord fra Vorherre! Var det ikke som om hvert enkelt av dem var talt netop for anledningen? Om nogen hadde sat sig ned og læst igjennem hele bibelen for at finde fire steder som han vilde gi mig den morgen, kunde han vel neppe ha plukket ut fire steder som hadde passet bedre.

Jeg fik ingen frokost den morgen. Jeg hadde i det hele tat ikke faat noget at spise paa en stund; ti lægene vil ha maven tom naar de skal til at skjære den op. Men jeg gik ikke fastende til operationsbordet; ti der var mat i disse Herrens ord, god, kraftig mat. Aa hvor de styrket mig!

Frimodig og tryg som barn paa mors fang la jeg mig paa operationsbordet, og idet jeg fik bedøvelsesmidlene, sovnet jeg ind i dette ord som Herren hadde git mig: “Hans venstre haand være under mit hode, og hans høire haand omfavne mig!”

Men var det ikke underlig at “Den stille trøster” skulde ha slike ord som kom saa vel med, netop paa den dag? Tingen var at den himmelske fader visste at jeg trængte disse ting.

Det var den 30te august.

Tidlig om morgenen før solen randt, hadde jeg staat paa knæ foran sengen og holdt i mine armer den vakreste og kjækkeste niaars-gamle gut som nogen far har eiet, og set paa at døden med sterk og grusom haand tok ham fra mig.

Det blev saa stille. Den tolv dages kamp med difterit var utkjæmpet. Det hadde været en haard og seig kamp, en kamp for livet; men døden seiret. Mens jeg lukket de øine der aldrig mere skulde se paa mig, dryppet taarene ned paa den forlatte støvhytte.

Loven er streng i saadanne tilfælder, og det er godt at den er streng, saa smitten ikke spredes; men det er litt tungt for den som er under loven. Øvrigheten meldte os at gutten maatte begraves inden fireogtyve timer, altsaa samme dag, og ingen maatte komme til begravelsen. Selv la jeg ham i kiste, og selv bar jeg ham ut. Hans mor og jeg var de eneste som fulgte ham til graven.

Jeg hadde det sidste aar læst til andagt om morgenen av en liten engelsk andagtsbok som kaldes "Daily Food for Christians". Der er to bibelsteder og et salmevers for hver dag. Der blev ikke læst noget ved frokostbordet den dag. Der sat noget saa tykt nede i halsen, og jeg var bange for at jeg ikke skulde faa det til.

Hustruen var ogsaa daarlig, og der var ikke et menneske at faa til hjælp om man saa hadde hat en guldmine at betale med, og man kan ikke undres paa at folk er rædde under slike omstændigheter; ti difteria er en styg gjest at faa i huset. Visst hadde vi deltagende venner som inderlig gjerne vilde ha hjulpet; men de kunde bare staa paa avstand og spørre hvordan det stod til og — faa høre at den vakre og kjække

gutten, som hadde været alles yndling, hadde kjæmpet ut.

Men det kunde dog være interessant at se efter hvad der stod i "Daily Food" ogsaa for idag.

Og der stod:

"Though I walk in the midst of troubles, thou wilt revive me" (Ps. 138:7).

Fremdeles stod der:

"Though troubles assail,
And dangers affright;
Though friends should all fail,
And foes all unite;
Yet one thing secures us,
Whatever betides;
The Scripture assures us:
The Lord will provide."

Og endelig stod der:

"The Lord is mine helper" (Ps. 54:4).

Ja, det var et besynderlig træf, sier du. Nuvel, det traf ialfald godt. Og sjeldent er det at det træffer saa aldeles paa blinken — uten at der er nogen som sigter.

Digte.

Til Frelserens pris.

Du gik for mig i døden,
o dyre frelsermand.
Du frelste mig fra nøden
og evig helvedbrand.
Du led hvad ei kan anes
av smerte, sorg og ve,
at vei der kunde banes
til Faderen at se.

Og da jeg bort til verden
og lysten vendte mig,
og gik paa syndefærden
og agtet frelsen ei,
da søkte du mig, daare,
som gik paa syndens vei,
og strævede saa saare
før du fik stanse mig.

Og da jeg synden kjendte
og følte dommens ord,
og trøst var ei at hente,
hvor end min tanke fór,
du viste mig din side
og dine røde saar,
og hvad du vilde lide
for dit fortapte faar.

Du viste mig at livet
det er udi dit blod,
at frelsen os blev givet,
da Gud dig ofre lod.
Det gav mig mod at ile
hen i din frelserfavn,
det gav mit hjerte hvile;
her fandt jeg sikker havn.

I frelsen du har vundet
ved din den haarde død,
min sjæl sit alt har fundet,
sin læskedrik, sit brød,
sin klædning og sit smykke,
sit barnekaar, sin fred,
sin glæde og sin lykke,
ja, evig salighed.

Jeg derfor dig vil prise
i gerning og i ord.
Jeg gjerne vilde vise
jeg skatter naaden stor.
Jeg vil dig gjerne tjene,
mens jeg paa jorden bor,
og takke dig alene
i himlens høie kor.

Tænk paa Jesus.

Naar loven dig anklage vil, du synes Gud er vred,
og synden klemmer hjertet og trykker sjælen ned,
da tænk paa Jesu vunder og paa hans dyre blod,
som han for dine synders skyld paa korset flyte lod.

Naar hjertets vanart, usseldom og aandelige død
dig volder uro, smerte, ja kummer og stor nød,
da tænk paa ham, som svedte for dig en blodig sved.
Han er vor faste frelsesgrund og vor refærdighed.

Naar frygt, usikkerhet og tvil samt vantros kolde vind
indtage vil dit hjerte og fylde sjæl og sind,
da tænk paa Jesu løfter og paa hans dyre ord
og paa hans varme hjerte og kjærlighet saa stor.

Naar hjertet føles tomt og tørt, har ingen kraft og lyst,
kun fattigdom og avmagt du kjender i dit bryst,
da tænk paa Jesu smerte og paa hans tunge gang,
den *via dolorosa*,* saa tornefuld og trang.

Naar verdenskjærlighet og tant indtage vil dit sind,
og onde lyster melder sig og vil i hjertet ind,
da tænk paa hvad det kostet har din kjære frelsermand
at fri dig ut av Satans garn og ut av syndens stand.

Naar hjertet bliver sykt og saart av mange savn og
stød,
av sut og sorg og smerte, av skuffelser og nød,
da tænk paa ham som baaret har vor sygdom og vort savn,
at vi skal finde lægedom og trøst udi hans favn.

Naar alt det du har kjært paa jord, ifra dig tages bort,
du synes solen slukner, og alt blir mørkt og sort,
da tænk paa ham som sagde: "Jeg jer bereder sted."
Der aldrig glæden svinder, der aldrig sol gaar ned.

Ja, hvor du er, og hvad du gjør, og hvad dig hænder her,
saa tænk paa Jesus Kristus, vor frelser god og kjær.
Det giver trøst og glæde, det bringer fred og lys.
Gud være evig ære, velsignelse og pris!

* Smertesvei.

Kirkevigsels.

Jeg elsker dig, min kirke, du deilige Guds hus,
hvor tidlig jeg blev lagt til Jesu hjerte.
Slet intet løfter sjælen fra jordens lave grus
som det jeg inden dine vægge lærte.
Der blev jeg iført Kristus og blev Guds eget barn,
blev revet ut av døden og frelst fra Satans garn
formedelst Jesu Kristi død og smerte.

Der foran Herrens alter jeg daabens pakt gjentok
og lovet alt det onde at forsage,
og evig liv blev lovet mig av Herrens dyre bok
og at Gud Fader vilde mig ledsage
igjennem alle farer og gjennem verdens strid
i med- og modgangs dage, ja indtil evig tid,
og Herrens ord, jeg vet, kan ei bedrage.

Der for mig Herren dækket et herlig nadverbord,
med livets vand og sjælens himmelføde.
Der har jeg smakt det deiligste som findes her paa jord,
av paradiset hist en førstegrøde:
min Jesu eget legem og Jesu dyre blod,
som han for mig og alle paa korset flyte lod,
da han, Guds lam, for verdens synder døde.

Did førte jeg min elskte, min hjertes kaarne brud,
der sluttete vi pakten med hverandre.
Og over os der lystes velsignelse fra Gud
paa veien som vi sammen skulde vandre.
Og med paa livets reise vi fik et deilig ord
fra ham som har al magten og i det høie bor,
og intet kan Guds trofasthet forandre.

Der har jeg hørt det herligste som tolkes kan med ord,
 det budskap ifra Gud om hjælp i nøden:
 Guds søn har taget paa sig min syndebyrde stor
 og friet mig fra dommen og fra døden.
 Min Gud er nu forsonet, og seier vundet er;
 ti Jesus sprængte graven og bandt al Satans hær,
 og blev av dem som sover, førstegrøden.

Der paradisets porte vidt aapne jeg fik se
 og hørte, jeg faar ogsaa lov at komme
 dit hvor der staar for tronen en skare hvit som sne;
 ti naar tilsidst min ventetid er omme,
 da skal jeg og faa flytte fra jordens grav og grus
 og saa for evig bygge og bo i Herrens hus
 i salighet og fryd med alle fromme.

Salme 36, 8–10.

Hvor deilig er din bolig,
 hæskarers herre Gud!
 Paa livets vei urolig
 vi her faar hvile ud.
 I dine vingers skygge
 er ly for stormens brag.
 Her er saa godt at bygge
 og bo paa sorgens dag.

Paa jord er ingen føde
 som sjælen mætte kan;
 al verden er saa øde
 som ørknens tørre sand.
 Men her Gud for os sætter
 paa kirkens dækte bord

sit huses fete retter,
sin naaderigdom stor.

Hos dig er livets kilde,
Guds bæk er fuld af vand.
Den flyder aarle, silde,
og ei den tørres kan.
Ja, midt i dødens vaande
og skyggers dype dal,
naar mer vi ei kan aande,
din bæk os kvæge skal.

Her straaler klart som solen
Guds lys fra alterbord,
og ut fra naadestolen
det skinner paa vor jord.
Nu dødens skygger vige,
og mørkets magter flyr.
Vi ser Guds himmelstige,
og livets morgen gryr.

EFTERMÆLE

Formand Dr. H. G. Stubs tale

i Betlehem kirke i Minneapolis, Minn.

Bøn.

Herre Jesus Kristus, du er verdens lys og verdens liv! Vi takker dig fordi du for tid og evighet blev lyset og livet for ham om hvis baare vi er samlet. Og nu ber vi dig at du ogsaa nu under sorgen over tapet og under savnet av den kjære husbond, den gode far, den kjærlige bror, den elskelige ven, den fortrinlige lærer, den sjeldne, av Guds aand styrte aandelige kraft i vor kirke, maa la hver eneste sørgende i slegten, ved seminariet, i menighetene, i samfundet faa erfare at du og du alene er lyset i sorgens mørke og livet midt i døden. Ja, maatte netop den kjære hensovedes liv og virke og død tale ind i vore hjerter som en herlig virkeliggjørelse av den store sandhet at for den hvem livet har været Kristus, for ham er døden en vinding, til salig trøst for dem som sørger! Maatte derfor denne bekyndelse og denne bøn komme fra hvert et hjerte: "Herre, jeg er skrøpelig i mig selv, bli du min styrke! Jeg er fattig i mig selv, bli du min rigdom! Jeg er et dødsens barn, bli du mit liv! Ta alt bort fra mig, som hindrer dig fra at aabenbare din naade i mig!" Ja, herre, det virke du, saa vi alle som vor hjemgangne broder og ven kan faa det godt for tid og evighet! Amen!

Kjære sørgende!

Det ord av den hellige skrift som jeg ved vor kjære professor Kildahls jordefærd i korthet vil utfolde til trøst, formaning og opmuntring, finder vi i apostelen Paulus's brev til filippenserne kap. 1, v. 21: "*Ti for mig er at leve Kristus og at dø en vinding.*" Eller som det lyder i den nye oversættelse: "*Ti for mig er livet Kristus og døden en vinding.*"

Disse ord er et selvvidnesbyrd av apostelen Paulus, indblæst av Guds aand, et selvvidnesbyrd der i knappest form, men med dypest indhold gir os manden, personligheten Paulus, saaledes som han virkelig var. Det er et selvvidnesbyrd som utfolder for os hvad der var hans livs bærende tanke, hans tankers tanke, hvad der fylgte hans liv paa jorden med det rikeste indhold, brøt dødens brod og favnet selve evigheten.

Fra det øieblik Saulus av Tarsus blev Paulus, fra den stund han blev saa mægtig grepet av Kristus paa veien til Damaskus, indtil vi ser ham i fængsel i Rom, ventende martyrdøden, er der kun én som fylder hans liv, kun ett som fra sjælens bund gjennomstrømmer hans tankeliv, hans gjerning paa jorden, ja er selve livet for ham, uten hvilket livet for ham vilde været uten indhold og han det ulykkeligste menneske, og denne ene og dette ene var Kristus.

Som apostel, som sendebud, som prædikant var det hans livskald, hans livsgjerning at præke, at avlægge sit vidnesbyrd til gavn for sine medmennesker og ogsaa for sig selv, likesom jo altid en prests præken ogsaa skal gjælde ham selv. Paulus's vidnesbyrd, saa ofte og paa saa forskjellige steder og for saa forskjellige folk det end lød, kan samles i dette ene store ord i hans første korintierbrev: "Jeg agtet mig ikke at vite noget iblandt eder uten Jesus Kristus og ham kors-

fæstet” — altsaa: Jesu Kristi person og Jesu Kristi forsonergjerning for verden gennem lidelser og død var indholdet av alle hans prækener, av hans livsgjerning, netop fordi det var dette som fyldte hans egen sjæl.

Han kan holde de alvorligste, de mest rammende lovprækener, han kan anføre vidnesbyrd av hedenske forfattere, han kan i store gripende drag gi sin merkelige livshistorie — det er altid Jesus Kristus som er brændpunktet; mot ham sigter alt. Jesus Kristus som gudmenneske, Jesus Kristus som forsoner og frelser med syndernes forladelse og retfærdighet, med frelsen og saligheten ene og alene av naade ved troen uten lovens gjerninger er altid det der med selvoplevelsens styrke bæres ut til dem til hvem han taler eller til hvem han skriver.

Til vidnesbyrdet i ord med Kristus som midtpunkt kommer vidnesbyrdet fra hans livsgjerning, som stadfæster at for ham var det at leve Kristus. Hele hans livsgjerning, som var at præke Kristus, blev utført under saadanne forhold og kaar at kun den for hvem livet var Kristus, vilde magtet den. Læs Apostlenes gjerninger og Paulus's brev. Overalt ser vi ham som den der, netop fordi Kristus var hans liv, er rede til at ofre alt for Kristi skyld. Saaledes skriver han til korintierne (1 Kor. 4, 11–13): “Like til denne stund er vi baade hungrige og tørste og nøkne og mishandlet og hjemløse og mødige, idet vi arbeider med vore egne hænder; vi blir utskjeldt — og vi velsigner; vi blir forfulgt — og vi taaler det; vi blir spottet — og vi formaner; vi er blit som utskud i verden, en væmmelse for alle, indtil nu.”

Fordi Jesus var hans liv, derfor var han ogsaa saaledes fyldt med Jesu kjærlighet til hedningene at han under allehaande farer for sit liv reiste fra land til land

for at bringe dem Jesu Kristi evangelium eller Kristus. Og hvilken brændende kærlighed havde han ikke til jødene! Han tør endog ta Gud til vidne, naar han utbryter: "Jeg vilde ønske selv at være forbandet bort fra Kristus, for mine brødre, mine frænder efter kjødet" (Rom. 9, 3), altsaa villig til selv at gi slip paa den evige salighet, hvis hans folk kunde frelses derved. Vor tanke staar stille overfor en saadan selvfornegtende kærlighed ved tanken paa sit folks frelse. Han kunde nok med sandhet si: "For mig er livet Kristus."

Og var ikke hans liv ellers, tiltrods for at han var, og bekjendte at han var en stor synder for Gud, netop et vidnesbyrd om at han ikke blot vilde vite av en Kristus *for sig*, men ogsaa *i sig*? Han kan si: "Vel vet jeg intet ved mig selv, men dermed er jeg ikke retfærdig for Gud." Han tør trøstigt appellere til sin vandel, sin færd hvor han var, som vidnesbyrd om at Jesus Kristus levde i ham.

Som hans liv var Kristus, saa var ogsaa hans død Kristus, og derfor "en vinding". Hvor længtes ikke han efter for evig at være sammen med sin frelser! Han sier selv: "Jeg staar raadvild mellem de to ting, idet jeg har lyst til at fare herfra og være med Kristus, ti dette er meget, meget bedre; men at bli i kjødet er nødvendiggere for eders skyld" (Filip. 1, 23. 24). Med martyrdøden for øie i fængsel i Rom skriver han til sin kjære Timoteus: "Jeg ofres allerede og tiden for min bortgang er forhaanden. Jeg har stridt den gode strid, fuldkommet løpet, bevaret troen. Saa ligger da retfærdighetens krans rede for mig, den som Herren den retfærdige dommer skal gi mig paa hin dag, dog ikke mig alene, men alle som har elsket hans aabenbarelse."

Kunde ikke Paulus med sandhet si: "For mig er livet Kristus og døden en vinding"?

Naar jeg har valgt netop dette selvvidnesbyrd av Paulus til tekst for min tale paa samfundets vegne ved vor kjære dr. Kildahls jordefærd, da er grunden den at netop dette ord blev brukt i den sidste samtale jeg hadde med den hensovede, en 8 timer før han utaandet. Paa mit spørsmaal om han kjendte mig, svarte han: "Ja, det er Stub." Og saa tilføiet han: "Jeg vil gjerne dø." "For at være med Jesus?" spør jeg. "Ja," svarte han. Saa sier jeg: "Ikke sandt, kjære Kildahl, du har prøvd at gjøre Paulus's ord, 'for mig er at leve Kristus og at dø en vinding', til dit valgsprog for livet?" Dertil svarte han: "Ja." Jeg lyste saa Herrens velsignelse over ham. Det var vort sidste møte i verden.

Nu være det langt fra mig at ville jevnstille vor kjære dr. Kildahl med den store hedningeapostel, vel den største mand i kirkens historie efter *ham*, som var vor broder Jesus av Nasaret, men samtidig "Gud over alting, høilovet i evighet". Intet vilde heller stemme mindre med den avdødes ydmyge sind end at ville stille sig ved siden av Paulus som en anden Paulus.

Og dog tør vi ved dr. Kildahls baare si at baade hans prækener, hans virke, hans liv og hans død er et uimotsigelig vidnesbyrd om at dette apostelens ord hadde slaat ned i ham, fæstet sig i hans sjæl og aabenbaret sin kraft i hans syn paa livet, paa livets gjerning og paa selve døden og præget hans hele personlighet.

Der kan med sandhet, menneskelig set, sies saa meget sandt og skjønt om den kjære avdøde.

Han var en rikt utstyret mand. Hans evner, hans begavelse, hans dygtighet som prædikant, som sjælesørger, som lærer, som forfatter, hans flid og samvittighetsfulde bruk av tiden, hans villighet til at tjene andre, hans aapne, ærlige væsen, fri for falskhets og bakveier, hans vennsælhet og elskværdighet — alt dette maatte

gjøre ham til en i høi grad almindelig agtet og elsket mand.

Men det som fremfor alt præget dr. Kildahl, tok alle hans ellers fortræffelige egenskaper i sin tjeneste og gjorde ham til den helstøpte personlighet, sjeldne karakter og dygtige arbeider i Guds kirke, det var inderligheten, intensiteten i hans gudsforhold, i hans forhold til Frelseren og hans kirke, ja til de udødelige, dyrtkjøpte menneskesjæle, bevidnet og beseglet ved præken, livsgjerning og liv.

Netop paa grund av denne intensitet var det Kildahl aldrig ansaa det som et tryk eller en tvang at præke, at vidne. Hvor ofte sa han ikke: "Jeg er saa glad i at præke." Det var hans sjæls trang og hans livs lyst at avlægge vidnesbyrd. Og om hvem og om hvad? Om Jesus Kristus og ham korsfæstet, eller om en ellers fortaapt synders frelse og salighet ene og alene av Guds naade, ved i tro at gripe den av Jesus Kristus for verdens synd fuldbragte forsoning.

Gaa igjennem hans prækener over kirkeaaarets tekster, med titelen "Synd og naade", og du vil i hver eneste præken ved siden av den alvorligste fremstilling av synd og synder i de forskjelligste former finde at Jesus Kristus og hans gjerning, eller Guds frie naade paa grundlag derav, er det centrale, den bærende tanke. Eller ta hans rammende skildringer hentet fra virkeligheten under hans prestelige virksomhet i Chicago under navnet: "Naar Jesus kommer ind i huset"—er det ikke tilsidst Jesus Kristus for os og Jesus Kristus i os alt dreier sig om? Mange er de som ut fra selvoplevelse kan vidne om at de netop ved hans vidnesbyrd om "synd og naade", eller om "Jesus Kristus og ham korsfæstet" for syndere, kom til liv i Gud.

Hans sidste offentlige vidnesbyrd umiddelbart forut

for hans sygdom til døden, ved indvielsen av Ebenezer hjem for fattige gamle, over ordet: "Det samme sindelag være i eder, som var i Kristus Jesus!" (Filip. 2, 5), var i dypeste grund en kraftig Kristus-præken, idet han med overbevisningens styrke slog fast at Jesus Kristus alene, gennem sin forsoning og kjærlighet, magter at omskape det ellers egenkjærlige menneskehjerte og gi det lyst og kraft til saadanne gjerninger som med rette kan kaldes kjærlighetens gjerninger, velbehagelige for Gud.

Indtil det sidste brændte saaledes hans hjerte efter at forkynde den frelser han som en synder selv uavladelig trængte. Han var en Kristus-prædikant. Derfor var ogsaa hans hele virke baaret av den store tanke ikke blot at præke Kristus, men at leve Kristus. I hele 38 aar var han rede til at fortære sin kraft i sin Kristus-forkyndelse. Han kunde ikke si nei naar man opfordret ham til at komme — ofte lange veier — for at præke. Han overvurderte vistnok mangel gang sin legemlige kraft, men fordi Kristus var hans liv, kunde han ikke andet end følge hvad der for ham stod som et kald og en anledning til at drage sjæle til den frelser som hadde kjøpt dem saa dyrt.

Hans liv og hans omgængelse bar det sterke præg av at Jesus var hans liv. Av hele hans færd til alle tider lyste det frem at Kristus-sindet var det som regjerte i ham. Han var en kristen ikke blot paa prækestolen om søndagen, men hver dag i uken, i sit hjem og overfor sine medmennesker i almindelighet under de forskjelligste forhold. Han var en helstøpt kristen, et lysende eksempel paa kristendom gjennomført i livet.

Som han med sandhet kunde ialfald stamme efter Paulus: "For mig er at leve Kristus", saaledes kunde han ogsaa si efter ham: "At dø er mig en vinding."

Kildahl var ikke bange for døden. To ganger tidligere hadde han været døden nær og beredt for døden. Netop fordi livet for ham var Kristus, og han levde i inderlig samfund med sin frelser, derfor var døden for ham kun en overgang til det uforstyrrede, evige salighetens samfund med Frelseren.

Det er saa betegnende for hans syn paa døden, og for os som endnu lever, noget saa manende og løftende at mindes hvad han ved sygdommens begyndelse sa til sin bror: "Det gjør ingen forskjel for mig enten jeg lever eller dør; ti enten jeg lever eller dør, hører jeg Herren til." Er ikke det et lykkelig menneske som kan tale saaledes?

Under hans sidste sygdom var det som om alt av jordisk art laa ham fjernt. Til sine tider var han ikke ved bevissthet; men det merkelige var, at saasnart man søkte at dra frem det aandelige, det evig blivende, da var hans tanke klar. Som i livet, saa i døden: Jesus Kristus og ham korsfæstet fyldte hans sjæl. Da jeg engang spurte ham: "Ikke sandt, kjære Kildahl, du har levet i din frelsers forsonergjerning og du vil dø paa den bekjendelse som har været din livet igjennem?" svarte han:

"Ja, jeg tror at Jesus med sit blod
har gjort for mine synder bod."

Saa citerte han en række skriftutsagn om Kristi forsoning.

En gang bad han sin datter om at synge for ham den kjendte engelske salme, der paa en saa enkel og gripende maate uttrykker den kristnes barnlige tro og visshet om at komme til Gud, fordi Jesu blod har run-det for ham, og Jesus indbyder ham til at komme.

“Just as I am, without one plea
But that Thy blood was shed for me,
And that Thou bidst me come to Thee,
O Lamb of God, I come, I come.

“Just as I am: Thy love unknown
Has broken every barrier down;
Now to be Thine, yea, Thine alone,
O Lamb of God, I come, I come.”

For vor kjære Kildahl var døden en vinding; ti for ham var den evige salighet den høieste, herligste virkelighet. Lykkelige Kildahl! vindingen er din! Du har seiret for evig.

Men Den Norsk Lutherske Kirke har ved dr. Kildahls bortgang lidt et tap som menneskelig talt maa sies at være uerstattelig, paa samme tid som vi aldrig vil glemme at for Gud i himmelen er intet menneske uundværlig. Om menneskenes barn falder til høire og til venstre, han vet nok at kaare de mænd han vil ha til kirkens gagn. Derfor overlater vi trøstig til kirkens herre gjennom sin menighet at finde den mand som vil komme til at fylde den tomme plads.

Imidlertid vil Den Norsk Lutherske Kirke aldrig glemme den store indsats den kjære hensovede har lagt ind i vor kirkes historie og arbeide for det maal den har. Gjennem sit mangesidige fortræffelige virke, prydet med et fromt og gudfrytig liv, vil han, skjønt død, leve og virke. Det er umulig andet end at den sæd han har saadd, paa mange maater vil bære frugt.

Maatte vore menigheter, vore skoler, vort samfund bli et levende, et kraftig uttryk for den aand som besjælte vor kjære dr. Kildahl, saa hans valgsprog: “For mig er livet Kristus og døden en vinding”, maatte virkeliggjøres hos flere og flere fra slekt til slekt! Det give han, som er livet og ene kan gi livet for tid og evighet!

I Jesu navn! Amen.

M. O. Bøckmans præken

i Luther Theological Seminary's kapel.

Bøn.

Herre, min frelser, du har kaldt mig op paa dette sted at jeg skal gi dette folk trøst og formaning i en saare tung og alvorlig stund. Du vet, herre, at jeg gjerne vil gjøre hvad du har sendt mig til, men da maa du gi mig hvad jeg skal tale; ti kun din trøst er lægedom for hjerter, saaret som vore, og kun din formaning vil magte at drive os frem, saa sorgtyngtet vi er, paa den vei du har ført os ind paa, at vi maa vinde det evige liv. Du vil gjøre det for dit navns skyld! Amen.

Kjære sørgende forsamling! Naade være med eder og fred med trøst fra Gud, vor fader, og den herre Jesus Kristus! Amen.

Vi har møtt op i Herrens hus idag for at ta avsked med vor kjære ven og broder, dr. Kildahl. Nat til mandag den 6te denne maaned blev han grepet av et alvorlig ildebefindende. Han kom sig dog tilsynelatende snart, saa han endog deltok i et fakultetsmøte fredagen efter, den 10de dennes. Men samme dags aften blev han atter syk og maatte gaa tilsengs. Og mandagen efter rammedes han av slag. Da vi den følgende dag begyndte vort arbeide ved seminariet, savnet vi vor kjære lærer, og onsdag den 15de maatte vi med dyp sorg se ham bæres ut og kjøres til Fairview hospital i Minneapolis.

Det saa en tid ut som om han der bedredes. Men det viste sig kun at være litt sollys under dødsreisen.

Avvigte lørdag morgen klokken femten minutter over fire kom døden for at hente ham. Men den kom ikke alene. *Han* kom, der sa til sine: "Eders hjerter forfærdes ikke! Tro paa Gud, og tro paa mig! I min faders hus er der mange rum; var det ikke saa, da hadde jeg sagt eder det; ti jeg gaar bort for at berede eder sted; og naar jeg er gaat bort og har beredt eder sted, kommer jeg igjen og vil ta eder til mig, forat ogsaa I skal være der hvor jeg er."

Ja, *han* kom. Jesus, som han hadde trodd paa, og som han til det sidste hadde tjent, hentet ham til sig.

Vi vil ikke sørge som de der ikke har haab. Men Herren maa hjelpe os dertil; ti vi har alle tapt saa meget.

Du, min kjære fru Kildahl, sitter nu som enke og har kun tilbake mindet om en trofast egtefælle, som aldrig glemte hvad han lovte da I stod som brud og brudgom for Herrens alter.

Og I, hans efterlatte barn, den kjærligste og bedste far er ikke mere hos eder.

Og I, hans søskende, det er tungt ikke mere at møte en elskelig bror, hvis hjerte slog for eder som en bror der av Herren hadde lært, ikke blot blodets kjærlighet, men Aandens. Hvor har I ikke alle tapt meget!

Og vi andre, brødre og søstre av Wartburg menighet, vi maa idag si farvel til vor prest. Han der saa trofast forkyndte os livets ord, har døden tat fra os.

Og vi, lærere og studenter ved Luther Seminar, hvad har ikke vi tapt! Vi glædet os inderlig fra dag til dag over hans indgang og utgang iblandt os. Han var vor støtte i arbeidet som faa. Han var en lærer fra Gud for os alle.

Vi sitter i sorg, og med os vor hele kjære kirke. Ti en av dens bedste og mest benaadete sønner er tat

fra den. Ja mer end en søn har forlatt den, en fader i Kristus med en faders hjerte og en faders aand og visdom. I otte og tretti aar gav Herren ham naade til at arbeide iblandt os som sin kirkes tjener. Og hvor velsignet han ikke hans gjerning!

Men den mund der talte saa livsalige ord, er nu for stedse paa denne jord lukket. Hvor vi vender os, finder vi Kildahls stol; men den er tom.

Er det at undres over, om vor kirke har klædd sig i sørgedragt? Herren bebreider os ikke, om vi graater, om vi begjærer trøst, rik, sterk trøst.

Men lovet være hans navn! han vil komme sit navn i hu og give os trøst. *Han* tok vor ven fra os. Den der fatter det, har trøst. Men tok *Herren*, og det saa meget fra os som *han*, *netop han*, hadde git, da staar vi ved en likbaare der ikke blot maner til bøn om trøst i vor sorg, men til alvorlig overveielse av *hvorfor Herren tok saa meget fra os*. Nu, hvor skal vi vende os hen for baade at faa lægedom for vort saarede hjerte og det lys og den formaning vi trænger i denne tunge stund? Jeg kjender kun ett sted, det er Herrens helligdom. Der vil vi gaa ind. Der skal vi høre Herrens røst. Ved Guds naade vil jeg forsøke at lede eder derind, at I maa høre Herrens ord.

Til det har han idag sendt mig, sin ringe tjener. Da jeg fik det hverv av ham, bad jeg ham: Herre, gi mig det ord du vil jeg skal lægge alle de sørgende paa hjerte. Og han gav mig Apostlenes gjerninger 20, 24:

“Men for mig selv agter jeg ikke mit liv et ord værd naar jeg bare kan fuldende mit løp og den tjeneste som jeg fik av den herre Jesus: at vidne om Guds naades evangelium.”

Dette vil vi da med Guds aands bistand nærmere betrakte. Dog, førend vi gjør det, vil det være os til gagn

at høre hele det afsnit hvorav verset er tat. Det lyder saa: Paulus hadde sat sig fore at seile Efesus forbi, forat han ikke skulde bli heftet i Asien. Han hastet nemlig for at naa frem til Jerusalem til pinsedag, om det var ham mulig. Fra Milet sendte han da bud til Efesus og kaldte menighetens ældste til sig. Da de var kommet til ham, sa han til dem: "I vet hvordan min færd iblandt eder var hele tiden fra den første dag jeg kom til Asien, idet jeg tjente Herren med al ydmyghet, og under taarer og prøvelser som jeg maatte utstaa ved jødernes efterstræbelser; hvorledes jeg ikke holdt tilbake noget av det som kunde være eder til gagn, men forkyndte eder det og lærte eder det offentlig og i husene, idet jeg vidnet baade for jøder og græker om omvendelsen til Gud og troen paa vor herre Jesus Kristus. Og nu, se, bundet av Aanden drager jeg til Jerusalem, og vet ikke hvad der skal møte mig der, men bare at den Helligaand i by efter by vidner for mig og sier at baand og trængsler venter mig. Men for mig selv agter jeg ikke mit liv et ord værd naar jeg bare kan fuldende mit løp og den tjeneste som jeg fik av den herre Jesus: at vidne om Guds naades evangelium. Og nu, se, jeg vet at I aldrig mere skal se mit aasyn, alle I iblandt hvem jeg gik omkring og forkyndte riket. Derfor vidner jeg for eder paa denne dag at jeg er ren for alles blod; ti jeg holdt ikke noget tilbake, men forkyndte eder hele Guds raad. Saa gi da agt paa eder selv, og paa hele den hjord i hvilken den Helligaand satte eder til tilsynsmænd for at vogte Guds menighet, som han vandt sig ved sit eget blod! Jeg vet at efter min bortgang skal der komme glupende ulver ind iblandt eder, som ikke skaaner hjorden; ja, blandt eder selv skal der fremstaa mænd som fører forvendt tale for at lokke disiplene efter sig. Vaak derfor, og kom ihu at jeg i tre aar ikke

holdt op, hverken nat eller dag, at formane hver eneste en med taarer! Og nu overgir jeg eder til Gud og hans naades ord, han som er mægtig til at opbygge eder og gi eder arvelod blandt alle dem som er blit helliget. Jeg attraadde ikke sølv eller guld eller klær av nogen; I vet selv, at hvad jeg selv trængte, og de som var med mig, det har disse hænder arbeidet for. I alle dele viste jeg eder at saaledes bør vi ved strævsomt arbeide ta os av de skrøpelige og komme den herre Jesu ord ihu som han selv har sagt: Det er saligere at gi end at ta.” Da han hadde sagt dette, faldt han paa knæ og bad sammen med dem alle. De brast da alle i sterk graat, og de faldt Paulus om halsen og kysset ham; men mest sørget de over det ord han hadde sagt, at de aldrig mere skulde se hans aasyn.

Som vi hørte, var dette apostelen Paulus's avskedsord til den efesinske menighets ældste. Han var paa reise til Jerusalem og hadde ikke tid til at dra indom Efesus og si farvel til menigheten der. Derfor kaldte han dens ældste til sig i sjøbyen Milet, ikke langt fra Efesus. Da de kom, holdt han da den alvorlige, skjønne avskedstale vi læste. Han minder dem deri om sin egen virksomhet iblandt dem, formaner dem til med troskap og opofrelse at røgte den menighet der er dem betrodd, og anbefaler dem til Guds bevarende naade. Hvilket indblik gir ikke disse Paulus's avskedsord os i apostelens hjerte; hvilket vidnesbyrd aflægger de ikke om hans liv og virke!

Det var en tung stund for disse prester. De brast alle i graat og faldt Paulus om halsen og kysset ham; og mest sørget de over det ord han hadde sagt, at de aldrig mere skulde se hans aasyn. Men denne avskedstale til dem, med de minder den rullet op for dem, og den formaning og trøst den gav dem, var dem visselig

til stor velsignelse og en alvorlig spore til som Paulus at bli faste ved Herren og fuldende i troskap sin tjeneste.

Det er omkring 1900 aar siden apostelen sa farvel til sine medarbeidere i Milet. Men er det ikke som det ord han dengang talte, særlig dette: "Men for mig selv agter jeg ikke mit liv et ord værd naar jeg bare kan fuldende mit løp og den tjeneste jeg fik av den herre Jesus: at vidne om Guds naades evangelium", passer ind i vort møte idag, naar vi ved dr. Kildahls likbaare skal ta avsked med ham? Er det ikke som dette ord bærer mindene fra Kildahls liv og virke i friske og sterke farver, som blomstenes ved hans baare, hen til os og gir ham, naar tilbørlig hensyn tages til begge personers maal av gaver og stilling, det samme vidnesbyrd som Paulus? Er det ikke som vor hedengangne vens liv og arbeide, belyst av dette ord, er en skjøn og alvorlig præken til os alle, likesom Paulus's liv og virke var det, og likesaa paatrængende nødvendig for os som Paulus's var det for 1900 aar siden?

Saa gjør vi vel, om vi nærmere overveier dette ord. Det skal ved Guds naade gi os baade trøst, ja glæde og formaning, saa vor avsked med vor prest og lærer og ven skal bli velsignet som Paulus's med prestene i Milet.

"Men for mig selv agter jeg ikke mit liv et ord værd," sa apostelen. Dr. Kildahl vilde i sin ydmyghet maaske kvidd sig for at gjøre dette utsagn til sit. Men har ikke hans liv og virke gjort det til hans? Han sparte sig ikke, men ofret sig helt. Sine gaver, sine kræfter, alt gav han under mange trængsler og lidelser, indtil han segnet, saa at si, midt under arbeidet i døden.

Mange har gjort det samme som Kildahl. Ja, det er sandt. Men bevæggrunden? Var det "sølv eller guld

eller klær" han arbeidet saa haardt for at faa? Der er dem der ofrer alt for dette, indtil helse og liv.

Paulus sier om sit arbeide: "Jeg attraadde ikke sølv eller guld eller klær av nogen." Vidner ikke Kildahls liv og færd det samme om ham? Vilde det ikke være en skjændig beskyldning om nogen sa at timelig vinding drev vor ven til gjerningen fra dag til dag? Var det ikke vitterlig for alle dem der fulgte ham paa veien, at han tvertimot kom den herre Jesu ord ihu: "Det er saligere at gi end at ta"? Visselig, saaledes vandret han, saaledes arbeidet han. Timelig vinding av nogen art søkte han ikke ved sin gjerning.

Men hvad drev ham da til dette flittige, ihærdige, opofrende arbeide indtil han avvigte lørdag morgen sank sammen og opgav sin aand?

Paulus sier om sit liv og sit arbeide: "Men for mig selv agter jeg ikke mit liv et ord værd naar jeg bare kan fuldende mit løp og den tjeneste som jeg fik av den herre Jesus: at vidne om Guds naades evangelium." Vidner ikke Kildahls færd det samme om ham?

Det var det der drev ham dag efter dag, aar ut og aar ind.

Naar jeg bare kan fuldende mit løp. Han visste at Herren hadde ført ham ind paa veddeløpsbanen. Ført ham ind paa den bane hvor der løpes omkap med mørkets magter for at vinde det evige liv. Han var en kristen, var grepet av Kristus. Som en fattig, hjelpeløs synder hadde han faat fred med Gud og et nyt sind og hjerte ved Kristi blod og Kristi aand. Paa sit sykeleie sa han, efter et alvorlig anfald, under taarer til mig: "Det er godt, Bøckman, at ha en frelser, naar en er saa stor en synder som jeg er." Han visste at Herren ikke blot hadde skjænket ham hans synders forladelse, men ogsaa de retfærdiggjortes haab om det evige liv

efter dette. Det var hans glæde og hans styrke naar det timelige faldt sammen.

Men han visste ogsaa at veien til opnaaelsen av dette skjønne haab efter Guds husholdning var veddeløpsbanen. Han hadde læst hvad Paulus skrev til de kristne i Korint: "Vet I ikke at de som løper paa rendebanen, de løper vel alle, men bare én faar prisen? Løp da saaledes, forat I kan vinde den! Hver som er med i veddekamp, er avholdende i alt, hine for at faa en forgjængelig krans, men vi en uforgjængelig. Jeg løper da ikke som paa det uvisse; jeg fegter ikke som en der slaar i veiret; men jeg undertvinger mit legeme og holder det i trældom, forat ikke jeg, som præker for andre, selv skal findes uværdig."

Se, dette hadde Kildahl læst, og han trodde det og søkte ved Guds naade at indrette sit liv derefter. Avlægger ikke dette det samme vidnesbyrd som Paulus's: "Alt gjør jeg for evangeliets skyld, forat ogsaa jeg kan faa del i det. Men for mig selv agter jeg ikke mit liv et ord værd naar jeg bare kan fuldende mit løp"?

Se, der har vi bevæggrunden til vor kjære vens liv og virke.

Og dog — dette forklarer det ikke tilfulde, likesaa litt som det helt gir os grunden til apostelens færd. Dette maa vi ogsaa ta med for at forstaa dem begge: "*Naar jeg bare kan fuldende den tjeneste som jeg fik av den herre Jesus: at vidne om Guds naades evangelium.*" Likesom Paulus visste ogsaa Kildahl at han ved Guds naade i Kristus ikke blot var frelst, men at han ogsaa hadde faat den tjeneste av Kristus at vidne om Guds naades evangelium.

Denne tjeneste betragtet han som en gave, ja som en gave av naade mot ham. Han kjendte sig selv uværdig til den, men elskte den saa meget mere som et

uttryk for Guds usigelige naade mot ham. Og han elskte den fordi han elskte det evangelium tjenesten bød ham at forkynde. Han hadde sit kald saa usigelig kjær, fordi han elskte dem hvem tjenesten sendte ham til, og fordi han visste at han virkelig i Herrens navn kom med frelse, og det den eneste frelse for dem.

Avlægger ikke hans liv og forkyndelse dette vidnesbyrd om ham? Evangeliet om forløsningen i Kristus var det han bestandig lærte, offentlig og i husene, som Paulus sier om sig: "idet jeg vidnet om omvendelse til Gud og troen paa vor herre Jesus Kristus". For dem som hørte ham, var det en opfyldelse av Jesu ord: "Den som tror paa mig, av hans liv skal der, som skriften har sagt, rinde strømmer av levende vand."

Ja, kjærligheten til denne tjeneste, til evangeliet, til den herre Jesus, til os alle der hørte ham, drev ham fra dag til dag, saa han ofret alt indtil livet derfor.

Maa vi da ikke, under alt tilbørlig hensyn til forskjellen, sætte som overskrift paa Kildahls liv og virke hvad Paulus sier om sit: "Men for mig selv agter jeg ikke mit liv et ord værd naar jeg bare kan fuldende mit løp og den tjeneste som jeg fik av den herre Jesus: at vidne om Guds naades evangelium"?

Men er det saa, da har vi alle som sørger, midt i sorgen trøst, ja glæde. Ti den der ved Kristi naade har levd og arbeidet saaledes, om ham gjælder dette ord: "Jeg har stridt den gode strid, fuldkommet løpet, bevaret troen. Saa ligger da retfærdighetens krans rede for mig, den som Herren, den retfærdige dommer, skal gi mig paa hin dag, dog ikke mig alene, men alle som har elsket hans aabenbarelse" (2 Tim. 4, 7-8). Vor ven er hjemme hos Herren og trøstes. Skal da ikke vi være trøstede? Jesus, der var med ham i livet, og som bar ham gjennom dødsskyggedalen ind til paradiset,

han vil ogsaa være med os som sitter igjen, og ta sig av os.

Men mindes vi idag om dr. Kildahls liv og arbeide til vor trøst, saa visselig ogsaa til vor formaning. Der er i dette liv og arbeide en alvorlig præken til os alle, menighet og seminar, som Pauli liv og gjerning var en alvorlig præken for dem han tok avsked med i Milet.

Præken, sier jeg, præken fra Gud. Ti likesaa litt som Saulus fra Tarsus hadde selv dannet sig til en Paulus, likesaa litt hadde Kildahl dannet sig selv til den mand i Kristi kirke han var. Hvad han var, hadde Herren alene gjort ham til. Den der fra dag til dag drev ham til det liv han levde for Gud, og den gjerning han gjorde i hans hus, det var Jesus Kristus. Ja Kristus selv var det der aabenbarte sig saaledes i ham. Det var med ham som med apostelen, der sier: "Jeg er korsfæstet med Kristus, jeg lever ikke længer selv, men Kristus lever i mig, og det liv jeg nu lever i kjødet, det lever jeg i troen paa Guds søn, som elskte mig og gav sig selv for mig." Se, derfor gaar der en Herrens præken ut fra vor vens liv og arbeide, en præken vi gjør vel i at lytte til.

Hvad sier da Herren os ved det? Til os alle roper han: "*Fuldend dit løp!*"

Dit løp! Vi er alle døpt, ikke sandt? Da førtes vi ind paa veddeløpsbanen likesaa visst som vor heden-gangne ven. Er vi paa banen? Eller har vi forlatt den og nu staar blandt tilskuerne, der bare staar og ser paa dem der løper? Det er interessant at se paa veddeløpene. I sandhet, skjønnest som den mest høitstemte begeistring naar seierherren naar maalet, og kransen sættes paa hans hode.

Men naar alles løp er over, hvor er saa den der bare stod og saa paa? Hvad er din lod ved din livsdags

ende? O, har du forlatt veddeløpsbanen, gaa hen til kampdommeren før løpene blæses av, og be ham om tilladelse til at komme ind paa banen igjen, og fuldend saa dit løp, hvad det end skal koste dig! Ti løpet er dog deilig, og seierskransen fra Herrens haand er herlig, men at bli beskjemmet av ham i hans tilkommelse er forfærdelig.

Men Herren har fra Kildahls arbeide et særskilt ord til os professorer, hans gjenlevende kolleger, og til eder, hans elskede studenter. Det er som hans sidste præken til os. Saalænge det ikke var ham klart at han ikke mere skulde se vort ansigt, længtet han tilbake til seminariet og sit arbeide der. "Jeg har endnu saa meget at si studentene," sa han. Kjære studenter, vil I ikke, som vi, glemme hvad han i Herrens navn lærte, og nu ta imot hans sidste præken? Den er denne: "Fuldend den tjeneste som du fik av den herre Jesus: at vidne om Guds naades evangelium." Vi har jo alle, som Kildahl, faat denne tjeneste. Vi professorer er jo i fuld virksomhet i den. Det er jo det Herren har sat os til paa dette sted, at vidne om Guds naades evangelium for disciplene ved denne presteskole. De skal ved os lære dette evangelium at kjende. De skal ved os lære at elske det som sit liv. De skal ved os utdannes til at gaa ut med det fra dette sted som Herrens vidner om det til medmenneskers frelse. Og I studenter har faat den tjeneste her ved Guds naade at berede eder til dette vidnesbyrd. O, la ingen av os glemme vor tjeneste, den vi fik av Herren. Men la os fuldende den mens det endnu er dag for os; natten kommer da ingen av os mere kan arbeide.

Det er forbundet med anstrengelse, vi vet det. Det er forbundet med offer. Men la intet av dette avholde os fra at fuldende vor tjeneste! Det er dog deilig at

være i Jesu Kristi tjeneste. Det er dog deilig at frelse sjæle fra fortapelsens hav. Det er dog deilig at bygge paa Herrens tempel, og styrke og utbrede hans rike i verden. At række en fredløs menneskeslegt fred, at rense den for synd og skam og gi den hellighed og renhet, sandhet og kjærlighet og saaledes ved Guds naade sprede velsignelse over jorden, der ikke dør med tiden, men bærer ind i evigheten. Er det ikke en deilig gjerning? Og saa lønnen for hver den som i Kristi aand har drevet den, ærens uvisnelige krans!

Dette sier Herren os som Kildahls avskedspræken til os alle. La os ikke glemme den, men fuldende vort løp og den tjeneste vi fik av den herre Jesus: at vidne om Guds naades evangelium!

Som et sidste uttryk for Wartburg menighets og seminariets fakultets og studenters kjærlighet til vor hedengangne ven for hans vidnesbyrds skyld, vor høiagtelse for ham og vor forvisning i Herren om hans salige indgang i paradiset have, lægger jeg en krans og et kors i blomster paa hans baare. Fred med hans støv til livsens opstandelse!

Ære være Faderen og Sønnen og den Helligaand, som var, er og blir én sand Gud fra evighet og til evighet! Amen.

Fader vor, du som er i himlene! Helliget vorde dit navn! Komme dit rike! Ske din vilje, som i himmelen saa og paa jorden! Giv os idag vort daglige brød! Og forlat os vor skyld, som og vi forlater vore skyldnere! Og led os ikke ind i fristelse, men frels os fra det onde! Ti dit er riket, magten og æren i evighet! Amen.

Vor herres Jesu Kristi naade og Guds kjærlighet og den Helligaands samfund være med eder alle! Amen.

Kildahl som medarbeider i kirken.

Av Dr. T. H. Dahl.

Jeg tror at jeg har ret til at kalde prof. Kildahl min medarbeider i kirken. I 5 aar var han viceformand i Den Forenede Norsk Lutherske Kirke i Amerika mens jeg var formand. Det var jo saa omtrent en selvfølge at vi i den tid kom til at arbeide meget sammen, saa meget mere som vi i Den Forenede Kirke ikke hadde distriktsformænd som kunde lette en del av formandens byrder. Det faldt derfor likesom av sig selv at han maatte ty hen til viceformanden for at faa hjælp. Nu var vistnok Kildahls tid ganske meget optat først som bestyrer av St. Olaf College og siden som teologisk professor ved samfundets presteskole. Men den tid han paa nogen maate kunde avse, var han altid villig til at benytte i de forskjellige kirkelige gjøremaal naarsomhelst han blev kaldt paa. Og det var ingen sjeldenhet.

En mere villig og selvopofrende mand til at yde hjælp med raad og daad har jeg aldrig været sammen med. Hændte det at hans tid var saa optat at han ikke kunde efterkomme anmodningen, kunde man merke hvor haardt, ja smertelig det var for ham at si nei.

Kildahl var en ualmindelig god medarbeider. Der findes mange gode og dygtige arbeidere i kirken som dog ikke kan kaldes gode *medarbeidere*. De kan bære sin egen byrde, men forstaar sig litet paa at bære andres. Det heter i skriften ikke alene: "Enhver skal bære sin egen byrde," men ogsaa: "Bær hverandres

byrder!" og for at være en god medarbeider er det sidste likesaa nødvendig som det første.

Om Kildahl kan det i sandhet sies at han i Kristi skole hadde lært den store kunst at gjøre begge dele. Derfor var han ogsaa til saa stor hjælp for andre og ikke mindst for ham som skriver dette. Aldrig skiltes jeg fra Kildahl efter en samtale med ham uten at føle mig styrket og opmuntret til fortsatt arbeide. Forsagthetens og mismodets skyer forstod han saa godt at bortjage, og midlet han brukte var altid ut av bøkenes bok.

Uagtet han hadde sine avgjorte meninger om de forskjellige ting i kirken, holdt han dog aldrig saa ubøielig fast paa dem at han ikke gjerne hørte andres. Mere end villig var han til at lytte til en andens argumenter, veie dem og la sig overbevise av dem hvis de var av nogen verdi. Det stemte ogsaa saa vel med hans karakter; ti ydmyg og beskeden var han i al sin færd, og derfor var samarbeidet med ham saa behagelig. Hvor han vil bli savnet, denne vennesæle, tjenstvillige, selvopofrende og medfølende Herrens tjener!

Vi arbeidet ofte sammen i komiteer. Vigtigst blandt disse var foreningskomiteerne. I flere aar var han medlem av den foreningskomité som foruten ham selv bestod av det teologiske fakultet og samfundets formand. Siden medlem av den komité som det ved Guds hjælp lykkedes at se den foreningstanke realisert, som han og mange av os andre hadde arbeidet for i mange aar. Han var en kraftig arbeider for forening. Rigtignok ikke i den forstand at han var villig til for foreningens skyld at fornegte sin overbevisning. Derom vidner foreningssakens historie tilstrækkelig. Men han var ogsaa av den mening at der i virkeligheten ikke var saa stor forskjell mellem de konfererende parter som det ofte saa ut til. Misforstaaelse og tildels

mistanke, mente han, var for en stor del skyld i uenigheten. Deri hadde han vist ret, og de tre sidste aar har tydelig nok vist det. Lykkelig og glad var han da foreningen kom istand, men just av den grund var han ofte litt ængstelig av frygt for at noget skulde komme op som kunde forstyrre den gode forstaaelse inden det nye samfund. Han gjorde ogsaa alt for at forhindre dette, mere end offentligheten kjender til.

Paa de større møter, samtalemøter, missionsmøter med flere, var han en ivrig deltager. Undertiden kunde forhandlingene bli noget tørre og forretningsmæssige, saa det blev vanskelig at holde forsamlingens opmerksomhet. Nogen av os gik da bort til Kildahl og bad ham hjelpe til at faa mere liv og varme i samtalen. Han svarte i regelen: "Jeg skal med Guds hjælp gjøre hvad jeg kan." Og var der nogen som kunde faa liv i samtalen, saa var det Kildahl. Med hjertevarme og hellig nidkjærhet talte han slik at tilhørerne ikke godt kunde undgaa at bli grepet. Det hjalp ogsaa til at opfriske os andre som skulde tale i saken, og følgen blev at vi fik et godt møte.

Det var ikke alene hjertelighet og inderlighet som gjorde hans taler saa tiltalende og ofte gripende. Han hadde framifraa evne til en klar og grei fremstilling i sin tale, som gjorde hans behandling endog av vanskelige emner letfattelig og simpel. Jeg kan ikke erindre at jeg nogen gang hørte ham holde en daarlig tale.

I et større samfund kan der ofte opkomme forviklinger, dels inden en menighet og dels mellem prest og menighet. I slike tilfælder henvendte de sig ofte til formanden med anmodning om at komme dem til hjelp. Undertiden kom der flere saadanne anmodninger end han saa sig istand til at etterkomme. Han

henvendte sig da i almindelighet til viceformanden med bøn om hjælp. Det slags arbeide er noget av det ubehageligste av formandens pligter, og det var ikke de letteste saker som blev overgit til Kildahl. Jeg erindrer hvor glad jeg var, naar han paatok sig om mulig at greie nogen saadanne floker. Kildahls retfærdighetsfølelse, samvittighetsfuldhet og klare blik til at opdage knutepunktene, samt hans venlige, sympatiske væsen og inderlige ønske om at være til gavn for Guds menighet gjorde ham særlig skikket som fredsstifter.

Address at the Funeral of Prof. J. N. Kildahl.

By *Dr. C. A. Mellby.*

In the presence of death, which brings the truth so strongly home to us, that before God we are all equal and that whatever virtue we may possess is a free gift of God's grace, no praise of what any one of us may have been or may have accomplished is ever fitting.

Our departed friend, whose simplicity of character and humility of spirit we know so well, would not desire to have his abilities recounted or his virtues extolled at such a time.

Yet there are many reasons why we should, particularly in this place and at this service, dwell for a brief moment on his personality and his character.

In a very special sense he belonged to this college. The best years of his life were passed here. According to his own saying it was nearer to his heart than any other place. He gave it the best he had of enthusiasm, of thought, of plan, of vision. He saw it grow from year to year in spiritual influence as well as in material extension. He fought its battles and rejoiced in its success. And like all other good men who have labored here he has left this college an undying heritage of ideals and principles, of patterns of right manhood and womanhood which shall never be forgotten.

You who are here may not have known him personally, but you can not avoid meeting him continually in the institutions, the traditions, the spirit which he created.

We who knew him and worked with him feel it a privilege to be able to add to this impersonal presence and power something of the warm human element; to help keep his memory vividly and forcefully before us.

That is what I, speaking for myself and his other associates on this faculty, would like to do in reviving the memories which today rise so clearly before us.

There is in every eminent personality some central characteristic which is the key to its power and its attractiveness, according to which we may appreciate and estimate all of its minor qualities.

In Prof. Kildahl this central trait was the *simpli-city*, *clarity* and *directness* of his character.

There was nothing in him of the dazzling and meteoric genius, which amazes by the originality and variety of its activities. He was a plain and simple man, who felt most at home with the simple tasks of our common life. Nor was he of that restless type which is ever moving from one field to another. Rather he might have made his motto the saying of the great apostle: "This one thing I do." He could make his appeal to the great masses of men, not because he was unlike, but because he was so very like them.

He was a man of simple and direct *faith*. Early in his life, in his student years, he gained the great blessing, the great directing impulse of a deep personal religious experience. We know that he met the great problems which the Spirit of God revealed to him honestly and fairly, that he faced the truth unflinchingly and fought his inner battles without seeking the easiest way of escape, that he made his final decision wholeheartedly and decisively for Christ. Ever since that early experience there was no doubt or question in his

mind as to what his life work should be. Like the apostle of old he might have said: "Woe is me, if I preach not the Gospel." The gospel of the redemption through Christ and the new life in Him, not theological speculations or apologetic problems, was the theme nearest his heart and readiest in his speech. A clear and simple truth, a clear and definite faith, a clear and simple speech made him a great preacher.

The wealth of later religious experiences never diffused or diminished his concentration on one great theme, but served to add life and warmth, to illustrate and to adorn, to exalt and magnify the truth tested and not found wanting in his own life. It was this warmth and sincerity of his message which made him a father of prophets. Young men in his congregations, who previously had never thought of such a thing, consecrated themselves to the ministry. Many a man has said to himself in this college church, listening beneath his pulpit: "If the Gospel can be preached with such evident delight, if it can inspire such enthusiasm, if it can be held so surely, if it can satisfy so completely, I want to preach it too."

The clearness and warmth of his faith made him a power in his private and personal ministry. No one who sought his help as a guide in spiritual doubt and difficulties, could say that the way he led was dim or dark, no one but felt that he was comforted and strengthened by sympathy and understanding. What he has done as a wise counselor of these thousands of young men in their years of awakening questioning can never be fully appreciated.

He was a man of simple and direct *thought*. Philosophical speculation; following remote chains of reasoning was not to his liking. The evenly balanced relation

between the yes and no of a question did not attract him. He always started with the belief that one side was right and that it could be determined. Therefore his strength lay in clearing away all that fogged an argument and bringing out that which was essential. This trait made him a fair opponent, giving in readily when facts turned against him; it made him a teacher not only of facts, but of sane, clear and fair thinking and argument; it gave him his influence with the public, who had learned to trust his judgment and to depend on his leadership.

There is a tradition with us today concerning the method of study, the attitude toward work, the respect for the truth into which he has deposited something of his own life and personality.

He was a man of wide *sympathy* and *interest*. There was nothing narrow or bigoted in his make-up. Neither an ascetic nor a latitudinarian, he took the stand in regard to matters outside of the specific Christian sphere that "all things work together for good to them that love God." Therefore he believed in freedom, in progress, in the coöperation of all good men in the interest of right and truth. Such breadth of view made him a good citizen and a valuable friend, normal and well balanced in all his opinions and relations.

He was above all simple and unassuming in *character*. No man could be more free from pride or self-seeking than he. Instead of seeking honors or recognition he sought opportunities to serve. Holding the highest positions in the gift of the Church, he did not consider himself above the humblest tasks, and was ready to come whenever he was asked.

As there was no affectation and no pretense in his own behavior, he disliked pompousness, show, striving

after prestige and position in others. The students during his administration found that he picked no favorites, that he took sides with no factions, that the lower class student, the shy and awkward boy was just as welcome and received as much consideration as the student leader and the school hero.

In the larger affairs of the Church he threw the weight of his influence against faction and clique. As he himself was open and aboveboard with friend and opponent, so he detested underhanded dealing, wire pulling and bigoted partisanship. Through his insistence on the cause and the truth, not the personal interests of men, he became one of the great builders of the spirit of unity among us.

We have learned from him to respect openness, honesty, square dealing in our college and student life and to carry these traits with us in the larger life outside college walls.

Of the sweetness and loveliness of the man in his personal relations it is hard to speak. None of us who worked with him could fail to be cheered and stimulated by the serenity and the optimism of his outlook on life and life's problems; none of us could miss the stimulus and contagion of his consecration to the supreme values of life. We felt that there issued from him a reflection of the inward graces in a life purified and ennobled by the indwelling of the Spirit of God; that there flowed from him "streams of living water." There are none of us who have not been bettered as we were honored by his friendship and guidance.

Now that he is gone we will look back on these years of happy common work as an inspiring and stimulating memory. Nay, something more than a memory, for as he was once with us in the body, so will he continue to

walk with us in spirit in this college, keeping us from pride and self-seeking, making lovely the virtues of humility, helpfulness, honesty and fair-dealing, helping us to look up to heavenly places for strength and wisdom, showing the way through faith in God and obedience to God to a blessed and fruitful life.

In Memoriam J. N. Kildahl.

*As those who have no hope we do not sorrow,
Thou sad at heart and dim with tears our sight;
The golden rays of resurrection morrow
Strike thru the gloom and fill our souls with light.*

*He whom Thou lovest, Lord, who here is sleeping,
Did strive to walk the path Thyself hast trod.
In spite of failings, safe within Thy keeping,
He by Thy grace did lead a life in God.*

*A life in God! — what source of strength and beauty!
Be this, O Christ, in fuller measure mine:
The strength to do with joy my every duty,
The beauty of a love approaching Thine.*

OLAV LEE.

Kildahl har faat hjemlov.

Kildahls klassekammerat og ven, Th. Eggen, skriver i "Lutheraneren":

Det vakte sorg utover hele vort store samfund da budskapet kom at dr. Kildahl var død. Saa ganske uventet var budskapet ikke. De fleste var vidende om at hans helbred ikke var den bedste. Flere ganger har han været døden nær; han har maattet underkaste sig flere kirurgiske operationer, men hans sterke konstitution har staat ham bi. For flere aar siden maatte han ta sig en længere hviletid og kom tilbake til sin gjerning, som det syntes, fuldkommen styrket. Under det nylig avholdte prestekursus gav han indtryk av at være ved fuld kraft. Og da det straks efter rygtedes at han hadde faat et nyt anfald, trodde hans venner at det kun var et av de periodiske tilfælder, som han snart vilde vinde over.

Saa var imidlertid ikke tilfældet. Dette sykeleie blev hans sidste. Efter et par ukers lidelse tok Herren ham hjem til sig.

Det gik i dette tilfælde som saa ofte ellers: Først naar noget kjærte er blit borte, vaakner vi til forstaaelse av hvor umistelig det var. Vi kan vel ikke med sandhet si at nogen mand er uundværlig, skjønt det ofte han se slik ut. Naar Herren opreiser en kraftig fører for sit folk, saa vænner man sig let til at følge uten videre tanke. Naar saa føreren falder, staar man ofte raadvild.

Og Kildahl var en førerskikkelse, skjønt han selv

neppe var sig denne stilling bevisst. Hans evner satte ham istand til at yde tjeneste paa saa mange omraader: som prædikant, som sjælesørger, som lærer, som administrator, og ikke mindst som forfatter av opbyggelig litteratur. Han var som selvskreven til at holde hovedtalen ved forskjellige større kirkelige fester. Folk stillet store krav til ham, og villighet til at tjene var et av de mest fremtrædende træk i hans karakter. Han slet sig bokstavelig ut i denne tjeneste; og saadan ros er, naar alt kommer til alt, den bedste krans som kan lægges paa en Herrens tjeners kiste. Gud gi det maatte kunne sies om alle som kalder sig Herrens tjenere, at de sliter sig ut i denne tjeneste!

Kildahls villighet til at tjene hang sammen med hele hans livsplan. Vi kan ikke beskrive denne bedre end apostelen Paulus gjorde det for sit eget vedkommende: "Ett gjør jeg: idet jeg glemmer det som er bak, strækker jeg mig ut efter det som er foran, jager jeg mot maalet til den seierspris som Gud har kaldt os til derovenfra i Kristus Jesus."

"Singleness of purpose" var sterkt fremtrædende hos Kildahl. Han hadde et maal, en livsplan; og alt han talte, skrev eller gjorde, maatte indordnes under denne plan. Hans kristendom var ikke sykkelig eller mørk. Han kunde ta del i fornøielser og adspredelser; han kunde more sig og le; han var den mest elskværdige kammerat — men alt med maalet for øie.

Det gaar ofte slik med mange av os: vi spreder vore kræfter paa en mangfoldighet av gjøremaal, der mangelgang vanskelig lar sig samle til harmonisk enhet. Vi kan fortape os i mangt der ikke bidrar til at fremme livets fornemste oppgave. Man fik det indtryk av Kildahl at han magtet at undgaa mange av disse skjær. Han kjendte kursen som faa.

Dr. Kildahl var vel bevandret i den hellige skrift. Bibelen var den bok han læste flittigere end nogen anden. Han fortalte for endel aar tilbake at han, naar han skulde tale eller præke paa engelsk, ofte snublet over velkjendte bibelsteder. Saa tok han sig for at prente den engelske tekst av de mest brukelige skriftord ind i hukommelsen, saa han kunde slippe for at famle naar han trængte dem.

Vi vil savne Kildahl. Hans minde vil længe leve, til velsignelse for kommende slechter. Vi frygter ikke for at kirken skal mangle mænd til at utføre Herrens verk. Gud vil selv opreise sine vidner.

“Han vækker kjæmper end paa jord,
som Herrens folk og Herrens ord
skal mandelig forsvare.”

Men vi vil takke for hvad Gud har git os i og ved ham, som nu har nedlagt vandringsstaven og gaat ind til hvilen.

Sørgegudstjenester holdtes paa seminariet tirsdag formiddag. Avdøde var prest for Wartburg menighet, der holder sine gudstjenester i seminariets kapel. Dr. Bøckman talte ved denne anledning. Om eftermiddagen talte dr. Stub og prof. Weswig ved sørgegudstjenesten i Bethlehem kirke i Minneapolis. Onsdag holdtes sørgegudstjeneste ved St. Olaf College og i St. Johannes kirke, Northfield, Minn.

Et stort antal prester og lægfolk samledes fra fjern og nær for at vise avdøde den sidste ære.

Editor G. T. Lee, in the “Lutheran Church Herald”:
The death of Dr. J. N. Kildahl takes away from the services of our Church a man who, from our point of

view, could not be spared, and at this time, so far as we understand, cannot be replaced. But we bow in humility to the will of God, and know that also this shall under His divine providence serve His purposes. Dr. Kildahl was a pronounced, energetic, aggressive Christian personality. His very presence was a sermon and a reminder to everyone who knew him of the necessity and value of a true Christian life. By his strong and pronounced personality he exerted a great influence among the theological students and inspired them with a desire to serve and sacrifice. As a sermonizer he ranked among the very best. His discourse was marked by simplicity, perspicuity, and spiritual force and power acquired through earnest prayer and consecration. A good, earnest, kindhearted soul, always thinking of others, always willing to help and serve. Through this desire to serve he forgot to look out for his own physical well-being, and in his zeal he wore himself out, until finally the overburdened body broke down under the strain. The Lord whom he so faithfully served has taken him home to his eternal rest.

John Nathan Kildahl was born near Trondhjem, Norway, January 4, 1857. With his parents, Johan and Nicoline Kildahl, he came to America in 1866; graduated from Luther College in 1879 and from Luther Seminary in 1882. His first charge was in Goodhue Co., serving Vang and Urland congregations from 1882-89; Bethlehem Church in Chicago, 1889-99; the Northfield Congregation, 1899-1903; 1885-86, president of Red Wing Seminary; president of St. Olaf College from 1899 to 1914, when he was called as professor to the theological Seminary at St. Anthony Park. He was vice-president of the former United Church and was at the time of his death vice-president

of the Norwegian Lutheran Church. He has written pamphlets; a book on Baptism; a story, *When Jesus Enters the Home*; a sermon collection, *Sin and Grace*; and this last year a treatise on the Work of the Holy Ghost. He received the Doctor of Divinity degree from the board of education of the Minnesota Conference of the Swedish Augustana Synod, and was also made Knight of the Order of St. Olaf by King Haakon of Norway.

The funeral took place on Tuesday, the 28th of September. The sermon at the Seminary was preached by Dr. M. O. Bøckman, prayers being offered by Dr. O. E. Brandt and Prof. M. O. Wee. The theological faculty were pall-bearers. At the Bethlehem Church, Dr. H. G. Stub preached in Norwegian and Prof. C. M. Weswig in the English language; the seminary students, directed by Prof. John Dahle, served as choir. Prof. E. Kr. Johnsen opened with prayer, and Dr. T. H. Dahl, the venerable former president of the United Church, offered the closing prayer. There was a profusion of floral tributes from private individuals and institutions who sent their representatives, but time would not allow all these to speak. Concordia College was represented by its president, Prof. J. A. Aasgaard, and Luther College by Prof. C. K. Preus and Rev. I. B. Torrison, a classmate of the deceased. There were over a hundred pastors present.

Dr. Stub preached on the text, Phil. 1:21: "For to me to live is Christ, and to die is gain." Shortly before his death Dr. Kildahl had said to his brother: "It makes no difference 'to me whether I live or die, for whether I live or die, I am the Lord's." The words of the text, Dr. Stub said, were his motto; the greatest which could be said about the departed was to call

attention to the sincerity and intensity of his relation to his Savior. There was nothing he loved more than to preach, and he preached Christ crucified in all his sermons and by his life. His last sermon was at the dedication of the Ebenezer Old People's Home, Sept. 5th, and his text was: "The same mind be in you as was in Christ Jesus."

Prof. Weswig's sermon, delivered in the English language, gives quite a complete biography and pays a tribute to this much-loved departed brother which voices the sentiment of all in our Church.

On Wednesday, the 29th, the remains were taken to Northfield, where funeral services were conducted at the Hoyme Chapel. Short sermons were given by Dr. C. A. Mellby, Dr. Martin Hegland, President Cowling of Carleton College, and President L. W. Boe. After the services the body was escorted to the St. John's Church by the students of the college, led by the band and choir. Pastor Kleven had charge of the services, and the sermon was preached by President C. J. Eastvold, followed by a brief address by President Boe.

Interment took place at the Northfield cemetery, where the body rests near the monument of Prof. Th. N. Mohn, the first president of St. Olaf College.

"Budbæreren" (red. B. E. Bergesen) skriver:

Den triste nyhet naar os, at dr. J. N. Kildahl, samfundets viceformand, er død.

Med dr. Kildahl mistet vort land, vort folk og vor kirke én av de faa som rager op over det hverdagslige.

Som prest og prædikant, som lærer og leder har han fra sin tidlige ungdom været fremtrædende. Som prest for Bethlehem-kirken i Chicago vakte han ved

sit vækkelsesarbeide opsigt over hele den norsk-amerikanske kirkeverden.

Hans minde vil dog maaske vare længst ved den ypperlige prækensamling "Synd og naade", som han utgav og som — netop ved at være tro mot sin titel — altid vil være en velsignelse for begyndende prædikanter.

Dr. Kildahl var en av dem der kastet sig med kraft ind i hvad han foretok sig. Da han trodde at læren var truet, kastet han sig ind i striden. Da han trodde at vi var kommet til tilstrækkelig enighet, kastet han sig ind i foreningsarbeidet.

Han var ved sin død samfundets viceformand, og vi har kun hørt én mening om det at han var selvskreven til at rykke op, naar vor avholdte og dygtige fællesformand fandt at maatte gi op den store og ansvarsfulde gjerning som leder for Den Norsk Lutherske Kirke i Amerika.

Naar han optraadte paa aarsmøtene var han altid klar i samtalen og parlamentarisk i formandsstolen.

Han fik et slag og hensov forrige uke, og naar dette læses, ligger denne typiske nordmand der hvor hans legem skal hvile til opstandelsens morgen, mens vi tør tro at han, som hadde faat troens syn for synd og naade, nu er kommet derhen hvor synd aldrig skal naa ham, og hvor naaden evig lovsynges.

Gud velsigne dr. Kildahl for hvad han var som kristen, prest, lærer, leder og mand! Gud vil gi os mænd til at fylde deres plads som han tar hjem; men vi vil savne denne leder og takke Gud for hvad han gav os i prof. dr. J. N. Kildahl.

Saa vil vi paa vort blads tusener av læseres vegne uttale vor medfølelse med avdødes gjenlevende slegt og søskende, og takke vor distriktsformand, past. L. C.

Foss, at han straks sendte telegram og blomster fra kystens presteskap.

Gud gi os mænd som er tro mot Gud og hans kirke og virke!

R. M. i "Teologisk Tidsskrift":

Der en én ting Tidsskrifts redaktør længe har ønsket at faa uttalt; vi har bare ikke hat en passende anledning. Nu, ved Kildahls bortgang, er anledningen der, og vi vil faa lov til at gi uttryk for hvad vist flere end vi har tænkt og følt.

Der var en gruppe norske lutheranere som mente sig at ha fremfor alle andre forstand paa evangeliet, paa det glade budskap om Guds frie, uforskyldte naade i Jesus Kristus, og vi var ikke bange for at uttale at den innsigt i evangeliet var vort særeie.

Under foreningsarbeidet og endnu mere under samarbeidet efter foreningen har vi ofte staat beskjemmet. Vi opdaget at vi hadde tat saa glædelig feil og gjort andre saa sørgelig uret.

Denne uttalelse ønsker vi at lægge som en beskeden blomst netop paa dr. Kildahls baare. Ti netop han var en av dem vi hadde gjort sørgelig uret, og netop han var en av dem som i særlig grad var skikket til at lære os hvor vi hadde tat feil.

Kildahl var fremfor alt en lysende *evangelisk* skikkelse inden vor kirke. Og saa sandt det ord av Luther holder stik, at det væsentlige ved en teolog er det at kunne skjelne ret mellem lov og evangelium, saa var han en sand *Doctor Theologiae*.

Og det skal være hans eftermæle blandt os. Han var en fremragende mand i flere henseender: som ildfuld, henrivende taler, som kirkemand og leder, som ordstyrer ved de store kirkemøter, som skolemand osv.

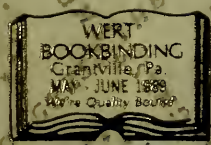
Teologisk Tidsskrift har al grund til at nævne ham blandt sine skattede bidragsydere; med beskeden redbonhet var han altid villig til at levere tidsskriftet avhandlinger. Personlig sætter vi høiest en avhandling han skrev paa speciel opfordring, nemlig om Kristelig paavirkning og religiøst liv ved vore høiere læreanstalter. Vilde det være ut av veien at be præsidenter og lærere, ikke bare religionslærere, ved vore skoler om at ta vedkommende hefte frem og læse nævnte avhandling igjennem paany?

Kildahl var, som sagt, en i mange henseender fremragende mand, og kirken har utnyttet hans kraft til det alleryderste. Men over alle hans store og gode egenskaper skal vi mindes det: han var en egte evangelisk skikkelse med en klarere indsigt i lov og naade, anger og tro og hele frelsens vei end de allerfleste blandt os. Netop derfor syntes vi at han saa vanskelig kunde undværes som prestelærer ved vort Luther teologiske seminarium.

Og derfor naar vor kirke idag staar bøiet i sorg ved J. N. Kildahls bortgang, saa la den sænke sin fane, korsbanneret, over den avdøde, la dets folder blødt og rikt omhulle det avsjælede legeme, likesom vi forvisst tror at korsets ord, som det var hans livs herlighet at forkynde, har ført hans sjæl hjem til Lammet som gav sit liv til en gjenløsnings betaling for alle.

Willis H. Miller
606 Third St., Apt. #102
Hudson, Wis., 54016

WERT
BOOKBINDING
Grantville, Pa.
MAY - JUNE 1898
We're Quality Bound

